HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ
FARS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÖRFÎ - İ ŞÎRÂZÎ'NİN GAZELLERİ

(Tenkitli Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof.Dr.İbrahim DÜZEN

HAZIRLAYAN
Sebahattin YAŞAR

ŞANLIURFA - 1997

62191

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ
FARS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÖRFİ - İ ŞÎRÂZÎ'NİN GAZELLERİ

(Tenkitli Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sebahattin YAŞAR

Prof.Dr İbrahim Düzen

Yrd.Doç.Dr.Hasan Çiftçi   Yrd.Doç.Dr.Muammer Gürbüz

....../....../1997

ONAY
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ
İMZA

Bu çalısma,
Harran Üniversitesi Rektörlüğü,
Araştırma Fonu Müdürlüğü'nun katkılarıyla hazırlanmıştır.
Katkılarından dolayı rektörlük makamına, yakın ilgilerinden dolayı Araştırma Fonu Müdürlüğü'ne teşekkürü bir borç biliyorum.

Sebahattin Yaşar

İÇİNDEKİLER

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÖRFİ - İ ŞİRAZİ'NİN GAZELLERİ
SEBAHATTİN YAŞAR

Danişman : Prof.Dr.İbrahim DÜZEN
1997, Sayfa
Juri : Prof.Dr.İbrahim DÜZEN

ÖZET

" Örfi-i Şirazi'nin Gazelleri" konulu yüksek lisans tez çalışmamızdaki temel amaç, hakkında dünyada ve ülkemizde pek fazla çalışma yapılmamış olan, Türk Edebiyatını da ortaya koymuş oldukları yeni üslublarıyla etkilemiş olan Örfi'yi gazelleriyle nazarlara sunmaktır.

Hind üslubunun da öncülerinden olan Örfi,nin bilhassa Türkiye'deki muhtelif kütüphanelerde divanının nüshaları bulunmaktadır. Divanının baskısı daha çok Hindistan'da yapılmıştır.Türkiye'deki nüshaların birçoğunda muhtelif noksanlıklar mevcutttur.Birbirini tamamlayabilen iki nüshadan ortak bir metin oluşturabilmeyi hedef edindik.

Kullanılan yöntem ise, Türkiye'deki mevcut nüshaların tesbiti, bunlar arasından gazelleri tam metin olarak verebilecek nüshaların karşılaştırılmasıdır. Nüsha seçiminde şairin daha fazla hayatının geçtiği Hindistan baskısı olması, gramer kaidelerine uygunluk, yazım yanlışlarının azlığı ve hattın okunaklı ve düzgünlüğü gibi hususlar dikkate alındı.

Örfi'nin Gazellerinin tenkitli metnini hazırlarken, hayatıyla ve şiir sanatını kullanışıyla ilgili bilgiler de derlemeyi uygun bulduk.Örfi ile ilgili yazılar kaleme alınan İran ve Türkiye'deki sınırlı sayıdaki kaynaklara da ulaşmaya çalıştık.

Abstract

Master Thesis

The Lyric Poems of ORF-I SHIRAZI

Sebahattin YAŞAR

Supervisor: Prof.Dr. İbrahim DÜZEN

1997, Page:337

Jurist: Prof.Dr. İbrahim DÜZEN

Abstract

The main objective of this thesis titled as 'The Lyric Poems of Örfi-i Şirazi' is to bring Örfi-i Şirazi into daylight, about whom almost no studies have been carried out so far, and who also has influenced the Turkish Literature by his new poetic style.

As one of the pioneers of the Indian Style, his divan's copies of his divan are available in certain libraries in Turkey, but his divan was generally printed in India. There are some missings in the copies in Turkey. Therefore, I have aimed at forming a common text from the two copies completing each other.

The method that has been used is as follows: The identification of the available copies in Turkey, the comparison of the two copies that are likely to contain full text of his lyric poems. In selecting the copy of his divan for the study, the following criteria were used: the indian copy telling about the author's life in detail, obeying the grammatical rules, bearing less syntax errors and having a readable text.

While preparing a critisized explanation of his divan, we have also compiled some information about his life and his poetic art, and we tried to access the limited sources about Örfi in Turkey and Iran.

ÖNSÖZ

Dünyasındaki derinliği eserlerine nakşedemeden hayata veda etmiş olan bir çok yazar ve şairler vardır.Bunlardan birisi de Fars şairlerinin önde gelenlerinden olan, Örfi-i Şirazi'dir.

Hayatinin verimli mevsimlerindeyken vefat eden Örfi hakkında, gerek İran'da ve gerekse Türkiye'de çok ciddi araştırma ve incelemeler yapilabilmiş değildir.

Sanatın zirvesine ulaşmış, edebi zevkin doruğunda taht kurmuş olan Örfi'nin, edebiyat alemine hakkiyla aktarılamamış olması, acık bir noksanlığın ifadesidir. Böyle edebi abidelerin sessiz sedasız kaybolup gitmesi ve yeni nesillere aktarılamaması ona bir nakise getirmediği gibi, değerinden de hiçbir şey kaybettirmemektedir. Altın nerede olursa olsun değerini korur.

Prof.Dr. Ali Nihat Tarlan hocanın, 6 Ekim 1970 yılındaki, Örfi üzerine kaleme almış olduğu seri yazı, bizi onun eserlerini anlamaya ve üzerinde çalışmaya iten sebeb oldu.Irfan sahiplerinin ve merhum Tarlan'ın, " Umman-ul - Cevahir " dedikleri Örfi, "Sebk-i Hindi" üslubunun öncülerindendir.

Bu yeni akım doğduğu mekanda kapalı kalmamış, cografyalar aşarak geçtiği mekanlarda şairler üzerinde derin izler bırakmıştır. Hindistandan başlayarak dalga dalga yayılan Hint üslubu, Türkiye'yi de etkisi altına almış, bu tarz şiir söyleyenlerin sayısını artırmıştır.

Dini motiflerin çok sanatlı ve canlı bir şekilde kullanıldığı Hint uslubu, İslam cografyalarının şairlerinin hayranlığını uyandırmıştır.

İşte bu mülahazlaları nazarı itibara alarak, Örfi-i Şirazi'nin imkanlar ölçüsünde tanıtılmasının, eserleri ve bilhassa gazelleri üzerinde araştırmalar yapılabilmesinin bir altyapısını oluşturmayı hedef edindik. Bunun için ilk olarak Ahmet Ateş'in " Istanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler" çalısmasında, "Örfi-i Şirazi'nin Divanı"nın muhtelif nushaları üzerinde bir araştırma yaptık. Mükerrer ve noksan nüshaları çıkardıktan sonra, İstanbul Üniversite Kütüphanesindeki, Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nin 89155-1 numaralı ve 2251 sayılı nushasıyla; Süleymaniye Kütüphanesindeki, Millet Genel Kütüphanesi V.Carullah Kitaplığında 1666 kayıtlı, 172 yaprak ve Talik yazısıyla 4437 Mikro Film Arşiv numaralı olan nushalar üzerinden ortak ve muteber bir metin oluşturma cihetine gittik. Oluşturulan muteber metinde Universite Kütüphanesi'ndaki nüshayı (U) ile, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshayı ise (S) ile gösterdik. Üniversite nüshasını esas kabul ettik.

Çalışmada tercih edilen iki nüsha, şairin dönemine yakınlık, hatlarındaki açıklık ve doğru yazılım açısındandır .

Çalışmamızın giriş bölümünde, Örfi'nin yaşadığı dönemin genel bazı özelliklerini, üzerinde çalıştığımız nushalardan yararlanarak ve sınırlı kaynaklardan da istifade ederek vermeye çalıştık. Birinci bölümünde şairin hayatı, edebi kişiliği, etkisinde kaldığı şairler ile hint üslubunun temsilcilerinden oluşu, eserleri ve vefatı işlendi. İkinci bölümde, Yazma nüshaların tavsifi, edisyon kritiğe tabi tutulan nüshaların imla özellikleri, hazırlanan metnin imla özellikleriele alındı.Üçüncü bölümde ise,tenkidini yaptığımız gazelleri alfabetik sıraya göre yerleştirdik.

Gösterilen bütün dikkat ve titizliğe rağmen, elbetteki gözden kaçan bazı hatalar yanında, yazıdan mütevellit bir takım imla yanlışlıkları, harf noksanlıkları ve okuma farklılıkları olabilecektir. Bu sahadaki ilgililerin yapacakları eleştiriler, tezimizin noksanlıklardan arınmasına ve ikmal edilmesine yardımcı olacaktır.

Örfi-yi Şirazi'yi araştırma ve onun edebiyat sahasındaki yerini gösterme gayretlerinden dolayı, sayın hocam Prof.Dr.Ömer Okumuş'a, danışmanlığımızı alarak bizim elimizden tutan ve cevap aradığımız her hususta derin ilmini mütevazi bir şekilde bizden esirgemeyen, saygıdeğer hocam Prof. Dr.İbrahim Düzen'e, Yard.Doç.Dr. Muammer Gürbüz'e, Yard.Doç.Dr. Muhsin Kalkışım'a ve bölümdeki mesai arkadaslarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

Sebahattin YAŞAR
Ekim - 1997
Şanlıurfa

Transkripsiyon Sistemi

Bu çalısmada DİA İslam Ansiklopedisi'nde uygulanmakta olan transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Sesliler : ī, . . ــَـا : a, ى ــَـ : ā, ى ــِـ ī, و ــُـ ū, ــَـ : a, ــِـ i, ــُـ : u.

Sessizler :

ء		ر	:r	ف	:f
ب	:b	ز	:z	ق	:k
پ	:p	ژ	:j	ك	:k
ت	:t	س	:s	گ	:g
ث	:s	ش	:s	ل	:l
ج	:c	ص	:s	م	:m
چ	:ç	ض	:z	ن	:n
ح	:h	ط	:t	و	:v
خ	:h	ظ	:z	ه	:h
د	:d	ع	:'	ى	:y
ذ	:z	غ	:g		

Harf-i tarif ile kullanılmış olan kelimelerin başındaki şemsi ve kameri harflerin okunuşu belirtildi.Kitabu'l- Garbiyyat, Kitabu'ş- Şarkiyyat gibi.

"Abd" kelimesi bileşik isimlerde bulunduğunda bitişik olarak yazılmıştır.Abdulkadir gibi.

Ülkemizde tanınan ve herkes tarafindan bilinen özel isimler, yer ve şehir adları transkripsiyonsuz yazıldı.

Kısaltmalar

asm	: Aleyhissalatu Vessalam
b.(bin)	: oğlu
bk.	: bakınız
bas.	: başlangıç
c.	: cilt
cm.	: santimetre
DIA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	: doktor
FY.	: farsça yazma
h.	: hicri
nr.	: numara
ölm.	: ölümü
S.	: süleymaniye
s.	: sayfa
Ü.	: üniversite
Yap.	: yaprak
v.b	: vebuna benzer
vs.	: vesaire
a.g.g.	: adı geçen gazete
a.g.a.	: adi geçen ansiklopedi
a.g.m.	: adi geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
a.g.e.	: adı geçen eser

GİRİŞ

ÖRFİ-İ ŞİRAZİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME KISA BİR BAKIŞ

Kaçarların Sonuna Kadarki Safevi Devri

Timurların saltanatının kurucusu olan Timurlenk, güçlü bir yapıya sahipti. Serbederan, Alikerat, Muzafferiler ve Celayirileri ortadan kaldırarak, baştanbaşa İran'ı saltanatı altına aldı.

Onun vefatından sonra ise oğulları İran'da yüz yıl kadar bir saltanat sürebildiler. Fakat babalarının hamle ve gayretlerini gösteremediler.[1] Bu gidişat devlet içerisindeki isyan ve baş kaldırıları arttırmıştı.

Edebiyat ve şiir açısından Timurlular döneminin en dikkat çeken özelliği, ileride Sebk-i Hindi diye anılacak olan ve birçok ülkelerde derin izler bırakacak olan üslubun ilk tezahürlerinin görülmesidir.Bu emare de lafız ve mana uygunluğu yerine sadece manaya dikkat edilmesidir.[2]

Bu sıralarda Celayiriler de yeniden güç buldular.

Karakoyunlu sülalesinin ortaya çıkısı bu dönemlere rastlar. Bu sülale ilk olarak Azarbaycan'da hakim olur. Fakat İran toprakları için için kaynamaktadır. İran'ın bir başka noktasında isyan bayrakları yükselmeye başlar. Bu sıralarda ise, Safevi sülalesinin isminin kendisinden zuhur ettiği ve tanınmış arif bir insan olan,[3] Şeyh Safiyyuddin Erdebili'nin torunlarından İsmail isminde güçlü bir genç zuhur etti. Safevi hükümdarlığını kurdu. İran topraklarında belli bir düzen kurmasına rağmen, edebiyat ve şiire pek o kadar ilgi göstermez.[4]

---

1 - Şafak, .Rizazade, Tarih-i Edebiyat-i İran, Tahran, 1321, s: 339

2 - Safa, Zabihullah, Tarih-i Edebiyat der İran , IV. Tahran, 1347-1356, s:165

3 - Muin, .Muhammed, Ferhang-i Farisi, c:۲, s: 1006

4 - İstilami, Muhammed, Bugünkü İran Edebiyati Hakkında Bir İnceleme, Kültür Bak. Yay, Ankara, Ağustos, 1981, s: 20

İsmail'in babası Haydar hanedanın ruhani etkinliğine siyaset gücünü de ekleyen ve Akkoyunlu Uzun Hasanla savasan ilk kişiydi.[5] İsmail, 905'te Tebriz'de saltanata geçti. Safevi saltanatini tesis ederek, bir müddet de İran'ın tamamini tesiri altina aldı. Bu suretle Safeviler 240 yıla yakın İran'da hükümranlık yaptılar. Şah İsmail komşu devletlerle olan münasebetlerinde şii mezhebinin propagandasını yapıyordu.[6]

Bu dönemde şiiliği resmi mezheb olarak kabul etmelerinden nesir ve nazimda dini konular revaç buldu. Şairler Hz.Peygamberi (asm) ve Hz.Ali'yi öven ve tavsif eden mersiyeler yazdılar.[7] Fakat bu sülalenin bundan sonraki şahları yeterli önderlik yapamadılar.Yine zayıflama dönemine geçilir. Bu dönemdeki hükümdarlar öyle bir duruma düştüler ki, onların zamanında, Afganlılar İran'a hücum ettiler başkentleri olan İsfehan'ı aldılar.Bu durum aslında büyük bir yıkım demekti.

Tam bu sıralarda Mugan Çölünde, halk temsilcileri ve askerlerden kurulu bir kongre heyeti, Nadir Şah-i Afşar'i İran'in mutlak hükümdarı olarak ilan ederler.[8] Nadir Şah Afganlıları İsfehan'dan çıkarır. Safevi saltanatını bitirerek 1148 yılında tahta oturur ve Afşar saltanatını tesis eder. Üç yıl gibi kısa bir zaman içerisinde Bağdat'tan Dehli'ye kadar olan toprak parçalarını İran memleketlerine kattı.

Nadir Şah'in çok uzun sürmeyen padişahlığı sonrasında, Kerim Han Zend (1163-1193) hükümdarlığa geçer. Bu iki hanedan zamanında şiir ve edebiyat sarayda fazla tutunamaz.

Biraraya gelen şair ve yazarlar bu kapalı ve güç olan ifade tarzını terketmeyi kararlaştırırlar, edebiyatın yeniden canlanışının çabasını südürürler.[9]

Zendlerin rakibi de Kaçarlar idi ki birkaç yıllık bir mücadeleden sonra onları mağlup ettiler. Afgan istilası, Afşarlılar saltanatı ve Zendlerin iktidarı yarım asra yakın devam eder.

---

[5] - Meydan Larousse, Librairie larousse, Paris, 1960, s: 820

[6] - A.g.a., s: 821

[7] - Muin, c:V, s: 1006

[8] - İstilami, a.g.e. s: 21

[9] - A.g.e., s: 21

Muhammed Han Kaçar bey 1193'te iktidara oturmasıyla İran, taifelerin karışıklığından uzun süre kurtulur. Kaçar sülalesi 150 yıla yakın İran'da hüküm sürer. Bu sülaleler zamanında, özellikle Safeviler, Kaçarlar dönemi, İran Edebiyat Tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Elli yil kadar süren Safevilerin yıkılışı ve Kaçarlar saltanatının kuruluşu döneminde İran toprakları, ilim ve fazilet ehlinden boş kalmamış, fakat değişik taifelerin ortaya çıkısı ve onların birbirleriyle uğraşmaları Nadirşah ve Kerim Han-i Zend'e edebiyati ilerletme veya geliştirme fırsatı vermemiştir. [10] Devletin içislerindeki karmaşa, diğer sahalara bakmayı akla getirmez.

Aşırı derecede şii olan Safeviler, şiayı İran'ın resmi mezhebi olarak kabul ettiler. Bundan dolayı dini nazım ve nesir bu asırda revaç buldu. Şairler, şahları methetme yerine Peygamberler ve evliyalara nat ile uğraştılar. Resulullah'ın soyuna medih ve mersiye yazmayı kendilerine konu edindiler. Alimler şia eserlerini şerh etme, fikhını ve hadisini geliştirmeye çalıştılar. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de, ogüne kadar ekseriyetle Arap diliyle yazılan dini konular Farsça'ya tercüme edildi. Şeyhbahai'nin Cami-i Abbasi, Meclisi'nin Hilliyyetü'l -Müttekin ve diğer dini ve ahlaki eseleri ve Kazvini'nin Ebvabu'l-Cinan gibi dini ve hadis ilmindeki kitaplar vücuda geldi. Sadece Meclisi'nin dini konularda yazmış olduğu eserlerin sayisi elliye yakındır.[11]

Talibof'un, 'Nuhbe-yi sipuhri' adındaki eserinin sonunda Safevilerle Osmanlıların yapılan bir tahlilinde şu cümlelereyer veriliyor:" Sünniler ve şiiler arasında uzun zamandır sönmüs ve kül olmuş olan bir ateş yeniden alevlendi. İki taraf arasındaki gerginlik, tahrik edici ve din hilafina yazılmış manasız kitaplarla daha da arttı...Bu iki millete mensup edebiyatçıların çabalarına ve devletlerin yeteri kadar istekli olmalarına, büyük sultan ve şahların vicdanlarına bağlıdır. Ancak bu yolla kelime ihtilafı ortadan kaldırılabilir." [12] denilerek, tarihi bir vakıanın varlığı ve yanlışlığı zikredilir.

Bu dönemde değişik sahalarda görülen başarıya rağmen, şairlerde bir anlaşılamamak, güçlük ve kapalılık [13] hissedilir noktadadır.

---

[10] - A.g.e., s: 21

[11] - Şafak, a.g.e., s: 340

[12] - İstilami, a.g.e., s: 78

[13] - A.g.e., s: 12

Safevi şahları daha çok dini siyasetin ilerlemesine ilgi duymalarına ve Özbek, Afgan, Rus ve Osmanlılarla savaş halinde bulunmalarına rağmen tamamen de ilim ve edebiyatı ihmal etmiş değillerdir. Nitekim sarayda bulunan tarihçileri, alimleri ve fıkıhçıları koruyarak, onları bu alanda teşvik etmişlerdir. Devletin resmi dili Türkçe ve Farsça idi. [14]

Sultan ibrahim, Şah Abbas, Elkas Mirza, Şah Tahmasp ve Sam Mirza gibi bazı Safevi sultan ve şeyhzadeleri bile edebi bir zevke sahiptiler ve güzel şiir söylerlerdi. Ayrıca Sam Mirza'nın bir şairler tezkiresi de mevcut olması bu ilginin derecesini göstermektedir.. [15]

Safevi döneminde şah mutlak hakim olmakla birlikte, aynı zamanda bir müşavere meclisi bulunmakta idi. Geleneğe uygun olarak yapılacak işlerde şii ileri gelenlerinin ve din büyüklerinin düşüncelerine büyük önem verirlerdi. [16]

Güzel sanatlar alanlarında gelişmelerin görüldüğü bu dönemde, saray bu sanat dallarına ilgi göstermiştir. Bu dönemin güzel hat ve nakkaşlarının ünlü ismi Kemaleddin Behzat, Sultan Hüseyin Baykara'nın saray üstadlarından idi. Ve Safevilerin ilk dönemlerini görmüştür. Ondan sonra Mirek, Sultan Muhammed, Mir Seyyid Ali gibi zatlar zuhur etti. Bunlarda Tebriz'de Şah Tahmasb'ın sarayında kalıyorlardı.Yine aynışekilde Aliriza Abbasi bu ilim dalında ayrı bir konuma sahipti. [17]

Safeviler döneminde dokumacılık zirveye ulaşmıştı. Bununla birlikte, Safevi sultanlarının teşvik ettiği alanlardan birisi de, mimarlık ve ressamlıktı. İsfahan Mescidleri bu iki sanat dalının ne derece revaçta olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

Yine bu dönemde terakki ederek devam eden nakkaşlık, ciltcilik, dokuma ve örücülük, çanak ve çömlekcilik gibi birçok sanat dalları vardır. [18]

---

[14] - Meydan Larousse, s: 821

[15] - Muin, c:5, s: 1007

[16] -Meydan Larousse., s: 821

[17] - Şafak, a.g.e., s: 340; Muin, s: 1007

[18] - Muin, c:5, s: 1010, 1011, 1012, 1013

Timurlar devrinde iç ve dış savaşlara, isyan ve yağmalara rağmen, revaç bularak devam eden ilim, sanat ve ince sanatlar, [19] Safeviler döneminde de yükselerek devam etti. Hatta o kadar ileri gitti ki, bazen şairin zihninden geçen bir manayı gözönüne getirmek oldukça güçleşecektir. Şair, şiirinde sevgilisinin vücudunun güzelliğini ifade etmek için bakın ne sanatli ve zor bir yol seçiyor:

Çunan nazukbeden başed ki ger ari be gülzares
Be pa ez saye-i mujgan-i bülbül mireved hares

(Sevgilinin vücudu öylesine narin ve naziktir ki, onu gül bahçesine getirirsen, bülbülün kipriğinin gölgesinden ayağına diken batar.) [20]

Safeviler döneminde bu tarz şiir söyleyen şairlerin bir çoğu İran'dan ayrılarak, Hindistan'a gitmişlerdir.[21] Oldukça sanatlı ve ince hayaller dolu bu ekol, Hindistan'da büyük revaç bulmuştur. Sebk-i hindi adıyla yayılan bu üslub ileride kısaca anlatılacaktır.

Bütün bunlarla birlikte, Safevi dönemi genel olarak İran Edebiyatı alanında çöküş asrı olarak değerlendirilmektedir. Hakikaten Moğol ve Timur'luların yaptıkları tahribatlar ondan sonraki asırlarda ilim ve edebiyat alanında çok büyük tesirler meydana getirmiştir. Bu yıllar ıztıraplar, vahşetler, felaketler yılları olmuştur.[22] Sadece bu dönem büyük söz üstadlarından mahrum kalmakla yetinilmedi, aynı zamanda öncekilerin nazım konuları yani gazel ve irfani şiir de terkedildi. Safevi şahları bu her iki alandan uzak durdu.

Bu yıllar Fars dilinin nazım ve nesri açısından düşüş yıllarıydı.. Fars dili Moğollardan önceki letafetini ve genişliğini kaybetti. Söz süsleme ve lafzi sanatlar ve güzel cümle kurmalar daha çok tutuldu. Basit konular ve ince sanatlar şiire girdi. Şairlerin ve yazarların çogu hem kendileri teşbihat, cinas, iyham ve istiare sanatlarını kullandılar, hem de bakış açılarını garip fikirler, anlaşılmaz manalar ve acaib düşüncelerle süslediler.

---

[19] - Karaismailoğlu, Adnan, Siraci, Hayatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili, (Doktora Tezi), Erzurum, 1984 s: 6

[20] - İstilami, a.g.e, s: 12

[21] - A.g.e, s : 21

[22] - İslam Ansiklopedisi, Timurlular mad. XII/1, s: 346

İran'da ve Hindistan'da buna benzer yüzlerce yazar, şair ve muellif ortaya çıktı ve "sebk-i hindi" olarak isimlendirilecek bir üslub doğmuş oldu. Zamanla bu üslup farklı coğrafyalara da yayıldı.

Hint şairlerinin bu alanda İran şairlerinden daha çok bu tarzı kullandıkları lafız, süsleme, sanat yapma, incelik oluşturma ve anlamları parçalama yaptıkları söylenebilir.

Bütün bunlarla birlikte Safevi döneminin iyi bir nazım ve nesirden tamamıyla mahrum olduğunu düşünmek de yanlış olur. Sayıları çok olan bu dönem şairleri içinde Saib-i Tebrizi, Vahşi, Kelim, Örfi, Hatıf-i İsfehani gibi çok önemli ve değerli şairler mevcuttur.

Hint şairleri arasında Feyzi gibi çok güzel şiir söyleyenler de vardır. Özellikle sözkonusu şairlerin bir kısmı eski şairleri taklid etmişler ve eski tarzı canlandırmaya çalışmışlardır. Sebk-i hindi olarak bilinen bu tarz ve üslub, tamamıyla içice, karmaşık olan manalardan ibaret değildi. Bazı manalar çok nazik, ince ve çekici bir yapıda idi. Bunun örnekleri arasında Saib, Örfi ve Feyzi zikredilebilir. Bu tarz gerçekte ince ve nazik sanatlarda örnek sayılır.Ve bu gerçek Saib, Feyzi, Örfi, Kelim ve buna benzer kişilerin şiirlerini incelemeyi kolaylaştırmaktadır. Hatta bu örneğin İran Edebiyatı ve diğer batı edebiyatlarında görülmediği söylenebilir. [23]

Safevi döneminde dilin ve Fars edebiyatının komşu memleketlere ve bilhassa Hindistan'a yayılması ve nüfuz etmesi önemli edebi meselelerdendir. Nitekim biliniyor ki, İran'in dili, Hindistan'ın eski dili olan Senskirit diline bağlıdır. [24] Eski inançları ve eski destanları birbirine benzer ve çoğunlukla aynı kaynağa bağlıdır.

Fars dili, müslümanların Hindistan'ı fethiyle ve İranlıların İslamın ilk asırlarındaki oraya hicretleriyle ve Sultan Mahmut'un fetihleriyle yayılmaya başladı ve Gaznelilerin ve Gurluların orada saltanat sürmesiyle gelişti. Moğolların orada saltanatı tesislerinden sonra da son terakkiye ulaştı.

Hint Moğollar sülalesinin kurucusu Babür'ün beş yolla Timur'a ulaştığı bilinir. Babur 932 yılında Pencap'a gitti ve Lahor'u aldı. Burada saltanatını tesis etti. Hindistan'da üç yüz yıla yakın devamlılığını sürdürdü.

---

[23] - Şafak, a.g.e., s: 341

[24] - A.g.e., s: 342

Babur ve onun oğlu Humayun ve onun torunu Ekber ve onun oğlu Cihangir ve onun en büyük yakınları İran ilim ve edebiyatını himaye ettiler ve Fars diline taraftar oldular. Onların temel tahsilleri de Farsça idi. İran eserlerini, şiirlerini ve yazarlarının ve dilcilerinin tasniflerini okuyorlardı. Onların saray dili Farsça idi. Hindistan'daki İran asıllı fazıl ve şairler toplanırlar ve oraya Farsça şiir söyleyen Hintliler de geliyorlardı. Şahları Farsça olarak şiir söylüyordu. Farsça'nın orada yayılmasına çok çalışmışlardı. [25]

İran üstadlarının şaheserleri olan Firdevsi'nin Şehname'sinden ve Sadi'nin Gülistan'ından tutun da Hafiz, Cami'nin eserleri ve İran tarihinin ilminin ve edebiyatının ele alındığı kitaplara kadar tamamiyle Hindistan'da revac bulması ve İran sair ve ediblerinden birçogu Hindistan'a gelerek büyük bir hürmet ve izzet görmeleri ve özgürce şiir söylemekle yetinilmedi; bundan da öte şair, alim, tarihçi, ve yazarların birçoğu da bizzat Hindistan'da ortaya çıkmıstır. Bunlar Farsça olarak çok güzel telif ve tasnifler meydana getirdiler. Hatta fars dilinin tesirinde kalarak 'lugat-i ordu' olarak bilinen Hint, Fars ve Arapça kelimelerden müteşekkil, Hindistan'ın esas kaynaklarında olan mahalli bir lugat vücuda getirdiler. İran üslub ve şivesini o dil üzerine tatbik ettiler. İran ve Hintten birçok şair o dil üzerinde araştırmalar yaptılar. [26]

Bu şekilde söz söyleyenler meşhur Saib-i Tebrizi, Feyzi, Dikeni, Örfi-i Şirazi, Naziri-i Nişaburi ve Zuhuru-i Hacent ve onlar gibiler Hint'te şöhret buldular. Ve İran'ın önde gelen eserlerini incelemekle meşgul oldular. Meşhur olan 'sebk-i hindi' üslubunu kullandılar ve eserler meydana getirdiler. Ayrıca birçok ulema, muellif, yazar, nakkaşlar ve katipler ortaya çıktı. Hind şahlarının teşvikleriyle bu fikir insanları İran sanatını geliştirmeye ve yaymaya çalıştılar. [27]

Moğol ve Hind şahları özellikle tarih ilmini terakki ettirdiler. Genel tarih ve Hindistan tarihi hakkında Farsça olarak önemli ve faydalı telifler vücuda getirdiler. Örnek olarak Tarih-i Elfi, Müntehabü't-Tevarih, Gülsen-i İbrahim ve Ekbername gibi...

Hem böyle birçok tarihi kitaplar gibi, Ravzatu't-Tevarih, Miraatü'l - alem, Tabakatü Ekberşah ve bunabenzer eserler de vardır.

Haliyle bu tarih mülahazaları İran Edebiyat Tarihi Açısından oldukça mühimdir.

---

[25] - A.g.e., s: 342

[26] - A.g.e., s: 342

[27] - A.g.e.,s: 342, 343

Hint sultanları bazı kitapların naklinde ve Hint'in meşhur destanlarını Farsça'ya çevrilmesine ihtimam göstermişlerdir. Muhabeharat ve Viramin gibi birçok eser Farsça'ya tercüme edilmiştir. [28]

Aslında bahsedilmiş olduğu gibi, Hind'in Fars üslubu aynen İran üslubunun taklididir. Gerci bazen güç ibareler, zor tabirler Hint'de de bulunmuş, neticede yavaş yavaş Hint yazarları İran'da bulunmayan bazi terkip ve mazmunları seçmişler, yeni bazı kelime ve kavramları kullanmışlardır.

Bu asırda edebiyat Anadolu ve Osmanlı memleketlerinde hızla yayılmış ve bu diyarlarda özel bir gelişim göstermiştir. Bu diyarlardaki Farsça'nın nüfuzu Selçuklu saltanatıyla (470-700) başlamış ve Moğol devresinde birçok İran müelliflerinden, bilginlerinden, şairlerinden ve ariflarinden Şahabeddin Sehrüredi, Necmeddin-i Razi, Mevlana Celaleddin gibiler Anadolu'ya hücum etmişlerdir. Nitekim bu topraklarda Mevlana'nın oğlu Sultan Veled Osmanlı edebiyatının kurucularından birisi olmuştur. Onun Velednâme Mesnevisi uzun süre tedris edilmiştir. [29]

Osmanlı yazar ve şairleri yalnızca Türkçe nazım ve nesirde İran'ın mana, terkip, kelime, şive ve üslubunu taklid ve iktibas etmek ve üstadlarını örnek almak ve özellikle Mevlana, Hafiz ve Cami gibi irfani şiirlerini takip etmekle kalmamışlar hatta, bir kismi bizzat kendisi Farsça şiir söylemişler ve gerçekten Fuzuli gibilerin katkılarıyla Feyzi, Örfi, Saib ve Cami gibi şahsiyetler Osmanlı topraklarında özel bir yer tutmuşlardır. [30]

Osmanlı sultanları da Sultan Mahmut, Beyazit ve I.Selim ve onların torunları Fars edebiyatı ve diline özel bir alaka duymuşlar ve kendileri de o dilde şiir söylemişler, aynı zamanda İran şairlerine özel bir ilgi duymuşlardır. Osmanlı'nın Ziya Paşa gibi yazarları da İran şairleri adına tezkireler telif etmişlerdir. [31]

Hint üslubu adıyla yayılan ve İran'da pek hüsn-ü kabül görmeyen bu güç tarz, Türk edebiyatında ise çok müessir olmuştur. Muhayyilenin çok geniş ve içiçe geçmiş tezahürlerini gösterdiği için anlaşılması çok güç olan bu tarz eserlere Farsça ve Türkçe şerhler yazılmıştır. [32]

---

[28] - İstilami, a.g.e., s: 21

[29] - Şafak, A.g.e., s: 344

[30] - A.g.e., s: 344

[31] - A.g.e., s: 344

[32] - Tarlan, Ali Nihat, Şarkın Ruhu-5, Yeni Asya Gazetesi, sayı: 228, 6 Ekim 1970, s: 2

***

İran Edebiyatı 12. asırdan bu tarafa bir hareket oluşturdu. Moğol tarzı ve Hint üslubu çöküşe geçti. Şairler ve yazarlar Minucehri, Unsuri, Ferruhi, Muizzi, Enveri ve Hakani gibi eski şairlerinin eserlerini incelemeye başladılar. Karmaşık ve tekrar niteliğinde bulunan anlamları, anlaşılması zor kavramları yavaş yavaş azaltmaya başladılar. Ve Fars nazım ve nesrinde ılımlı, yumuşak bir tarz vücuda geldi. Ve teşbihler, istiareler, zihne zor gelen ma...unlar nazımdan çıkarıldı. Secig, tekellüf, tekrar nesirden çıkarıldı. Neşat, Kaani ve Kaim Makam vb. birçok söz üstadı, eskilerin tarzını ihya ettiler.[33]

Bununla birlikte Kaçarlar dönemi Edebi açıdan önemsenmeyecek bir dönem değildi. Bu dönemde eskiye dönüş hareketi başladı ve birçok edib, fazıl kişiler yetişti. Bir çok tarihi ve ilmi telifler yapıldı. Ravzatu's-Safa ve Nasihatu't-Tevarih, Name-i Danişveran, Kisasu'l-Ulema ve Mecme'ul- Fuseha vb. bir çok şaheser vücuda geldi. Kaçarlar dönemi şahları ve şehzadelerinin bir kısmı şair ve yazar idi.

Özet olarak Kaçarlar Dönemi Fars üslubu ve şair, fazıl ve muelliflerin çokluğu açısından İran edebiyatının yükselişe geçtiği dönem olarak kabul edilmektedir.

Dönemin Meşhur Şairleri

Muhteşem-i Kaşani, Örfi-i Şirazi, Saib-i Tebrizi(İsfehani),[34] Hatif-i İsfehani, Mücmer-i İsfehani, Visal-i Şirazi, Saba, Kaani, [35] Talib-i Amuli, Lisani-i Şirazi, Baba Figani, Hilali-i Çağatayi, Vahşi-yi Bafiki, Naziri-i Nişaburi gibi şairlerdir.[36]

---

[33] - Şafak, a.g.e., s: 344

[34] - Şemisa, . . .Siruz, Sebk-i Şinasi-i Şiir, İntişarat-i Firdevs, 1374, İran, s: 294

[35] - Şafak, a.g.e., s: 345

[36] - Muin, c:٧, s:1006

Dönemin Mensur Bazı Eserleri

Habibu's-Siyer (Giyasüddin bin Humamuddin Handemir), Mahmut han Melikü'ş-Şuara (Mahmut Han), Saffetu's-Safa ve Ahsenu't-Tevarih (Şeyh Safiyyu'd-din), Tarih-i alem Ara-yı Abbasi (İskender Beg-i Münşi), Nigaristan-i Cihanara (Kadı Ahmed Gaffari), Zübdetü't-Tevarih (Muhammed Mühsin b.Abdülkerim), Tarih-i Nadiri (Mirza Mehdi Han b.Muhammed Nasr Esterabadi), Tarih-i Giti (Mirza Muhammed), Mecmeü't-Tevarih (Ebu'l Hasan bin Muhammed Emin Gülistane) vb. [37]

Tezkire Kitapları ve Hal Tercümeleri

Tuhfe-i Sami (Sam Mirza), Mecalisü'l- Müminin (Kadi Nurullah Şuşteri), Heft iklim (Emin Ahmed Razi), Ateşkede-i Azer (Lutf Ali Beg Azer Begdili), Riyazül Arifin (Riza Külihan Tabristani) dönemin hal tercümelerinden bazilaridir. [38]

Lugatler

Ferhangi Cihangiri (Cemaleddin Hüseyin), Mecmeü'l-Furs (Humam Sultan), Burhan-ı Katı (Muhammed Hüseyin Bin Half-i Tebrizi), Ferhang-i Reşidi (Abdurreşid), Encümen Ara (Riza Külihan Hidayet). [39]

---

[37] - Şafak, a.g.e., s: 369

[38] - A.g.e., s: 373

[39] - A.g.e., s: 375

I.BÖLÜM

1.1 - Hayatı :

" Benim gönlüm aşk bahçıvanıdır. Hayranlık ise onun vücuda getirdiği gül bahçesidir. Ezel bu bağın kapısı, ebed ise hıyabanın hudududur. Bu hayranlık bahçesine, ezeli bir kanunun hükmü altında yani onun icaplarına göre girilir."

" Hakikat ve manaya herkes aşina olamaz. Üzerine serpilen bir katre zevki tutup ummanın dibine fırlatan insana mana çeşmeleri açılır."

" Uğranılan felaket ve bedbahtlık aşkın büyük bir alameti olan "RIZA" nın derecesini ölçer. O zaman gönül meşalesi yanmaya başlar.Yani iç kudretle harekete geçer. Sevgi ne derece kuvvetli ise, sevgilidir, gelen cefaya o derece hararetle razı olur, hatta sevinir, şükreder."

" Eğer gönülde iman olmazsa onu denemek için felaketler de gelmez."[40]

Bu cümleler Örfi-i Şirazi'nin 'cevherler ummanı'[41] ndan seçilmiş birkaç katredir. Dini akidesi ve yaşantısı tam olan Örfi-i Şirazi'nin, 'Örfi'mahlasıdır. Bu mahlas, babasının şer'i ve örfi kanunlara bağlı işler ile meşguliyeti ile alakalıdır.[42]

Şairin asıl adı muhtelif şekillerde kaydedilmiştir: Cemaleddin Muhammed Örfi, [43] al- Sayyidi (Arafat), Haca Sayyidi Muhammed (Muasi-i Rahimi), ve Muhammed Hüseyin (Mayhana). Gençliğinde ise 'Saydi' mahlasını kullanmıştır.[44]

---

40 - Tarlan, A.g.g., 6 Ekim 1970, s: 2

41 - A.g.g., sayı: 229, 7 Ekim 1970, s:2

42 - İslam Ansiklopedisi, İslam alemi, tarih, coğrafya, etnografya, ve biyoğrafya lugati, Örfi Maddesi, M.E.Bas., Istanbul, 1964, c: X, s: 481

43 - Şafak, a.g.e., s: 346

44 - İslam Ansiklopedisi, c: X, s: 481

Cemaleddin Muhammed bin Bedreddin-i Şirazi, İran'ın [45] XVI. yüzyılda, Safeviler devrinde [46] yaşamış olan meşhur şairlerindendir. Şiraz'da h: 963, m: 1555 [47] yılında dünyaya gelmiştir. Babası, doğum tarihi belli olmayan Hoca Zeyneddin Ali bin Cemaleddin'dir.[48] Ali Beluvi-i Şirazi'nin ifadelerine göre; kimi zaman Şiraz şehrinin çevresinin tanıtılmasında rehberlik eden, kimi zaman da şehrin bekçi başısı görevini yürütmüş bir kişidir. Abdunnebi Fahruzzamani ise; 'söz konusu şehirde Şahlık hanlarının bürosunda oradaki sultanların işlerinde çalışmıştır'demektedir.[49]

Mutad tahsilini Şiraz'da yapan Örfi, gençliğinden itibaren şiir yazmaya başlamıştır.[50]

Henüz gençlik yıllarında geçirmiş olduğu çiçek hastalığı simasında ciddi değişiklikler meydana getirmiştir.[51] Bu hastalığın izleri Örfi'yi çok rahatsız etmiştir.

Abdunnebi Fahruzzamani, Örfi'nin dayısı olan Şemsu'l-En'am-i Şirazi'nin söylediklerinden yola çıkarak şöyle demiştir: " Cemaleddin, gençlik yıllarının ilk dönemlerinde şiir söyleme vadisine düşmüştü. Ondan çıkan herşey rütbeden boş değildi. Şiraz ehlinin dostları onu 'Örfi' lakabıyla bilirlerdi. Yaşı yirmiye ulaşınca çiçek hastalığı geçirdi. Şiddetli hastalıktan sonra vücudunda büyük izler kalmıştı, öyleki onu gören herkes ondan nefret ediyordu."[52]

Örfi bu hastalıkla yaşar gençlik yıllarını. Psikolojisinde büyük değişiklikler yapan bu çiçek hastalığını Örfi'nin yakın dostu Ferhi-yi Şirazi, ' Frenk çiçeği' diye adlandırmıştır.

---

[45] - Muin, c:V, s: 1172

[46] - Ateş, Ahmet, İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I, İstanbul, 1968, s:490

[47] - Muin, c:V, s: 1172

[48] - Tarlan, a.g.g., 6 Ekim 1970, s: 2

[49] - Meani, Ahmet Gülçin, Tarih-i Tezkireha-yi Farisi, c:II, s: 800..

[50] - İslam Ansiklopedisi c :X , s: 481

[51] - A.g.a., s: 481

[52] - Meani, a.g.e., c: II, Örfi mad.

Bu hastalıkla beraber, muasırları ile olan mucadelelerinin gittikçe çirkinleşmesi, bilhassa Figani (ölm.922 =1516 veya 1519) 'nın Örfi için, diğer meşhur şairlerin gazellerinin vezin ve kafiyesinde gazeller yazdığını söylemesi, aşiri derecede gururlu olan Örfi'yi ciddi şekilde rahatsız eder. Muasırı olan Yezdli Vahşi (ölm.991=1583) ile aşırı ihtilaflara gitmeleri ve muasirlarindan maruz kaldığı hakaretler [53] onun yaşadiği şehirden, Hindistan'a gitmesini hazırlayan sebeplerden olmuştur.

Muhtelif kaynaklarda bahsedilen Örfi'nin aşırı gururu, bazı şairler tarafinda tenkide medar olmuştur. Örfi'nin üslubunun tesirinde kalarak onu, " tefekkür konusunda ne devletli bir şairdir."[54] diyerek öven Anadolu şairi Nef'i, ayni zamanda kendisinin Örfi'den daha meşhur olduğunu söylemekten de çekinmemiştir;[55]

نام عرفی ز دفتر اندازد   شهرتم در جریده شعرا

(Benim şöhretim, şairler mecmuasindan Urfi'nin ismini çikrtıp attı.)

Nef'i yine konuyla ilgili olarak, Örfi'yi hem takdir ediyor, hem de eleştirerek şunları söyler:

که با کلکش کند سجده لوای خان خانانش   زهی دولت که عرفی را مسلم شد در اندیشه
که تحقیق آشنای می کند با سهو ادعانش   محمل سخت معجزهکوی و بی برواست در معنی
ز همت کشته مسلوب الرجا از فیض منانش   بیرون قدم ننهاده بندار برده از هنوز
سخن را منحصر داند به خود به خود از نقص عرفانش   به اندك مایه قانع از تنك ظرفی و هم معرور

(Tefekkür hususunda Örfi ne devletli bir şairdir ki Han-i Hanan'in bayrağı, onun kalemine secde etmiştir. Mana hususunda pervasız ve mucize gösteren (bu şair), idrakinin hatası yüzünden, hakikate aşina olmak davasındadır. Henüz zan perdesinden ayağını dışarı atmadan, haşmetinden dolayı, Allah'ın feyzi ile istedikleri yerine getirildi. Havsalasının darlığından dolayı az bir şeyle kanaat ediyor ve gururlanıyor. İrfanının azlığından dolayı, şiirin kendisine mahsus olduğunu sanıyor.)[56]

---

[53] - Şafak, a.g.e., s: 346

[54] - Atalay, Mehmet, Şair Nef'i, Farsça Divanının Edisyon Kritiği ve Üslubu (Doktora Tezi), Erzurum, 1988, s: 35

[55] - A.g.t., s: 19

[56] - A.g.t., s: 35, 36

Tabii Hint - Türk imparatorlarının himayesinin cazibesi, onu kendi topraklarını terk ederek Hindistan'a göç etmeye sevk eden sebebler olarak gösterilmektedir. O dönemde İran'in şiire ve sanat çalışmalarına yeterince musaid olmamasından birçok istidatlar İran'dan ayrılarak Hint Türk saraylarına gittiler.[57]

1.2 - Edebi Kişiliği :

Henüz küçük yaşlardan itibaren şiire musait bir çevrede hayatını sürdüren Örfi, bu çevrenin atmosferiyle ilmini zenginleştirme, edebiyatın büyüleyen havası içerisinde daha da derinleşebilme sevdasını sürdürmüştür. Örfi'nin gençlik yıllarında sürekli gidip geldiği sohbet meclisleri onu adeta şiire ısındırmış ve gönlündeki zenginliklerin temel kaynağı da bu şair meclisleri olmuştur. Bu meclislerden birisi de, Mir Mahmut Tarrahi-yi Şirazi'nin ressamlık dükkanıydı. Bu öyle bir dükkandı ki, zamanın meşhur şair ve yazarlarının sohbet ettikleri, görüşüp konuştukları ve fikir aliş verişinde bulundukları bir mekandı. Bu dükkan Gayret-i Şirazi, Arif-i Şirazi, Kayd-i Şirazi, Mir Ebu Turab, Riza Kaşi gibi birçok şairlerin uğrak yeriydi.[58]

Örfi'yi adeta bütün şartlar şair olmaya zorluyordu. Fakat onun aşmakta zorlandığı bazı hususlar vardı ki, bu husus daha önce zikredildi. Örfi'nin bu sahada yürüyebilmesinin tek yolu vardı o da; bulunduğu çevreden uzaklaşmak ve yeni üstadların bulunduğu menzillere gitmekti.

Örfi, 994 (1585-1586)'te Cirun limanından hareket edip, deniz yoluyla Ahmetnagar'a geldi. Oradan da Fathpur-Şikri'ye gitti.[59] Örfi'nin amacı ise Celaleddin Ekber Şah'in mekanına ulaşmaktı.. Fakat Örfi, Feyzi ile karşılaşır. Padişah Kabil tarafinda Afganlılara karşı girişilen harekatı kontrol altına almaya gitmiştir.[60] Bu sefere bizzat Feyzi de katılmıştır.[61]

---

[57] - Büyük Türk Klasikleri, c:I, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985, s:232

[58] - Meani, a.g.e., c:2, Örfi mad.

[59] - İslam Ansiklopedisi, c :X, s: 481

[60] - A.g.a., s: 481

[61] - A.g.a., s: 481

Feyzi, Örfi'yi Attok'a götürür. Örfi burada Masihuddin Hakim Abu'l-Fath'a ve onun 997 (1589) 'da vefatından sonra ise, Mirza Abdurrahim Han Hanan'a intisap etti.[62] Örfi'ye Hanhanan'nın çok büyük faydaları, iyilikleri dokunmuştur. Neticede imparator Ekber onu hizmetine alır.

Örfi'nin genç yaşlarda meşhur olması, muasırlarını kıskandırmıştır. Haliyle bu başarısı Örfi'nin kendi iç duygularının (gurur) kontrolünü de zorlaştırmıştır. Ebu'l-Fazl Allami, Fahruzzaman gibi şairler Örfi'nin kendisini bilmediğinden, Nizami gibi şairleri taklid ettiğinden bahsetmektedirler. Fahruzzman, onun 36 yaş gibi genç bir yaşta vefat etmesini Nizami'ye karşı olan saygısızlığının bir sebebi olarak görür. Allami de Örfi'ye karşı olan içindeki duyguları şöyle canlandırır: "Eğer kendine bakmazsan yaşamı, layık olana teslim edersin, ve kederli zamana fırsat verirsin"[63]

Tabii bu şekilde cümleler sarfedenler olduğu gibi, Örfi'yi takdir edenler de, şiirini, sanatını övgüyle anlatanlar da mevcuttur.
Mir Gulamuddevle-i Kazvini (Nefaisu'l-Muessirin'in muellifi) şöyle demektedir:

Örfi'nin erkenden alemden gidişi üzüntü vericidir.
Dünyanın maksadını nadide olarak aşıp, bu alemden gitti.

Örfi'yi, iyi huylu birisi ve ahlaklı bir kişiliği olduğu için övenler arasında onunla uzun bir süre birlikte kalan Feyzi de vardir. "Ondaki iyi huyluluk kesbi değil,vehbidir."der Feyzi. Takiyyuddin Kaşi ise Örfi ile ilgili olarak, "Güzel huylu ve zerafeti seven bir kişiydi."[64] demektedir.

Örfi'yi müteakib asırlarda bilhassa kendi memleletinde farklı şekilde değerlendirenler olmuştur. Azar, onun teşbihlerinin mubalağalı olduğunu belirtir.[65] Ondan daha sonraları ise, Riza Küli Han, Örfi'nin üslubunun muasırlarındaki zevki taşımadığını [66] söyler.

---

[62] - A.g.a., s: 481

[63] - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

[64] - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

[65] - İslam Ansiklopedisi, s: 481

[66] - A.g.a., s: 481

Bütün bu söylenenlerin akabinde söz ustalarının da kabul ettikleri bir görüşü, Feyzi-i Feyyazi bir mektubunda şöyle zikreder: "Mevlana Örfi-yi Şirazi'nin sohbetinden gönlüm hayat bulurdu. O iyi bir sırdaş ve dert ortağıdır. Mananın icadında ve lafızların yakıcılığında ve fikrin suratliliğinde o bir ustaddır. Onun hakkında faydasız ve yanlış olan her türlü fikirler onun şöhretinden ve vefatından sonra yayılmıştır.[67]

Bir Fars şairi olarak Örfi, İran'da, Hindistan'da ve Hindistan dışına taşan şöhretiyle yeni bir üslubun sahiplerinden olarak zihinlerde yer almıştır. Onun şohretini daha fazla borçlu olduğu alan,kasideleridir.

Örfi'nin tesir bıraktığı coğrafyalardan olan Anadolu'da onun fikirlerinin kuvvetli edası hep sahanın ilgililerinin dikkatlerini çekmis ve hayranlık uyandırmıştır. Prof.Dr.Ali Nihat Tarlan, Örfi'ye irfan sahiplerinin "Umman-ul - Cevahir", cevherler ummanı dediklerini kaydeder.[68]

Örfi-i Şirazi'ye Şiraz çevresindeki muasırlarının iyi bakmaması ve onu bu menzilleri terke zorlamaları; Hindistan ve dış coğrafyalarda ondan övgüyle bahsedilmesi muasırlarının onun şöhretini ve şiirde açtığı çığrı kıskandıkları sonucuna ulaşılabilir.

Hakkında söylenenlerin yanısıra eserlerindeki kendisine has ifadeler, teşbihlerindeki canlılık ve ifadelerindeki akıcılık, muhtevadaki ahenk onun kendi yaşadığı asra ve ondan sonraki asırlara büyük mesajlar aktardığını ve bu aktarışın da sanatlı bir şekilde yapıldığını
gösteriyor.[69]

Hasılı Örfi-i Şirazi'nin edebi kişiliğiyle ilgili bundan böyle çok şeyler söylenecek. Çünkü onun fikir ve düşüncesine olan ihtiyaç bundan sonra daha fazla hissedilecektir.

---

67 - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

68 - Tarlan, a.g.g., 6Ekim 1970, s: 2

69 - İslam Ansiklopedisi, s: 481

1.3 - Etkisinde Kaldığı Şairler :

Örfi-i Şirazi'nin bu kısacık hayat sürecinin içerisine çok büyük eserler koyabilmesinin en temel sebeblerinden birisi, hiç süphesiz onun genç yaşlarından itibaren elinden tutmuş olan üstadlarıdır. Daha öncede kısaca bahsedildiği gibi Örfi, şiirle yaşanan bir çevrenin içerisinde kendisini bulmuştur. Şartlar ona şiirden başka birşey düşündürtmemiştir adeta.

Örfi, kendisini bekleyen derin bir ummana hazır bir şekilde yürür. Şiirle meşguliyeti dinde daha hassas olmasını netice vermiştir. Bilhassa Peygamber (asm) ile ilgili sözlerinden onun iyi bir din eğitimi aldiğı anlaşılmaktadır. Gönlü bu mana ile temizlenirken ilk dersini de Peygamber (asm) rahlesinden almış bulunmaktadır.

Hz.Muhammed (asm) için Örfi, "O öyle bir şehinşahtır ki, kainattan müstağni bir derviş olduğu halde askerinin (ummetinin) dert ve ıstırabını yüklenmiştir." der. Yine peygamber (asm) için, akıllının birisi çocuklara ders verirse, en cahil şakirdi Eflatun'un ilmiyle alay eder. Onun sofrasını hz. Ali hazırlar. Cebrail de o sofraya misafir olur."[70] diyerek peygamber ve hz. Ali sevgisini daha bunlar gibi bir çok beyitlerle izhar etmiştir.

Peygamber tesirini biraz da övünerek dile getiren Örfi, " Şiirimin gülistanı ile övünürüm. Reyhani Hazreti Peygamberin saçının kokusunu taşıyan böyle bir bahçe ile kim övünmez. Allah Allah..! Benim şiirim nasıl bir fidandır ki ab-ı hayat ile beslenir, yetişmiştir. Sallamadan dallarından mana çiçekleri dökülür."[71] demektedir.

Kendisinin bu seviyeye ulaşmasında elbetteki bir çok şiir üstadının destek ve himayeleri mevcuttur. Kendisi de erken bir şiir kabiliyet ve istidadı göstermiş, henüz genç yaşta bu kabiliyetini geliştirmek ve bir şiir hamisi bulmak ümidiyle doğduğu yeri terk ederek Hindistan'a gitmiştir.

---

[70] - Tarlan, a.g.m., 6 Ekim 1970, s:2

[71] - A.g.g., s: 2

Burada ilk olarak Feyzi-i Hindi ile tanışır. Daha sonra bir çok kasidelerinde methettiği Hakim Nasihuddin. Abu'l Fath Gilani (ölm.997=1588)'nin himayesini kazandı. Bu şahsın yardımıyla şiirlerini çok beğenen Abdurrahim Han-i Hanan ile tanışır. Gilani'nin ölümünden sonra Han Hanan'ın hizmetine girer. Han Hanan ise kendisini Hint-Türk imparatoru Akbar'ın (963 -1014= 1556 - 1605) hizmetine soktu.[72]

Hayatının geri kalan kısa bölümünü burada geçiren Örfi, Tette'ye Han Hanan ile birlikte bir de sefer yapmıştır.[73]

Örfi'nin başarisının sebeblerinden birisi de, kendisini zamanin tek şairi olarak görmemesidir. Bilhassa Enveri, Hakani, Nizami gibi geçmiş büyük üstadlardan haberdar oldu. Onlarin eserleri üzerinde oldukça ciddi çalıştı.

Zikredilen üstadlar üzerinde ciddi arastirmalar yapması belki de muasırlarının taklid diyerek eleştirdikleri etkileşimi oluşturmuştur.

Denilebilir ki Örfi, muasırlarının eleştirileriyle birlikte, üstadlarinin izinden gidebilmiş ve hatta büyük gayretleriyle yeni bir üsluba "Sebk-i Hindî" * adını yazdırabilmiş, geniş ufuklara sahip bir şahsiyettir.

---

[72] - Ateş, Ahmet, a.g.e, s: 490

[73] - A.g.e., s: 490

1.4 - Örfi'nin Kendi Üslubuna Kavuşması : (Sebk-i Hindi)

Örfi'nin şiire katkısı, kendi has üslubuyla ve ortaya koymuş olduğu yeni mazmunlarıyladır. Mukaddemesinden anlaşıldığı kadarıyla onun tıp, mantık, felsefe gibi ilimlerle meşgul olduğu anlaşılmaktadır. [74] Örfi kendisinden önceki hocalarından onların ıstılahlarını, bilgi ve mazmunlarını nakletmiştir.

Kendi has üslubuna ulaşıncaya kadar bir çok ilim dalında eserler mutalaa etmiştir. O bütün bu birikimin akabınde yavaş yavaş kendi üslubuna kavuşmaya başlamıştır. Örfi'de dikkatleri çeken ilk husus onun üslubundaki akıcılıktır. Örfi'nin üslubunda dikkatleri çeken bir diğer husus ise, daha önceki üstadlarda bulduğu selametli, güçlü sözleri, mesaj dolu ifadeleri biriktirip söylemesidir.[75] Örfi'nin bu biriktirmiş olduğu fikirleri kendi asrında sunuşu, söz ustaları arasında önemli bir yer tutmuştur. Bu hüneri Örfi'nin kendi asrında pek bilinmemekte idi. Bir kısım muasırlarının tenkidine hedef olması da buradan gelmektedir. Fakat bu tamamen bir taklid değil, Örfi'nin sunmuş olduğu eserlerde kendi üslubu tezahür etmektedir. Bunu da 'Hint üslubu' içerisindeki onun farklı ifade karakterinde bulabiliriz.[76]

Örfi'nin kendi üslubuna kavuşuncaya kadar ki safhaları belli başlıklar altında toplamak mümkündür:

Öncelikle Örfi, kendisinden önceki hocaların üslubunu takip etti.

Söz söylemedeki güçlülüğünün sebeblerinden birisi, akıcı sözler bulup nakletmesinde, sözleri zorluklardan arındırıp seçici olmasında, güç ifadeler yerine, nazik hayaller ve bakir mazmunlar bulmasındadır. Örfi, üstad şairlerden kendilerinden sonra bir çok özlü hakikat nakletmiştir de.

---

[74] - İslam Ansiklopedisi, s: 481

[75] - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

[76] - Tarlan, a.g.g., 6 Ekim 1970, s: 2

Kasidede Örfi'nin ayrı bir mahareti söz konusudur. İlmi düşünce ve hakikatlerin hazinesinden bir çok yeni tabirler ve ince mazmunlar icad etmiştir.[77]

Örfi, yeni bir şiir üslubunun öncülerindendir. Onun kuvvetli edası, yeni ve kendisine has ifadeleri, mevzularındaki devamlılığı, mecaz ve teşbihlerindeki canlılık ve yenilik şiirinin bariz vasıflarını teşkil eder.[78]

Gazellerindeki başlıca başarısı ise, felsefi ve yüksek mefkureleri şiir halinde ifade etmesindedir.

Örfi'nin kendi üslubunu bulmasında en etkili olan olaylardan birisi hiç şüphesiz, devrinin ileri gelen şairlerini toplayan ve geniş bir edebi inkişafa yol açan ve münevver bir hükümdar olan Ekber Şah'tır. Hindistan'a göç eden İran şairleri burada İran şiirinde mühim bir inkılap başlatmışlardır.[79] Bu inkılabın getirdiği üsluba "Sebk-i Hindi" deniliyordu. Örfi-i Şirazi, Naziri-i Nişaburi, (Kelim) Muhteşem-i Kaşani, Saib-i Tebrizi bu üslubu kullanmışlardır.[80]

Örfi'yi diğer şairlerden ayıran özelliklerden birisi, onun ele aldığı mevzuu kendinden evvel yazmış bulunan şairlerden ayrı bir üslup ile ele almış olmasıdır. Meslekleri şiir ve hikmet ile söz söylemek olan yani hüsn-ü belagat ve felsefe ile örülmüş kasidelerinde, mensup oldukları edebi ananeye uyarak fikirlerini hayal aleminin girintili çıkıntılı dehlizlerinde boğmadan ifade etmenin daha faydalı olacağı kanaatine varmış ve kendi içinde bulunduğu üslub içerisinde bile farklı bir tarzla tanınmıştır. Sözün açık bir şekilde söylenmesini esas almıştır. Halbuki Hind üslubu denen yeni mektep bazen bir kelimeye çok geniş manalar yükleyen, hududu belli belirsiz çizdigi bir sahanın içerisinde okuyanı serbest bırakan bir sanat telakkisine sahiptir.[81]

---

77 - A.g.g., s: 2

78 - İslam Ansiklopedisi, s: 481

79 - Tarlan, a.g.g., 6 Ekim 1970, s:2

80 - Şemisa, Dr.Siruz, a.g..e., s: 293

81 - Tarlan, a.g.g., 6 Ekim 1970, s: 2

Hind Üslubuyla kaleme alinmış bir eserle karşılaşan ilk insanın nasıl bir tablo içerisine düşeceğini, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın Örfi'yi anlatan makalesinden izleyelim: " İlk hamlede kendini bir hüsün ve fikir kapısı içerisinde bulur. Sonra eğer mevzua aşina ise yavaş yavaş vuzuha kavuşur. Geniş ve engin aşk yükselip maddeden sıyrıldıktan sonra her türlü güzelliği içinde toplayan bir bahçe vücuda getirir. Orada sade güzellik ve sade safa vardır. Böyle bir bahçenin bahçıvanı ise ancak gönüldür."

"Bir varlığa karşı hayranlık; ondaki üstünlüğü görmekle olur. Görmek demek bu manada bilmek demektir. İnsan uzviyeti bütünü ile bunu bilmek ve görmek için her türlü cihaza ve imkana sahiptir. Ancak bütün hılkat mekanizması bir ezeli kanunun şaşmaz mefhumu içinde işleten hissi, Kadir ve Hakim, bu uzviyet üzerinde kendi vaz' ettiği kanunun hükümleri içinde tasarruf eder. Yani bu itiyat perdesini kaldırarak onu derin ve büyük idraki verir veya o perdeyi çok daha kesif bir hale getirir veya hafif hafif bazı yerlerinden açar."[82]

Şair Örfi, gittikçe derinleşen bu birbirine bağlı tefekkür zincirinin bütün halkalarını içine alacak bahisleri üç kelimenin şümulüne sığdırır. Aşk, gönül ve hayranlık... Bu sonuca şair şu neticeyle ulaşır. Bu üç kelime üzerinde asırlar hep işlemiş ve içlerini manalarla doldurmuştur. Bu hayranlık ezele kadar uzanır ve ebede kadar da devam eder. Yine şaire göre, hayranlık zevkine eren o gülü dışarı çıkaramaz. Nasıl çıkarabilir ki, bahçenin kapısı ezelde, hıyabanın hududu ebeddedir.[83]

İşte Örfi-i Şirazi, sadece bir katresini sunmaya çalıştığımız ummanın cevherleriyle doludur.

Kendisine irfan sahiplerinin, söz üstadlarının ve mana denizinin sahiplerinin "Umman'ul- Cevahir" adını vermeleri, Tarlan'ın deyimiyle değerine kafi bir işarettir.[84]

---

[82] - A.g.g., s: 2

[83] - A.g.g., s: 2

[84] - A.g.g., s: 2

1.5 - Eserleri :

Örfi, kendi hayatında kaside, gazel, kit'a, rubailerinden oluşan ilk Divanını[85] 996 (1587 / 1588) yılında tertip eder. Bu meydana getirilen divanin 26 kasidesi, 270 gazeli, ve toplamı 700 beyte ulaşan kıt'a ve rubaileri (kıtalar: 320, rubailer: 380) beyittir. Onun hayatını yazan bazı tarihçiler, onun divanının, hastalığı sırasında Han Hanan'ın Kütüphanesi'ne gönderildiğini ve ölümünden sonra tamam edildiğini belirtirler.[86]

1026 (1617) yılında Siraci İsfehani, şair henüz hayatının son demlerini yaşarken, Han Hanan'a göndermiş olduğu yazmalara göre, Örfi'nin Külliyatı'nı tertip eder (14.000 beyit).[87]

Tertip edilen bu külliyat ilk divanda bulunan şiir nevinlerinden başka, mesnevileri (yani Mecmaul Ebkar, Ferhad-u Şirin, ve bir de Sakiname) içine almaktaydı. Ferhad-u Şirin diğer bir kaynakta Husrev-u Şirin olarak kaydedilmiştir.[88]

Sirac adıyla meşhur olan kişinin tertip ettiği külliyat, Molla Abdulbaki-i Nihavendi'nin kaleminden çıkan bir mukaddime ihtiva ediyordu.[89]

Ayrıca Örfi'nin tasavvufi bir risalesi de "Nefsiyye" adında bulunmaktadır.[90]

---

85 - İslam Ansiklopedisi, s: 481

86 - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

87 - İslam Ansiklopedisi, s: 481

88 - Şafak, Rizazade, a.g.e., s: 346

89 - İslam Ansiklopedisi, s: 481

90 - Muin, Muhammed, s: 1172

Örfi'nin külliyatı bir kaç kez Hindistan'da, bir kaç kez de Tahran'da basılmıştır. Risale-i Nefisi, Kasaid, Terci-i bend, Terkib-i bend, Gazeller, Rubailer, Sakiname, Mesneviyat olarak içeriklerle basılmıştır.[91]

Kasideleri üzerine bir çok Türkçe ve Farsça şerhler yazılmıştır. Divan'ı taş basması olarak, Hindistan'da sık sık basılmıştır. Kasidelerinin ingilizce bir tercümesi Kalkute'de neşredilmiştir.(1887)[92]

Örfi'nin eserleriyle Türkiye'de tanınmaya başlanması ise, XVII. asrın ilk yarısından itibarendir (divan ve külliyatın). Türkiye'de bilhassa Nef'i üzerinde tesiri olmuştur.

Nef'i diğer bütün şairlerden daha çok onu anar ve kendisini i'caz hususunda ona benzeterek, takdir hislerini ifade eder:

در مجمع ارواح زند لاف قدم را   عرفی که در این قافیه با نعت سرایی

زد و برداشت قدم را بیش از من وارنم   دعوای قدم در خور عیسیست که در کون

باز آمده کا ظهار کند معجز دم را   گیرم که مسیحاست در اعجاز طرازی

(Örfi, bu kafile ile na't söylemekle, ruhların toplandığı yerde, en eski'likten dem vurmaktadır. Eskilik davası, İsa'ya yakışır; zira benden ve ondan önce söz söyledi ve (bu yola) ayak bastı. Farzedelim ki (Urfi), mucize gibi söz söylemekte İsa'dır ve nefes mucizesini göstermek için, dünyaya geri dönmüştür.)[93]

Örfi'nin eserlerinin İstanbul kütüphanelerinde bulunan nüshalarından, uzun zaman bu şöhretin devam ettiği anlaşılmaktadır.[94]

Külliyatını tam veya kısmen ihtiva eden en önemli nüshalar: Üniv. küt., FY nr.1258 (istinsahi 1017 h.), FY nr. 802 (istinsahi 1042), Türk İslam Eserleri Müzesi, nr. 2023 (istinsahi 1043), Süleymaniye kütüp., Yeni cami, nr. 951 (dibacesi vardır.)[95]

---

[91] - Meani, a.g.e., c:II, Örfi mad.

[92] - İslam Ansiklopedisi, s: 481

[93] - Atalay, a.g.t., s: 35

[94] - İslam Ansiklopedisi, s: 482

[95] - A.g.a., s: 482

1.6 - Ölümü :

Çok kısa bir hayat seyrine çok büyük eserler yerleştirebilen Örfi-i Şirazi, Ekber şah'ın sarayında onun oğulları zamanında 999 yılında ishal hastalığıyla, henüz 36 yaşından evvel vefat eder. Lahor'da toprağa verirler.[96] Ölüm hastalığı için diğer bir rivayet ise, 18 Amurdad (Sevval) 999, (Ağustos 1591)'de dizanteriden ölür.[97] Yine bu konuyla ilgili bir başka kaynağa göre ise, Örfi ishalden ölür.[98] Bazıları onun genç yaştaki ölümüyle ilgili olarak, düşmanlarının kendisini zehirleyerek öldürmesinden bahsederlerse de bu pek sağlam bir temele dayanmamaktadır. Zira, hastalığında ve ölmek üzere olduğundan bahseden bir şiiri vardır. Hatta bazı kaynaklar ölüm tarihini yanlış olarak 1002 (1593/ 1594) göstermektedirler. Bk. Mecma'al -Havass, s.150-151 [99]

Definden otuz yil kadar sonra İtimadu'd-devle'nin izni ile, veziri İsfehanli Mir Sabir tarafindan kemikleri Necef'e gönderilip, orada yeniden defnedilir.[100]

---

[96] - Tarlan, a.g.g., 6 Ekim 1970, s: 2

[97] - İslam Ansiklopedisi, s: 481

[98] - Ateş, Ahmet, a.g.e., s: 490

[99] - A.g.e., s: 490

[100] - İslam Ansiklopedisi, s: 481

* ***Sebk-i Hindi*** (Hint Üslubu):
Hint Üslubu Moğolların son dönemlerinde başlamış, Safeviler devrinde yükselerek devam etmiş ve en zirve noktasına ise bu sülale zamanında ulaşmıştır. Sebk-i Hindi hicri onuncu asrın başlarından on ikinci asrın ortalarına kadar, yaklaşık olarak yüz elli yıl Fars edebiyatında yükselerek devam etmiştir. Safevilerin son zamanlarında zayıflamaya yüz tutmuş Eşrefilerden geçerek, Zendilerin sonuna ve Kaçarların ilk devresine kadar devam etmiştir.

Sebk-i Hindi, Fars edebiyatında XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar yani Örfi'den Bidil'e kadar daha çok Hindistan ve İran'da gelişen çok sanatlı ve ve zihni bir şiir türüne verilen isimdir. Klasik tarifiyle ise, Hindistan'da yazılan Fars şiirine bir bütün olarak verilen isimdir. Bu tarif için en eski kaynak ise, Şibli Nu'mani'nin, Şi'r ul Acem adlı eseridir.

Bu dönemde Fars edebiyatına nisbetle sesini bütün dünyaya duyuran bir başka edebiyat merkezi ise, Hindistan'dır. Bu cazibe İran'daki şairleri çekmiş. Bir çok Fars şairleri Hindistan'a yönelmişlerdir. Zaten bu üsluba verilen Sebk-i Hindi ismi de buradan gelmektedir.

Hint şahlarının bir çoğu şiir ve edebiyata özel alaka duymuşlar ve desteklerini ihmal etmemişlerdir.

Bu üslubla ifade edilen fikirler daha çok hayal mahsulüdür. Çevre, günlük hayat ihmal edilmiş ve hatta yok sayılmıştır. Ata sözleri, deyimler ve tekerlemeye benzer halk sözleri çokca kullanılmıştır.

Bu üslubun bazı özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bu devirde İran edebiyatı mezheplerinin de tesiriyle, şahlara övgüler yapmak yerine, daha çok dini ve mezhebi bir yola girmiştir.
Bütün gayretlerini yeni mazmun, güzel ve ender rastlanan fikirleri bulmaya, bilinmeyen ve daha önce hiç duyulmamış manalar bulmaya hasretmişlerdir.
Nesirde fazla tasannu, külfet ve lüzumsuz sanatlara haddinden fazla yer verilmiştir.
Tek bir konuda çok ince mazmunları icad etme ve geniş konuları tek bir konuya sığdırma yolunu seçtiklerinden dolayı, amaclarını ifade tarzında icaz yolunu seçmişlerdir.
Bu dönemde dil ağır, fakat günlük halk dilidir.
Mubalağa ve iğrak sanatının çok fazla kullanılışı şairlerin ruhi bir özelllik taşımalarındandır. Şairler bu sanatları kullanırlarken ifrat ve tefritlerde gezmişlerdir.
İrsal-i mesel, tekabül ve müraat-ı nazır gibi sanatlar o dönem şairlerince çokca kullanılan sanatlardır.
Sebk-i Hindi İran edebiyatında bir nevi romantizmdir.
Istırap, aşk, ve tasavvufi en derin ve ince hayallerle işlenen bu yeni tarz İran'da pek hüsn-ü kabul görmemişse de Türk edebiyatında çok müessir olmuştur.Muhayyilenin çok geniş ve içice geçmiş tezahürlerini gösterdiği için, anlaşması çok güç olan bu tarz eserlere, Farsça ve Türkçe şerhler yazılmıştır.
Sadece manaya önem verilen bu tarzda lafız ve mana uygunluğu terkedildi.
Gitgide hayal alemine dalınan ve son derece girift ve ince hayalleri beyan etme ve kavranamayacak derecede ince ve zor olan, zihinden uzak mazmunları günlük halk dilinde kullanma esasında dayanan 'hint üslubu', güzel, ince ve önemli manaları hayali bir tarzda sunmustur.
Hint Üslubunda tasavvufi konular, peygamber, dört halife, ve 12 imama dair naatlar şiirde kullanildi.
Nesirde sanat ve külfet aldi yürüdü. İstiare, ve teşbih sanatlari haddinden fazla şiirde işlendi. Mübalaa ve iğrak sanati çok kullamldı. Gazelin şekli değişerek her türlü konu gazelle ifade edilmeye başlandı.
Netice itibariyle, Hint üslubu belli dönemlere gamgasını vurabilmiş ve sadece doğduğu coğrafyalarda değil, birçok memleketlerde şairlerin dikkatlerini çekerek, bu üsluba özenmelerini netice vermiştir.
Gayet ince ve girift hayal ve fikirleri beyan etme, kavranamayacak derecede ince, güç ve aynı zamanda zihinden çok uzak olan mazmunları günlük halk dilinde kullanma Hint Üslubunun temel çıkıs noktasıdır.
Sonuc olarak bilmeceyi andıran karmaşık mazmun ve anlatımlar, hayal oyunları, okuyanı şaşkına çeviren ve güçlükle anlaşılan benzetmeler, kılı kırk yaran bir şiir ifade tarzı bu üslubun temel özelliklerindendir.
Diğer bir ifadeyle sanatlı şiir söyleme bu dönem şairleri için tam bir hayat tarzı olmuştur.

Sanatlı şiir söyleme haliyle sadece bu dönem şairlerinin bir hususiyeti değildir. Mubalağa, iğrak, güzel benzetmelerin bulunduğu başka dönemler de mevcuttur.Fakat bu dönem şairlerinin özelliği, bu sanatları kullanırlarken ifrat ve tefrite gitmiş olmalarıdır.

Hint üslubunun temsilcileri arasında: Saib-i Tebrizi, Örfi-i Şirazi, Zülali-yi Hansari, Naziri, Talib-i Amuli, Kelim-i Kasani, Abdulkadir-i Bidil, Feyzi gibi şairler bulunmaktadır.

Sebk-i Hindi konusuyla ilgili ve dönem hakkında daha fazla bilgi için :

Dr.Siruz Şemisa'nın Sebk-i Şinasi-yi Şiir,İran 1374.
Yrd.Doç.Dr. Mehmet Vanlıoğlu ve Öğr.Gör.Mehmet Atalay'ın, Edebiyat Lugati, Erzurum, 1994.
Dr Muhammed Muin, Ferhang-i Farisi, c:6, Tahran, 1371.
Doç.Dr.A.Bican Ercilasun ve d., Büyük Türk Klasikleri-I, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985.
Doç.Dr. Ömer Okumuş, Hint Üslubu, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Atatürk Üniv. Fen-Edeb. Fak. Yayını, sayı 17, Erzurum, 1989

II.BÖLUM

Yazma Nüshaların Tavsifi ***

كليات عرفي

725. KÜLLİYAT URFI

X / XVI. yüzyılda, Safeviler devrinde, Hindistan'da yaşayan şairler arasında sohreti en çok yayılarak Türkiye'de etkiler yartan bir şair olan Urfi Şirazi, tam adı ile Sayyid Muhammed Urfi b.Mavlana Zayn al- Din Ali b.Camal al-Din Şirazlıdır ve 963 (1555/1556)'te doğmuştur.Mahlası olan Urfi'yi babasının memuriyeti olan örfi ve şer'i işler ile meşgul olması dolayısı ile almış olmalıdır.Kendisi erken bir şiir kabiliyet ve istidadı göstermiş, henüz çok genç iken, bir şiir hamisi bulmak ümidiyle, doğdugu yeri terk ederek, Hindistan'a, Dekken'e gitmiştir.Burada Fayzi Hindi (aşağiya bakınız, nr.738) ile tanışmış, fakat sonraları araları açılmıştır.Az sonra bir çok kasidelerinde methettiği Hakim Nasih al-Din Abu'l- Fath Gilani'nin (ölümü 997=1588/1589) himayesini kazandı.Bu şahsın yardımıyla, şiirlerini çok beğenen Abd al- Rahim Han-i Hanan ile tanıştı ve Abu'l- Fath'in ölümünden sonra, onun hizmetine girdi.Han Hanan kendisini Hint - Türk imparatoru Akbar'ın (963-1014 = 1556-1605) hizmetine soktu. 999 (1590) yılında Han Hanan Tette'ye bir sefer yaptı ve Urfi de bu seferde bulundu.Bundan az sonra Urfi Lahor'da ishale tutuldu ve bu hastalığı sonucunda öldü (999=1590/1591). Bu sırada otuz altı yaşında idi.Onun böyle genç bir yaşta ölmesni bazıları düşmanlarının kendisini zehirlemiş olması ile açıklamak isterlerse de bu doğru değildir.Çünkü Hastalığından ve ölmek üzere olduğundan bahseden bir şiiri vardır.Bazı kaynaklar da ölüm tarihini, yanlış olarak, 1002 (1593/1594) gösterirler.Bk.Macma'al Havass, s.150-151; Razi, I, 238 vdd.

Urfi Divanı'nı ilk olarak,996 (1587/1588) yılında topladı.Külliyat içinde bulunan bu Divan nüshasının sonundaki tarih kıtasının (aşağıya bk.) tarihini gösteren beyiti aynı zamanda bu Divan'ın muhtevasını da bildirmektedir; burada birleri gösteren harflerin toplamı (ا =1, و = 6 v.b.) 26 eder ki,bu sayı kasidelerin ; onların toplamı 270 eder ki, bu gazellerin ; yüzlerin toplamı 700 eder ki, bu da öteki şiirlerin sayısıdır.

Urfi Külliyatı'nın nüshalarına pek sık tesadüf olunur.Bk. Rieu, II, 667-738; Bankipore, II, 189-201 ; Blochet III, 360-362 ; Maclis, s.352 -354 ; Sipahsalar, II, 637-639 ; Elyazmaları, I,314 v.d..
Urfi Külliyatı'nın son basması şudur: Külliyat-i Urfi Şirazi, Bakusis-i Gulam Hüsayn-i Cavahiri, Tahran,ts. (1962 ?).

Üniversite Kütüphanesi FY 1258

Basma şemseli siyah meşin bir cild içinde, 291 yaprak. 19x10 (5,8 x12,9) cm. ebadında ; siyah ve yaldız cetvel içinde, 17 satırlı, küçük harfli,güzel nestalik yazı.Başlıca bölümlerin önünde birer serlevha vardır.Nusha biraz yıpranmış bir haldedir.

İstinsah kaydı (yap.291b): Hidayet Allah, pazartesi, 9 zilhicce 1017 h.

İçindekiler :
1) Yaprak 5b-224a. Divan
a)Yap.5b-11b. Dibace (Bazı nushalarda Risale-i Nafsiyya veya Risal.e-i nafs'i nefis adlı olarak görülen bu mensur parça Urfi'nin kendi nefsine (ruhuna) hitab ederek, verdiği öğütleri içine alır.Bk. Külliyat, s.l-IX.

Baş : حمدي كه از نهايت شايستكى منزه از شائبهٔ يقين و تحقيق آمده

b) Yap 14b-87a. Kasideler, alfabe sirasi ile tertip edilmiştir.

Baş : همت نخرد نشتر آرى و نعم را　　اقبال كرم ميكزد ارباب همم را
c) Yap. 87 a - 94b.Kıtalar.
d) Yap. 95b-203b.Alfabe sırası ile gazeller.

Baş : تحفهٔ مرهم نكيرد خاطر انكار ما　　سايهء كل بر نتابد سايهء دستار ما

e) Yap.203b-209a.Terkib ve terciler.
f) Yap.209b-324a. Rubailer.

مجموعه طراز صنع تاريخش يافت
Son : لول ديوان عرفئ شيرازى

Bu beyit 996 h. tarihini göstermekte olup, bu tarih Urfi'nin ilk olarak Divan'ını tertip ettiği tarihtir.Bu beyitten Divan'ın içinde neler bulunduğu da anlaşılmaktadır.(yukarıya bak.)

2) Yaprak 234b-275a. Macma al- abkar.

Bu eser Urfi'nin Nizami'nin Mahzan al-afkar ve mahzan al- asrar-i Urfi adlari da verilir.Külliyat (s.460-508) içinde, adsız olarak, basılmıştır.

Baş : بسم الله الرحمن الرحيم موج نخستست ز بحر قديم

3) Yaprak 275a-277a. Saki-nama.
Bk.Külliyat, s.456 - 457

Baş : بيا ساقى اين تشنكى را بسنج بس از آرزوى دل ما مرنج

4) Yaprak 277a-290a Farhad-u Şirin.

Nizami'nin Husrev u Şirin mesnevisi vezninde yazılmış bir mesnevi olup, Farhad ile Şirin'in aşk maceralarını anlatmak gayesi ile kaleme alınmış ise de, tamamlanamadan kalmıştır.Bu hali ile Külliyat içinde (s.509- 521) basılmıştır.

Baş: خداوندا دلم بينور تنكست دل من تنك و كوه طور سنك است

5) Yaprak 290a-291b.Kısa bir Mesnevi
Nushada adı bulunmayan bu kisa mesnevi Külliyat'ta mevcut değildir; öğüt maksadı ile yazılmış kısa ve sade bir hikayeden ibarettir.

Baş: روزى از كوچهٔ ما درويشى جكر از داغ رياضت ريشى
Son: سرور جمله آكاهان تو رهنماى همه كمراهان تو

726. AYNI ESER

Nuruosmaniye 4196.

Ciltsiz, 267 yaprak. 12x 21,2 (6,2x14,9) cm. ebadında; siyah ve yaldız cetvel içinde, 15 satırlı açık ve güzel nestalik yazı.Söz başı yerleri boş. Belli başlı kısımların başında güzel birer serlevha vardır.

İstinsah kaydi: 1024 h.
İçindekiler :
1) Yaprak1b-96b,Kasideler, kıtalar ve diğer şiirler.

Baş :

ای متاع درد در بازار جان انداخته
گوهر هر سود در جیت زیان انداخته

Krs.IO, nr.1451/1

2) Yaprak 97b-144b. Masnevi-i Urfi (Macma al- abkar)
Baş: aynı.
3) Yaprak 145b-160a. Farhad u Şirin.
Baş ve Son ayni.
4) Yaprak 161b-327a. Gazeller (alfabe sırası ile)
Baş: خداوندا دلم
5) Yaprak 327a-357a.Rubailer (alfabe sırası ile)

727. AYNI ESER

Üniversite kütüphanesi FY 803 (= Halis Efendi 4704)

Yaldız süslü yeni tarzda kırmızı meşin bir cilt içinde, 152 yaprak; 13,1 x 21,6 (8,1x 15,4) cm.ebadında; kırmızı, siyah ve yaldız cetvel içinde, 15 satırlı nestalik yazı ; söz başlari boş bırakılmış.
Yap.1b'de sade bir başlık var ; yap. 65 sonradan araya eklenmiş.
Istinsah kaydı (yap.63a) : Cuma, recep 1025 h.

İçindekiler :
1) Yaprak 1b-48a. (Macma al abkar). Baş ve son aynı.
2) Yaprak 49b-51b. (Saki nama)
3) Yaprak 52b-63a.(Farhad u Şirin) Baş ve son aynı).
4) Yaprak 64b-152a. Divan, kasideler.
Baş : اقبال کرم میکزد

Divan'ın bu bölümü yalnız alfabe sırasına konulmuş kasideleri içine alır.Öteki bölümler mevcut değildir.

728 AYNI ESER

Nuruosmaniye 4195 mükerrer (Dergi)

Ebru kağıt kaplı yarı meşin bir çiltiçinde, 283 yaprak, 12,4x 22,4 cm.ebadında; yazılar ekseriya en kenara kadar yazılmış; güzelce işlek bir nestalik yazı. Bazen söz başları kırmızı.Burada Farsca başlıca kısımların tavsifi verilmiştir.

İstinsah kaydı (yap.219a) : 15 zilhicce 1059 h.

İçindekiler (belli başlıları) :

1)Yaprak 1b-22a. Macma al abkar.
2) Yaprak 22b-30b.Farhad u Şirin.
3) Yaprak 31b-107a. kaside ve kıtalar.

Bas : اقبال کرم

4) Yaprak 111b-160b. Gazeller.

عشق کوتا در بیابان جنون آرد مرا

Bas : تشنه سازد بر لب دریای خون آرد مرا

729 AYNI ESER

Üniversite kütüphanesi FY 488.

Yaldızlı, basma şemse ve köşebentli kahverengi meşin bir cilt içinde cildin iç tarafinda siyah zeminli yaldızlı oymalı şemse vardır, 330 yaprak. 11,7x 15,6 (6,4x15.6) cm. ebadında ; rengarenk, yaldız serpmeli ; rengarenk cetvel içinde, 17 satırlı, hattat nestalik yazı, çok güzel; söz başları kırmızı, mavi veya yaldiz.

İstinsah kaydı (yap.330a) : Ali Efendi-zade Mehmet Çelebi'nin buyruğu üzerine başkente (Kostantaniye) yazıldı. Ahmed al Buhari, 1059h.

1) Yaprak 1b-9a. (Risale-i nafsiyya)
2) Yaprak 10a-b.(iki kısa mektup).

Baş : خجسته شالی که نسیم جامه متبرین ماه کنعان رسید

3) Yaprak 11b-53b. (Macma al abkar)
Baş ve son aynı.

4) Yaprak 54b-67b. Husrev ü Şirin (doğrusu Ferhad ü Şirin)
Baş ve son aynı.
5) Yaprak 67b-69b. Saki nama
6) Yaprak 69b-71b. (Bir hicviye)

Bas: آمدم جون دوا شفيق و نقيض

7) Yaprak 72b-330b. Divan
a) Yap.72b-168b.Kasideler.

Baş : ای متاع درد

Münacat ve natlardan sonra kaside, medih terkib-i bendleri, bir terci- bend, (yap.153a-157b) ve kıtalardan (yap. 157b-168b) ibarettir.
b)Yap. 169b-309b. Gazeller (münacat ve nattan sonra, alfabe sırasi ile,gazeller)

Baş : ای نه فلك ز خوشه‌ء صنع تو دانه

8) Yaprak 309b-330a. Rubailer (münacat ve nat rubailerden sonra, diğerleri alfabe sırası ile).

Baş: یا رب نفسی ده که ثنا بردازم

730. AYNI ESER

Üniversite kütüphanesi FY 994 (= Halis Efendi 2479)

Yeni tarzda yarı meşin siyah bir cilt içinde, 232 yaprak. 11,3x19 (6,6x14,8) cm. ebadında; siyah ve yaldız cetvel içinde, 21 satırlı, hattat talik yazı.Söz başları kırmızı.
Yap.1b'de sade bir serlevha vardır.
İstinsah kaydı (yap.232a) : İstanbul (Kostantiniye), 1063 h.
İçindekiler
1) Yaprak 1b-7b. Risale-i Nafs nafis.
2) Yaprak 9b-43b. (Macma al abkar)
3) Yaprak 43b-54a. (Farhad ü Şirin)
4) Yaprak 54b-56a. Saki nama.
5) Yaprak 57b-128a. Kasideler.
6) Yaprak 129b-224a Gazeller.

Baş : تحفه مرهم نکیرد

7) Yaprak 224a-232a. Rubailer.

Baş : یارب نفسی ده که ثنا

731. AYNI ESER

Üniversite kütüphanesi FY 967 (= Halis Efendi 6457)

Basma şemseli koyu yeşil meşin bir cilt içinde, 306 yaprak. Baş vesondan biraz noksan; 11,4x 19,9 (6,2x13,7) cm. ebadında ; mavi, kırmızı, siyah ve yaldız cetvel içinde, 15 satırlı, nestalik yazı ; her kısmın başında o kısmın adını ihtiva eden bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı yoktur, XI./XVII. yüzyıl.

İçindekiler :
1) Yaprak 1a.(noksan) mensur bir önsözün sonu.

تا قیامت مستدام و باینده باد بالتی وآله الا مجاد تمت دیباجه

2) Yaprak 1b.-10a. Risala -I nafsiya
3) Yaprak 10b-57a. Macma al abkar.
4) Yaprak 57b-72a. Farhad (nushada Husrav) ü Şirin.
5) Yaprak 72b-306a. Divan.
a) Yap.72b-151b. Kasideler.

Baş: اقبال کرم

Bundan sonra Saki nama vardır, fakat noksan gibi görünmektedir.
b) Yap. 152b-285a. Gazeller.

Baş : ای نه فلك ز خوشه

c) Yap.285a-306a. Rubailer.

Baş : ای لطف عروس شادمانی شب تو

Bu bölümde sondan biraz noksandır.

732. AYNI ESER

Nuruosmaniye 3854.

Biraz yıpranmış, basma şemseli, kırmızı meşin bir cild içinde, 451 yaprak. Cildin miklebinin dış tarafinda Türkçe bir beyit yazılıdır.17,3x28,5 (8,3x 19,5) cm, ebadında, mavi siyah ve yaldız cetvel içinde, 17 satırlı, muntazam nestalik yazı. Yap. 1b'de bir başlık.Rutubet eseri vardır.

İstinsah kaydi yoktur, XI./XVII. yüzyıl.
İçindekiler :
1) Yaprak 1b-392a. Divan
a) Yap.1b-103b. Alfabe sırası ile kasideler.

Bas :اقبال كرم

b)Yap. 103b-107b. Alfabe sırası ile kıtalar.

Baş : ز خوان نطق جو دادى غداى جان مرا

c) Yap.108b-298a. Alfabe sırası ile gazeller.
d) Yap.299b-344b.Alfabe sırası ile mufretler.
e) Yap.344b-361a. Kitalar (Tarihler v.s., tertipsiz), terkipler ve terciler.
f) Yap.361a-392a. Alfebe sırası ile rubailer.

Baş : مجموع طراز قدس

2) Yaprak 392a-398a. Saki nama.
3) Yaprak 398a-428b. Macma al abkar.
4) Yaprak 438a-451a. Farhad ü Şirin.

733. DİVAN URFI

Nuruosmaniye 3852.

Ciltsiz, 263 yaprak. 13,9x26.1 (8,4x17,5) cm ebadında, yaldız ve siyah cetvel içinde,17 satırlı, kalın kalemle yazılmış nestalik yazı.Söz başları kırmızı..Yap. 1b-3a. tezhibli.

Yap.1b'dekifihristte şu kayıt bulunmaktadır: Tevhid 1, nat 9, menkibet kasaid 41, mukattaat 36, bütün gazeller 629, rubailerin hepsi 266, toplam 8840 beyit.

Yap 1b'de fihrist vardır, yap.2a'da şu̇lar yazılıdır:

سله تسع و ثلثین فی شوال احمد بن حسین الشهیر بدراقی حرده العبد برسم حزانه السلطان مراد خان ابن سلطان احمد خان و الف

(Sultan Murat Han b. Sultan Ahmed Han'ın kütüphanesi için Darraki diye tanınan Ahmed b.Hüseyn yazdi, şevval 1039 h.) Bundan anlaşılıyor ki, bu nüsha 1032 - 1049 (1623 - 1640) yıllarında hüküm sürmüş olan Murat IV.'ın kütüphanesi için yazılmıştır. Sonda da aynı tarihi ihtiva eden bir istinsah kaydı vardır.

İçindekiler :

a) Yaprak 1b-85a. Kasideler.
Baş : ای متاع درد

b)Yaprak 85b-95a.Mukattaat.
c) Yaprak 95b-239b. Gazeller
Baş : تحفه مرهم

d) Yaprak 239b-262a. Rubailer, alfabetik sıra ile.
Baş : یا رب نفسی ده

Bundan başka yaprak 265a-263a'da üç mektup vardır.
1) (Şal hakkinda söylenmiştir.) مکتوبیست در حق شال کفته 2) (Abu'l Feth'e yazılmıştır.) میر ابو الفتح حکیم را نوشته اند Bu zat IO, nr. 2063'te Urfi'ye bir mektubu olan Mir Abu 'l Fath b. Mavlana Abd al -Razzak Gilani (ölm.997=1588/1589) dir.
3) (Yine aynı kimseye) وله میر ابو الفتح حکیم را نوشته اند

734. AYNI ESER

Nuruosmaniye 3852.

Basma güzel şemseli, meşin bir cilt içinde, 174 yaprak. 12x23,7 (7,2x16,2) cm. ebadınde; siyah ve yaldız cetvel içinde, 25 satırlı, şahsi bir nestalik yazı. Cetvellerin araları tezhibli. Yap.1b-98b ve 166a'da güzel birer serlevha bulunmaktadır.
İstinsah kaydı yoktur, XI./XVII. yüzyıl

Baş : اقبال کرم

İçindekiler :

Yaprak 1b-97b. Kasideler, kıtalar, terkib ve terciler.
Yaprak 98b-166a. Alfabe sırasına konulmuş gazeller.

Baş : ای نه فلك

Yaprak 166a-174b. Rubailer.

735. AYNI ESER

Nuruosmaniye 3855.

Basma şemseli, kenarbentli siyah mesin bir cilt içinde, 122 yaprak. 11,7x20,4 (6,8x14,3) cm.ebadında; mavi, siyah ve yaldız cetvel içinde, 23 satırlı nestalik yazı. Yap. 1b'de sade bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı : " Hacı Bulak Samarkandi, Hüsayn Çelebi Solagzade için"
Tarih yoktur, XII./ XVIII. yüzyıl.

Baş : ای نه فلك

Yaprak 1b-106b'de alfabe sırasına göre tertip edilmiş gazeller; yap. 107a-121b. Rubailer.Bunlar da alfabe sırasına konulmuştur.

736. DİVAN (KASA'İD)

Üniversite kütüphanesi FY 1053. (= Halis efendi 2661).

Basma şemseli kahverengi bir cilt içinde, 101 yaprak. 11x18,6 (6,5x13,6) cm. ebadında; siyah ve yaldız cetvel içinde, 15 satırlı, muntazamca nestalik yazı. Yap. 1b'de sade bir serlevha vardır.

İstinsah kaydı yoktur, XI./XVII. yüz yıl.

Baş : ای نه فلك

Yaprak 1b-96a. kasideler, yaprak 96a-101b Kıtalar.

737. KASA'İD

Üniversite kütüphanesi FY 1254.

Ebru kağit kaplı bir cilt içinde, 71 yaprak. 12,8x21,5 (6,8x15,3) cm. ebadında ; 19 satırlı islek ve açık nestalik yazı.

İstinsah kaydi (yap. 70a) : Amid, 1135 h.

Baş : ای متاع درد

Yaprak 1b-66'da kasideler, yaprak 66a-70a 'da bir terci-bend bulunmaktadır.

*** Bu bölüm, Ahmed Ateş'in, İstanbul Kütüphanelerinde, Farsça Manzum Eserler, İstanbul, 1968 isimli kataloğundan aynen alınmıştır. (s: 490, 500)

Üzerinde çalıştığımız gazel nüshalarının tavsifi :

Divan-i Örfi,
Süleymaniye kütüphanesi 1666

Carullah kitaplığında bulunmakta olup, talik hattıyla yazılmış olan eser,15 satır olarak, 172 yapraktır. 220x1115 (155x 70) cm ebadındadır.Son sahifeye bir hat örneği yazılmıştır. 347 sahife olarak tesbit edilmiştir.
Mikrofilm arşivi 4437'dir.

İçindekiler :
Kasideler, Kıtalar.
Gazeller:

Baş : تحفه مرهم تكيرد

Son : جنان ميخوا

Divan-i Örfi-i Şirazi

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, (Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi) 2251.
Çok güzel bir hattı mevcuttur. Güzel bir serlevha ile başlanmıştır.Nushanın mikrofilmi alınmıştır.
İstinsah kaydi mevcut değildir.

İçindekiler :
Güzel bir serlevha ile başlayan gazeller 1b-58a. 574 gazel bulunmaktadır.

Baş : تحفه مرهم تكيرد

Son : بدل خراب عرفى

Kıtalar 58a-61b.

Rubailer 62a-69b.

Mesnevi 69b-90b.

Edisyon Kritige Tabi Tutulan Nüshaların İmla Özellikleri

Örfi-i Şirazi'nin gazellerinin bulunduğu nüshalardan, ortak muteber bir metin oluşturulacak iki yazma nüshanın tesbit edilebilmiş belli başlı bazı imla özellikleri bulunmaktadır.Bunların bir kısmı aşağıda gösterilmiştir.

1 - ك harfinin inceltmesi S nushasında kullanılmamıştır.U nushasında ise bu inceltme işareti kullanılmıştır.

2 - Genelde noktalama kurallarına uyulmamış ve پ ژ چ ث harflerinin noktaları üç iken S nushasında tek nokta olarak konulmuştur. Bir çok yerde de lüzumsuz noktalama yapılmıştır. ص harfinin altına üç nokta veya nokta koymak gibi.

3 - یا harfinin çoğu kez noktaları S nushasında kullanılmamış ve ىا gibi yazılmıştır.

4 - ب harfinin çoğu kelime yazimlarında S nüshasinda noktalari kullanilmamiştir.
بیهوده ىيهوده gibi yazılmıştır.

5 - Bazen ها 'yi resmiye ile biten kelimeler çoğul yapıldığında bu ه 'lar düşürülmüştür.
میکده ها olması gerekırken میکد ها şeklinde yazılmıştır.

6 - Çoğu kez اگر yerine گر veya ار kullanılmıştır.

7 - Bazen بیرون yerine برونyazılmıştır.

8 - Ek fiil olan است bazen elifli şekilde kullanılmış, bazen de elif düşürülmüştür.
این است اینجا ست

Hazırlanan Metnin İmla Özellikleri

Hazırlanan muteber metinde Farsça gramer kaideleri gözönünde bulundurularak, eksiklikler giderilmeye çalışıldı.

1 - Hazırlanan metinde nüshaların aksine olarak, harflerin noktalamalarına büyük itina gösterildi.

2 - Nüshalarda tek nokta ile yazılan üç noktalı harfler, hazırlanan metinde üç noktalı harfler, metindeki yerleri de incelenerek,doğru şekillerine getirildi. ب ve ج gibi harflerin doğru yazımı olan پ ve چ yazılırken, kelimenin cümle içerisindeki yeri dikkate alındı.

3 - Yazma nüshalardaki genellikle ك şeklinde yazılan ك , oluşturulan metinde doğru yazımı olan گ şeklinde yazıldı.

4 - Bilhassa S nüshasındaki yanlış yazımlar diğer nüsha ile karşılaştırılıp doğrusu yazılmaya çalışıldı. Mükerrer yazılan bazı kalımeler de, diğer nüshanın yardımıyla teke indirildi.

5- S nüshasındaki جونك, جنانك,انك gibi bazı kelimeler, جونكه, جنانكه,آنكه şeklinde yazılmıştır.

Bibliyografya

Amid, Hasan, Ferhangi Farisi-i Amid, Tahran, 1347

Atalay, Mehmet, Şair Nef'i, Farsça Divaninin Edisyon Kritiği ve Üslubu (Doktora Tezi), Erzurum, 1988

Ateş, Ahmed, İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, c. I, İstanbul, 1968

Değirmençay, Veyis, Sultan Ahmed Celayir'in "Kitabu'l-Garbiyyat" Adli Divani, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1992

Düzen, İbrahim, Muhammed b. Gazi Al- al -Malatyavi ve Eseri 'Ravzat al - Ukul' (Doçentlik Tezi), Erzurum, 1978

Ercilasun, Doç.Dr.A.Bican, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985

İslam Ansiklopedisi, İslam alemi, tarih, cografya, etnografya,ve biyografya lugati, İstanbul, 1941

Karaismailoğlu, Adnan, Siraci, Hayati, Divaninin Tenkitli Metni ve Tahlili, (Doktora Tezi), Erzurum, 1984

Meani, Ahmet Gulçin, Tarih-i Tezkireha-yi Farisi, c.2,Tahran.

Muin, Dr.Muhammed, Ferhang-i Farisi, c. 5, Tahran, 1992

Okumuş, Ömer, Atatürk Üniversitesi Dergisi, Sayı 17, 1989

Safa, Zabihullah, Tarih-i Edebiyat der İran, c. I,IV,Tahran,1347-1356

Safak, Dr.Rizazade, Tarih-i Edebiyat-i İran, Tahran, 1321

Semisa, Dr.Siyrus, Sebk-i Şinasi-i Şiir,İntisarat-i Firdevs, 1376

Tarlan, Prof.Dr.Ali Nihat, (Şarkin Ruhu : 5), Yeni Asya Gazetesi, s: 228, 6 Ekim 1970.

Tarlan, Prof.Dr.Ali Nihat, İran Edebiyati, İstanbul, 1944

Özgeçmiş

1966 yılında, Mersin'in Anamur- (Bozyazı) ilçesinde dünyaya geldi.. İlkokulu Bozyazı'da, Orta okulu Anamur İmam Hatip Lisesinde, lise öğrenimin i ise, İstanbul Behçet Kemal Çağlar Lisesinde tamamladı .

1987 yılında kazanmış olduğu ,Erzurum Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatını 1991 yılında tamamladı ..

1989 yılında öğrencilik yılların da Erzurum Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nü 1992 yılına kadar sürdürdü. .

1992 yılında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda Arşivist olarak göreve başladı . Buradaki vazifesi 1994 yılına kadar sürdü.

1994 yılında Harran Üniversitesi Rektörlüğü'nde okutman olarak göreve başladı.

Halen aynı görevi sürdürmektedir.

Askerlik hizmetini henüz yapmadı . Evli ve bir çocuk babasıdır.

دانشگاه حران

دانشکدهء علوم و ادبیات

کروه زبانها و ادبیاتهای شرقی

بخش زبان و ادبیات فارسی

غزلیات عرفی شیرازی

رساله فوق لیسانس

براهنمایء استاد ابراهیم دوزن

بکوشش

صباح الدین یاشار

شانلیعورفا –۱۹۹۷

بسم ا لله الرحمن الرحيم

(رديف الألف)

۱

[1] تحفهء مرهم نگيرد سينهء افگار ما   سا يهء گل بر نتابد گوشهء دستار ما I/b
باعشي دارد رواج سبحه كو تزوير كو   تا به بندد صد گره بر رشتهء زنار ما
3 ما لب آلوده بحر توبه نگشاييم ليك   بانگ عصيان ميزند ناقوس استغفار ما
آتش افروز تپ عجريم وهر گز كس نديد   جوش تبخال شفاعت برلب زنحار ما
مرحبا اى چاره آسان ميكشاي كار خلق   نا خني بس تيزدارى رخنه‌او در كار ما
6 ساكن ميخانه‌ما باش عرفى زانكه هست   چشمهء نور و صفا در سايهء ديؤار ما

۲

[2] نى مهر دوستدارم نه كين دشمنان را   يك طور د وستدارم بيمهرو مهربانرا
غم ميكشد عنانم من هم شتاب دارم   از هم دعا بگويند ياران شادمانرا
3 مستانه گر بتازم عيبم مكن كه شوقش   گرمى دهد بمركب نرمى دهد فنانرا
گفتم بگوش توفيق كاى دشمن مرؤت   تا كى فراك خرمن اين مور ناتوان را

U- 1[1] :سينه , S: خاطر
U -4 :مجريم وهر گز كس نديد // S:عجزيم و كس بر كرنديد
U -6 :نيست // S:هست
1 '- U: نى...دوستدارم // S: نه... دوست خواهم
U -2: ازهم ... بگويند... شادمانرا // S :از من.. بگوييد... مهربانرا
U -3: كر مى‌دهد.... نر ميدهد// S:بر ميدهد.. سر ميدهد

گفتا مروت اینست کز بادر افگنیمش — تا آنکه جوید از غیرد ز خود نیابد آنرا

6 آواز کیـسـت رهبر در دادی محبت — طوفان بود معلم دریای بیکرانرا

عرفی بگیتی از خلد آمد که باز گردد — غافل که تازه برداز گم سازد آشیانرا

۳

نوش دارو نشأه علت نهد در جان ما [3] — در خمار معجز افتد عیسي از درمان ما

آبروی شمع را بیهوده نتوان ریختن — صد شب یلداست درهر گوشه زندانما

3 ما خجل اما سخن در صنعت مشاطه است — کز نمود کفردارد شاهد ایمانما

زخمها بر داشتیم و فتحها کردیم لیك — هر گز از خون کسی رنگین نشد داٰمان ما

چشم اگر باز است اگر پوشیده از هم نگسلد — آمد و رفت نظر در دیدهء حیران ما

6 نی ز عصمت پاك‌رامانیم کز ناموس وننگ — میکند آلودگی پرهیوز از دامان ما

معنئ روشن برون میجوشدم عرفی زدل — در سیاهی می نگنجد چشمهء حیوان ما

٤

[4] کوی عشقست و همه دانهء و دامست اینجا — طبوهء مردم آزاده حرام است اینجا

هرکه بگذشت در این کوی به بلد افتاد است — طایربی قفس و دام کدام است اینجا

3 آنکه هرگام بلغزید در این کوی برفت — صنعت راه روان لغزش گامست اینجا

5– U: جوید.... نیابد// S: خواهد.... بجوید

6– U: آوار... دردادی // S: اوارہ... در ورطهء

6 ³– U: نیز عصمت // S: نه ز عصمت

2 ⁴– U: کوی به بند // S :کوی بدام

3– U: بلغزید... کوی// S: نلغزید... کود

عشرت بزم تو انست که محنت بر ماست   صبح آن ناحیه وقتیست که شامست اینجا

برو از عشق مچین معر که ای شیخ حرم   طفل را شیوهء باز یچه حرامست اینجا

6 شوق موسی چه که آن مه چو بر اید بر بام   شعل طور کمند افگن بام است اینجا 2/a

* در حرم ذکر بتی دیر نشین خاص‌تونیست   ا لله الحمد که این زمزمهء عامست اینجا

عشق بنشست زبادر ره جویایء فریب   زاغ اندیشه همان کبك خرامست اینجا

9 سر تقدیر در آن نشاءرسد شحنه بگوش   سر این مسءله نکشای که خامست اینجا

عرفی از هر دو جهان میر ملالا در د ست   همه جا وحشی از آنست که راهست اینجا

٥

5 بجز ریش بلأ مرهم مبادا سینهء ریشانرا   عداوت با دل من باد زهر آلودهٔ نیشانرا

بمن بیگانگان راکی‌دل هم صحبتی ماند   که با من صحبت غم می کند بیگانه خو یشانرا

3 دمی صد چشمهای‌ءاز دلم سهر آید و شادم   که محکم نیست ایمان محبت صبر کیشانرا

نه با من با یکی از اهل دل خود دوستی‌میکن   ولی در کار هست آخر سمر زلف بریشانرا

عذاب دوزخ آشامان باتش خون کندایزد   مکر در سینهء آسودگان اندازد ایشانرا

6 برو عرفی بکوی بیغمان پژمردهء مرهم   که اینجا با نمك هم نیست الفت سینه ریشانرا

٦

گفت وگوی غم یعقوب بود پیشهء ما   بوی‌ءپیراهن یوسف دهد اندیشهء ما

اندرآن بیشه که با شیروبیم آفت نیست   روبه از بی جگری رم کنداز بیشهء ما

U –7: بتی... خاص منست // S: بت ای...کار منست

U –8 : بنشست // S: تنشست

*4. gazelin S nüshasındaki 6. beyitle 7. beyit ; 8. beyitle 9. beyit U nüshasına göre yerleri değişmiştir.

U –° I : بجز ریش... مبادا // S: بجز نیش.... نباشد

U –2: بیگانگانرا // S: بیکانرا

U –3: چشمه‌های از دلم S //: چشمهء بیتابی

3 کوهکن صنعت ما داشت ولی فرق بسیست — قوت بازوی دل می طلبد تیشهء ما

در دل ما غم دنیاغم معشوق شود — با ده گر خام بود پخته کند شیشهء ما

عرفی افسانه فروشی بخموشی بفروخت — الله‌الحمد که آزاد بشراز از بیشهء ما

٧

[6] بدیر آی از حرم صوفی که می برقع کشود اینجا — از انجا انکه میجویی بمی خواران نمود اینجا

بجان رنگی که اینجا دردل اسلامیانبینی — معانرا نیز بود اما صفای می‌ز دود اینجا

* 3 محبت شمع بزم قدس و ما پروانهء بیرون — چه حال است این نمی‌دانم چراغ انجا ودود اینجا

بیا در زمرهء رندان به بیبا کی ومی در کش — که بد مستی نمیداندبجز فریاد عود اینجا

بهر سومی روم بوی چراغ کشته مي آید — مکر وقتی مزار گشتگان عشق بود اینجا

6 نوای نغمهء منصور عرفی نغز میدانی — ولی تن زن که خاموشند ارباب شهود اینجا

٨

[7] نداد نور شراری چراغ هستی ما — گلی نچیدزشاخ دراز دستی ما

عنایت صمدی ردّ کفر ما نکند — اگر کمال بذیر و صنم پرستیء ما

3 سر فتاد گی ما بعرش می ساید — کلأه فخر بلندی ربود پستیء ما

زنیم مستی مازان کرشمه می بارد — که بچشم شاهد عشقست نیم مستیء ما

---

1 ٦– U :بدیر ای... انکه // S :بدیر آ... انجه

2– U: بجان رنکی // S: همان رنکی

3–U: اینجا // S (-)

* 7. gazelin S nüshasındaki 3.beyitle 4. beyit U nüshasına göre yer değiştirmişlerdir

5–U: کشته می اید // S: مرده مي اید

2 ٧– U: بدیر // S :بذیر

4– U:عشقست // S: مغیست

دمی که عشق بتان‌رابقلب ما عرفی   بطاق عرش نشیند غبار هستیء ما

٩

[8] شب تا سهر کنم عجز تا بوسم آستانرا   آخر سپارشی کن بیدرو پاسبانرا
کین را بمهر مفروش ای عشق دوست‌ودشمن   زین بهترك فراگیریاران خورده دانرا
3 تا کی فروشم آخر بی سود گوهر مهر   هر چند گفته باشم من دوستم زیانرا
من بلبل بهشتم اما در این گلستان   در روز بد نهادم بنیاد آشیانرا
پروای کشتنم نیست اما بموسم گل   اب و هوای گلشن آتش کند چنانرا
6 بشنو ترانه عشق ای بلبل بلأغت   بیدار سازکوشت در خواب کن زبانرا 2/b
عشقم ببست و افکند در بیش درد و مهنت   سلطان شکار لأغر بخشد ملأزمانرا
عرفی نکرد صیدی دروشت معرفت لیك   بنشاند بر بنادك بر بسته زه کمانرا

١٠

[٩] از بس که در معارضه دیدم مثالها   عاجز شدم ز کشمکش احتمالها
با انکه هیچ مطلب ممکن روا نشد   دل خوش نمی کنیم مگر از محال ها

U-5: بطاق // S: بتاج
1 ^-U: آخر سپارشی// S: اخر سفارشی
U-2: کین را بمهر// S: کس را بعشوه
U-5: کشتنم // S: کلشم
U-7: عشقم // S: عشقت
U-8: بنشاند // S: بنشانده

1 ٩- U: عاجز شدم // S: عاجز ز کش

3 انجاست برگ عیش که هر سوفتاده اند — پروانهای سوخته پر ها و بالها

مشغول درد خویش چو مستان عشق باش — هم درد و هم نشین عنانی ست حالها

در ملك عشق هر که شفا یابد از مرض — رسوای خلق کردد و گویند سالها

6 صدره کشور دیدهء و بشناخت چشم عقل — با انکه آشنا شده بود از مشالها

گه گه فتد ز طاق دل دوستان ولی — خورشید را زیان نرسد زین زوالها

عرفی دگر با نجمن بیغمان نشست — کز جام جم شراب کند در سفالها

۱۱

۱۰ بزهر تشنه لبم با شکر چکار مرا — در از باد شبم با سحر چکار مرا

مرا نشاط تماشا بس از بهشت وصال — بقیمت کم و بیش ثمر چکار مرا

3 زبهر کاوش دل اهل درد نیش طلب — من و نگاه تو با نیشتر چکار مرا

مرا فریب دهد نالهء وبغم گوید — زمن ترانه شنو با اثر چکار مرا

زنازشربت کوثر نمی چشیدم آه — بآتش دل و داغ جگر چکار مرا

6 من و شکستن افغان بسینه در شب غم — بنغمه سنجی مرغ سحر چکار مرا

چرا از عرفی جانباز سهر نمیطلبی — فدای تیغ تو جانم بسر چکار مرا

۱۲ *

11 چرا حجل نکند چشم اشکبار مرا — که آرزوی دل آورد در کنار مرا

U-3: برهما و بالها // S: پر و بالها

U-4: همنشین عنانیا ست // S: همنشین جو عنان نیست

U-6: دیدهء و بشناخت // S: برده و نشناخت

U-7: زین زوالها // S: زین مشالها

2 ۱۰-U: تماشا بس از // S: تماشا به از

براه عشق نگیرم ز شوق بالو پري — که نی پیاده شمارند نی سوار مرا

3 فغان ز نشاه دون همتی کزین شادم — که هیچ کام نیارد باْ نتظار مرا

نه رام مردم اهلم نه صید مر شد شهر — نشسته ام که نسیمی کند شکار مرا

ز بیم فتنهٔ شادی جو کودکان همه عمر — غمت گرفته در اغوش و در کنار مرا

6 میا بملك عدم آنچنان مکن عرفی — که بیغمی نشناسد درین دیار مرا

١٣

[12] از ناله شبانه اثر برده ایم ما — ناموس کریهای سحر برده ایم ما

سرمای عافیت نشناسیم کز ازل — در گرم سیر عشق بسر برده ایم ما

3 باد مراد گر نوزددمیدم چه باك — کشتی ز موج خیز بدر برده ایم ما

** راهی که خضرداشت ز سر چشمه دور بود — لب تشنگی ز راه دگر برده ایم ما

سود متاع ما چه بود کز دیار عمر — مژکان خشك و دامن تر برده ایم ما

6 خامی نرفت عرفی و گشتیم بخرو بر — بنشین که آبروی سفر بردهایم ما

١٤

[13] تا تیز کرد هٔ بسیاست نگاه را — صدمنت ست بر دل عاشق گناه را

ای روی غم سیاه که از شرم گریه ام — بر پشت پای دوخته چشم سیاه را

3 تلخ بعیش او نرساند ملاْل من — از ماتم گدا بچه زیان عید شاه را

هر کز رهم فتاد بصحرای معرفت — با برق در معامله دیدم کیاه را 3/a

2 ¹¹–U: براه عشق نگیرم // S: براه عشق بکیرم

U–3: فغان زنشاد // S: فغان زهمت

U–4: صید مرشد شهر // S: صید مردم شهر

U–6: انچنان مکن // S: عدم یا حنان مکن

* 12. ve 13. gazel , S nüshasındaki sayfa düzeninden sayfa sıralamasına uymamaktadır. ١٢

U–5: کز دیار عمر... خشك و دامن تر // S: کز دیار حسن... خشك دیدهٔ تر

**13. gazelde U nüshasında , 4.beyit ile 5. beyit , S nüshasına göre yer değiştirmişlerdir.

3 ¹³–U: نرساند ملاْل من // S: نر باند ملاْل من

U–4: هر کز رهم // S: هر که رهم

فردا بخلق تا بنمایم عطای دوست   ثابت کنم بخویش دو عالم گناه را
6 عرفی طمع مدار مدار از خوی دوست   در دل نگاه دار سـرا سیمه آه را

۱۵

منم که یافته ام نوق صحبت غم را   بصبح عید دهم و عده شام ماتم را
ز لأف صبر بسی نادمیم طعنه مزن   مروت که ملامت بلاست ملزم را
3 بلزت ابد از زخم او ولأ مژده   که داد بی اثری انفعال مرهم را
هوای باغ محبت بغایتی گرم است   که هیچ سبزه ندیده است روی شبنم را
قبول عشق عنانم گرفت عرفی برو   بخلوتی که تصو ر نبود محر م را

۱٦

از تو نوشت و داد دل آرمیده را   غمنامهای شستهء و صدره در یده را
شادم که در طبیدن خاصی فگنده ام   هر زره از وجود دل آرمیده را
الماس زیره کس نخرد در دیار عشق   کانجا بتوتیان بود صلح دیده را
آورده ام بکف سـر زلفی که بر دلم   شب کرده صبح عافیتی نادمیده را
عرفی بزیر تیغ مشو مضطرب که هست   اجری دگر شهیدبخون طپیده را

۱۷

فارغیم ای عاملان خشر ز احسان شما   کشت و کار ما نمی کنجد بمیزان شما
رندیم ای میر دیوان جز اثابد بود   من صبوحی کرده می آیم بدیوان شما
3 نیست غم ز آلود کی ای سالکان راه عشق   دست کوثر می فشاند گر دیوان شما

U-6 : مدار مدار از خوی // S: مدار مروت

آفتاب ما طلوع از مشرق ثیرب نمود — فارغیم ای مصریان از ماه کنعان شما

رفته رفته کار خود می ساختم نا پایدار — گر بکشتی دستگیرم فیض احسان شما

6 شب گزشت و جام مي لبتر نکردی زاهدا — مجلس رندان ندارد طاقت شان شما

دست عدل ای سینه ریشان گر ببخشد مرهمی — طاق کسرا میکند چاك گریبان شما

عرض مال ای مشعمان بر می کشان بیحرمتست — خرج یك بزم شراب ماست سامان شما

9 از تبم بر سرخوبان چرامنت نهند — این ملاحت با نمك هست از نمکدان شما

سوخت عرفي از حجاب نا کسان کوی عشق — شرم حرمت بر نتابد روی مهران شما

۱۸*

14 دلم در کعبهء رو کرد و همت جوید از دلها — که خواهد ماندش از بی کعبها در طی منزلها

تو افلاُتون دلی اندیشه را چین بر جبین مفکن — دران دادی که جز حسرت ندانی حل مشکلها

** 3 مثالی کویمت عامی صفت بردار ازان نقشی — جمال کعبه نتوان دید طي نا کرده منزلها

اگر با میر محمل رمزی از دیر مغان گویم — جرس بکشاید و ناقوس بر بندد به محملها

خدا را خانقاه کهنه صوفي بر ندان ده — که ایوانها بسازند و بیارانید محفلها

6 جو خون آلوده فردا خیزم و بر گرداو گردم — شهیدان محبت را ز حسرت خون شود دلها

*** تماشا دوستی عرفي ولیکن و ای برجانت — اگر بردارد از پیش نظر توفیق حا یلها

* 18.gazeldeki aşağıdaki beyitler S nüshasında U nüshasından farklı olup aşağıdaki gibidir: ١٤

بهاد شرطه و سعی معلم دل مبند اکنون — که از طغیان در یادر ته دریاست ساحلها

بدل شخم غمی میکار و میجین خوشهٔسکی — که دهقان وفا جوع آورد زین کشته حاصلها

** 18. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken U nüshasında mevcut değildir.

خرابات مغانست آنکه معمار ان ایوانش — خوی بیشانی روح القدس ریزند بر کلها

U-6: خون آلوده فردا // S: خون آلوده عرفي

*** 18. gazeldeki 7. beyit S nüshasında mevcut iken U nüshasında mevcut değildir.

۱۹

بگاه جلوه از ان ماه روی زیبا را　　که جان ز شرم نماید ز آستین مرا
نظر بحال دل آن بر غرور نکشاید　　که سیر دیده نه بیند متاع یغما را
3 امید مغفرتت بس مرا که هم امروز　　که می کشند غمت انتقام فردا را 3/b
باین جمال چو آئ برون بمعجز عشق　　زکام خلق برم لزت تماشا را
لبت بخنده مرا می کشد چه بد بختم　　که داده خوی اجل بخت من مسیحا را
6 چو یوسفم گزر و دربهشت بر صف حور　　نشان دهم بتو هر گام صد زلیخا را
اگر اجازت عرفی اشاره فرماید　　تهی کنم ز گهر گنج رمز ایما را

۲۰

امید عیش کجا و دل خراب کجا　　هوای باغ کجا طاءر کباب کجا
بمی نشاط جوانی بدست نتوان کرد　　سرور باده کجا نشاهء شباب کجا
3 بذوق کلبهء رندان کجاست خلوت شیخ　　حریم کعبهء خلوت کجا شراب کجا
بلأیء دیدهء و دل راز پی شتابانم　　کسی نگویدم ای خان و مان خراب کجا
بلند همتی ذره داغ می کندم　　وگر نه ذره کجا مهر آفتاب کجا
6 نوایعشق ابد می سر ور عرفی دوش　　کجاست مطرب و آهنگ این رباب کجا

۲۱

تا بکی مغبچه می نوش و بیار ایمان را　　تا بکی پیش بری لمعهء شادروان را
این مزاریست که صد چو نتو در دهد فو نست　　که تو امروز برد طرح کنی ایوانرا
3 جمله در کشتی نوح اند حریفان در خواب　　ور نه هر گز نه نشانید قضا طوفان را
بحث بارد و قبول بت ترسا بچه است　　ور نه از کفر زبونی نبود ایمان را
چون اثر در تو کند عشق که اعجاز مسیح　　مرده را جان دهد آدم نکند حیوان را
6 جنس دین راجه کساد آمده عرفی در پیش　　که بجز مرده ز حافظ نخرد قرآنرا

۲۲

وله

صبح گدا و شام ز خورشید روشن است — گر قادری بخش چراغی بشام ما
مارا بکام خویش بدیدودلش بسوخت — دشمن که هیچگاه مبادا بکام ما
3 در خلوتی که دختر رز نیست عیش نیست — داغست شیخ شهر ز عیش مدام ما
در روزگار نیست رسولی که بی حسد — در گوش چون توی برساند پیام ما

۲۳

وله

دادم بچشم او دل اندوه پیشه را — غافل که مست می شکند زود شیشه را
ای مدعی بکوش که محکم گرفته است — عشق همیشه دامن حسن همیشه را
3 در بیستون بصورت شیرین نگاه کن — تا حسن چون بسنگ فرو بر دریشه را
فرهاد را چه ذوق که او با وجود دل — در کار زخم سنگ کند زخم تیشه را
عرفی ببین فسردگی کشت ماه تاب — امشب که در بغل ننهادیم شیشه را

۲٤

کرفتم آنکه شب درخواب کردم پا سبانش را — ادب کی میگذارد تا ببوسم آستانش را
صبا از کوی لیلی گر وزد بر تربت مجنون — کندآتش فشان چون شمع مغز استخوانش را
بر آمد جان زتن وآن زلف میجوید جوان مرغی — که از دامی شود آزاد و جوید آشیانش را
ز غیرت پیچ و تاب افتاده در رکهای جان من — همانا دست امید کسی دارد عنانش را

ز ننك آن قدم هر گز بروی آستانهٔ نهٔهر	که ناگه شب نهان بوسیده باشم آستانش را
دلم گم گشت،وغمهای جهان عرفی طلبکار شس	بدنبال غم افتم تا بگریانمنشانش را

۲۵

خیزو بجلوه آب ده سرو چمن طراز را	آب و هوا زیاده کن باغچه نیاز را
صورت حال چون شود بر تو عیان که همچو سرد	ناز تو جنبش از قلم چهره کشای،راز را 4/a
3 آه که طبل جنگ زد آنکه بگاه آشتی	چاش نیستم دهد لطف الم گداز را
تا حرم فرشتگان از دل ورین تهی شود	ر خصت جلوهء بده حجله نشین ناز را
ای که کشرن‌جسم جان در طلب حقیقتی	طرف نقاب بر فگن پردگی حجاز را
* 6 شربت ناز را کند تلخ بکام دلبران	عرفی اگر بیان کند چاشنیء نیاز را

۲٦

[15] هر دم زند هوس بچراغ دگر مرا	رسوا کند ز شکوهء داغ دگر مرا
گو بوی گل بسوزد ما غم که داده اند	از بهر بوی دوست دماغ دگر مرا
3 مشتاق شمع طورم وهر دم هجوم شوق	آلوده می کند بچراغ دگر مرا
هر محرمی که می کنم از وی سراغ دوست	محتاج می کند بسراغ دگر مرا
عرفی نوا مجو که حریفان بلبلند	هر دم مکش بنغمهء زاغ دکر مرا

1 U-۱۰: ز شکوهء داغ // S: فتیلهء داغ
3-U: هجوم شوق // S: هجوم عشق

۲۷

[16] در باغ طبیعت بفشردیم قدم را   چیدیم و کذشتیم گل شادی و غم را
نوبت بمن افتاد بگویند که دوران   آرایشی از نو بکند مسند جم را
3 در بحث دل عشق تصرف نتوان کرد   درخون کشد این مسٔله برهان حکم را
الماس بود طعنه شنو از جگر ما   بیهوده بزهرآب مده تیغ ستم را
در روضه چو با این دهن تلخ بخندم   بس غوطه که در زهر دهم باغ ارم را
6 ما سجده بر سایهٔ دیوار کنشتیم   از بی ادبان پرس حرمگاه صنم را
عرفی غم دل گر طلب جان کند از تو   زنحار برافشان و مرنجان دل غم را

۲۸*

[17] عشق کوتا در بیابان جنون آرد مرا   تشنه سازد بر لب دریای خون آرد مرا
از می طامات خوش لا یغقلم مطرب کجاست   تا بحوش از نغمهای ارغنون آرد مرا
3 در بهشتم کن خدایا تا نمانم شــرمسار   تا که از شرم گنه دوزخ برون آرد مرا
میروم اندیشه ام در کعبه از دیر مغان   مي برد باری نمیدانم که چون آرد مرا
گر بنالم عرفی از عقل و خردمعذ وردار   من با این دادی نه خودآیم جنون آرد مرا

1 U-۱۶ : بفشردیم // S: نفشردیم

* 28. gazeldeki S nüshasında mevcut olan fakat, U nüshasında farklı bulunan beyit aşağidaki ۷۱ şekildedir.

أنکه میخواهد که غم اتش زند در خوأنه اش   کو بعشر نهانه از بهر شکون ارد مرا

U-3: تاکه از شرم // S: تا کی از شرم

U-4: مي روم اندیشه... در کعبه // S: می برد اندیشه ... از کعبه

۲۹

[18] در نو بهار با ده ننوشد کسی چرا — می در پیاله زهد فروشد کسی چرا
مرغان چنین بشوق و بهاران چنین بزوق — همراه بلبلان نخرو شد کسی چرا
* 3 سر رشته‌ء معامله دردست قسمتست — یا دشمنان بمحر بجو شد کسی چرا
صد دشمنم بخون بحل و تشنه دوست هم — این بی خمار باده ننوشد کسی چرا
چون دمبدم عنایت توفیق ممکن است — در تنگنای نزع نگو شد کسی چرا
6 هم دوستیست عرفی وهم رفع دشمنی — عیب غنیم دوست بپوشد کسی چرا

۳۰

[19] چراغ عشق بگلخون شود دلیل مرا — بکشت گلخون خود میبرد خلیل مرا
زباغ وصل ثمر خواهم آنقدر که دهند — کجا نظر بکشیراست یا قلیل مرا
3 روای مگس بمگس ران مساز مختاجم — که منفعل نکند بال جبریل مرا
علاج تشنگیم خون دل کند در نه — زروی لب گذرد بند سلسبیل مرا
چگونه با درم آید ز اهل حسن وفا — نه کرده حسن تو ملزم بصد دلیل مرا
* 6 فغان ز جلوه‌ء جنت که با سخاوت عشق — ببر فشاندن جان میکند نجیل مرا 4/b

[18]2 -U: نخرو شد کسی چرا // S: نخزو شد کسی جرا
U–4: بخون بحل و تشنه // S: بخون دل و تشنه
* 29. gazelindeki U nüshasının 3. ve 4. beyitler S nüshasına göre yer değişmişlerdir.

U–6: بپوشد کسی چرا // S: نبو شد کسی جرا

[19]4 –U: بند سلسبیل مرا // S: نهر سلسبیل مرا
U–5: نه کرده حسن // S: که کرده حسن

* 30. gazelin U nüshasındaki 6.beyiti S nüshasında yoktur.

دلم ز جور خسیسان الم کشد ور نه   نمیگزدستم مردم اصیل مرا
کجاست عرفی مجنون که تازیانهء او   زکوی عقل بداردهزار میل مرا

۳۱

* [20] میکش ومست عشوه کن نرگس می برست را   میکدهٔ کرشمه کن گوشهء جشم مست را
آمده فوج تازهء جمله شهادت آرزد   خیزد شراب و دشنه ده غمزه نیز مست را
3 خیزد سماع شوق کن چند بحکم عافیت   در شکنی بگوش دل زمزمهء الست را
زلف شکن فروش را بر دل من متاع کش   یاد زمانه ده ز نو قاءدهء شکست را
کرم زیارت حرم گشت ز بیخودی دلی   یا صنم است بر زبان عرفی بت پرست را

۳۲

[21] التفاتی نیست با امید مطلوب مرا   مرحمت با یاس باشد خوی محبوب مرا

U-8: عقل بدارد هزار // S: عقل براند هزار

*31. gazelin U nüshasının 2. beytinde bulunmayıp, S nüshasında bulunan beyit aşağıdaki şekildedir. [۲۰]

کی دل همزه کرد ما گوشه نشین شود مگر   تیر تو یادش آورد قاعطهٔ نشست را

U-4: بر دل من متاع کش // S: بر در دل متاع کش

U-5: حرم گشت ز بیهودی دل // S: حرم کشته دلی ز بیهودی

** 32. gazelden sonra gelen ve S nüshasında mevcut olan 1 - 18 numaralar arasındaki aşağıdaki gazeller , U nüshasında, mevcut değildir.

1

روش شد آفتاب جراغش ز داغ ما   از داغ ما بکیر حساب جراغ ما

ما خنا رو کل بر جشمهٔ زهر آب کیدهیم	کوثر خلاوتی نرساند بباغ ما
محمل بسو منات روان کن که یافتی	ای کعبهٔ رو که کم شدهٔ در سراغ ما
در خواب غفلتیم ولی ران جراغ حسن	دود کر شمه جرخ زند در دماغ ما
بیفیض نور اکر نشود اهل انجمن	بروانهٔ بسینه در اید جراغ ما
هر جند کز فراغت ما غم خورد حسود	احباب را نصیب مباد را افراغ ما

عرفی حجل مباش که نشناخت روزکار
کلبانك عندلیب ز دستان زاغ ما

2

ای فوج عشق تاختی بر بسباه ما	وی موج حسن ریختنی بر تکاه ما
سر کرم آفتاب کذار است زینهار	ای شایهٔ هما بکریز ازکلاه ما
این برق ده جه قیمت خود ناشناس بود	کز دست کهربابرها نید کاه ما
افتادهایم درین جای که تا ابد	تحت الثری ز بیم نه نه بیند بجاه ما
تن در لباس حکمت و دل در بلایس کفر	از غازه لاله کون شده روی سیاه ما
هان ای سحاب کریه فرور نرکرم و تلخ	باشد زبلم کعبه بروید کیاه ما
این توتیا بجشم ملایك رساند نیست	بس نیست بر حوالی لب دوداه ما
راه حسبکاه قیامت که میبرد	کردغمت اکر ننشیند براه ما

عرفی همان بست که هنکام باز یافت
مهری بلب نحد نفس عذر خواه ما

3

زان لب همه دشنام بود ملتمس را	آری همه بر زهر نشیند مکس ما
آن کعبه روانیم که صدقافله درد	مستند ز آشوب صدای جرس ما
مي نوش و میستدیش درین کوجه که شبها	ساغر زده با محسب امد عس ما
کل روید و خند و بکلستان و بکلشن	در باغ آرم نیست هوای قفس ما
در عرش نهیب ادبش ما زندارد	کای که شود نرم عنان فرس ما
آغشته بزوقی که صد آشوب قیامت	از شهد غم او نر ماند مکس ما

عرفی طلب کام روابیست اکر نه
دریای اثر موج زند نفیس ما

4

بکاه جلوه از ان تاقت روی بیاز را	که جان ز شرم بماند در استین مارا
نطر بحال دل برغرور نکشاید	که سیر دیده نمامد متاع یغمارا
امید مغفرت این بس مرا که هم امروز	زمن کشید غمت انتکام فردا را
با این جمال جو آهی برون بمعجز حسن	زکام خلق برم لزت تماشا را
نبت بخنده مرا میکشد جه بد بختم	که داده خوی اجل بخت من مسیحا را
جو یوسفم کزرد در بهشت بر صف خور	نشان دهم بتو هر کام صد زلیخا را

اکر اجازت عرفی اشاره فرماید
تهی کنم ز کهر کنج رمز و ایما را

5

باز ماتم نو شد این جان بلا فرسوده را
ده که از دل برکشید این آه دود آلوده را

آفتاب حسن او جاهی که کردد برده سوز
از تماشا مست سازد دیده‌نکشوده را

داستان عاقبت سودی‌ندارد‌هزره حند
روبخا موشی‌فروس این قصهٔ بیهوده را

ما نمیدانیم شیدا زبان دیر او بختن
خرقهٔ از بام آتش خلتها اندوده را

عرفی از آلودهکی غم نیست مینشین ناامید
ابر رحمت دوست دلرد دامن الوده را

6

همه جوید بهشت و من بباك انجا
که فزاید المی بر دل صد جاك انجا

ای بهشت از جمن کوی کلی‌شرمست باد
که نیاسود کمی بیدل و غمناك انجا

کی دران بادیه بایند قدم سوختکان
که نه با شعله ستیزد خسن و خاشاك انجا

جانب صید کهی میکشدم شوق که نیست
سر آهوی حرم لایق فتراك انجا

طلب خون شهیدان که کند از و بحشر
تیغ کین کر کشد انغمزهٔ بباك أنجا

طرفه رسمی متعارف شده در شهر وصال
که شمارند سر نشیوهٔ امساك انجا

در مزاری که منم هفته جوما تمزدکان
غم و اندوه فشاخند بسر خاك انجا

ساقیا دفن کن از بعد وفاتم جامی
که بود در سر من سایه فکن خاك آنجا

عرفی و میکده و می من و بزمی که مدام
زهر جشمست بخاصیت تریاك انجا

7

تا خیالت ده مشغول هم آغوشی مرا
باز میدارد زافغان نوق خاموشی مرا

صیدان صیاد بیمهرم که نازش تا ابد
نیم بسمل دارد از تغ فراموشی مرا

اضطراب شوق بیهوشی کداز است ار نه هست
هر نکاهت مایه صد ساله بیهوشی مرا

حوض کوثر یارب از اتش لیالب کن که من
که نصیبی‌هست فرد ازان قدح بوشی‌مرا

در لحد عرفی بسازم سایهٔ از دود دل
تا باهل حشر ننماید سربوشی مرا

8

بادا بشارت ایدل محنت شناس ما
کامد غمی بکندن شهر هراس ما

ای خوشدلی بسوز که دست ملامتست
ارایش عنان دل بیحراس ما

ای عشق تلخ شو که زجلم قبول عشق
مست تبسمست لب التماس ما

از شهر دل خراب شد افغان که حیف حیف
زین قصرهای عیش سلامت اساس ما

ایدل بریز بادهٔ عشرت که میدهند
لبریز کرده از می اندوه کاس ما

ایدل بسوز جامه راحت که میکنند
از شعله تارو بور حریر لباس ما

عرفی ستم بزیری ما بین که در ازل
میرفت بر زبان بر زبان ملامت سباس ما

9

بر آردم بدل و جان در سرای را   که آورم بدرون وی اشبا را
جو جان و دل مکی سد راه غیر کنم   بخیرتم که سازم نشار بای را
برون کنم غم بزم طرب زدل شبو روز   که میل نیست به بیکانه اشنای را
عنان دهم نفس غم ز راه برد بدوست   که نیست حوصلهٔ کوه غم صبای را
دکر نه مست تبسم کنم لبش و انکه   برون برم جکر آلوده ما جرای را
جه آرزوست که عرفی بیان کنم امروز
روان کنند به تحصیل ان دعی را

10

دادم بجشم او دل اندوه بیشه را   غفل که مست می شکند زود شیشه را
ای مدعی مکوش که محکم کرفته است   عشق همیشه دامن حسن همیشه را
در بیستون بصورت شیرین بکاه کن   تا عشق جون بسنك فرو بر ده تیشه را
فرهاد را جه زوق که او با وجود دل   در کار نقش سنك کند زخم تشه را
عرفی به بین فسر دکی کشت ماستاب
امشب که در بغل تنحادیم شیشه را

11

کر بود با دل سر بیوند کیسوی‌ترا   از جه میبوشد ز جشم هر نفس روی ترا
خطرم از برسش روز جزایم جمع نیست   بس که مي بیستند مردم در میان روی ترا
از تظلم بس که کردم داد خواه ها ترا دلبر   رشك صحرای قیامت ساختم کوی ترا
وقت مردن جون سر عرفی کرفتی در کنار
کاش میغلطید و مي بوسید زانوی ترا

12

کرفتم انکه شب در خواب کردم باسبانش را   ادب کی میکذارد تا ببوسم استانش را
صبا از کو لیلی کرد ذد بر ربت مجنون   کند اتش فشان جون شمع مغر بشخوانش را
بر آمد جان زلب و ان زلف میجویند خوانمرغی   که از دامی شود آزاد و جوید اشیانش را
ز غیرت بخ و ما ب افتاد درر کهای جا نمن   همانا دست امید کسی دارد غنانش را
زنتك آن قدم هر کز بروی استان نهند   که ناکه شب نهان بوسیده باشم استانش را
دلم کم کشت غمهای جهان عرفی طلبکارش
بد نبال غم افتم تا مکر یابم نشانش را

13

از حیات این کنفس دارم بر افکن برده را   شربت دیدار نخش این حان غم بردر ده را
جون بجورت خو کرفتم بنده برور شو که نیست   لذت از شهد وفا زهرستم بردرده را
باز جشمم خو تقاشان شد زان نکاه کرم اه   جون تسلی سازم این شیون بیا دا در ده
کر بکویم لذت زخمی که بر جانم زدی   خون بجوش آمد ز غیرت صید بسمل کرده را
ده جه زخمست این بهل عرفی بریزم خون خود
زندکانی تلخ کرد و زهر حسرت خورده را

14

بفیز و بجلوه آب ده سرو جمن طراز را   آب و هوا زیاده کن غنجهٔ ینم ماز را
صورت حال جون شود بر تو عیان که میبرد   ناز تو کردش از قلم جهره کشای راز را
آه که طبل جنك زد انکه بکاه اشتی   جاشنی الم دهد لطف الم کداز را
تا حرم فرشتکان از دل و دین تهی شود   رخصت جلوهٔ بده حجل نشین ناز را
ای که کشوده جشم جان در طلب حقیقتی   طرف نقاب بر فکن بردکی مجاز را

شربت ناز را کند تلخ بکام مهوشان
عرفی اکر بیان کند جاشنی نیاز را

15

با یکیمغبجه می نوش و بباز ایمان را   تا بکی بیش بری شیوه شیاد انرای
این مزاریست که صد جو نتو درد مدفونست   که تو امروز در و ترح کهنی ایوانرا
جمله در کشتی نوحند خریفان در خواب   در نه هر کز ننشانید قضا طوفانرا
بحث بارد و قبولیت و ترسا بجه است   ور نه از کفر زبونی بتود ایمان را
جون اثر در تو بود عشق که اعجاز مسیح   مرده را جان دهد ادم نکند حیوان را

جنس جان را جه کیباد آمده عرفی در بیش
که بجز مرده بخاطر نخرد ایمانرا

16

ندادی زن منزل ساختن کر لطف شاه اینجا   مراکی حد آن بودیکه سازم جایکاه اینجا
ازان در زیر ایوانش این منزلبنا کردم   که باشد بر سرمن سایهٔ لطف اله اینجا
زمین و آسمان کرد دشمنم باشد جه غم دارم   که دارد قرب شاهم از حوادث در بناه اینجا
اکر نه کاهی اینجا سایهٔ شاه جهان افتد   عجب دارم که افتد بر تو ظل اله اینجا
خدارا ای مصور صورتش رقم فرما   که هر که جر حرم باشد بسازم سجده کاهاینجا

تماشا کر بحسن قدرمنظر میکنی عرفی
نکاهی جانب فردوس دارد صد نکاه اینجا

17

کریه جوشانم و شویم دل دیوانه را   تا کنم ارایش از بحر صنم بتخانه را
کی با این شوق از وصال شمع کر روزکار مران   بال اکر از شعلهٔ آتش بود بروانه را
از بساط عشق با زار ازل بر جسته ام   این نکاه حسرت و این کریه مشتانه را
ماز بزمی در قدح کیریملب کانجا مدم   ساقی از اتش لبالب میکند بیمانه را
عشق را بد نام کردی سینه بردلم سا   شعله نوشی کن بحر با ز بیخرهٔ با
نامهء کردم ز جورس کفت خامه کاشنا   رنجه کرم جون بیلزار بیازارد کسة

باده و دل میخرم عرفی بقربانتکاه عشت
مرغ اتشنخواره جز اتش نخواهد دانه را

18

زوصلش یافتم روقی که نبود انتکام انرا   کسی هرکز جنین داغ بدل ننحاد بحر انرا
بسوی آفتاب از ما زنکشاید نظر لیکن   کند صدشیوه ضایع تا بر دیکر زه ایمانرا

تا بحال من کند اندیشهای باطنش   بیش او در آتش اندازید میز اب مرا
3 زان حجاب افتاد زین غمخانه می نابید بردن   دشمنی با خویش تا کی جان محبوب مرا
گفتگوهای دل شوریده ام باطل مدان   بهرهٔ از هوشمندی هست مجزوب مرا
کریه را ذوقست کانرا تهمتی باعث نشست   ور نه یوسف در گریبان ست یعقوب مرا
6 حسن و ناز وعشوه خواهد هردم ازشرم وادب   حسن ایست دهد آزار محبوب مرا
** نا صبوری گر کند عرفی دلم عیبش مکن   نا صبوری شرط اصلاحست ایوب مرا

ردیف الباء الموحده

۳۳

[22] دل چو بغم شاد زیست محر ووفااز وطلب   غم چو گو زن رفت برگ و نوا از و طلب
یا بدعای غیر درداز در ایزدی مخواه   یا بطلب گر خوشی برگ و نوا از و طلب
3 چون روش عهد ما کرده فلك واثگون   تشنه رسی چو هجر زهر فنا از و طلب
آنکه کشید یك شراب ز و مطلب درد و صاف   و آنکه خورد نوش زهر درد دوا از و طلب

جنین دل مرده منشین ای که نقد عصمنی داری   در میحانه زن کانجا فروشند ابحیواترا
اکر ساکی‌تو باشی با دل جمع ار لحد فردا   بدیوان جزا ارم شراب آلوده داماترا
ببخشا خلق را یارب حجیم اقطاع من کردان   مسیخ اعمالزشت من که طاقت نیست ایماترا
تو با این غمزه جون آهي بصید انداختن فردا   که در دل ناخن شین خلد کبك خرامان را
مما عشقی که بروی از خلیل اتش کلستان شد   کنون دریای اتش میکند بر من کلستترا
خوشم با نا خودای عرفی که قبل از من
بریشان از بریشانی نکردد ثلبریشانرا

2 [۲۱]U–: اندازید میزاب مرا // S: اندازید مکتوب مرا
U-3: زان حجاب افتاد زین غمخوانه می نابید برون // S: کفتکوافتادهزین غم خوانه مي نابد برون
U-4: بهرهٔ از هوشمندی // S: بحصرهٔ از هوشمندی
U-6: عشوه خواهد هر دم از شرم‌وادب // S : عشوه خواهد هر دمی خلق از این
U-7: شرط اسلاحست ایوب مرا // S:شرط اسلامست ایوب مرا
1 [۲۲]U–: گوزن رفت برك // S: کوار افتاد و برك
U-2: یا بدعای غیر.... خوشی برك ربوا از و طلب // S : یا بدعا غیر... خوشی در دعا زد طلب
U-3: عهد ما کرده فلك...جو بحر زهر فنا از و طلب // S : عهد ما کرد فلك....جون بخضر راه فنا زد طلب
U-4: انکه کشید یك شراب // S: انکه کشد یکشراب

از چه روی نزد شیخ جانب عرفیم شتاب　　مطلب اگرهای و هوست خیزد بیا از و طلب

٣٤

[23] صد قول بیك زمزمه طی‌می کنم امشب　　مستی نه باندازهْ می میکنم امشب
مجنون ترا قبله اجابت ز دعا بود　　هنگام دعا روی بخی میکنم امشب
3 تا کی طلب از دادی راحت کندم دور　　این ناقه در این مرحله پی میکنم امشب
ان خنده که وی ساغر جم داشت بخورشید　　بر جام جم و مجلس کی میکنم امشب
نکشود در گفت و شنودم بمشایخ　　ان داد دستد با دن دنی میکنم امشب
* 6 همت نه متاعیست که ارزو بتقاضا　　این زمزمه با حشم طی میکنم امشب
عرفی لب من درد با فغان بکشوداست　　این ناله بفرمودهْ می میکنم امشب

٣٥

(ردیف التاء الفوقانیه)

[24] بر میان فتنه شوخی طرفدامانی شکست　　تر که تاز غمزه هر سو فوج ایمانی شکست
ملك حسن از شیوه خالی گشت تا گشتم خراب　　کافرستانی بهم زد تا مسلمانی شکست

5-U: عرفیم شتاب ...اکرهای و هوست S: عرفی‌شتاب ... اکرهای هوست
2 [23]-U: اجابت ز دعا بود // S: اجابت ز دعا برد
3-U: از دادی راحت کندم // S: از دادی همت کندم
5-U: ان داد دستد...با دن دنی // S: این داد دستد... با جف و نی
7-U: با فغان بکشود است // S: با فغان نکشود است

* 35. gazeldeki U nüshası , 6. beyit S nüshasında 3. beyit olmuştur. [24]

3 شکر طالع میکنم بآنکه از بابم فکند　　زانکه هر خاری بپایم در گلستانی شکست

گر سلیمانست و گر موری که در معنی گداست　　هر که دست از آبرو شست او لب نا نی شکست

شید صوفی طالبان کعبه را گمراه کرد　　نو مسلمانی در آمد فوج ایمانی شکست 5/a

** 6 هر که با ان نا مسلمان یك زمان همراه شد　　با خدای خویش در هر گام بیمانی شکست

قبل رنج محبت کس نیاید در وجود　　رنگ روی خویش را هر کس دستانی شکست

تادل عرفی شکست آشوب در عالم فتاد　　این نه موری بود پنداری سلیمانی شکست

۳٦

[25] من بلبل ان گل که گلا بش همه خونست　　مرغابی ان بحر که آبش همه خونست

خونم بگلو ریز که بیمار محبت　　آشوب نشانست و بآبش همه خونست

3 دیوانهٔ عشقیم که این شاهد هر مست　　حسنش همه زخم ست و حجابش همه خونست

کو ثرلب خشك و جگر تشنه فرستد　　دربادیهٔ عشق که آبش همه خنست

* از صید بخون گشته مبر هیز که صیاد　　آرایش فتراك در کابش همه خونست

6 آتش چه و سر چشمهٔ کدامست مپرسید　　صحرای محبت که سرا بش همه خونست

عرفی غم دل باز نپرسی که دل ما　　مستست که در جام خوابش همه خونست

U-4: گر سلیمانست دگر موری // S: کر سلیمانیست اکر موری

** 35. gazelin 6. beyti U nüshasıda bulunmayıp, S nüshasıda bulunmaktadır.

U-7: محبت کس نیاید ... رنك روی خویش // S: مجبت کس نیامد.... زانکه درد خویش

3 [25] U-:عشقیم که این شاهد ... زخمست و حجابش همه خونست // S: عشقیم که آن زاهد... زهرست و نقاش همه خو نست

* U nüshasındaki 36. gazelin 5. beyiti S nüshasında mevcut değildir.

U-6: آتش ... کدامست مپرسید // S: آیش... مبرسید کدامست

U-7: جام خویش همه // S: جام شرابش همه

۳۷

[26] گوز من دل جمعدارآنکس که با من و دشمنست — هر که خودرا دوست میدارد بدشمن دشمنست
در حصار عافیت بی ذوق را آرام نیست — آنکه ذوق فتنه دریابد بآهن دشمنست
3 گوش محز دلست در خلوت گه ارباب راز — دور شمع خلوت ایشان بر وزن دشمنست
بس که دیدم جور دشمن دشمنم با جور دوست — آنکه در آتش بود با نار ایمن دشمنست
* دوستی با دشمنم بی بهره مهر انگیزیست — دوستی دوسدارمور نه دشمن و دشمنست
6 بس که در کامم اثر کرداست ذوق ا تفاق — با درم باید که زاهد با بر همن دشمنست
بس که لزت میبرم از دشمنیهای غمت — همچو جانش دوست دارم هر که با من دشمنست
در.بزیرم صد غم و نکشایم از ناموس لب — دل بماتم دوست امالب بنشیدن دشمنست
9 درد عشق ای طبیب در دواز حمت مکش — هر که این خارش خلد در پا بسوزن دشمنست
در نگیرد صحبت عرفی بشیخ صومعه — کو بزیرك دشمن و عرفی بکودن دشمنست

۳۸

[27] تاج زر کر بودش فتنهٔاز بهرخوداست — فتنه اینست که در زیر کلاهنمداست
معنی تجربه بشناس دره تجربه گیرْ — تابدانی که تر اظلم عدالت مدد است

1 ۲۶–U:گوز من دل // S: کو دل از من
2–U: در یابد بآهن دشمنست // S: در یابد بمأمن دشمنست
4–U: انکه در آتش بود با نار ایمن دشمنست // S: دوستی را دوستدارم ور نه دشمن دشمنست
* 37. gazelin, U nüshasında varolan 5. ve 6. beyitler S nüshasında mevcut değildir.
7–U: از دشمنیهای غمت // S: از جاشنیهای غمت
9–U: ای طبیب در دواز حمت مکش // S: ای طبیبا در دراز حمت مده

2 ۲۷–U: تر اظلم عدالت مدداست // S:تر عداوت بخد است

3 در میانی خزف و کوهرم اندیشه بجاست — من که وی هر که نکو یافتم‌امروز بدست

گر شود جام بدل شخص مبدل نشود — هر کجا یا صنم آمد بزبان یا صمد است

حسد تحمت آزادی سردم بگداخت — این مرادیست که بر تحمت او هم حسداست

6 رقم هند سه عرفی مند اشعار مرا — هر چه زین باغ بروید گل روی سبداست

*وله

۳۹

[28] جنگ آتش آشتی آتش مدارا آتش است — خوش سروکاری ازان بدخومرابا آتش است

** باده خواهی باش تا از خم برون آرم که من — آنچه‌در جام و سبو دارم مهیا آتش است

3 با که گویم سرّ این معنی که نور حسن دوست — با دماغ ما گل و چشم موسی آتش است

هم سمندرباش دهم ماهی که در جیحون عشق — روی دریا سلسبیل وقعر دریاآتش است

*** دوست را محکوم کس دیدن بود جانسوزتر — در نه در جانزلیخا شرم و سودا آتش است

6 حسن جنسی نیست کانرا سیم و زربا شد بها — خان ومان کاروانی را زلیخا آتش است 5/b

**** عرفی از اندیشهٔ بیهوده بازا چاره نیست — سر نوشتت ما بهشت جاودان یا آتش است

U-3: در میانی خزف... من که دی‌هر که نکویافتم // S: در میان خزف... من ز دی هر جه نکویافتم

U-4: گر شود جام بدل // S: کر شود جامه بدل

* 39. gazelin U nüshasındaki sayfa sıralaması S nüshasında değişerek, 121. sayfadadır.۲۸

** 39. gazelin S nüshasında bulunup, U nüshasında bulunmayan 2 beyti aşağıdaki şekildedir

ابحیوان میکنم در جام و آتش مدارا آتشست — باده باشاهد مي نابست و تنهاآتشست

U-2: تا از خم برون ... برون آرم که من ... انجه در جام // S: تا از جام برون... برون او رقم ... کانجهدر جام

U-3: با دماغ ما گل// S: با دماغ من کل

U-4: دریا سلسبیل // S: دریا بیسلسبیل

*** 39. Gazeldeki U nüshasında mevcut olan 5. beyit, S nüshasında bulunmamaktadır.

U-6 : کانراسیم ... کاروانی را زلیخاآتش است // S: کا در اسیم .... کاروان را جون زلیحا آتشست

**** 39. Gazeldeki U nüshasının 7. beyti, S nüshasında mevcut değildir.

٤٠

[29] * خبری خواهم ازان کوی که اعزازی هست　　ازبرورعرض نیازی ز درون نازی هست

** گاه گاهی بدعا یکدو بساطی در باز　　عشق این شیوه ضرو راست دغا بازی هست

3 هایهای ز من بلبل عشرت بشنو　　در مصیبت کده هم مرغ خوش آوازی هست

آتشین بال و پرم دود بر آرد ز قفس　　گو ندانم که مرا رخصت پروازی هست

بهتی دید هوای خوش و پرواز گرفت　　لیك مسکین چه‌برداشت که شهبازی هست

6 عرفی آن زلفسبکدست کمندی که مراست　　مانده چین بر سر چین در خم اندازی هست

٤١

[30] هر گز مگو که کعبه ز بتخانه خوشتراست　　هر جا که هست جلوهٔ جانانه خوشتر است

با بر همن حدیث محبت رواست لیگ　　دردام طاءر حرم این دانه‌خوشتر است

3 تسبیح و زهد خوش بود اما درین دو روز　　جشن گل است شیشهٔ وپیمانه خوشتر است

گر در بهشت باده کشی فتنهٔ گل کند　　ساغر کشی بگوشهٔ میخانه خوشتر است

گر شرط دوستی بشناسی بحسن شمع　　اول محبت توبه پردانه خوشتر است

* 40. Gazelin U nüshasının sayfa sıralaması S nüshasında yer değiştirerek 126. sayfada [۲۹] yer almıştır.

** 40. Gazeldeki 2. beyit U nüshasında mevcut olduğu halde, S nüshasında bulunmamaktadır.

U-3: هایهای ز من بلبل // S : ناله زار من ای بلبل

U-5 : بهتی دید...لیك مسکین چه // S : جمني دید.....کبك مسکین جه

U-6 : کمندی که مراست // S: کمندش کیراست

[۳۰] U-3: جشن گل‌است شیشه وپیمانه // S :جوش کلست ساغر و بیمانه

U-4 : باده کشتي فتنه// S: باده کشتي باده کل

U-5: دوستی بشناسی // S: دوستی نشناسی

6 در صحبتی که شرم آدب نیست فیض نیست — زانرومرو بصحبت بیگانهخوشتر است
با نوش نیش مردم چشمم کرشمهاست — هم صحبتی بمردم دیوانه خوشتر اشت
کفران نعمت گله مندان بی ادب — در کیش من زشکر گدایانه خوشتراست
9 عرفی منال بیهوده احوال دل مکوی — کز نالهای بی اثرافسانه خوشتر است

٤٢

[31] هوش اگرناخن زند بردل شراب نًاب هست — درسبواز می تهی کردد خمار و خواب هست
ای که گوی باعث غم خویغمگین روی باش — غم زبی باکی ندارم در نه خود اسباب است
3 گر نمی ارزم بو صلت ز آرزو منعم مکن — در دل عاشق هزاران مطلب نا یاب هست
از خیالت هر شبم بام در دل روشناست — ماه کو طالع مشو در کویْ من مجتاب هست
آبله آن بیدرد کاندیشه که اهل عشق را — عافیت با مردن و کآسودگیدر خواب هست
6 مِنت در قطره آب ای دیده برمن تا بکی — در سفال هر سگیگو جرعهْ زین آب هست
دل تهی کن عرفی این غمرابدل نتوانگذاشت — دوستانرا گر نباشد دشمنا نرا تاب هست

٤٣

[32] کر نخل وفا بر ندهد چشم ترای هست — تا ریشه در آلبت امیدی ثمری هست
هر چند رسد آیت یاس از درو دیوار — بر بام و در دوست پریشان نظری هست
3 منکر نشوی کر بغلط دم زنم از عشق — این نشاه مرا کر بنمود باد کری هشت
آن دل که پریشان شود از نالهْ بلبل — در دامنش آویز که بادی خبری هست

U-7: مردم چشمم // S: مردم عاقل
U-9: احوال دل مکوی.. . . ....کز نالهای// S: احوال دل بکو ..... کر نالهای
U-۳۱ 1: هوش اگر ناخن زند بر دل // S: هوش اکَر بر دل زند ماخن
U-2: غمگین روی باش....غم ز بی با کی // S : غمکین رو مباش... غم ز بیستابی
U-4: کوی مِمهتاب // S: کوی ما مهتاب
U-6: منت در قطره ... در سفال هر سکی // S: منت ده قطره ....در سفال هر کسی

هر کز قدم غم ز دلم دور نبود است   شادیست که او را سرو برگ سفری هست

6 تا گفت بموسی بتو راز دل عرفی   دانست که از ناصیه غماز تری هست

٤٤

[33] منم که طاعت بت لازم سرشت منست   اگر بکعبه عبادت کنم کذشت منست

اگر چه حسن عمل نیست اجرآنحم نیست   که چشم اهل مروت بفعل زشت منست

3 روم بدو زخ و شکر بهشت میگویم   که این بنزد و مکافات من بهشت منست

کنار کشت و لب جو بغم زیان دارد   میان دایرهٔ غم کنار کشت منست 6/a

بگیر آینده عرفی ببین سر انجامم   که هر چه صورت حال تو سر نوشت منست

٤٥

[34] خاموشیِ‌من قفل نحا نخانهء عشق است   افسانهٔ من کریهٔ مستانهٔ عشق است

دیوانهٔ دل من که درد فتنه زند جوش   گنجیست که آرایش ویرانهٔ عشق است

3 شوریده شد از ناخن عشق این دل صد شاخ   این زلف بریشان شدهٔ شانهٔ عشق است

در منطق و حکمت نکشاید در معشوق   اینها همه‌آرایش افسانهٔ عشق است

هر شمع که در انجمن دهر برافروخت   کَر آتش طور است که بروانهٔ عشق است

6 عرفی دل افتادهام از کعبه چو جویٔ   دیریست که او فرش صنم خانهٔ عشق است

6 [۳۲]–U: تا گفت بموسی// S: تا گفت خواموشی

4 [۳۳]–U: میان دیوارهٔ غم کنار کشت منست // S: کنار دیواره غم میان کشت منست

3 [۳۴]–U : ناخن عشق این // S:ناخن غم این

4–U : معشوق...آرایش // S: مقصود ... آلایش

6–U: دل افتاده ام // S:دل اواره ام

٤٦

[35] زبان ز نکته قروماند ور از من باقیست
بضاعت سخن آخر شد و شخن باقیست

گمان مبرکه تو جون بگذری جهان بگذشت
هنوز شمع نکشتند و انجمن باقیست

3 کسی که محرمباد صباست میداند
که با وجود خزان بوی یاسمن باقیست

* زشکوهای‌جفایت و کون برشد لیك
هنوز رنگ ادب بررخ سخن باقیست

نماند قاعدهٔ مهر کو مکن بجهان
ولی عداوت برویز و او مکن باقیست

6 مکو که هیج تعلق نمامد عرفی را
تعلقی که نبودش بجویشتن باقیست

٤٧

[36] شبم بجفتن و روزم بثراثر خایْ رفت
غرض که مذت عمرم به بینوایْ رفت

* زناز را ندی و دانم ولی نیبم باز
که این معامله با طبع روستایْ رفت

3 هزار رخنه بدام دهر از ساده دلی
تمام عمر بندیشهٔ رهایْ رفت

نیافت عشق در شب جراغ در ظلمات
اگر جه عقل ز دنبال روشنایْ رفت

مقربان همه بیگانه اند بر در دوست
غرور بود که نامش به آشنایْ رفت

6 ز شیخ صومهعه جستم نشان عرفی بکفت
باستان برهمن بچهره سایْ رفتند

٤٨

[37] دلم بسبلهء اسلام ماءل افتاد است
صنم تراش من از کفر غافل افتاد است

---

* 46. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir. [٣٥]

* 47. gazelde S nüshasında mevcut olmayan beyit aşağidaki gibidir. [٣٦]

ز ناز راندی و دانم دلی نیابم باز
که این معامله با طبع روستایْ رفت

* 48. gazelde S nüshasinda mevcut olmayan beyit aşağidaki gibidir. [٣٧]

بدیر میرودای کعبه جور هست فریاد
که مست خوابی آتش بمحمل افتاد است

مرامعامله در کوچه ایست با مرهم — که صد مسیح بیك زخم بسمل افتاد است
3 * بدیر میر ودای کعبه جور هشت فریاد — که مست جوابی آتش بمحمل افتاد است
طواف کعبه مبادا که نا امید شوم — مدد کنید که جمازه در گل افتاد است
من از فریب عمارت گدا شدم ور نه — هزار گنج بویرانهٔ دل افتاد است
6 جگونه گریه بجو شد که چشم حیرانم — بأفتاب قیامت مقابل افتاد است
زباردرد سبك مایه دان شهیدان را — که در محیط محبت بساحل افتاد است
ز بحر جودکریمی که تشنه در طلب است — هزار پایه گله ترز ساءل افتاد است
9 بآستان محبت شهید شد عرفی — بر همنی بدر کعبه بسمل افتاد است

٤٩

[38] ما تشنه لب و چشمهٔ حیوان نفس‌ماست — درویش جهانیم و هما در قفس ما ست
ان زهرپرستی که بود در شکرستان — بیگانه ز خاءیدن شکر مکس ما ست
3 آن کعبه روانیم که در بادیهٔ راز — خاموشیء جاوید فغان جرسماست 6/b
از لزت امید تماشایتو مردن — در باغ تمنا ثمرپیش‌نفس ما است
* مرغان اجابت همه برنان و کباب اند — در باغ دعای که نشیمش نفس ماست
6 عرفی کس ماهر که بود حیله فروشیست — در پی کسی آویز که بی گفتن کس ماست

U-4: طواف // S: ز طواف
U-5: گدا شدم // S: کزشته ام
U-9: بآستان // S: باستان

3 U-[38]: فغان // S : صدای

* 49. gazelde 5. beyit S nüshasında farkli olarak, aşağıdaki gibidir.

ما دست و دهن وختهٔ لقمهٔ عشقیم — دو زغ جکر آبله ریز از نفس ماست

U-6: که بود // S: که شود

٥٠

[39] مست و بد خویم و هم صحبت جانانهٔ مست   فتنه انکیز بود آتش و همخانه مست

همه محتاج شرابیم و دلی ساقیِ‌عدل   ندهد ساغر هشیار چو پیمانهٔ مست

3 قول ارباب خر دوست کش صد غرضست   هیچ افسانه چنان نیست که افسانهٔ مست

ابلهمست وخرو پیشه هشیار یکیست   مصلحت وان طلبی روی سوفرزانهٔ مست

شور عالم همه جمعست دران نرکس شوخ   مجمع فتنهٔ و آشوب بود خانهٔ مست

6 * دوش با عرفی دیوانه ز دم جامی چند   چه بلا فیض دهد صحبت دیوانه هست

٥١

[40] آ تشین لاله دل صد ورق است   هر ورق مأده صد طبق است

عشق می خوانم و میکریم زار   طفل نادانم وادل سبق است

3 حرف مقصود نمیریزد زدد   خانهٔ طالع من تنگ شق است

* گل عنم ز آتش من میچوشد   شیشه دل ز غمش بر عرق است

از کتابی‌که منش در خواندم   لوح محفوظ نخستین ورق است

6 عرفی از عیب تو کفتیم مرنج   هر چه در حق تو گویند حق است

[39] 1–U: آتش // S: انس

3–U: خردوستکش // U: غرض هست جو

5–U: شور عالم همه جمعست // S: شورش جمله عالم همه زان

* 50. gazelde S nüshasının beyitlerin sıra numaraları U nüshasına göre farklıdır.

[40] 2–U: عشق می خواهم // S: عشق میکویم

3–U: خانه طالع من // S: خانه طالع ما

* 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

5–U: از کتابی که ... خواندم // S: هر کتابی که ... خاتمه ام

6–U: کویند خق است // S: کفتیم خق است

۵۲

[41] نه گفتن ونه شنودن زبان ز گوش منست   هزار نعمه گره در لب خموش منست
می که میردد امروز در گلوی روکن   کمینه جرعه و ته شیشهای دوش منست
3 بمحفلی که اسیران کشند خون جگر   سرود انجمن افغان نوش نوش منست
نوای صور که گویند مرده ز نده کند   حکایتیست و گر هست هم خروش منست
نهم جنازهٔ عرفی بدوش می نازم   که ساق عرش محبت بروی دوش منست

۵۳

[42] نوشیم شربتی که شکرها درد گم است   داریم عزلتی که سفرها درد گم است
صد روشنیست در تنق تیره روزنم   فیروز شام من که سحرهادرد گم است
3 در طبع صد کرشمهٔ و تحریك جلوه نیست   این نخل خشك بین که ثمرها درد گم است
طالع ببین که بر اثریاس میرود   این نالهٔ خزین که اثرها دردگم است
خیز ای شمال بخت که ز ورق برون بریم   زین موجخیر فتنه که سرهادرد گم است
6 * کی مرد ماست هر که نهد داغ برجگر   داغیست داغ ما که جگرها درد گم است
عرفی بعیب دوستی از شهرهٔ چه غم   عیبست دوستی‌که هنرها درد گم است

1 [41]- U :هزار نغمه گره // S :هزار نکته کره
U-5 : بدوش می نازم // S : بدوش فخر کنم

2 [42]-U :روزنم // S: روزیم
U-3 : در طبع صد... جلوه نیست // S: از صبح صد... جلوه نی
U-5 : زین موج خیر فتنه // S : زین موج فتنه خیز

* Aşağidaki beyit U nüshasında bulunmayıp, S nüshasında mevcuttur.
ای بر همن مناز باین رشته صعیف   زنار عشق بین که کمرها درد کمست

٥٤

[43] * دریا فراخ کشتی ما بی معلمست — دین درد زان زیاده که پایان موسمست

آنانکه لاف مرتبهٔ قرب میزنند — پهلوتهی کنندز امکان که ملزم است

3 مردم اکر چه نقل ز فیض خرد کنند — ما دشمنیم با خرد اندیشه حکم است

هر نکشه که هست بوجهی توان شناخت — تا دان جهل بخیردان بر معلم است

** ماخود ز کبر تکیه بهمت زدیم لیك — درویش را معامله با جود منعم ست 7/a

6 هر چند شرم دوست خلافش قبول کرد — معلوم شد ز کوشش عرفی‌که مجرم است

٥٥

[44] مژدگانی که جنون را بسرم کاری هست — درد را با دل سودازده بازاری هست

قفل الماس بیارید که ز خم دل ما — سربسر گشته دهن بر سر گفتار هست

3 اینقدر سنگدانی‌نیست گمانم بگی — مگر از راه تو در پای اجل خاری هست

* ای مسیحا اثری‌یا نفست نیست ملاف — امتحانی بکن اینك دل بیماری هست

نه باندازهٔ بازوست کمندم هیهات — ور نه با کوشش بامیم سروکلروی هست

6 لن ترانی نشود کر ادب آموز کلیم — ما چه دانیم که حرمانی و دیداری هست

محرم خلوتی عاشق نه چراغست و نه شمع — آفتاب ار نرسد سایهٔ دیواری هست

دلم آن کافر عایست که در گوشهٔ دیر — بیر گردید و ندانست که زناری هست

9 غمزه چون تیغ زند لب بکشای عرفی — که بتحسین تو کیفیت زنهاری هست

---

* 54. gazeldeki S nüshasının 1,2,3 ve 4. beyitlerinin sayfa sıralama düzeni kaybolmuştur. [43]

U-3 : مردم اکر جه نقل// S: کر صد و لیل نقل

** 54 . gazelde U nüshasının mevcut olan 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

2 [44]–U: کشته دهن بر سر // S : کشته زبان بر سر

* 55. gazelin U nüshasında mevcut olan 5,6, ve 7. beyitler S nüshasında mevcut değildir.

U-9 : تیغ زند لب // S:تیغ کشد لب

٥٦

[45] مرا که شیشهٔ دل در زیارت سنگست | کجا دماغ میٔ ناب و نغمه چنکست
مرا که شغل هم آغوشی است باز نار | اگر بسبحه دهم دست دوستی ننگست
* با این که کعبه نمابان شور ز پامنشین | که نیم گام جدایٔ هزار فرسنگست
فغان ز غمزهٔ شوخی که وقت تنهایٔ | بحانه بخود آغاز کردد در جنگست
هزار دیر بدل دارم از صنم معمور | لباس کعبه بدوشم مده که بس ننگست
بحانه جوی تو عرفی بناز عادت کرد | بآتشیمرد اکنون که صلح هم جنگست

٥٧

[46] مرد ببادیه گردی که زرق و شیدلواست | برهنگی مطلب کان لباسرسوای است
زبان به بند و نظر باز کن که منع کلیم | کنایت از ادب آموزی تقاضایٔ است
3 * دماغ یوسف اگر تر کنند کف ببرد | ازاین شراب که در ساغر تماشایٔاست
نقاب می کشد ای دل تمام حوصله شو | که باز وقت شراب وکر شمه پیماءیست
چنین که بردم شمشیر و دشنه می غلطم | خودرارسدار کویدم که هر جا یست
6 شهید عاطفت آن کرشمه ام کز مهر | تمام نقش طرازی و مشهد آرایٔ است
بشوق دوست جه سازم که در شریعت عشق | خیال بی ادبی و نکاه رسواءی است
مگو که نیست گنه کسار تر زمن عرفی | که این حدیث گرانمایه لاف یکتاءی است

* 56. gazelde S nüshasındaki beyit numaraları ile U nüshasındaki beyit numaraları birbirine[45] uymamaktadır.
56. gazeldeki S nüshasının 4. beyti aşağıdaki gibidir.
بعود شیون ما زخمه جون زدی بشنو | که این نوای خراشیده بس خوش اهنکست
2 U–[46] : آموزی تقاضای هست // S :اموزی تقاضا نیست
* 57. gazeldeki 4. beyit U nüshasında mevcut iken S nüshasında mevcut değildir.
U–6 :عاطفت آن... طرازی و مشهد آرای // S :عاطفت این .... طراز است و مشهد

۵۸

[47] موج زن در دل خیال آن لبمیگون گذشت　　آب خیوان ببین که از دریای آتش چون گذشت

تا دلی آوردم و این فتنها بر داشتم　　از گرانباری چها بر خاطر گردون گذشت

3 با من گریان چه داری رو که تا نزدیك من　　هر قدم می باید از صد و جلوهٔ جیهون گذشت

در درون باغ عشرت عمرها بگذشت لیك　　عمر دیگر در.پریشانی هم از بیرون گذشت

کاروان عمرها کش نوش دارد بار بود　　دایم از سیلاب زهر و جویبار خون گذشت

6 نقش پا بنمایدت گر زانکه پی گم می کنی　　کز کدامش طرف عرفیآید مجنون گذشت

۵۹

[48] وه کهاز دوختن این چاك گریبان رفتست　　این شگافیست که تا دامن ایمان رفتیست

بخوالی تن از شرم نیاید فردا　　جان آن کس که زهجران تو آسان رفتیست

3 لذتی یافته کام دلم از نا دك او　　کز گلدی هوسم جاشنیْ جان رفتست 7/b

رفت آن آفت دین از برم ای هوش بیا　　تا به بینم که چها بر سر ایمان رفتست

همت آن بود که لب تشنه بمیرد عرفی　　درنه صد بار بسر چشمهٔ حیوان رفتیست

٦۰

[49] * کسی که دیده بحسن تو آشنا کرد است　　هزار گنج گهر صرف توتیا کرداست

4 [47]– U :درپریشانی هم // S :در پشیمانی

U–5 :کاروان عمرها کش // S :کاروان عیش

U–6 :پا بنمایدت... کز کدامش// S :با سمایدت ... کز کدامش طرف

4 [48]–U :تابه بینم که// S :تابه بینی که

U–5 :همت آن بود که لب // S :همت این بود که

ببین چه آفت جانی که هر که دید ترا   نه از برای تو از بهر خود دعا کرد است

3 بیار بادهٔ و آماده ساز مجلس عیش   که شیخ صومعه با نفس خود صفا کرد است

کسی که روی وی از قبله کشت در دم مرك   بدانکه در ره دل روی در روی و ز رفقا کرداست

کسی که بهر جفای تو کرد خویستم   برومشور که بر خیشتن جفا کرداست

6 اکر چه کشتهٔ لطفم مساز مغدورم   که هر جا چه بامس من کرد کیمیا کرداست

چو دل شناخت سر رشته کشت معلومش   که دم بدم بکف آوردهٔ درهاکرداست

کرت نحوست جغد افکند بد رویشی   غمین مشو که مستم سایهٔ هما کرداست

9 زنورزاده مرا جشم و طلعت خورشید   بکو سرمه فروشان مرا کدا کرداست

دلیل جوهر عرفی همین دقیقه بس است   که اختراع سخن بای آشنا کرداست

٦١

[50] هر گاه که از مهر بکین میل تو بیش است   اول نمك سینهٔ ما باش که ریش ست

* معشوق در آغوش و مرا آینهٔ در کف   از بس که دلم شیفتهٔ و زستی خویش است

3 زندان بود آمیزش آن کز ره عادت   در کشمکش صحبت بیگانهٔ و خویش است

دانم که شفیق اند طبیبان همکی لیك   مرهم که نه معشوق نهد دشمن ریش است

با کعبه روان انس نکیرد دل عرفی   داءم قدم چند ازین قافله بیش است

* 60. gazelde S nüshası beyit numaraları U nüshasına göre yer değiştirmiştir. ٤٩

U–7: کشت معلومش... دمبدم بکف آوردهٔ وراه // S: کشت معلومم ... دمبدم اوردهٔ و صفا کرد

U–9: فروشان مرا کدا کرد // S: فروشان کز کردا

* 61 gazelin 2 beyti S nüshasında mevcut değildir. ٥٠

U–3: در کشمکش صحبت // S: در کش مکش عادت

U–4: همکی لیك // S: همه لیکن

U–5: دایم قدم // S: دایم قدمی

وله

٦٢

[51] ای پند گو دلم مخراش این فسانه چیست — مردم ز غیرت این سخن مجرمانه چیست
نازم بتو سن ستم او که هیچ گاه — اگر نشد که چاشنیْ تازیانه چیست
3 گر غمزه ات مراد اسیران نمیدهد — خورد ملك شهید درین آستانه چیست
طوف حریم کعبهٔ دل فیض میدهد — ای زایر حرم فرض از طوف خوانه چیست
نالم چنان بدروکز و خون چکد دلی — دل گویدم چه نغمه بود این ترانه چیست
6 من مست غوطه در ته دریای آتشم — آگه نیم که شعله کدام و زبانه چیست
عرفی شکایت ازستم یاربی غمی‌است — شرمی ز اهل درد بدا راین فسانه چیست

٦٣

[52] حسنت نیاز مند تماشای ناز نیست — اما ز ذوق جلوهٔ خود بی نیاز نیست
آرایش وجود قبول حوادث ست — زانسو گذر مکن که در فتنه باز نیست
3 بیمان سعی مگسل اگر کار مشکل است — ره رو ملول اگر نشود ره دراز نیست
دائم دلم ز نعمت دریافت خوشتر است — این موم رازآتش دوزخ گداز نیست
لفظیست خوشدلی که ز مغنیست ما امید — اندره معنی که به نفطش نیاز نیست
6 مفرور بد گهر شکند نان امتیاز — والا گهر وظیفهٔ خود امتیاز نیست
عرفی تمیز نیك و بداز خود فردی را نیست — هر جارعونتی نبود احتراز نیست

2 '°–U: میچ گاه // S: هیچکه
U–4: کعبه دل // S: کعبه که دل
U–5: جه نعمه بود این // S: جه پیغمیست این

1 '°–U: حسنت نیازملد // S: حسنش نیازمند
U–2: آرایش وجود // S: آسایش وجود
U–4: نعمت در یافت خوشتر است // S: نعمت نایاب فروهست
U–5: لفظیست ... اند ده معنی که به لفظش نیاز // S: لطفیست ... آزاده معنی ز لطفش

٦٤

[53] نازند و جهان از توبه آلایش آفت — ای آفت آسایش و آسایش آفت 8/a

تا دیده فلك شیوهٔ آفت گری تو — یك لحظه نیایندز فرمایش آفت

3 باید همه آفت شد اگر امت عشقی — راضی نشود عشق بالایش آفت

چندانكه دلم آفت عشقت طلبد نیست — در حوصلهٔ عشق تو كنجایش آفت

آراسته از آفت نازت دل عرفی — ای ناز دل آرایتو آرایش آفت

٦٥

[54] من نگویم كه درین شهر ستمگاری هست — همه دانند كه ما را بتو بازاری هست

حد من نیست كه در پیش تو گویم سخنی — دوست داند كه مارا قوت گفتاری هست

3 گو ادب چشم من و ناز مپوشان رخ دوست — این نگاهیست كه شایستهء دیداری هست

* ساكن كعبه كجا دولت دیدار كجا — اینقدر هست كه در سایهء دیوار هست

** مردم كار كه عشق هنرمند انند — بیستون گر بشگافند دگر كاری نیست

1 [53]–U: از توبه آلایش // S: از تو بارایش

U–2: شیوه آفت كری تو... نیایند // S: شیوه افتكدی از تو ...نیاسود

U–4: طلبت نیست // S: طلبد است

U–5: اراسته // S: اراستی

2 [54]–U: كه درپیش تو كویم سخنی // S: كه كردم از نی كوی دل

* 65. gazelin 3. beytinin S nüshasındaki şekli aşağıdaki gibidir.

نه باندازهٔ بازوست كمندم هیهات — ورنه با كوشهٔ یا میم سرو كاری هست

U–4: ساكن كعبه كجا // S: سایهٔ كعبه

U–5: بشگافند // S: نشكافند

** 65 . gazeldeki U nüshasında bulunmayan 6. beyitin S nüshasındaki şekli aşağıdaki gibidir.

تو كه زینسان بطاول علم افراشته — زلف بكشا و به بین هیچ كرفتاری هست

6 دل عرفی نه یکی قطرهٔ خون فولاد است — ازستم سیر مشو کو دکر آزاری هست

٦٦

[55] ممنون ترك تازی گردون دل منست — آمادهٔ هزار شبیخون دل منست
هرگز نیامدش بغلطمحملی بر — بیهوده گرد وادی مجنون دل منست
3 صدلآلهزار داغ شکفتست بر دلم — برك چمن ز صد افزون دل منست
هر دل ترانکرد بآهنگ آشنا — در ماندهٔ فسانهء و افسون دل منست
درد ور دهر سینهٔ عرفی و جام زهر — در بزم شوق شیشهٔ برخون دل من است

٦٧

لطف گهر عتاب بشکست — دل رایت اضطراب بشکست
بد مست من آستین برافشاندر — پیمانه آفتاب بشکست
3 زلفت بجهان فکنده آشوب — در دیدهٔ فتنه خواب بشکست
پیغام وصال درد ما غم — صد شیشه پر گلاب بشکست
این ناله که در جگرشکستم — سیخست که در کباب بشکست
6 صد کوهر راز وقت اظهار ما — از غایت اضطراب بشکست
کفتی که دلت شکسته کیست — در زیر لبم چواب بشکست
عرفی دل ما چو طرهٔ یار — در پنجهٔ هیچ و تاب بشکست

3 °°-U :برك چمن ز صد // S :برك كلی صد جمن
4 -U:هر دل ترانکر د بآهنك // S :هر دل ترانه ده باهنك
5-U :در دور وهر سینه ° عرفی و جام زهر // S :در دور و صبر سینهٔ عرفیست جام زهر

٦٨

[56] از شوق که این نالهگرا نمایه متاعیست — این شعله دل نام دگر هست سماعیست
در معر که عشق زبون شو که درین رزم — هر کس که بصد رنگ شهیدیست شجاعیست
3 زین باغ مجو بهره که هر میوه که جینند — بی آبیایام یکداست و قناعیست
سیماب بود محفل در گوش تو ور نه — صد نعمهٔ مستانه طالبگار سماعیست
کوش شنوا جوی که در بزم تا مل — پریشتن لبموجب صد گونه صداعیست
6 تا عشق ببازار دلم شعله فرو شد — هر جیده دکان دور رخو دال متاعیست
عرفی یکی از جیب برآور سرمستی — این محمل عمراست که بر دوشوداعیست

٦٩

[57] کوی عشقست اینکهدر هر گام صد عاقل گم است — تا قیامت جان فراموشست و اینجا دل گم است
* خود چه راه است این که در صد سال یکمنزل نیافت — آنکه در هرنیمکامش طی صد منزل گم است 8/b
3 لذت جان دادنم منگر که ور روز جزا — ننگ قتلم در هجوم لذت قاتل گم است
یار در دل هست اگر دل نیست ایمن کو مباش — کعبه گر محمل نشنیم نیست از محمل گل است
این که مي گويند دريا مي کشايدوست بخت — تا در دل میشنو اما کلید ما گم است

[٥٦] U-1: این شعله دل // S :کین شعله دل
U-3: باغ مجو بهره که ... جینند ... قناعیست // S :باغ مجو میوه که هر میوه که ... جندان ... فقاعیست
U-4 :سیماب بود محفل در کوش تو ورنه // S:سیماب بود قفل در کوش و کر نه
U-6 :دلم شعله فروشد ... هر جیده ... دور رخ // S :دلم شعله فروشست ... بر جیده ...دوزخ

* 69. gazelin S nüshasının beyit sıralaması U nüshasına göre farklıdır. [٥٧]

U-1 :صد عاقل گم است ... اینجا دل // S:صد منزل کم است ... اما دل
U-2 :خود جه راهست // S : ده حه راهست
U-3 :لذت جان دادنم // S :تلخی جان دادنم
U-4 :نیست ایمن ... کعبه که محمل کم است // S:نیست بامن ... کعبه در محمل بود غم نیست

6 در هجوم چاره اندیشی عرفی مشته گشته گم است　　عقل رهبر همدرین اندیشهٔ هائل کم است

۷۰

[58] گلزار حسن تازه ز روی چو ماه اوست　　گلدستهٔ فریب بدست نگاه اوشت
ماءیم و کشت باغ محبت که سر بسر　　ز هر آب داده نیش ملامت گیاه اوست
3 مرغان قدس گرد سرش جوش میزنند　　این شاخ طوبی است که طرف کلاه او ست
آن ره روی بساده بترك تعلق است　　بت سنگ راه و بت ثکنی سنگ راه اوست
یوسف که هست پیرهن عصمتش درست　　آنجه که جلوه گاه زلیحاست جاه اوست
6 در سینه بی اجازت او بیش ازین مباش　　ای‌جان ادب حوشستهٔ‌این‌جلوه گاه ادب
عیشی ارباده هست ز عیش بهشت لیك　　آن عافیت نصیب شهید نگاه اوست
گفتم کرشمه ات دل عرفی بخون کشید　　گفت کز کرشمه پرس که گوید گناه اوست

۷۱

[59] * هر خندهٔ در یچه کشانیدهٔ غم است　　هر انتعاش پاره قفل ماتم است
دل زنده ساز قدر مسیح و مرا مسیح　　غفل مباش آن نفسی بود این دم است
3 هیفست خیف بس مکن ای کاوش دلم　　هر ناله را خراشی دهر گریه را نم است
باغیست گریه در جگر تشنه ام کران　　صد لاراز سوخته در زیر شبنم است
هر کس که دید عرفی و این شورهای هوی　　غفل ز زیر پرده نمایش که یك کم است

U-6: اندیشه هایل // S: اندیشه باطل
2 ^{۵۸}-U: نیش ملامت // S: نیش محبت
U-4: ان رهروی بساده // S: ان هروی که شاد
U-6: ای جان ادب ... جلوهکاه ادب // S: ای دل ادب ... جلوه کاه

* 71. gazel S nüshasında mevcut değildir. [59]

٧٢

[60] * دلم بزخم توان داد بی طبیدن نیست | که کشته تو نصیبش ز آرمیدن نیست

** گذشت و شوختم از انتظار باز ندید | در این دیار مگر رسم باز دیدن نیست

3 زباغ وصل چه حاصل دلا تصور کن | که میوه بر سر شاخست دوست چیدن نیست

زتر بتم بگذر ای مسیحدم زنحار | کزین زیاده مراتاب آرمیدن نیست

دلم کباب شد از قصهٔ غمت عرفی | مگومگو که مرا طاقت شنیدن نیست

٧٣

[61] آنی که پای تالبسرت عجب طاعتست | شب زنده داریت بتراز خواب غفلتست

خواهی بکعبه روکن و خواهی بسومنهات | دل بد مکن که شش جهت از بهر طاعتست

3 بیرون بود حلاوت و تلخ و مدخ و زم | رد و قبول با همه از روی عادتست

احباب را سلام و دعای ضرور نیست | این شیوه ها وسیلهٔ مهر و محبتست

غافل مرو که تا در بیت الحرام عشق | صد منزلست و منزل اول قیامتست

6 عرفی مخوان بشاعر بی فصل شعر خوش | نزدحکیم هرکچه شعر است حکمتست

* 72. gazelin S nüshasındaki sahifesi 150. sahifededir.Sayfa düzeni karışıktır. [٦٠]

U-1: تو ان داد بی طبیدن // S:تو جان داد و بی طبیدن

** 72. gazelin S nüshasındaki aşağıdaki beyti U nüshasında mevcut değildir.

زجور تا بزم نارمش کمان هر کز | ستیزه کار مرا ذوق لب کزیدن نیست

U-3 : جه حاصل دلا تصور کن // S:چه حاصل مرا همانکیرد

U-4:ز تر بتم // S:بتربتم

U-5:شد از قصهٔ غمت // S:شد از قصهٔ غمت

[٦١] 3 U-:بیرون بود... روی عادتست// S: بیرون رود ... روی طاعست

U-4 :وسیله مهر // S:وصیله مهر

U-6: حکیم هر چه که شعر است // S:حکیم بر که نه شعر است

٧٤

[62] نشأه مخموریم با مستی مجنون یکیست   صد شرابم هست در ساغر گرانها خون یکیست

از فسون عافیت بر میفروزم روی زرد   در مزاجمن بخار دوزخ و افسون یکیست

3 برسر فرهاد کز جامحبت بیخوداست   سایهٔ شیرین وزخم تیشهٔ گلگون یکیست

* از جفای گر تواند میکند گردون همان   سوزم از غیرت که آیین بودن گردون یکیست

کومرا از آب و آتش را یکی داند چه عیب   آنکه گوید اشك عرفی با درکنون یکیست   9/a

٧٥

[63] * ما هم نه نهالیست که خورشید براوست   طوبیٔ حسن زیبا چمنی کین شجر اوست

مرغیکه حرم را شرف از نسبت او بود   جاروب حرمگاه صنم بال و پر اوست

3 گه زهر فشاند بمگس گه زند آتش   زین گونه بسی تعبیهادر شکر اوست

2 [٦٢]–U:می فروزم روی زرد // S:میفروزی روی درد

3–U:بر سر فرهاد // S:در سر فرهاد

4–U:از جفای گر تواند... سوزم ... آیین بودن // S:هر جفای که تواید ... میرم ... ىبين تو

* 74. gazeldeki aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut olup, U nüshasında mevcut değildir.

داغ بر همم بسکه بپوستم نشاد در دل نماند   بیش از این صد داغ بر دل داشتم اکنون

5–U: کو مرا از آب و آتش// S :کر مزاج اب و ایش

1 [٦٣]–U:ماهم نه نهالیست که خورشیدبراوست // S:داغم زنهالیست که الماس بر اوست

* 75. Gazeldeki 2. beyit S nüshasında mevcut değildir.

3–U: بمگس // S:نمکش

** 75. gazeldeki S nüshasında mevcut olan ve U nüshasında mevcut olmayan beyit aşağıdaki şekildedir.

امیزش عیب تو بود کافتقند است   مرغی که بود شعله برش این هز اوست

** نقصان ادب نیست که آمیخته با شمع   پروانه که امید فنارا مهبر اوست

غم همره جان رفت نرفتیم بهنش   بادی ز ازل أمدهٔ وهمسفر اوست

6 هرگردکه از خاك شهیدان تو خیزد   صد قافلهء درد ابد بر اثر اوست

عشق از طلب صحبت رضوان بود آزاد   زهداست که دست هوسش در کمر اوست

از طعن کس آزرده نکردد دل عرفی   داغی که نسوزدنمکی بر جگر اوست

٧٦

دوش دل ناگشته سیر از وصل او بیهودش گشت   لیك شادم کز فغان در محفلش خاموش گشت

مرده ام زین غم که ناگه تیشها و روی خلد   دوش چون دل با خیال دوست هم آغوش گشت

3 آنکه دوش دوست او سجادهٔ و تسبیح داشت   جامی برکف بردن آمدسبو بردوش گشت

جان و دل دیدند هر گه ما بقایش در سخن   این تمامی چشم کردیدن سراسر گوش گست

من خدنگ ناله شبوزدیدم از لزت بدل   غافلان کویند عرفی از فغان خاموش گشت

٧٧

[64] ای دل حدیث صبر شنیدن ز بهر چیست   زهراست در پیاله چشیدن زبهر چیست

* ای عیش غم که مرهم آسایش من ست   در زخم سینه نرم خلیدن زبهر چیست

3 کشت وفای غیربز است ای نسیم وصل   چندین بشوره زارد زیدن ز بهر چیست

4–U:آمیخته // S: آموخته

5–U: غم‌جان رفت نرفتیم بهنمش // S: دل ... او رفت نرفتم بوداعش

6–U: مر کرد که از خالی// S:هر باد که از خاك

8–U: نسوزد نمکی بر جگر// S:نسوزد ز نمك بر حکر

2 [64]–U: ای عیش.... منست // S: ای نیش... من

* 77. gazelin S nüshasında mevcut olan beyitler U nüshasında mevcut değildir.

ای زهر فتنه کز تو مرا تشنکی فروز   زان نیش غمزه دیر جکیدن زهیر جیست

در حیرتم که بود الهوسبان جون ببزم عشق   جامی نمیکشند جشیدن زهر جیست

تو حسن لایزالی و من عشق بیزوال   ما مرد داشیم رمیدن زهر جیست

این دست را سموم نسیم است و شعله آب   این سبزهٔ دمیده دمیدن ز بهر چیست
عرفی خمار عشق عذابیست بس الیم   جامی بکس غذاب کشیدن ز بهر چیست

٧٨

[65] سنبلی کو لاله رادر برکشد یگسوی تست   لاله کو در کنار سنبل آید روی تست
آهوی مستی که در بستان حسن ست عشوه خیز   دمپدم بر عشوه غلطد نرگس دلجوی تست
3 ساحری کز آستین افشاند افسون ادب   آتش اعجاز مرد غمزهٔ جاد وی‌تست
مشهدی کانجا مسیح آید بامید هلاك   در کمان ناکس شرمنده گردکوی تست
شعله سوزنده کز غیرت تا ثیر او   آتش دوزخ کریبان پاره ساز خوی‌تست
6 عرفی ازوصف زهانش سودو کس گوشی نکرد   بس کراهوش و خبر آشفته از گیسوی تست

٧٩

[66] * صومعه دیدم بجز مست و بروت باد نیست   جز عصای آبنوس شانه وشمم شاد نیست

4-U: این دست... این سبزه دمیده دمیدن // S: این دشت... ای سبزهٔ امید دمیدن

1 [٦٥] U-: لاله کو در کنار سنبل آید روی // S: لاله کو بر سنبل فشاند روی
U-2: دربستان حسن است // S: در بستان عشق
U-3: افسون ادب // S: افسون او
U-4: در کمان ناکس... شرمنده گرد کوی// S: در کمان نا کسی... سرمنده میرد کوی
U-5: آتش دوزخ // S: آتش عیرت
U-6: عرفی از وصف ز هانش سود ... بس که اهوش و خبر // S: عرفی از و صفش ز بانت ... بس که مردم را

* 79. gazeldeki U nüshasının 2. beyti S nüshasında mevcut değildir. [٦٦]

U-1: بجز مست و بروت // S: بجز مشتی بروت

بی نفس ارباب معنی زند گانی میکند — لیك یکمو بر تن این جمع بی فریاد نیست
3 وصف جنت کم کن ای رضوان که دربستان عشق — سرو وسزن بیشمارست و یکی آزاد نیست
** تهنیدجز در مصتیبت پیشما عیست عیب — عید را در شهر ما رسم مبارك باد نیست
دانهٔ طاوس کمتر بین که در گلزار عشق — غیر بلبل صیددام و دانه صیاد نیست
6 در جهان دوستی و در زمان دوستان — این لغت کز وی بیابی معنی بیداد اوست
بیستون ماز فیض نور حسن آینه است — تیشه باز یچه اینجا در کف فرهاد نیست
عاقبت سوز آتش عرفی بدوزخ حیف نیست — گزوجود اهل خاکستر بروی باد نیست 9/b

۸۰

[67] * بیداد گر روی تواند ازهٔ راز است — این رشته با نگشتنه پیچی دراز است
عشق آفت صلطان بود آرایش بنده — این مسءله در نسخهٔ محمود و ایاز است
3 یارب تو نگهدار دل خلوتیانرا — کان مغبجه مستستدر صومعه باز است
خونابهٔ حسرت چکداز هر مژده هر گاه — بینم که خداوند کسی بنده گداز است
این قهقهٔ عیش که با کبك دل ما ست — باور بنتوان کرد که‌در چنگل باز است
6 هر چند که عرفی پی تحقیقشتابست — مشتاب بدنبال که او بیهده تاز است

۸۱

[68] * خوش میطبم بخون و به تیرم چنین زداست — باز این چه‌نادك است که عشق از کمین زداست

U-3: در بستان عشق // S: در بستان ما

** 79. gazeldeki U nüshasında mevcut olan 4. beyit, S nüshasında mevcut değildir.

U-4: دانهٔ طاوش کمتر بین که // S: دانهٔ طاوس کمتر جین

U-8: عاقبت سوز آتش... کزد جود و اهل دل بروی باد // S: عاقبت سوز آتشی بدو زخ ختو نیست

* 80. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٦٧]

* 81. gazeldeki U nüshasında olmayan 2. beytin S nüshasındaki şekli aşağıdaki gibidir. [٦٨]

غیرت بزهر کرده بدل خون قدسیان — تا تیر غمزه بر دل روح الامین زد است

** 81. gazeldeki U nüshasında olmayan 4. beytin S nüshasındaki şekli aşağıdaki gibidir.

شوری نمانده در دل پروانکان عشق — تا نیستی بشمع دلم استین ز داست

** مشکل که مرگ روی بمیدان ما نهد	از بس که فتنهٔ به یسار و یمین زداست
3 نیشیست زهر دادهء معشوق کاوکاو	مهری که عشق بر لب جان حزین زداست
ناقوس عشق میزنم و رقص میکنم	بوی کدام مغبچه بر مغز دین زداست
عرفی نماند هیچ بدرویشش سری	ازبس که باده با من خلوتنشین زد است

۸۲

[69] مکر زمانه اسیر کمند آه من است	که ناز باش امید تکیه گاه منست
ز دیدن هوس پاك بین شود چون عشق	دمی که حسن تو آلودهٔ نگاه منست
3 صحیفهء نگردد بآب رحمت پاك	گمان برم که سه نامهٔ گناه منست
دو عالم از اثر شعلهٔ جمالت سوخت	بجز متاع محبت که درپناه منست

۸۳

وله

[70] مارا بطرب موعظت و بند حرام است	بر اهل محبت دل خرسند حرام است
درمذهب ما تشنه لبان شربت کوثر	بیچاشنی آن لب چون قند حرام ست
3 ناصح بکشا لب که گنهگار نگردی	در شرع ملامت زدکان پند حرام است

U-3: معشرق// S : مشغول

U-5: از بس‌که باره‌با من// S: از سکه می بمردم

2 U-٦٩: ز دیدن هوس پاك بین // S: ز دیدن تو هوسنك

1 U-٧٠: ما را بطرب مو عظت و بند // S: ما را بطرب نسبت بیوند

در آرزوی وصل که در باغ محبت — چندین ثمر نخل بردمند حرام است
دارم هوس دیدنهای که برویش — غیر از نظر لطف خداوند حراماست
6 محرومی یعقوب ازانست که بگزید — شرعی که در ان دیدن فرزند حراماست
یا رب چه بلایست که درمذهب خوبان — دشنام حلالست و شکر خندحرام ست
زندانیٔ غمباش کهدر شرع محبت — صیدی که نشد کشتهدرین بند حرام ست
9 عرفی بوداز میکدهٔ در وقدح نوش — آن باده ننوشد که بکویند حرام ست

٨٤

[71] * ازان ز شربت صلحم هوای پرهیز است — که آتش تپ شوقمنه آنچنان تیز است
چو زلف باز کنیناله خیزد از دل ها — که دام ما همه این طرهٔ دل آویز است
3 ز طره مشك بد امان کوم هکن بإ شد — اُگر چه تکیهٔ شیرین بدوش پرویز است
همند سعی چه بیهوده رانی ای فرهاد — که همعنانی گردون نصیب بشدیز است
چگونه مانع نظاره ام شوی که مرا — ز شوق روی تو سرتا قدم نگهخیز است
6 ستیزه باخت بمیدان امتحان عرفی — عنان کشیده چه داری محل مهمیز است

U-4: در ارزد وی وصل که ... جندین // S: از وصل مجو کام که ... جندن
U-5: دارم هوس// S: دارم هویس
U-6: در ان دیهن // S: در و دیدن

* 84. gazeldeki aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir. [71]

خیا نشت که این و انهای اشك نیاز — بخاك عمر فشانم که آشتی خیر است

U-4: بیهوده رانی // S: بیهوده تازی
U-6: ستیزه باخت // S: ستیزه تاخت

۸۵

[72] زو چه میخواهی ولا گر ناز و استغناست ما هست بیوفا تنحاست دار در بخش بیجاست ماهست
ای که کویْ با اسیران شیوه های او چهاست نازمست وعشوه مست وهرچه درآداست ماهست 10/a
3 حال ما آن نازنین گرچه بداند نیست لیك هر قدر گویند بستعنا و بی پرداست ماهست
جون فروزی عالی‌را ده چه کم داری ز حسن چهرهْ زیباست داری ستقا‌رعناست ما هست
دردا و در سینه میماند چه غم گرجان برو آنچه مارا باعث آن آرمید نهاست ما هست
6 عرفی از بزمت‌اگر زاری کند بیوجه نیست نالهْ بی اختیار و گریهْ بیجاست ما ست

۸٦

[73] شب عشاق ز روزد گران در پیش ست مرگ این طاعفه بسیار ز جان در پیش ست
من همان روز که جولان تو دیدم گفتم که فراموشیم‌از دست عنان در پیش ست
چه غم از پرده دریهای غینمست مرا که برانداختن نام و نشان در پیش ست
برو ای عقلمنه منتق و هکمت پیشم که مرا نسخهْ غمهای فلان لر پیش ست
رفت عرفی ز بی عقل و بجای نرسید کر چه صد مرحلهْ کون و مکان در پیش ست

۸۷

[74] گر می نخردهْ ز منت انفعال چیست ای خون شرم ریخته این رنگ آل جیست

2 ۷۲–U: در آداست ما هست // S: دردا فزاست
U–3: حال ما ان نازنین گر چه // S: این که آیین و فاداری
U–4: فروزی عالی// S: نسوزی عالی
U–5: میماند جه غم گر جان... با عنان // S: میباید جه غم کزجان ... باعث نا
U–6: اگر زاری کند بیو جه // S :اکر برون دود بروجه

1 ۷۳–U: شب عشاق ز روز دگران // S:شب ز روز خونش عیش

کی لازم ست باده کشیدن ز جام رز　　مقصود تو اگر نیست قصور سفال چیست
3 حسرت نگر که مست نگاه ست چشم من　　اگر نیم که شرم چه و انفعال چیست
مردیم عرفی از غم آن طفل خرد سال　　معلوم ما نشد که برین ابتهال چیست

۸۸

[75] * هم صومعه را فیض بدستور نماند است　　هم گوشهٔ آتشکده را نور نماند است
بی نشاهٔ ذوقی نبود خفتهٔ و بیدار　　در صومعهٔ و میکده مخمور نماند است
3 بیمار تو کش زندگی از شدت دردا ست　　امید بلاکش بدم صور نماند است
با در نکنم گرچه اناالحق زده کز عشق　　صد راز دگر در دل رنجور نماند است
نام تو چه بست و چه بلندشچه مراد است　　بس شهرهٔ آفاق که مشهور نماند است
6 عرفی ار نی گوشنوایست نه موسی　　دیراست که این قاعده در طور نماند است

۸۹

[76] * کسی که بر اثر مدعای خویشتن است　　کشیده تیغ ستم در قفای خویشتن است
کسی که مایهٔ امکان و شان مطلب د یه　　اگر ملول نشنید بجای خویشتن است
3 چنان ز فیض قناعت بعیش مشغولم　　که نفس کام طلب در غذای خیشتن است
هزار معجزه بنمود عشق و عقل جهول　　هنوز است اندیشهای خیشتن است

[74] 2–U: مقصود تو اکر نیست قصور // S: مقصود اکر میست قصور
U–3: نکاه هست جشم من ... که شرم // S: نکاهست زیر جشم ... که زهر چه
U–4: نشدکه برین ابهال // S: نشد که بران نهال

* 88. gazeldeki S nüshasında mevcut olan 2. beyit U nüshasında mevcut değildir. [75]

با انکه نه من جشم و نه او برده کشاید　　تاب نظرم بررخ منظور نماند است

U–4: زده کز عشق... در دل رنجور // S: زده در عشق ... دردل منصور
U–6: عرفی ارنی کو شنواست نه موسی // S: عرفی ارنی کو بشنوآیت یاسی

* 89,90,91,92,93,94,95,96,97,98,99,100,101,102,103,104,105,106,107,108,109,110, ve 111. gazeller* [76]
S nüshasında mevcut değildir.

عدیل فطرت عرفی ست همت ساقی که خاتم دگران وگدای خویشتن است

۹۰

کر پدیرم طلبت مغبچهٔ حورسرشت بیم دوزخ برم از یاد چو امید بهشت
نسبت سبحهٔ و زناردو صد رنگ آمیخت ور نه این رشتهٔ پیمانست که آدم بسرشت
3 عشرت رفته مجو باز که دهقان فلك تخم هر کشته که بدرود دگر باز بکشت
ساغرمی چو دهی بوسه زبی‌نیز بده بندامت بکشم گر بکنندمی به بهشت
ترك دین در ره معشوق گناهاست ولی نه گناه است که در نامه توانند نوشت
6 اینقدر کعبه پرستی که تو داری عرفی از تو آید که کنی منع من از طوف کنشت

۹۱

شکشتن دل مه کار ز ور بازد نیست هلاك اهل وفا جزبنوش دارو نیست
بعیب جویٔ مجنون بدم ولی گویم خوشا دلی‌که تسلی‌بچشم آهو نیست 10/b
3 چنین گلی‌نه از این لاله‌زار دهر برست دکر نه نیست سخن در جهان که خود رو نیست
علاج زخم نه بازوی چاره خوانست کند سرم که همدم دراُ ست بار زانو نیست
زفیض طبع کسی‌بحرساز شد عرفی وگر نه چون دگران شاعراست جادو نیست

۹۲

ای دل طمع مدار که بنعیم گذار مست وبیهم قبول کن که بجان دوہزار منست
تاراج عافیت نبود کار دوستان ونیهم ز دوستی است که دشمن شمار منست
3 صبح ره شکستهٔ دلم از جوربهیچگاه نکشودهٔ نقاب که معذوردار منست
عرفی ز آه و ناله خـموشی دگر بیا تاز خمحای‌سینه بناخن بکار مست

٩٣

هزار حسن عبادت نه زشتی عملست — متاع من دل مجزوب و مستی ازل است
یکیست نقد حکیمان و حسن نادانان — هر انچه در کتب حکمتست در مثل است
3 کسی که کشته بتقلید آرمی‌سیراست — نه آویست همان باز آدمی بدل است
بجنگ زاهد و صوفی خوشم بگلشن او — میان بلبل و زاغ چمن همان جدل است
من از حدوث و قدم خامشم دلی گویم — نظیر عدت آینده عهز ما ازل است
6 قصیده نظم هوس پیشگاه بود عرفی — تو از قبیلهٔ عشقی وظیفه ات غزل است

٩٤

غزلی کفته ام آن باعث گفتار کجا است — نو گلی چیده ام آن کوشهٔ دستار کجاست
یك سبوی بدر صومعه آرم که دگر — میفروشان بستانند که بازار کجا است
3 خر من آن ده دنیا بجوی گو بفروش — آنکه داند که سر کوجهٔ خمار کجاست
کام اول بسرت برنهم اندر طلبش — کر بدانم که کشایندهٔ اسرار کجاست
عرفی از پرده برون شو که جهان گلزارست — این تماشا بسرا پرده پندار کجاست

٩٥

رسید مژدهٔ وقاصد مقیم خر گه ماست — که بر گزیدهٔ توفیق جان اگر ماست
کسی که چاه ملامت براه میگندی — بریسمان خود اکنون فتاده در چه ما ست
3 ز شیخ شـر شنود رس و علم ا آموز — که هرچه رو مشایخ بود موجهٔ ما ست
خروش دو لولهٔ عالمان شهر آشوب — گناه حوصلهٔ تنگ ظرف بی ته ماست
ز طرف درگه دار انتیحبٔ مطلب — که آستانه جانان دل مرفهٔ ما ست

6 مقیم شهپر عنقاست محمل عشاق — ازاین چه باك که صد کوه فتنهٔ در ره ماست
مباش غمزده عرفی که زلف قامت دوست — جز ای همت عالی دوست کوته ماست

٩٦

مست آمدم بمعبر که آین کار چیست — دشمن کدام و مطلب ازاین کار و بار چسیت

چون خارد گل ز شاخچهٔ عدل میدهد — این عین تازه روی و این شرمسار چیست

3 هم زهر چشم و هم نگه از باب خوبی‌ست — بس دم مزن که این خوش و آن نا گوار چیست

غم نعمتی همی خورد اما ز خون عشق — ای اهل روزگار غم روزگار چیست

اندیشه در حریم وصال ست منتظر — معشوق چون شناخته است انتظار چیست

6 تو راز خود نهفته بهشتی ز رازدار — امید پرده پوشید از رازدار چیست

نظم جهان چوبقلمونست و ریودرنگ — بس عیب زاهدان مشعبد شعارچیست 11/a

افتاد در صیانهٔ گرداب کشتیم — من رسته ام بگور غم اهل کنار چیست

٩٧

ولـه

ترك جان در ره آن سرو روان اینهم نیست — عشق اگر نرخ نهد قیمت جان اینهم نیست

جز و قیمت نیم اما بقناعت شادم — کانچه محصول زمینست و زیان اینهم نیست

3 با غنان را مگر از عشوهٔ گل دل بگرفت — ور نه پژمردکی بیم خزان اینهم نیست

آخر از شعبده دلگیر شود شعبده بار — دل قوی دار که دستان جهان اینهم نیست

صفتی به ز ریا نیست مگر زاهد را — ور نه چون باد بروت دگران اینهم نیست

6 منزل صلح میان تو دراز است فغان — ور نه دردین تو با کیش مغان اینهم نیست

شوق ما راه تماشا که خود نشناسد — ور نه آرایش گلزار جنان اینهم نیست

خضر توفیق مگر راهبرت شد عرفی — ور نه خود رهبری نام و نشان اینهم نیست

٩٨

آن فتنه که از تو مرا التماس نیست — تا هست او بملك دلم رو شناس نیست

کز خلق پاسبان متاع سلامت اند   محنت متاع ماست که محتاج پاس نیست
با کفته در مساز که گفتار پرده است   هرنکتهٔ که گفته شود بی لباس نیست
شرم آیدم براه برد بر غلط کنم   ور نه براه غشق مگس بیهراس نیست
منزل نشناس عشق گرامی بود ولی   منزل چو نیست قیمت منزل شناس نیست
عرفی بشکر نعمت غم کو تهی مکن   کز دوست دشمنان بتراز ما سپاس نیست

۹۹

مراد و خضر عنان گیر باید از به چپب دراست   که کج روی نکنم در نه عزم راه حطاست
عجب که بادرم آید زراحت اندیشی   که آفتاب قیامت ز سایهٔ طوبی‌ست
بملك صدق گنه را بعفو دشمنی است   جز او جرم درین خطه جز و کاه رباست
بمیوهٔ که رسد دست امیدوارم کن   که دست کوته و شاخ بلند دام بلاست
ز بس که نور جمالش ز پرده میجو شد   نیافتم که نقابش خریر و باد صبا است
زآن من گردیدندطاران حرم   که هر نوا که شنیدم شناختم که کجاست
چو در وجود خود از مردمی نیابم هیچ   عرق ز ناصیه بیرون جهد که شرم کجاست
بآدمی فرو مایه دل مبند عرفی   که این متاع زبون باز ماندهٔ یعماست

۱۰۰

بردل یوسف غمی در کنج زندان بر نخاست   کز پریشانی فغان از پیر کنعان بر نخاست
ده که تا لبهای من آلوده از فغان نکرد   تشنکی از هر طرف جوی بخیوان بر نخاست
باغبان عشق ما دعوی بر ضوان گفت خیز   تا در هر باغ نکشادیم رضوان بر نخاست
عشق را نازم که شاه حسن در بزم ازل   بهر دل تعظیم کرد از بهر ایمان بر نخاست
بینیازی کن که گرد کوچهء افتاد گی   دام را در یوزه تا نگرفت انسان بر نخاست
تا دل تحت الثری از کشتدگان عشق سوخت   لیك دردی از شهادتی‌ها انسان بر نخاست

شد با وج غم بسی رود بدل عرفی نهاد   کین محیط از موج سالم بود طوفان برنخاست

۱۰۱

صد شکر کز اقبال غم و شکر آفت   در مملکت عشق نشینم بخلافت
هر چند که در خورد جمالت نظری نیست   حیف است که پنهان بود آن حسن لطافت 11/b
3 تا دختر رز دست در آغوش بر قصید   که محتسب شهر مکن ترك خلافت
هر چند که شمشیر به بیگانه نراند   بر خوصله عشق بکش تیغ ظرافت
آلودگی از دهنم دور نگر در   کر چشمهٔ کوثر کنمش صرف لطافت
6 در عشق چه یك گام و چه صد مرحله عرفی   تا شوق نباشد نشو و طی مسافت

۱۰۲

درد نا یافت ز بیدردی اقبال نیست   ور نه مقصود من افتاده بدنبال منست
با قضا سینهٔ من صاف نگردرهر گز   شکوهٔ من همه از جانب اهمل منست
3 هرگز از محنت ایام نبودم آزاد   فتنه همزاد من و حادثه همسال منست
آستینی‌که دو عالم بت وز نار در دست   گر بمعنی نگری نعمهٔ اعمال منست
عرفی اصلاح پریشانیم از یاد ببر   کانچه او بار بود پیش من اقبال منست

۱۰۳

تا کوکبه رحمت جاوید بلند است   بخت طلب و طالع امید بلند است
آوازه رندی بجهان پست نکردد   تا زمزمهٔ جام ز جمشید بلند است
3 ما گلنخیان بس که ز بدنامی راحت   از سایه نشینان گل و بید بلند است
چون شیونیان همدمی ما نگرفتند   از محفل ما نعمهٔ ناهید بلند است

عرفی خبر ما ز جلوهٔ معشوق ندارد   با ذره بگویند که خورشید بلند است

۱۰٤

بخت جم و کاوس عنانش بکف تست   پیش آمدن از بخت کشش از طرف تست
وصفی نبود کام شرف ذات تو گردد   جز بندگی شاه جهان کان شرف تست
3 با سازد نوا باش ببین تا چه سرو دم   ای آنکه سنان پای زن نعره دف تست
بشکسته عدد نامهٔ فتح تو نوشتم   دولت خبرم داد که فتح از طرف تست
چون بشکنی آخر صاف اعدا که بعالم   هر جا که دعاءست مأثرصدف تست
6 عالم جو بگیری دگرفتی وطن خویش   تو گوهر اقبال و عالم صدف تست
در خواب شب آلوده بخون دید خدنگت   تعبیر جز این نیست که عالم هدف تست
این قول نه کذبست کجا دیده شناسد   آن بنده که پروردهٔ آب و علف تست
9 عرفی چه همیگفت که آن مقبل ناچیز   دانسته که راهش بدل پرشغف تست

۱۰٥

منزل گه دلها همه کاشانهٔ عشق است   هر جا که دل گم شده در خانهء عشق است
ویرانهٔ جاوید بماند دل بی عشق   آن دل شود آباد که ویرانهٔ عشق است
3 فرزانه در آید به پری خانهء مقصود   هر کس که در این بادیه دیوانهٔ عشق است
پیمانهٔ زهر فلکم تلخ نازد   این حوصله تلخ کشپیمانهٔ عشق است
هر کس بلبش گرم شود چشم تبسم   با او نه نشینند که بیگانه عشق است
6 عرفی دل و دین باختهء دلخوش او باش   اینها ثمرکاشتن دانهٔ عشق است

۱۰۶

از نوریار چون نفسم خانه روشنست　　بیرون برید شمع که کاشانه روشنست
نازم بفیض عشق که در خانقاه دهر　　چشم و چراغ شمع به پروانه روشنست
3 از حسن دوست دمبدم اسرار گفتن است　　هر چند قدر گوهر یکدانه روشنست 12/a
صد شمع سوختم که خرد پیش بردهد　　پنداشتم که دیدهٔ فرزانه روشنست
ای شیخ شهر تیره دلانرا چراغ باش　　دلهای ما ز گریهٔ مستانه روشنست
6 محرم چه اگر از الم بی نصیبی است　　داغیست این که بر دل دیوانه روشنست
گفتی ز عشق ما غیب دلت روشنی دلی　　آتش بخان و مانزدهٔ و خانه روشنست
عرفی خطای ناد تو محتاج عذر نیست　　عذر خطای مردم دیوانه روشنست

۱۰۷

عهد حسنش روزگار دست برو آتش است　　صاف آتش حسن او خورشید برو آتش است
خان و مان عالمی از آتش حسنش بسوخت　　در شمارخانه سوز روز برد آتش است
3 بستگان عشق را بیدل برو آبحیات　　این متاع آماده بهر دست برو آتش است
عرفی اندرعشق اگرناقص بودافسرده نیست　　صید عشق ارخام باشد نیم خورد آتش است

۱۰۸

خون ناب آتشین ز سر من گذشته است　　دین سیل آتش از جگر من گذشته است
مرغ هوای خلدم و تا بر کشیده ام　　صبد تیر غم ز بال و پر من گذشته است
3 من داده ام بعشق تو دل بر زبان خلق　　دایم حکایت از خطر من گذشنه است
دل صید سیر گشته کنون کار با قضاست　　کار از فغان دالحذر من گذشته است

بر عیشتلخ من بسر ای مدعی حسد
سیلاب زهر بر شکن من گذشته است

6 هر گه که دیده ام گل روی خیال دوست
در رنك دشمن از نظر من گذشته است

از من کجا بصحبت عرفی سزد که او
عیبش ز پایهٔ هنر من گذشته است

۱۰۹

پیر کنعان چمنی گوشهٔبیت الحربست
هر کجا بوی گلی یا در شاند چمنست

هر که از بندگی خویش مرا باز خرد
بندهٔ اویم اگر زاهد دگر بر همنست

3 حد حسن تو بادراك نشاید دانست
این سخن نیز نه اندازهٔ ادراك منست

هر کسی را قدم ما نبود در ره عشق
هر که در جامهٔ ما بود گدای کفنست

عشق از آدم و خدا متولد شده است
تازه بر خاسته این شعلهٔ آتیش منست

6 صلهٔ شعر به عرفی شکر آرد طوطی
خبرش نیست که او طوطیشکر کشن است

۱۱۰

صد فوج عشوه از نظر من گذشته است
تا شهسوار عشوه گر من گذشته است

چون نکذرد بجور که از راه تجربه
بر نالهای بیاثر من گذشته است

3 بیچاره عافیت که زوی تا بریده ام
عمرش بجستن خبر من گذشته است

شادی بدست گر بمن آمد مرا نیافت
صد تیره آب غم ز سر من گذشته است

هر جا که بگذرم بطلب نفس بای غم
کان فتنه خوی بر اثر من گذشته است

6 عرفی ببزم قدس بران نظم گوهرش
کانجا حکایت از نظر من گذشته است

۱۱۱

دورم از کوی تو جا در زیر خاکم بهتر است
زندگی تلخست با خرمان هلاکم بهتراست

من که مجروح خمارم مرهم راحت چه سود   جای مرهم بر جراحت برگ تا کم بهتر است
3 کز بکشتی از فراقم سوختی منـت منه   من که در دوزخ بزندان هلاکم بهتر است
ره با میدم مده عرفی که بی‌با کم بسی   من صلاح خویش دانم ترسنا کم بهتر است

۱۱۲

[77] ازبس که جور کرد بدل غم که آشناست   داغم بهشت صحبت مرهم که آشناست
* تا طی کنند بی ادبان دادی غرور   بیگانگی نموده بمحرم که آشناست
3 گر آشنا کسی‌ست که اهلیتیش نیست   بنما یکی ز مردم عالم که آشناست
از بس که و ارمیده ز بیگانگان بود   بیگانه و ارمیرمد آنهم که آشناست
زحمت مکش طبیب که بیمار عشق را   دارو نداد عیسی مریم که آشناست
6 از بس که زخمهاست درین سینه ای اجل   ره تا ابد بجان نبرد غم که آشناست
عرفی تو آشناشناسی طرب مجوی   محکم بعهد بستنماتم که آشناست

۱۱۳

[78] * لب فرو بستن ناصح گرهی برباد است   صدره این بست و کشادم زلب او یاد است
گل حسن تو بود در همه جا فصل بهار   بلبل باغ تو از شوق بهار آزاد است

* 112. gazelde S nüshasında beyitler yer değiştirmiş sıra bozulmuştur. [۷۷]

2. beytin 2. bölümü 3.beytin devamına;
3. beytin 2. bölümü 4. beytin devamına gelmiştir.

U–3: نیست // S: هست

U–4: از بس که وارمیده ز بیگانگان // S: از بس که دل رمیده ز بیکانکان

U–6: ره تا ابد بجان نبرد // S: ره تا ابد بجان برد

U–7: طرب مجوی // S: طرب مجو

* 113. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۷۸]

3 آدمی راز همه چیز نفس منتحب است   در نفس منتحب آنست که با فریاد است

عرفی از توبه زمی کرد بماند محجوب   توبهٔ رند حرابات شکست افتاده است

١١٤

[79] نعره زد عشق دین ما بگریخت   کفر نیز از کمین ما بگریخت

بس که شدابر گریه آتشبار   تخم عیش از زین ما بگریخت

3 دردم نزع یار غم کردیم   نفس وابسین ما بگریخت

* باز کردیم دیده بر زخ دوست   نگّه شرمگین ما بگریخت

ز آتش دل چراغ بر کردیم   سایه از همنشین ما بگریخت

6 شوق دیدار حملهٔ آورد   ادب از آستین ما بگریخت

دستی از آستین برون کردیم   نام آز از نگین ما بگریخت

دست عرفی نقاب راز کشود   خرد تیز بین ما بگریخت

7 ٧٩–U: دستی از استین... نام آزاد // S: دست از استن... نام راز از

* 114. gazelde S nüshasında mevcut olan aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

عشق بر خاست باد ره عالم عجز   آبرو از جبین ما بکر یخت

۱۱۵*

[80] کر شوم محروم صد سال از نکاه روی دوست   دیده نکشایم مگر وقتی که آیم سوی دوست

** تا قیامت هر سر مویم جدا در خون طپد   کر بآرامم نباشد رخصت از سر کوی دوست

3 ای مسیحا زانو از لطفم بزیر سر منه   عهداین شوریده سرمشکین بخشت کوی دوست

از کمال خرمی عاشق نکنجد در کفن   گر نسیمی آید و کوید که دارم بوی دوست

کس نمی پیچد ز عرض مهر عرفی منع بس   من ز دل پرسیده ام او میشناسد خوی دوست

۱۱٦

[81] می مغانه که از در دشور و شرصافست   بمحتسب ندهی قطره که اسرافست

امام شهر ز سر جوش خم نه پرهیزد   نزاع بر سرته شیشهای ناصافست

1 [80]-U: کر شوم محروم صد سال از نکاه روی دوست // S: کر شوم صد سال محروم از وصال روی دوست

* 115. gazeldeki aşağıdaki beyitler U nüshasında mevcut değildir.

مزده باد ایدل که بهر نادکی کان جانماست   شهرت ها روت جوید عزت جادوی

لذت شها نشنانم نمی اید بکلم   ای ادب کرد از زهم بستان که رقم سوی

2-U: کر بادامم نباشد ... کوی // S: کر بیارامم نیامد... موی

3-U: لطفم بزیر... سرمشکین // S: لطفم تو بر... سرسنکین

4-U: از کمال خر می عاشق // S : بوالهوس در جامه و عشاق

5-U: کس نمی‌بیرچد... منع بس // S: کس نمیکوید ... منع من

** 115. gazelden sonraki aşağıdaki gazel U nüshasında mevcut değildir.

بدار صحبت ما بر حدیث زیربیست   که اهل هوش عوامند و کفتکو عریست

که لاف حسن ادب زد بیزمبیر مغان   بیا که آینه در دست شیشهٔ جلبست

اکر بدختر رزدین و دل بر افشانم   ملامتم نکمند کس جوانی و عزیبست

قدم برون منه از جهل مافلاتون شو   که کرمیانه کزینی‌سراب و تشنه لبیست

قبول خاطر معشوق شرط صیدار است   بحکم شوق تماشا مکن که بی ادبست

نکویمت مکر و علمیانه میکونیم   بهوش باش که ایام کسش بو بهست

نکاح دختر رز بود دوش با عرفی   هنوز قاضی شحصرش نشسته در طنبیست

1 [81]-U: قطره که اسرافست // S: قطره که اصرافست

3 ندمت می و مطرب ز گمره هی چه عجب — که شیوه دانی شهدش بهین اوصافست
لباس صورت اگر واژگون کنم بیند — که خرقهٔ پشمی جامهٔ طلابافست
خیال مغبچهء میبرم که غمزهء او — بلاء صومعه داران قاف تا قافست
6 گرفتم آنکه بهشتم دهند بی طاعت — قبول کردن و رفتن نه شرط انصافست
اگر بصحبت عرفی بسهو بنشینی — بگوش پنبه فرو نه که سربسر لافست

۱۱۷*

[82] صد شکر که بتخانهٔ اندیشه خرابست — ناقوس و تبش در گرو بادهء نابست
با قسمت خود هر که تو بینی جم و داراست — محتاجی مردم همه زانسوی حسابست
3 سیرابی و لب تشنگی از هم نشناسیم — اینست که آسایش ما عین عذابست 13/a
حرمان مرا شوق دهد نشاء مقصود — پس تشنه فرو مردنه دانست که آبست
گر کبك دل من نزند قهقههٔ ذوق — معذ در همید ار که در چنگ عقابست
6 توفیق بهانه است اگر عازم راهی — بشتاب که سرمایهٔ توفیق بشابست
دی پیرمغان گفت دلم سوخت که عرفی — جویای رموز است ولی بهیده یابست

۱۱۸

[83] جز در پناه وصل و دل استوار دوست — کس عافیت گمان نیزد در دیار دوست
قاتل چنین خوش است که بی رحمتر شود — از التماس دشمن و ز اعتبار دوست
3 صد تن شهید شهرت و یکتن شهید عشق — آنهم بسعی غمزهٔ مردم شکار دوست
* هر گز بهار لطف و خزان ستم نبود — در بوستان حسن همیشه بهار دوست
بر سر کلاه عزت عشقم حرام باد — گر وقت صحبتش ننهم بر کنار دوست

U–4: لباس صورت ... بیند ... بشمی // S: لباس و حدت بستند... خشم
U-5: خیال // S : خال
[83] 2–U: دشمن و ز اعتبار // S: دشمن و از زینهار

* 117. gazel S nüshasında mevcut değildir[82]

* 118. gazelin 4 ve 5. beyitleri S nüshasında mevcut değildir.

6 عرفی بحال نزع رسیدی و به شدی　　شرمت نیامت از دل امیدوار دوست

۱۱۹

[84] گر تکیه گاه گلخن دگر مند جم است　　رویم بروی محنت و لب بر لب غم است

ما بار نیکنامی عصمت نمی کشیم　　رندی حریف ماست که بدنام عالم است

3 صد سیل فتنه آمد و گردی ز جان خاست　　قصر مراد ماست که موقوف یك نم است

اسلام نی ز درد مسلمانیم بجاست　　بازیجهء بعادت طفلانه محکم است

جز در کنار دوش ملامت نیارمید　　ایت بیقرار دل که جکر کوشهٔ غم است

6 عرفی تمام لاف مسلمانیس لیك　　تالب کشوده ایم بصد رنك ملزم است

۱۲۰

[85] ای دل بیالهگیر که وقت صبوح تست　　کز فیض جمله فتح محل فتوح تست

آینهٔ که صورت و معنی نمایدت　　دستست گرچه سوخته در جیب روح تست

3 اسباب عفو را چه بما جلوه میدهی　　ما تو به دشمنیم دستم بر نصوح تست

اهل مسیح را بفلك بر مسیح دار　　این گریه منست نه طوفان نوح تست

یاران ز شیر دختر رز در صبوح اند　　عرفی تو جام زهر بکش کین صبوح تست

2 ۸۴–U: ما بار نیکنا نمی‌کشیم ... که بدنام // S: ماناز... نمیکشم ... که رسواری

U–3: ز جانخاست // S: ز جا نرفت

U–4: اسلام نی زدرد ... بعادت // S: اسلام کین ز درد ... شقاوت

1 ۸۵–U: کز فیض جمله // S: کرنند جمله

U–2: دستثت گر جه // S: دستت اکر

U–3: اسباب عفو را ... دستم // S: اسباب عشق را ... ستم

U–4: اهل مسیح را // S: اهل قبول را

۱۲۱*

[86] اندوه هزر پیشه و شادی منست — جویای آفتابم و شبهای دی منست
ز ودآ که توتیا شود این بیستون هجر — زینسان که زیر توشهٔ فرهادی منست
3 تا خوانده ام که هیچ کره بي کشاد نیست — تلخی فروشِهجر تو قنادی منست
خضرم بچشم خواندهٔ و ترسم خجل شود — این خاك چشمه خیز که در وادی منست
آزادگی نه کام شناسای بند گیست — نشود نمای بندگی آزادی منست
6 طغیان شوق بین که کجا زد بکشتمُ — انده را که فخر بهنمرادی منست
بلبل سرشت را غزل شوقبی نواست — غرفی تو گوش باش که هم دادی منست

۱۲۲

[87] تنها نه دلم بادهٔ نابش همه خونست — مغز قلم و مغز کتابش همه خونست
دلها شکند وز دل من یاد نیارد — چون بشکنداین خم که شرابش همه خونست
3 * از سوز دل ما مشکن تو به که این نیست — آن می که چنین کرده خرابش همه خوست
عرفی نکنی ترك دل ریش چکیدن — کاین میوهٔ طوبی است که آبش همه خونست

۱۲۳

[88] دوش بختم دامنی در جنگ داشت — در گل روی نگاهم رنگ داشت 13/b

* 121. gazel S nüshasında mevcut değildir. [86]

2 [87]-U: دلها شکند و ز دل من یاد // S: دلها شکند از دل ما یان

* Aşağıdaki beyit S nüshaşında mevcut, U nüshasında mevcut değildir.

خون میکشم از کاسه ان بزم که مطرب — در کاسهٔ طنبورو ز باش همه خونست

3-U: نیست ... خرابش // S: مست... سرابش

4-U: چکیدن ... کاین// S: مکیدن ... این

1 [88]-U: در گل// S: از کل

بس که می شدالتماس دل قبول — از تمنای شهادتننگ داشت
3 در خیالم شکر بود و شکوه بود — نغمه ام یارب کداماَهنگ داشت
عشق کی با جان من دشمن نبود — شعله با خاشاك دایم جنگ داشت
نقشبند حسن عرفی راز بود — کز دل فرهاد نقش سنگ داشت

۱۲٤

[89] باز آتش غم دست درآغوش حسن ماست — دشنام و طرب قفل کشای نفس ماست
جمازهٔ ما تا بره کهبه روان است — رقصان همه از زوق نوای جرس ما است
3 آن چشمهٔ شهدیم که در عین حلاوت — مرغ حرم و طاءر قدسی مکس ماست
داغی که امان جوید ازان سینهٔ دو زخ — در باغ محبت ثمرنیمرس ماست
مرغان اجابت همه بریان و کباب اند — در باغ دعای که نسیمش نفس ماست

۱۲٥*

وله

[90] یك شمه ز اصلاح میْ ناب گفتنی است — باز اهدان سروری از این باب گفتنی است

U–2: از تمنای // S: از تمنا
U–5: نقشبند // S: عشق

2 U–[89]: رقصان همه از نوق نوای // S: رقصان حرم از نوق صدای
U–3: که در عین // S: که از نوق
U–4: ازان سینه // S: ازو سینه
U–5: همه بریان // S: همه کریان

* 125. gazel S nüshasında mevcut değildir. [90]

هر کز شکست تو به ملولم نداشته	این نکته در میانهٔ اصحاب گفتنی است
3 ای مردم وصال غم دور ماندگان	بشنو که حال تشنه بسیراب گفتنی است
نتوان بگفت و گوبحقیقت رسید لیك	افسانهٔ ز گوهر نایاب گفتنی است
دیدم بخواب کان لب لعلم بکام بود	گرواقع است وگرغلط این خواب گفتنی است
6 ابله کسی که عیب خود از دوست نشنود	با دوستان حکایت از این باب گفتنی است
در آتشم درون و برون جوش میزند	اینحرف در میان تب و تاب گفتنی است
عرفی مگو به تیره شبهجر حرف می	حرفیست این که درشب مهتاب گفتنی است

۱۲٦

[91] اصلاح پریشانیم اندازه کس نیست	اجرای مرا نسبت شیرازهٔ کس نیست
سلمی طلبی چشم قدم شو که درین دشت	غماز جرس همره جمازهء کس نیست
3 ما شیونیان نغمه ندانیم که مارا	کوشی است که بر بستهء آوازهٔ کس نیست
ماءیم و کهن برگ و بر باغچهٔ عشق	چشم دل ما بر ثمر تازهٔ کس نیست
عرفی مرد از میکده در صومعه کانجا	کس را غم مخموری و خمیازهٔ کس نیست

۱۲۷

[92] عشق کوتا نو کنم با درد پیمانی درست	از فغان در شهر نگذارمگریبانی درست
با وجود آنکه عشق آورد صد داروی تلخ	بهر درد ما نشد اسباب در مانی درست
3 تا نبردمصد شگاف از کف گریبانم بهست	وای گر بودی بدست غم گریبانی درست
غم ندارم کر بود سامان عیش ما تمام	عیب باشد سفرهء درویش را نابی درست

2 ۹۱–U: دشت // S: ره
U–3: ندانیم... بربسته // S: نداهم ... بر شعبه
U–5: خمیازه کس // S: اندازه کس

3 ۹۲–U: تانهزدم صد شگاف // S: دم با صد شکاف
U–4: غم ندارم کر بود ... عیش // S: نیست عشق بود ... عیشم

صید عشق ارخام باشدنیم خود داشته است   نیست در خون محبت مرغ بریانی درست
6 گشت کفر آلوده ایمانش ز طعن قدسیان   هر در ایام حسنت داشت ایمانی‌درست
با همه کج نعنمگی خندند زاغان چمن   عندلیبی گر زندناگاه دستانی درست
چند عرفی بندهء فرمان خود باشی کسی   بندگی را میکند نسبت بسلطانی درست

۱۲۸

[93] گرد محنت بطوف منزل ماست   زهر غم تشنهء لب دل ماست
برق آتش فروز جوهر کل   دود اندیشهای باطل ما ست
3 در مبندید بر رخ رضوان   که ز عهد الست ساءلما ست 14/a
هر چه روید ز کشت ز ارملال   ریشهٔ آن دویده در گل ما ست
* تا قیامت غبار ناکامی   پرده باف دریچهء دل ما ست
6 نفس دیباچهٔ سینهٔ روی   شکل آینهٔ مقابل ما ست
عرفی از موج غم ترا چه غم است   موج خیز ملال ساحل ما ست

۱۲۹

[94] بدل زرفتن جانم چه عشهاست که نیست   نکرد جا بغمش صد صفای‌هاست که نیست
مرا ز چشم تو هر شیوهٔ که باید هست   همین نهفته نگاههای آشناست که نیست
3 ز فتنهای جمال تو هر که بود رمید   کنون رمیده زحسنت همین حیاست که نیست

6-U: حسنت داشت // S: حسنت کرد ایمانی
3 [93]-U: عهد الست // S:روز الست
4-U: ریشه آن // S: ریشه او
* 128. gazelde U nüshasında mevcut olan 5. beyit S nüshasında mevcut değildir.
6 -U: سینه روی // S: سینه روزی

1 [94]-U: بغمش صد صفایها // S: غمش تنك صد صفاست

نهاد مرهم لطفی بدل که درد و جهان　　　بغیرت از دل چاکم همین وفاست که نیست

پس از ملال در امد سینه یار و بکفت.　　　که نیم جان تو عرفی‌چه شدکجاست که نیست

۱۳۰

[95] کوی عشق است اینکه مرغ سدۋاینجا برگذشت　　　خدشدلی آمد که تاج غمربا بر سر گذاشت

عقل دل را در طریق عشق رهبر شد ولی　　　تیز بینی کردو در اول قدم رهبر گذاشت

3 آمد از شهر ازل با عالی‌هوش و خرد　　　بیوفا دل در عنان برتافتن اکثر گذاشت

دلکشای خیش را سنجید با دل بستگی　　　زان کلید اینجا شکست و قفلهابر در گذاشت

راحت آمد تا کشاید قفل اندوه از دلم　　　از کلید دوست خودیکمشت خاکستر گذاشت

6 آتشین مرغ دلم را میدهد صد بال وپر　　　در گلستانی که جبرْیل این شهپر گذاشت

۱۳۱*

وله

[96] * تا خط بگردآن لب شیرین شمایل است　　　ابر میان عیسی و خورشید حایل است

U-4: بغیرت از دل... وفاست// S: بغیر در دل... خداست

1 ۹۵–U: غم ربابر // S: غم رباید

U–5: راحت آمد ... اندوه از دلم // S: دو زخ آمد... اتشکاه عشق

U–6: اتشین...میدهد// S: ز اتشین ...عرفی

* Aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut olup, U nüshasında mevcut değildir. ۹۶

131. gazeldeki 5. beyit U nüshasında mevcut olup S nüshasında mevcut değildir.

آنرا که جذب منست و شتاب من　　　فرسنکهاش کعبه ز دنبال محملست

U–1: ابر میان عیسی// S: شب در میان عیسی

** 131. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

راخت آلوده به آنسینه که افکار تو نیست　　　زهنر در شربت او باد که بیمار بو نیست

مژدهٔ وصل تو با انکه نکنجد بدو کون　　　نا امیدی بدو عالم که طلبکار بو نیست

از گل چگونه پای باندیشه بر کشم   کاندیشه این چه در ره او،پای در گل است
3 از کفر عشق باز ندارم که روز حشر   آموزگار کفر منست آنکه سایل است
در ملك عشق کسنشناسد غم معاش   سنگ و سفال کوچهٔ ما پارهء دل است
آنکو براه کفر چو عرفی شتاب کرد   فرسنگهای کعبه ز دنبال محمل است

۱۳۲

[97] آن شیوه که غازنرصدقافله جان نیست   در سلسلهٔ حسن تواشنام و نشان نیست
بي لطیفت از ترك ستم گشت یقینم   این تلخ جان دادنم از زهر کمان نیست
3 در روز جزاوست شهیدان محبت   دستی است که گیرندهٔ و امان و غنان نیست
دل صاحب دردیست که در حالت شیون   باآه خراشیده دل ماتمیان نیست
* زنهار محز گر همه سیلی بفرو شد   آن گوهر نایاب که در هیچ دکان نیست
6 نومید مشو عرفی و افکنده عنان باش   هر چند که از کعبهٔ مقصود نشان نیست

۱۳۳*

[98] امید صلحم ازان باشکیب ایوبست   که دشمن آتشی انگیزد دوست محجوبست

زاهد از مستی و الودکیم منع جرا   این کلی نیست که بر کوشهٔ دستاریو نیست
ای برهمن جه زنی طعنه که در معبد ما   سبحهٔ نیست که آن غیرت زنار بو نیست
آه ازین حوصلهٔ تنك ازان حسن بلند   که دلم را طلب شربت دیدار تو نیست
عرفی از درد که میری که بجندین تلخی   لذتی نیست که در مردن دشوار تو نیست

شوقم ربود دیده کشودم بروی دوست   اینك دوابسته تاخت نکاهم بسوی دوست
بر سنك زد بیالهٔ خضر انکه نوش کرد   خونابهٔ شراب نما از بسوی دوست
انجنان کباب شو جکر خویش را مسوز   ترسم تو نیز تلخ شوی در کلوی دوست
رنج مسیح و سعی اجل سودمند نیست   ماییم و صد مشام و امیدی بهوی دوست

U-2: چگونه بای باندیشه... این چه در ره // S: جکوه زانوی اندیشه... نیز در ره
U-4: کوچه ما بارهٔ دل// S: کوجه او باده
3 ۹۷-U: گیرنده وامان// S: کیرنده دامان
* 132. gazelin 5. beyti U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir.

همین عطیه بهر حال خوشدلم دارد		که هر چه رفت بعنوان خیر محوبست
3 تهی بساطی این عهد بین که بی من وتو		زمانه ناز کش و افتاب مجو بست
نیم و پیرهن از هوش میبرد ور نه		برود نیل ز کنعان دوگام یعقوبست
خبر نیافته عرفی ز طبع نازك‌دوست		زبان بکشقلم اینجانه جای مکتوبست

۱۳۴*

[99] گر دل عنان فرصت از آغاز میگرفت		کام ابد ز طالع ناساز میگرفت
گر سایهٔ همای سعادت نمی گذاشت		کبك دروی ز چنگل شهباز مي گرفت
3 گر در کمین وسوسهٔ هشیاری کس است		جاموس طبعخانه براند از میگرفت
گردر فریب گاه سلامت نمی عنود		صد دزد خانهگی‌بدر راز میگرفت
پیمانهٔ غرور لبالب نمی کشید		گر ساغری زمردم طناز میگرفت
6 گر میگذاشت غمزهٔ ساقی بدست صبر		از دست او پیاله بضد ناز میگرفت
یك جام بی تبسمی اکنون نمی دهد		مشتی که زهر چشم زمن باز میگرفت
عرفی ز یافتاه همین بود در جهان		مرغی که کام خویش ز پرواز میگرفت

2 [98]–U: بعنوان حیر مجو بست // S: بعنوان دوست میظنوبست
U–3: تهی بساطی ... وافتاب // S: تهی نشاطی و روزکار
U–4: نسیم بیرهن از هوش ... برود نیل // S: نسیم بیرهنش هوش... براه مصر
U–5: زبان بکش // S: زبان بکز

* 133. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

ای سینه جوش این فلك نیلكون بست		شد مشت دود خرمن اتش كنون بست
كو صلح كن زمانه و كويار شو فلك		با اهل دل عداوت بخت زبون بست
ریزم دعای راحت و جسنم نثار درد		فیض دعای من اثر و ازكون بست
نیص دلم كرفتی درنك رخت شكست		دانستی ای مسیح كه جونم فسون بست
بسیار خون مخور كه در انصاف اهل دل		كو نین راحلاوت بكمشت خون بست
عرفی بریز می كه لب العطش زنان		مارا كلوی تشنه و جام نكون بست

* 134. gazel U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir. [99]

۱۳۵*

[100] برو بیچ که فکر فراغ من غلط است   غلط مکن که علاج دماغ من غلط است
نشان بای من آوارگی بجست نیافت   بدشت گم شد گیها سراغ من غلط است
3 ز استخوان همان باغ دوست معمور است   ترانهء گله آلود زاغ من غلط است
نه عندلیب چمن زارم از بهشت مگو   ز گلخنن آمده ام کشت باغ من غلط است
کنونکه لذت الماس از نمك رو تافت   کرشمه بسنحی مرهم بداغ من غلط است
6 حلاوتی که توان یافتن بخون جگر   شکستن هوسش دردماغ من غلط است
متاز بر اثر نور و عظ من عرفی   کر پیروی بفروغچراغ من غلط است

۱۳۶*

[101] کر نوش وفاقحط بود نیش کفافست   امروز که مرهم نبود ریش کفافست
گر سلطنت دنیا و دین جمع نکردم   بیشانی شاه و دل درویش کفافست

1 [۱۰۰]–U: برو بیچ که فکر فراغ من // S: برو مسیح که فکر دماغ من
7–U: گر بیروی // S: که شبروی

* 135. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

صد زخم تازه بر دلم از طمن مرد مست   مشتی نمك بپاش که مست تبسمست
ناصح برو که نیست حدیث تو دلفریب   این شیوه حاص ان لب شیرین تکلمست
از بار الماس جفای دکر کنم   دستم بدامنش نه ز روی تظلمست
زین فتانها حسن تو انکیخت در جهان   صد داغ رشك در دل افلاك و انجمست
افغان که لاله کون نشود جهره امید   زین تلخ بادهٔ که درین نیلکون خمست
بر نغمت وصال بود جشم بیغمان   عشاق را جه ذوق ز عیش تبنعمست
بر زخم کاریم جه نهی مرهم امید   رحمی دکر که کار برون از ترحمست
عرفی بکام دل که نماید رهم بعشق   این وادی بود که خضر اندر و کمست

* 136. gazel U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir. [۱۰۱]

3 بی سلسله جنبان ستم چرخ بجستند ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ پیرانه ستم گر نکند خویش کفافست
آنرا که در گنج سعادت بکشایند ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ تشویش ستمهای کم و بیش کفافاست
در منجلهٔ عشق سر انگشت فرو بر ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ گر شهد میسر نشود نیش کفافاست
6 عرفی بره تجربه زین بس به نشیند ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ مهنت ز ده را واقعهٔ بیش کفافاست

۱۳۷*

[102] مدار صحبت ما برحدیث زیر لبی است ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ که اهل هوش عوام اندو گفت و گوهریست
قبول خطر معشوق شرط دیدار است ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ بحکم شوق تماشا مکن که بی ادبی است
3 ** نکاح دخترزر بود دوش با عرفی ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ هنوز قافی شهرش نشسته در رطبی است

* 137 gazel U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir.[107]

** 137. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

۱۳۸

[103] تا چشم عشوه ساز تو مهمان فتنه است — شیرین تبسمت نمکخوان فتنه است
یا رب چو فتنهٔ که بعهد تو روزگار — در گوشهٔ نشستهء و حیران فتنه است
3 ناز آفت دکر شمه بلا عشوه دلفریب — یاران حذر کنید که طوفان فتنه است
از فتنهٔ عشق بکه نالم که چون مدام — دیوان شاه حسن در ایوان فتنه است
گل گل فتاد پرتو رویت در انجمن — این بزم عیش نیست گلستان فتنه است
6 اسباب دلبری همه حسنش به فتنه داد — در عهد حسن او که بسامان فتنه است
چون راز فتنه فاش نگردد که چشم او — در خواب هم سرش بگریبان فتنه است
عرفی چگونه حفظالرخود کند که باز — چشم کرشمه سازتو دوران فتنه است

۱۳۹

[104] در محبت درداگر پیچد ودا بسیارماست — ریش ما گر ناسورشد الماس در بازارماست
گر ز لطفم نا امید امیدوارم در عتاب — گرندارم سبحه برکف برمیان زنار ما هست 15/a
3 * شستن لوح گهنه دستور ابر رحمتست — ورنه میل اشك عذر و آب اشتعفار ما هست
ای طبیب همت احسانی که در شهر امید — نیست درمانی و درهر کام صد بیمار ما هست
درس معنی را کهن اوراق کس در کار نیست — دیده بکشا کین رقمبر هر درد دیوار ما ست
6 معنیٔ ز نار بستن کر مقید بود نیست — در درون خرقهٔ روح الا مین زنار ما هست
نیست غم گر یاسمین و سنبلم در باغ نیست — تا بر غبت بشکنم دردیدهٔ دل خار ما هست
عرض جنت کم ده ای رضوان که دربستان عشق — میوهء تلخ و گل پثر مردهٔ در کار ما هست

6 ۱۰۳–U: همه حسنش // S: همه چشمش

2 ۱۰۴–U: در عتاب ... بر میان // S: بر عتاب... در میان

* 139. gazelin 3. beyti U nüshasında mevcut iken S nüshasında mevcut değildir.

9 کردلم بشکست و خونم تلخ عرفی باك نیست　　　دیدهٔ زهر آئن و گریهٔ بسیار بست

۱٤۰

[105] زخم کاویدن برو الماسنشین کار یست　　　رسم غمخواری نکو میدانداین غمخوار کیست

مشتری بودن نه حد ماست در بازار دوست　　　چشم بستن از متاع آخر بهین بازار کیست

3 این وصال جاودان دین لطف روز افزودن ولا　　　منتم بر دیده لیك از گریهٔ بسیار کیست

طعنه بر آرایشی دست و میان ما مزن　　　جون نه اگهکه ناقوس که وز نار کیست

لب بدندان دست در زیر زنخ دارو مسیح　　　گفتهٔ ای همنشین گویاکه این بیمار کیست

6 از شهیدان کوچهایقدسیان عرفی تراست　　　زهره داری بگو کز غمزه خونخوار کیست

۱٤۱*

[106] و ای که مستانه یاربعد پریشان شکست　　　ساعر لبریز کفر بر سر ایمان شکست

چون گل رخسار اوز آتش مي بر فروخت　　　شمع شبستان گداخت رنگ گلستان شکست

3 جون بازل حسن دوشت خوان ملاحت کشید　　　دردهن زخم ما عشق نمکدان شکست

بسکه بعالم نماند عافیت از عشق تو　　　همت آزادگانقدر شهیدان شکست

چاشنی داغ دل روز هر کام نیست　　　ور نه لب نان عشق گبر و مسلمان شکست

6 همت عرفی ببزمخوان محبت کشید　　　ذوق نعیم بهشت در ته دندان شکست

1 U–۱۰۵: الماس نشین... اند این // S: بستن ... اندان

U–2: چشم بستن // S: جشم بستم

U–3: دین لطف روز // S: حسن روز

U–4: طعنه بر آرایش// S: خنده بر ارایش

* 141. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۱۰۶

۱٤۲

[107] ناله ام بپرورش آموز نهال اثر است	در بهارت بنمایم که سراپا ثمر است
ناله در سینهء من یك نفس آرامش نیست	در دل خویش اثر کرد چه کامل اثر است
رهبر بادیهٔ عشق ترا در هر کام	نیستی بیشتر و عمر ابد بر اثر است
شرم دارای نمك این زخم فریبی بگذار	که دل و چشم من انباشتهٔ نیشتر است
کرد بازار چه عشق بگردم که درد	عافیت سینه فروش است و بلا دشنه گراست
عشق را سینهء سنگ و دل گرمست ضرور	حسن نقشي است که هرلوح ازان بهره و راست

۱٤۳

[108] منم که از غم محرومیم جدای نیست	میانهٔ من و امید آشنای نیست
من و بهشت محبت کز آب کوثر او	بغیر خون دل و زهر بینوایٔ نیست
ازآن بدردو گر هر زمان گرفتارم	که شیوهای ترا باهم آشنائی نیست
بیا که حسن بطور دل است شعله فروز	مرا بوادی ایمن که روشنای نیست
غبار رنگ دلی بر جهان نشسته چنانکه	بهیچ کوشهء از بهر دل کشائی نیست
سوال نیك وبد ازمانمي کنند بحشر	گناه اهل محبتبجز رهائی نیست
ز عشق و حالت عرفی سوال کردم گفت	سر بسي است کسی را که بیوفای نیست

6 U–۱۰۷: سینهٔ سنگ ... گرمست ... ازان بهره // S: سینهٔ کرم... نبکمست... ازوبهره

4 U–۱۰۸: مرا بوادی ایمن // S: مرد بوادر ایمن
U-5: چنانکه... به هیچ// S:جنان... که هیج

۱٤٤

وله

[109] بیدلی کوتا از و پرسم دل آواره چیست   از مزاج دل تفاوت تا بسنگ خاره چیست
عهد پیش از خاطرم شد عشق گویا بنگرم   بیوفاییهای بخت و شوخی سیاره چیست
3 چارهٔ آخر ضرورست از پیْ تحصیل درد   من ندانم هر که میداند بگوید چاره چیست
* آنکه میدزدد نزاکت نام مرهم از تنش   کی شناسد شکر زخمغمزهٔ خونخواره چیست
آنکه چین آستینهارا برابر میکند   چون بداند زوق چاك و من صد پاره چیست
6 عرفی اینها با که گوی عشق میبازد زتو   زدد خواهیگفت کاین بیهوده کفاره چیست

۱٤٥

تا روی دلفروز توبستان آتش است   دل مرغ نعمه سنجگلستان آتش است
یارب چه آتشی تو که چندین هزار داغ   از شعلهء جمال تو در جان آتش است
3 کر مست حیرتیم ز روی تودور نیست   آتشبرست والهٔ و حیران آتش است
افسرده را نصیب نباشد دل کباب   آن یابد این نواله که مهمان آتش است
ای طاءر بهشت ز باغ دلم حذر   کین لاله زار داغ گلستان آتش است
6 خون شهید عشق جهانرا فرو گرفت   کشتی مساز نوح که طوفان آتش است
مستم بمحفلی که درو آتش جهیم   ته جرعهٔ ز ساغر مستان آتش است

2 ۱۰۹–U: کویا بنکرم... بخت و شوخی // S: کوتا بنکرد... عهد و شوخی
3–U: تحصیل درد // S: تحصیل صبر
4–U: از تنش // S: از لبش
* 144. gazelde S nüshasındaki aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
بسکه خو کردم به بی ذوقی ندانم در جهان   جلوه روی نکو بهر چه و نظاره جیست
5–U: جون بداند ذوق جاك و من // S: جون شناسد ذوق جاك جامه
6–U: عشق می بازد... بیهوده کفاره // S: مینازد... بیهوده را کفاره

افتاد دامن دل عرفی بدست عشق   یعنی که دست شعله بد امان آتش است

۱۴۶

[110] زخم از دهانتیغ ربودن نزاع ماست   تسلیم کشتن و به طپیدن سماع ماست
در پیشگاه دیر و حرم هر کجا که هست   دین شکستهٔ و دل پرخون متاع ماست
3 صد فوج نازد عشوه بمیدان طلب که ما   جنگ ستیزهٔ تو و عجز شجاع ماست
چون راحت آیدت بسلام رفیق درد   آعوش بر کشای که وقت وداع ماست
عرفی نوای مرغ تو در هیچ باغ نیست   این نغمه خاصهٔ چمن اختراع ماست

۱۴۷

[111] عشق نادك ریزد یکمویم تهی‌ازیار نیست   باورم باید که هر هوی زیارافکار نیست
برهمن چون بست زنارم مغان گفتند جیف   کاین زمان در کافرستان عرب زنار نیست
3 می ترا و دمی بجام و جام می آید بلب   نیست باکی‌گرنه بزم عشق کس هشیارنیست
شرمسار از همت عشقم که در هنگام نزع   اضطراب جان سپردن مانع دیدار نیست
* با سرهرمویتو هرصنف را صد دعوی است   گرچه یکمو از کسی طبع تو منت دار نیست

1 ۱۱۰–U: به طپیدن // S: نطبیدن
4–U: چون راحت آیدت// S: جون راحت آمدت

1 ۱۱۱–U: باوردم باید که هرهوی// S: باورم باید که یکمویم
3–U: می بجام... بلب... کرنه بزم // S: ز جام... بکف... کریزم

* 147. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

6 انتظار نوبهار از تنگ چشمهای ماست   صد تماشا هست درگلخن که درگلزار نیست
سوزن عیسیْ بیفگن رشتهء مریم بسوز   خلوتی عشقست هان آلودگانرا بار نیست
هان ره عشقست و کج رفتن ندارد باز گشت   جرم را اینجا عقوبت است و استعفار نیست
9 هرسرمویم کلیمی لنترانی بشنو است   باز گوبکشای‌لب کاینجا ادب درکار نیست
میروی با غیرد میگویْ بیا غرفی تو هم   لطف فرمودی برو کس پای را رفتار نیست

۱۴۸

[112] دو عالم سوختن نیرنگ عشق است   شهادت ابتدای جنگ عشق است
هر آن گرد بلا کزد هر خیزد   دلیل شوخی شبرنگ عشق است
3 کجا پژمرده گرد و غنجهْ شوق   که یك سرآب عشق و رنگ عشق است
دماغ آشفتهْ داریم و دل نام   کز بهر تاپای صلح و جنگ عشق است 16/a
مگس را رغبتی پروانگی سوخت   دگر نه مثل عرفی ننگ عشق است

۱۴۹

[113] گذشت وبرمن عاجز بین چه حال گذشت   که شهباز بکبك شکسته پال گذشت
ز غمگساریم ای دوستان بیا سایند   که دردها ز فسون کارها ز حال گذشت
3 ملال عالمیان دمیدم دگر گو نست   ضم که مدت عمرم بیك ملال گذشت
همین بس است دلیل بقای عالم عشق   که یك شب غم او در هزار سال گذشت
بباغ طبع تو عرفی که صید تاز گذشت   هر ی‌ن نسیم که بگذشت بر نهال گذشت

U-6: صد تماشا هست ... گذار نیست // S: ورنه صد سیراست... کلزار
U-7: خلوتی عشقست هان// S: خلوت و صلست هان
U-9: باز کو بکشای// S: باز کو مکشای
U-10: برو کس بای راز // S: بروکین بای راز

5 U-۱۱۲: غبتی بروانگی سوخت .. دگرنه مثل// S: عبتی بروانکی سوخت ... ورنه قتل

1 U-۱۱۳: گذشتمو برمن عاجز ببین // S: کذشت بر من مسکین به بین
U-2: حال کذشت// S: فال کذشت
U-5: که صید تاز // S: که خلد ناز

۱۵۰

[114] غمگساری‌درلباس دشمنی محبوبی است   خشم و ناز آرایش بیرون و نرم خوبی‌است
گر بسختی درد من ظاهر شود کین اضطراب   هم تراز وی متاع طاقت ایوبی است
3 از هوس آزادم اما آنچه دل را میگزد   اشتیاق یوسفی و گریهٔ یعقوبی است
سدره آب و کلم بزمرده میکردد ولی   در نهادم شعله را نشو و نمای طوبی است
شرح درد ما نباشد گفتن ای عرفی خموش   زحمت قاصیده مده کین دستان مکتوبی است

۱۵۱

[115] با مهر و با محبت و با آرزدی دوست   با ما کسی چگونه توان جست و جوی دوست
برسنگ زد پیالهٔ خضر آنکه نوش کرد   خو نابهٔ شراب و جفای‌سبوی دوست
3 ای کفر و دین حلال کنندم‌که میبرم   اینك ز دیر و کعبه سلامی بکوی دوست
رنج مسیح و سعی اجل سودمند نیست   مأیم و صد مشام امیدی ببوی دوست
سازد ببرگ لاله بدل برگ یاسمن   تشویش این نگاه بینادردی دوست
6 عرفی شکایت از ستم‌بی‌سبب مکن   چندین خوشست ساختنی هم بخوی دوست

۱۵۲

[116] از تو کس زمزمهٔ مهر و وفا نشیند است   بلکه گوش تو همین زمزمها نشنید است

[114] U–2: گر بسختی دردمن// S: کر بسنجی درد من
U–4: سد ره آب // S: سد ره در آب
U–5: نباشد کفتن ای عرفی // S: نباشد کفتنی عرفی

[115] U–1: با مهر با ... و با آر زوی... با ما کسی// S: ما مهر و ما ... و ما ارزوی ... با ناکسی
U–2: وجفای سبوی // S: نما از سبوی
U–3: خلال کنندم// حلال کنیدم

با درم نیست که همسایهٔ حسنست و هنوز　　چیست دل برون آن غمزه حیا نشنید است

3 جزبهٔ شوق نسیم تو رساند بمشام　　ور نه کس بوىِتو از باد صبا نشنید است

غم دل آتش سوختگان است فغان　　که طرب آمده آوازهٔ ما نشنید است

عزتم بین که بر آرندهء حاجات هنوز　　از لبم نام تو هنگام دعا نشنید است

6 *بد گمان گرشده باشیم مشو رنجه که کس　　مهربان شوخ ستم کاره نما نشنید است

برد از صومعه وز دیر مغان چون عرفی　　که دران روضه کسی بوی وفا نشنید است

۱۵۳

[117] کشور برقع وطوفان حسن عالم سوخت　　متاع شادی و غم جمع بود در هم سوخت

که زد بداغ دلم دامن که شمه که باز　　به نیم شعله همه خان و مان مرهم سوخت

3 فروغ حسن تو در گلشن بهشت افتاد　　که برگ لاله ز گل درمیان شبنم سوخت

به العطش مکشا لب که خضر دادی عشق　　گلوی تشنه بآب حیات و زمزم شوخت

جز آب ساقی عشقم که جام جرعهٔ او　　کلیم را کف دست و مسیخ را دم سوخت

6 دلم بگوشه نشینان عشق می لرزد　　که حسن او گل شوخیِبچیندو عالم سوخت

بلوح مشهد پروانه این رقم دیدم　　که آتش که مراسوخت خویش را هم سوخت

خوشم که سوخت دو کون ازغمت درین خوشتر　　که کس بداغ دل عرفی از غمت کم سوخت 16/b

2 U–[۱۱۶]: حسنت و هنوز ... چیست// S: جسن است و قا حیت

U–4: غم دل آتش... فغان // S: غم حسن آتش... مدام

U–5: عزتم // S: عیرتم

* 152. gazeldeki 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

1 U–[۱۱۷]: در هم سوخت // S: با هم سوخت

U–2: خان و مان // S: خانمان

U–3: فروغ حسن تو... لاله ز گل // S: فروغ حسن که در ... لاله و کل

U–5: جز اب// S: خراب

U–6: نشینان عشق ... بچیند // S: نشینان قدس... نجیده

۱٥٤

[118] یك سخن نیست که خاموشی از آن بیهتر نیست		نیست علمی که فراموشی از آن بهتر نیست
اینکه اصحاب حرم جرعه زنی نزع و صلاح		کو صلاح که قدح نوشی از آن بهتر نیست
گرچه از همنفسان جمله وفای بینم		آن وفا کو که جفا کوشی از آن بهتر نیست
هست هشیاری اسوده ولان قابل راز		اینقدر هست که بیهوشی از آن بهتر است
گفتیم عیب تو عرفی بچه بوشیم بگو		هر لباسش که توی پوشی ازآن بهتر نیست

۱٥٥

[119] صد چشمه زهراز لب داغ دل ما ریخت		غم روغن تلخی بچراغ دل ما ریخت
ساقی چو میْ عشق تو میکرد بساغر		هر صاف که آید با باغ دل ما ریخت
هر گرد ملالی که برفتند ز دلها		عشقت همه بر روی فراغ دل ما ریخت
* فریاد که هر دل که بدیوار غم او		بر کوفت سری چون ز دماغ دل ما ریخت
آبی که بنوشید خضر ده که زمژگان		در بادیهٔ غم بسراغ دل ما ریخت
این گریه که برگشت بدل از دردیده		صد دانهٔ الماس بداغ دل ما ریخت
عرفی جگر افشان نبود نالهٔ هر دل		این برگهٔزگلدستهٔ باغ دل ما ریخت

۱٥٦

[120] هیچ گه نالهٔ من گوش زد آنمه نیست		دین کمندیست که از بام فلك کو ته نیست

U-2 : [118]جرعه ز نی نزع // S: حضر انواع
U-4: هست // S:نیست
U-5: هر لباسش// S: هر لبابش

2 [119]–U: هر صاف که آید // S: هر درد که آمد
* 155. gazelde U nüshasında mevcut olan 4.beyit S nüshasında mevcut değildir.
U-5: حضر ره ... غم بسراغ دل // S: خضر ده ...دیهء دل سراغ

آنچنان مست جمالست که شبتا بسحر   میکشد جام وزکیفیت می آکه نیست
3 پر خزر باش که در چه نفتد یوسف دل   کاین زمین اهل مدد را گذری بر چه نیست
هر دم از انجمنی می شنود بویتو دل   هر نفس که بدری روی نهد گمره نیست
سعی بالی اثر از طبع وفا دشمن دوست   گر تو دامن بکشی دست کسی کوته نیست
6 پیش عرفی مده از دست غنان کین صیاد   خویش را ابله نمود است ولی ابله نیست

۱۵۷

[121] خیرت ملازم گل رخسارهٔ کیست   دیوانگی نتیجه نظاره کیست
از جام کینه ام چو رود مست و خون چکان   میبارد از رخش که ستمگارهٔ کیست
3 غمخوار نیست هر که بود غمگسار جویْ   بیچاره آنکه منتظر چارهٔ کیست
از خاك کشتگان تو هر گل که میدهد   معلوم میشود که دل پارهٔ کیست
فارغ زخیرگی نگر در وی آفتاب   این دیده آزمودهٔ نظارهٔ کیست
6 عرفی در آب و آتش اگر میرود رواست   بازش میادرید که آوارهٔ کیست

۱۵۸**

[122] دل بصدره میرود اما مراد دل یکیست   راه اگر بسار باشد باش کو منزل یکیست
* شوق دیدار است کزهردل بکامی‌لب کشاد   عالمی در کفت وگوی خواش سایل یکیست
3 گر تعلق نیست اسباب جهان مردود نیست   صد هزاران پرده پیش دیدهٔ سایل یکیست

3 ۱۲۰–U: پر خذر... کین زین// S: با خضر ده ... کین زمان
5–U: تو دامن بکشی// S: تود سمن مکش
6–U: کین صیاد // S: کین شباد

3 ۱۲۱–U: غمکسار جوی // S: غمکسار دوست

* 158. gazelde U nüshasında mevcut olan 2. beyit S nüshasında mevcut değildir. ۱۲۲
3–U: دیده سایل // S: دیده صایل

** 158. gazelde beyit sıralaması kendi içinde düzenli değildir.

عالمی‌در جلوه عاشق نه بیند غرور است ‌‌ ‌ کر زمجنون پری اندر کاروان محمل یکیست

دوست دشمن را بخون غلطان کنم عرفی ولی ‌ ‌ دوستدارم دشمنی کو راز بان و دل یکیست

۱۵۹*

ردیف ثای ثلثه

[123] کلچین عشق شو بخرد واکذار بحث ‌ ‌ تا باغ ذوق را نکند خار زار بحث

انصاف ذوق را طرف بحث خیش دار ‌ ‌ از خلةت ضمیر بمجلس میار بحث

3** زان قال راز انجمن حال رانده اند ‌ ‌ کز روی خامشی نشود شرمسار بحث 17/a

در بحر علم کرجه هنردار رهیری است ‌ ‌ کشتی شبهه رانبرد بر کنار بحث

سیلابفتنه خانهٔ دین را خواب کرد ‌ ‌ از بس که بر عقیده بود فتنه بار بحث

6 بیم است کز مباحث عامی شود حکیم ‌ ‌ از بس که شهر می‌نهدش در کنار بحث

سعی غرور بین که نیزد مباحثان ‌ ‌ مطلب تمام گشت وهمان بر قرار بحث

بگذر زکسب علم که آلوده کرده اند ‌ ‌ هر مطلب تمام بچندین هزار بحث

9 عرفی حریف تیز زبان نیست هان فقیه ‌ ‌ بستان پیالهٔ و مکن اندر خمار بحث

۱۶۰

ردیف جیم فارسی

[124] * منصور و انا الحق زدن و دارد دگرهیچ ‌ ‌ ماءیم و لبالب شدن از یارد دگر هیچ

* 159. gazelde beyit sıralaması kendi içinde düzenli değildir. [۱۲۳]

U–1: خار زار بحث // S: حار حار بحث

** 159. gazelde 3. beyit ile 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U–8: بگذر ز کسب علم ... کرده اند// S: مکذر زکشت علم... کشته اند

U–9: عرفی حریفا تیز ... هان فقیه... مکن // S: عرفی غیب تیز... این غریب ... مشکن

* 160. gazelde beyit sıralaması karışmıştır. [۱۲۴]

1. beytin 2. bölümü 1. bölüm:1.bölümü ise 2. bölüm olacak

** کر راه بمرهمکذه غشق بیابی   الماس بنه بردل افکارد دگر هیچ
3 برلوح مزارمبنویسد پس از مرگ   کای و ای رمحرومی دیدارد دگر هیچ
از کعبه گر این بار برونم بگذارند   ناقوس بدست آرم وزنارد دگر هیچ
عرفی بغلط شهره بر ز قست به ببیند   صد گل زده بر گوشهٔ دستارد دگر هیچ

۱۶۱

ردیف حای حطی

[125] نزدیك لب رسانده شکستیم جام صلح   دشمن غیور بود نبردیم نام صلح
ناکرده صلح چشم نمودی و این هنر است   آنرا که اعتماد کند برودام صلح
3 دیریست کز زیارت با بهره مندیست   بت خانهٔ عداوت و بیت الحرام صلح
آنانکه حسن و عشق موافق شناختند   بر جنگ لایزال نهادند نام صلح
وز شوق می طپید و زبیم تو عمرها   مرغ دلی رسیده نمیگشت رام صلح
6 ای دور باش غمزه رهم ده که بهر شوق   گیرم ز التفات نهانش پیام صلح
عرفی تمام عمرستم دیدد صبر کرد   هر کز نیافت مرغ تلافی بدام صلح

U-2: عشق بیابی // S: عشق بیای
** 160. gazeldeki aşağıdaki beyitler U nüshasında mevcut değildir.
تو هر زه مبربر سر من رنج طبیبا   هر کست علاج من همبارو دکر تسبیح
تا بوت مرا بعد وفاتم کز را نید   در کو جه انشوخ مستمکار و دکر تمبیح
کر بو الهوسانرا غرضی هست ندانم   ما را غرض از روی تو دیدار دکر تسبیح
U-4: بار بروم // S: بار بدیرم
U-5: ببیند // S: ندانم

[125] U-2: نا کرده صلح چشم // S: ناکرده صلح خشم
U-5: وزشوق ... دلی// S: از شوق ... ولی

۱٦۲

ردیف خای معجمه

[126] چونان غم تو بازار جان ما گستاخ — که با رخ تو کند خوی آشنا گستاخ
قبای ناز چو پوشي جدا از من یاد آر — که مي کشاد کسی بند این قبا گستاخ
3 نهال قد ترا رشك شاخ گل گفتم — بشاخ گل نوزد بعد از این صبا گستاخ
بعشق ساده رسد محرمی به عقل فضول — کجاست قرب ادب پیشهٔ و کجا گستاخ
ادب ز من طلبد شوخ آشنا روی — که از تبسم او مي شود حیا گستاخ
6 از آن سبب در بیگانه کوفت حسن غیور — که با کرشمهٔ او هست آشنا گستاخ
عطای دوست شرابی دهد کز آن آمد — گناه پیشه بهنگامهٔ جزا گستاخ
* در آن مقام که از ناز حسن دلگیر است — از این ترس که بیگانهء درا گستاخ
9 نیافت ره بحریم یگانگی عرفی — که همتش بادب بود و ندعا گستاخ

۱٦۳

ردیف دال محمله

[127] در ازل رفتم بسیر کعبه دیاری نبود — آمدم دردیر راهب بود و بیکاری نبود

1 U–¹²٦:تو کند خوی // S: تو نکهصای
U–2: بندين // S: بند این
U–4: ساده رسد// S: ساده و محرمی
U–5: طلبد شوخ// S: طلبد شوق
U–6: بیگانه ... او هست // S: هنکامه... او کرد
U–7: عطای ... آن آمد // S: عتاب ان کرد

* 162 gazelin 8. beyti S nüshasında mevcut değildir.

کفر و دین و کعبهء و دیر از ازل بودند لیك — صلح و جنگی بر سر تسبیح واز مي نبور
3 در سبك روحی مثل بودند طاعت پیشگان — از مصلی ریا بردوش کس باری نبود 17/b
سیر کوی زاهدان کردم چها دیدم مبرس — هیچ سررا بی کویش سنگ و دیواری نبود
باز کردم دیده را و ز دیده بر باغ مجاز — مشت زاغی آشنایان بود جز خاری نبود
6 در تماشاگاه حسن اهل نظر بودند جمع — دیدها بکشودهٔ و محروم دیداری نبود
بر سرخم رفتم و ز اهل خرابت مغان — اولین جوش خم مي بود و هشیاری نبود
از لب هر زره ام خون انا الحق میچکید — طعنهٔ نا مخرم و اندیشهٔ داری نبود
9 عشق بوداما دل خودمیگزید وجان خویش — بود بیماری ولی مجنون بیماری نبود
عشق اکر غم داد جان و دل ستد عیسی مکن — تیغ اول بود و آشوب خریداری نبود
همچو لذت در شدم در ریشهٔ دلهای زیش — راست گویم خون دل بوداست خون خواری نبود
داستان هستی عرفی و دعوهای او — این زمان گویا بر آمد در ازل یاری نبود

۱٦٤

[128] عشق اگر مرداست مردتاب دیدار آورد — ور نه جون موسی‌البسی آورد بسیار آورد
تا فریبد ابلهانرا در متاع روی دست — آسمان بیش از تو یوسف را ببازار آورد
3 بس که زخم غمزهٔ خوردم زین مشهدم — خرمن خنجریجای بو تهٔ خار آورد
کافری دان عشق را کز شغل من کر وارهد — گردن روح القدس در قید زنار اورد
مگذ راز دارالشفاء عشق کز بهر علاج — هر نفس آید مسیح آنجاد بیمار آورد

4 ۱۲۷–U: سر را بی کویش// S: سر بی کزیش
5–U: آشنایان بود جز // S: بود بستانرا و جز
6–U: بودند جمع// S: بودند لیك
9–U: مجنون // S: ممنون
10–U: اکر غم داد جان و دل ستد // S: اکر جان غم بستد
11–U: خون دل بوداست خونخواری // S: جون دل من جاشنی
12–U: در ازلیاری // S: از ازل باری

1 ۱۲۸–U: است مرد تاب// S: است مردی تاب

6 مو بمویم دوست شد ترسم که استیلای عشق　　یك انا الحق کوی دیکر بر سهروار یورد
ای که عرفی را مسلمان خواندهٔ او را بکاو　　تا ز کفر آباد دل بتهای پندار آورد

۱٦٥

[129] * زوق در خاك طپیدن اگر از دل برود　　تا ابد کشتهء زار از پی قاتل برود
بوداعی که مرا می بری ای دل بگذار　　که بمیرم من و جان از پی محمل برود
3 بحر عشق است و بحر گام هزاران گرداب　　این نه بحریست کز و کشته بساحل برود
گر بمیرم بنما چهره بمن روز وصال　　حسرت رویتو حیفستکه از دل برود
** چارهٔ کار بتد بیر نیامد هیهات　　کور سوی که برجادوی بابل برود
6 آمد انگشت گزان روز جزا در محشر　　آنکه ابله بجهان آیدو عاقل برود
تا بزانو بگل از گریه فرو شد عرفی　　در چنین کریه کند تا مژده در گل برود

۱٦٦

[130] خوش آن محفل که ازمی گرسرایم رویسوزاند　　بهر جانب که غلطم داغ در پهلو بسوزاند
میا درباغ ما رضوان که نخل آرای این گلشن　　بحر جانب که روارد نسیمش رو بسوزاند

7–U: تاز کفر آباد // S: تا فریبند
1 ۱۲۹–U: کشته زار // S:کشته جان
3–U: کزو کشته // S: کز و لجه
* 165. gazelde U nüshasında bulunmayan aşağıdaki beyit S nüshasında mevcuttur.
کر بمانم قدمی آنکند این جزیه　　که دل و دست بدنبالهٔ محمل بروند
** 165. gazelin 5. ve 6. beyitleri birbirine karışmıştır.Doğru şekli :
امد انکشت کزان روز جزا در محشر　　انکه ابکه بجهان آید و عاقل برود
7–U: درچنین // S:کر جنین

1 ۱۳۰–U: که از میگرسرایم ... داغ در // S:که از کرمی شرابم ... داغ می
2–U: میا در باغ ما رضوان // S: میا را باغ ای رضوان

3 لبم گر با تر نم آشنا گرد دور ینمعنی — صدآتشخانه از یك نعرهْ یا هوبسوزند
ز بحر عافیت زانونر بخانی که از گرمی — سر شوریدهْ من عشق راز انو بسوزاند
اگر یك دم نفس در دل نگهدارم زهر مویم — جهد برقی که چندین خانه از هر سو بسوزاند
* 6 چنان با نیك و بد عرفی بسر برکزپس مردن — مسلمانت بزمزم شوید دهند دلبسوزاند

۱٦۷

[131] نر بخم گر ببالینم مسیحا دیر می آید — که میداند بر بیمار از جان سیر می آید
خردهم جوش عشق آمدبمیدان ده چه ظلمست این — که رو باه مزدر همعنان با شیر می آید
3 شهنشاهی بملك دلبری در ترکتاز آمد — ز چتر نور حمنش محرومه در زیر می آید
نمکسایْ کن ای عشق ازبری ازخم بیدردان — که زخم با نمك سود از دم شمشیر می آید 18/a
* منم آن مست عرفی کز لب شیون طراز من — تر نم زد و میر بخد تبسم دیر می آید

۱٦۸*

[132] بندهْ دل شوم که او خون فراغ میخرد — خدمت درد میکند نعمت داغ میخورد
طوبی و خلدعافیت مینخرد بمشت خر — زانکه تدرو این چمن طعمهْ زاغ میخرد
3 از چمنی نمی برو نعمت بر گزیده را — آنکه وظیفهْ ثمر از همه باغ میخرد
بي ادبست موسی ام ره بدهی نه بطور خود — کو لب شعله میگزد شمع و چراغ میخرد
این چمن محبتست الحذر ای بهشتیان — بوی گل بهشت ما مغز دماغ میخرد
6 عرفی تشنه را ز من مژده که گرنه ایستد — آب حیات از کف خضر سراغ میخرد

U-3: ینمعنی // S: مستی
* 166. gazelin 6. beyti U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir.
2 [131]–U: با شیرمی // S: شیر می
U-3: ز جتر نور // S: که بهر نور
* 167. gazelde U nüshasında mevcut olan 5. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 168. gazel U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir. [132]

۱٦۹

[133] حرم جویان دری را می پرستند　　فقیهان دفتری را می پرستند
گروهی زشت خویند اهل دانش　　که زیب وزیوری را می پرستد
3 * ازان دعوهی بشیخ و بر همن ماند　　که هر یك داوری رامی پرستند
بر افگن پرده تا معلوم گردد　　که یاران دیگری را می پرستند
عجب داریم ما از ازل عصیان　　که دامان تری را می پرستند
6 بهر عزت که عشاق مجازی　　ز با خود خوشتری را می پرستند
ز اهل درد شو عرفی که این بیسمع　　گرامی گوهری را می پرستند

۱۷۰

[134] چون عشق بت زکعبه بدیرم حواله کرد　　تسبیح شکر گوشد و ناقوس ناله کرد
بر آستان دیر نهادیم روی گرم　　هر زره صد معامله با روی لاله کرد
3 آب حیات چون طلبد کس که بخت ما　　این زهر هم بخون جگر در پیاله کرد
مجمعه ساز عشق الم نامه مرا　　تا خوانده دیر خاتمهٔ صد رساله کرد
سعی که بافت روز جگر گوشهٔ خلیل　　امروز عشق بر سر عرفی خواله کرد

1 U–۱۳۳: حرم بویان // S: حرم جویان
U–2: اهل دانش// S: اهل عالم
* 169. gazelin U nüshasındaki 3. beyti, S nüshasında yer değiştirmiştir.
U–6: بهر عزت که عشاق ... زبا خور// S: مبر عیرت ... ز خود

4 U–۱۳٤: دیر خاتمه // S: جرد و خاتمه
U–5: سعی که یافت روز // S: تیغی که تافت

۱۷۱

[135] مرا دردیست کز داروی راحت نیش می گردد   فلك بیهوده بر گردوکان خویش میگردد
به بین کز نشتر مژگان او بختم چونیش آورد   که موی بستر سنجاب بر من نیش میگردد
بنوعی دیده ام از گریهٔ بسیار نازك شد   که گر بر لاله‌ءریحان کشایم ریش می گردد
دل گم گشتهٔ کوتا دگر در سینه باز آمد   که چون صفهای مورم دردو غم درپیش می گردد
فلك چندان تنك مایه استتا این گرمبازاری   که یکجو عافیت گربخشدم دل ریش میگردد
ندانم عرفی این غم دوستی را از کجا دارد   که از دنبالهٔ غمهای بیش از بیش میگردد

۱۷۲

[136] خم بجوش آمد بگو چون تو به اکنون بشکند   توبهٔ کز بی شرابی کرده ام چون بشکند
در چمن هر گز نکرد آن سر و قامت جلوه   کز حجالت باغبان صد نخل موزون بشکند
بردهانش زن کر از دنام همت بر زبان   تشنهٔ کو جام جم بر فرق جیحون بشکند
گردهم جای بعشاق از شراب شوق دوست   بوی میلی گر بیاید رنگ مجنون بشکند
در بیان شعر عرفی وقت آن خوش گرفت   لفظ را بر لب به پیچدشان مضمون بشکند

۱۷۳

[137] درد کیشان همه ناموس کس کیش همند   غم گساره هم و ناسور کن نیش همند

4 ۱۳۵-U: دل گم گشته کوتا// S: دل کم کشته کویا
U-6: کجا دارد// S: کجا آورد

3 ۱۳۶-U: ازد نام// S: آرد نام
U-4: گردهم... شوق... میلی... بیاید// S: کردهد... لعل... لیلی... براید
U-5: خوش گرفتد// S: خوش کز خسد

1 ۱۳۷-U: ناموس کس// S:ناموس کش

صبح تا شام کدای هم و شب تابه سحر   در ویزه گذار دل درویش همند 18/b

3 زان بصورت بشتابند و بآمیزش هم   که بخلوت گه معنی همه در پیش همند

دست زین جمع پریشان بمایٔ کایشان   همه بیگانهٔ خویشند دلی خویش همند

کفر دین را بر از یاد که این فتنه گران   در بد آموزی ما مصلحت اندیش همند

6 عرفی این نکتهٔ مجموعهٔ احباب نویس   که محبانه و فاتازه کن ریش همند

۱۷٤

[138] شخورم رحم دران کوچه که مرهم باشد   نشوم کشته در ان شحر که ماتم باشد

حجل آن کشته که چون تیغ کشد غمزه دوست   احتیاجش بدم عیسیٰ‌مریم باشد

3 گفت و گوهای حکیمانه نیالاید عشق   واگذارید که این نکته مسلم باشد

عقل را کرده ام از مغلطه خاموش بلی   خرقهٔ بی ادباست که ملزم باشد

عرفی از گریه نیاساید طوفان برخیز   جم و کی نیست که او را غم عالم باشد

۱۷٥*

[139] تشنه ام طل گران خواهم گزید   آتش آتش نشان خواهم گزید

U–4: کایشان// S: نکذاری
U–6: مجموعه// S: مجموعه

4 [۱۳۸]–U: خرقهٔ بی ادبا// S: صرفهٔ بی ادب
U–5: برخیز // S: بر خاست
U–4: خرقهٔ بی ادبا// S: صرفهٔ بی ادب
U–5: برخیز // S: بر خاست

1 [۱۳۹]–U: نشان // S: فشان

* 175. gazeldeki S nüshasının beyit numaraları değişmiştir.
2. beytin 1. bölümü 5'te
2. beytin 2. bölümü 1
3. beytin 1. bölümü 1
3. beytin 2. bölümü 2
4. beytin 1. bölümü 2

چیست از عرض متاع خود دهد　　　انتعاش ابلهاخواهم گزید

3 کر بخون خوردندهندم اختیار　　　انچه بستانم از ان خواهم گزید

** نفس اگر یوسف شود نیکو بو ر　　　خون گنج شایگان خواهم گزید

گفته بودم چون بدین درشه شوم　　　گر گه را یوسف بجان خواهم گزید

6 انچه بکزینم بگیرند ارزمن　　　بر تراز ملك کیان واهم گزید

این ندانستم که از بحت زبون　　　انچه عرفی خواهد آن خواهم گزید

١٧٦

[140] بجران شب تارما ندارد　　　غم عقیده کار ما ندارد

4. beytin 2. bölümü 3
5. beytin 1. bölümü 3
5. beytin 2. bölümü 4
6. bolum U nüshasinda mevcut değildir.
7. beytin 1. bölümü 4
7. beytin 2. bölümü 5. beyitlerde bulunmaktadır.

** 175. gazelin U nüshasındaki mevcut olmayan beyti aşdağıdaki gibidir.

درد جود آزر دل بکزیده ام　　　در عدم آرام جان خواهم کزید

U–2: چیست از عرض متاع خود دهد// S: انجه نکر مینم نکیرند از حمند

* 175. gazeldeki S nüshasının beyit numaraları değişmiştir.
2. beytin 1. bölümü 5'te
2. beytin 2. bölümü 1
3. beytin 1. bölümü 1
3. beytin 2. bölümü 2
4. beytin 1. bölümü 2
4. beytin 2. bölümü 3
5. beytin 1. bölümü 3
5. beytin 2. bölümü 4
6. bolum U nüshasinda mevcut değildir.
7. beytin 1. bölümü 4
7. beytin 2. bölümü 5. beyitlerde bulunmaktadır.

** 175. gazelin U nüshasındaki mevcut olmayan beyti aşdağıdaki gibidir.

درد جود آزر دل بکزیده ام　　　در عدم آرام جان خواهم کزید

	تا جان بهوای گل فشانیم	گل میل کنار ما ندارد
3	گر عزم سفر کند خوشش باد	جان طاقت مار ما ندارد
	فردوس شراب دارد اما	پیمانه گسار ما ندارد
	ساقی می ناب دارد اما	در خورد خمار ما ندارد
6	هر کس که زهین حرف و صوتست	پیغام نگار ما ندارد
	از بس که رسیده ایم و ترسان	غم ذوق شکار ما ندارد
	عرفی نه ز دوست دشمنانست	اما غم کار ما ندارد

۱۷۷

[141]	کو فنا ما زخمها شمشیر بر مرهم نهند	بیخودی و هوشمندی ببر ها هم نهند
	غم فرصت کوته است دوست یغمای دراز	تنگ چشمانرا بگوتا برگ عشرت کم نهند
3	گو فنا دم و دردروی بر دل آسودگان	تهمت بیداری صد شو راز ماتم نهند
	اشك ریزان ترانازم که از لخت جگر	یك چمن گل در کنار قطرهٔ شبنم نهند
	رحمتش در فعل دارد خانه راخندان کنند	زخمحارا تا بچاك جامها مرهم نهند
6	اهل دل عرفی اگر باشند فرمان حرب	قصر شادی را بناهم ور زین غم نهند

۱۷۸

[142]	در چمن خرد و شان انجمنی ساخته اند	چشم بد رود بهشتی چمنی ساخته اند

2 [140]–U: تا جان// S:ما جان

U–4: فردوسی... کسار// S: فرد و بس... کباز

1 [141]–U: کو فنا مازخمها// S: کو فنا تازخمها

U–3: گو فنادم ... صد شوراز// S: کر فشانم... صد سبور

U–4: نازم... صد شو راز// S: نازیم... صد جمن کل بر کنار جشمهٔ زمزمه

* 177. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

1 [142]–U: بهشتی// S: بهشت

نه نشیند دل این طاءفه در قصر بهشت　　که بمعمورهٔ دلها وطنی ساخته اند

3 جون بسنجید بفرهاد مرابا مجنون　　که ببازیچهٔ هر یك سخنی ساخته اند 19/a

ای برهمن بنگر معبد صوفی دریا　　کین طرف دیر بت و برهمنی ساخته اند

دل شهید غم او بود که از شهر وجود　　آمد آوارهکه جای دهنی ساخته اند

6 حلجا ساخته اند اهل بهشت از غیرت　　تا شهیدان تو گلگون کفنی ساخته اند

تیر آن غمزه حلال ست ولی جمعی را　　که از دل جامهٔ و ازجان مدنی ساته اند

لذت شعر تو عرفی بهمه عالم گفت　　که ترا ماءل شیرین دهنی ساخته اند

۱۷۹

[143] دل مارا بفسون جادوی بابل نبرد　　هر که از بحر وفا جان ندهد دل نبرد

کی کسی رنگ وفا میطلبد ور نه بحشر　　دست ما آب رخ دامن قاتل نبرد

3 بیخودی راه نمایدبتو مجنون ترا　　هر گز از بانگ جرس راه بمحمل نبرد

بخر غم جمله کناراست که از خود گذاری　　ز ورق اهل فنا منت ساهل نبرد

هر که اندیشهٔ او چشمهٔ کوثر نشود　　پی شیرینی آن شکل شماءل نبرد

6 دم شمشیر بود رهگذر عشق ولی　　هر که این ره نرود پی بدر دل نبرد

عازم هیچ غم آباد نکردد غم دوست　　که مرا دست در آغوشحماءل نبرد

U-3: بسنجید// S: بسنجد

U-4: برهمن بنگر معبد ... طرف دیر بت// S: بر همن منکر... طرف نیزبت

U-5: دل شهید غم... آوره که جای دهنی// S: دل خراب غم... او از کزین جا و طسنی

U-7: کهاردل جامه // S: دل خاته و از

1 [۱۴۳]U-: از بهر وفا ... ندهد S: از غمزه... ببر

U-2: کی کسی... می طلبد// S: کر کسی ... شکند

U-3: بانك جرس// S: با انکه جربس

U-4: ز ورق اهل فنا منـت // S: کشتی اهل وفا منست

U-5: پی شیرینی// S: بی بشیرینی

U-7: عازم// S: عارم

* 179. gazelde 8,9,10. beyitler U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir.

* همه عدلست چرا برمن عاقل دگری   عقل کل راه باین نحتهٔ مشکل نبرد
9 سینه خالی مکن از درد که مرده عشق   که سبکسار شود بار بمنزل نبرد
عرفی آن شمع در آورد بمحفل کورا   خجلت جلوهٔ خورشید بمحفل نبرد

۱۸۰

[144] ما کسی را نشناسیم که غم نشناسد   هست بیگانه مرا آنکه الم نشناسد
من و آن غمزه چون تیغ هزار و زمیان   طاٸر بتکدهٔ و مرغ حرم نشناسد
3 * شرم باد از صنمی برهمنی را که اگر   در حرم دیده کشاید بصنم نشناسد
یا رب آنکس که کند تحمت شادی بر من   تا ابد کام دلش لذت غم نشناسد
با شهیدان شهادت که غم راز لبم   زخم ما مرهم و الماس بهم نشناسد
6 دل عرفی بود آسودهزهر بود نبرد   دو جهانی که وجود است عدم نشناسد

۱۸۱

[145] مجنون تو هر دم روش تازه نسازد   بد نامیست آرایش آوازه نسازد
اجزای مروت همه جمع آمده امید   کش تا ز تو بی بحره شیرازه نسازد
3 نازم بصفای مه کنعان که زلیخا   گر غیرت حورست که بی غزه نسازد
دریاست بیکحوصلهء رحمت ساقی   در باده زند جام و باندازه نسازد
در بزم وی ای دل مکن افغان کشی آنجا   با نغمهٔ بی شعبهٔ و آوازه نسازد

* 180. gazelde 3.ve 6. beyitler S nüshasında mevcut değil,ayrıca beyit numaraları kendi[144] içinde karışıktır.

U-4: که کند // S: که نهد

U-5: باشهیدن‌که غم... بهم // S: ماشیدن که عشق ... زهم

2 [145]–U: اجزای مروت// S:اجرای مرادم

U-4: دریاست و بیك حوصله// S : ما مست و تنك حوصله

6 مرهم به ازان داغ که در حالت بیهوده　　همسایگی داغ تو اش تازه نسازد
عرفی بکش این جام بیاسا که نه عیب است　　کر تشنه بی چون تو خمیبازه نسازد

۱۸۲

[146] دلبران نی دل بنازد عشق غافل میبرند　　میکشند از عاقلان صد رنج تا دل میبرند
کشتگان غمزهٔ معشوق در روز جزا　　جمله غیرت بر قبول کار قاتل میبرند
3 نگسلی از کاروان کعبه ای دل کر شتاب　　میگزار خدمت بخاك عجز محمل میبرند
با سبك روحان کن امیزش که ماندوچون زراه　　بار غم بردوش دل منزل بمنزل میبرنددد
* گر چه ارباب تعلق وقف طوفانند لیك　　رحت اگر کمتر بود کشتی بساحل میبرند
6 هرکجا شمع است روشن می کنند از بحر بزم　　شمع جان هرگه که روشن شد زمحفل میبرند
ز حمت حجاج دیراز کعبه جویان بدتر است　　ره بسی طی می شود و پیرو بباطل میبرند
فتنه شو بر اهل دل عرفی که از حسن قبول　　مرده را جان میدهند و زنده را دل اول میبرسد

۱۸۳*

[147] گر در عشق ز نی تاب ملامت باید　　دل آمادهٔ آشوب قیامت باید
در قبول نظر عشق هزاران شرط است　　اول از عافیت رفته ندامت باید
3 تا بکی شاهد معنی بکشد بند نقاب　　عمرها بردر اندیشه اقامت باید
حسن سلمی ز تماشا که مه بو الهوس است　　جشنی از دیدن خبر وی بسلامت باید
طاقت سایه نداریم چه اندیشه کنیم　　پنجه در پنجهٔ خورشید قیامت باید
6 عرفی از رمز ملامت نشود و دعوی عشق　　همه صاهب نظرانیم علامت باید

7–U: عرفی بکش این جام // S: عرفی بکش این درد دو
1 ۱۴۶–U: بناز و عشق// S: بناز و عشوه
3–U: می گذار حومت بخاك غجز محمل میبرند // S: رخت اکر کمتر بود کشتی بساحل میبرند

* 182. gazelde 5 ve 7. beyitler mevcut değildir.

* 183. gazel, S nüshasında mevcut değildir. ۱۴۷

١٨٤

[148] عصمت از لعل بست گرد هوس میگردد — فتنه مفروش که سیمرغ مگس میگردد

در بهاران همه کس همدم مرغ چمن اند — دل من هم نفس مرغ قفس میگردد

3 ناله می کشم از درد تو گاهی لیکن — تا بلب میرسد از ضعف نفس میگردد

بندهٔ عشقم و آیین و یارش کانجا — در بدر شعله بدنبالهٔ حسن میگردد

از قبول است نه ازحیله که عرفی همه شب — می کشد بادهٔ همراه عسس مي گردد

١٨٥*

[149] اگر چه راه بعیب تو کس عیان نبرد — گمان مبر که تعبیب تو کس گمان نبرد

ز مکر نفس حذر کن که هیچ کس حرفی — نیا درد که دو صد گوهر از میان نبرد

3 ترحمی که به بستر فتاده چشمهٔ خور — چنانکه برگ گلشن کر زنند جان نبرد

جهان محر و وفا را فدا شوم که درد — کسی گمان عداوت بآسمان نبرد

١٨٦

وله

[150] تا بوی نعیم ستم از خون تو یابند — جانهای شهیدان همه مهمان تو یابند

مهمان تو جمع و مرا عنم که مبادا — سوز دل ریشم ز نمکدان تو یابند

3 سازند بمحشر هدف تیر ملامت — آن دست که کوتاه زد امان تو یابند

1 ١٤٨–U: فتنه // S: قند

* 185. gazel S nüshasında mevcut değildir. ١٤٩

2 ١٥٠–U: ریشم // S:ریشی

آبی که بود تشنگی افزای مسیحا　　زهریست که در کامشهیدان تو یابند
ای رفته بمصر از پیْ فرزند بکنعان　　هشتٔ از که او راز گریبان تو یابند
6 * جان دو جهان را چو دم خشر بجویند　　یك یك ز سر نشترپیکان تو یابند
معراج ملاءك بجز این نیست که در عشق　　پروانگی شمع شبستان تو یابند
عرفی چه بود ناز ونعیم تو که دایم　　ماتم زدگانرا همه مهمان تو یابند

۱۸۷

[151] این صفا حسن و محبت رهم اندوخته اند　　این دو شمع است که از یکدگر افروخته اند
عشوهْ و نازو تغافل که ترا و راز تو　　شیوههارا همه کوْی ز هم آموخته اند
3 یا فرو رفتهْ هجر و غم بی پایانیم　　جامهْ مانه باندازه ما دوخته اند
رفع لب تشنگی از شغله نکرد است کسی　　مگر آن جمع که از آتش دل سوخته اند
بندگان تو که در عشق خداوندانند　　دو جهانرا بتمنایتعلیفروخته اند 20/a
6 عرفی آنانکه ز تحقیق مساٸل مست اند　　خون هم خورده ازآن چهره بر افروخته اند

۱۸۸

[152] فتادگان سر خودرا بخاك ما بخشند　　بجان خرند شهادت که خون بها بخشند
خدا گو است گر جرم ما همین عشق است　　گناه گبر و مسلمان بجرم ما بخشند

5-U: هشت از که // S: تنك نیست

*186. gazelde 6. beyit S nûshasında mevcut değildir.

4 ۱۵۱-U: از آتش// S: بر اتش

* 188. gazelde 5.ve 11. beyitler S nüshasında mevcut değildir. ۱۵۲

3 مریض عشق بزبخیر بند نتوان کرد — دران دیار که بیمار را شفا بخشند
نظر رننگبد زد دگر ای کوچهٔ عشق — از آن متاع ك در سایهٔ هما بخشند
* زروز حشر چه غم کز جزابود ترسم — که عذر ما نپذیرند وُ جرم ما بخشند
6 چه مایه شکر گذارت کنیم اگر زهاد — خطای ما بزیر دستی قضا بخشند
دعای بی اثری دارمو هزاران جرم — مگر مرا بتهی دستی دعا بخشند
چه خواهی‌ای‌ملك ازاهل دل شکنجه بس است — عطیها که پذیرفته اندوا بخشند
9 نخست گوهر خویش آیدش محبت اگر — کلید گنج گدای ببادشاه بخشند
بضاعتی بکف آور که ترسمت فردا — بخوی‌فشاندن پیشانی چها بخشند
باهل فیض نشین در حریم گلشن عشق — که گر نسیم صبا خوش کنی صبا بخشند
12 بگاه عفو گناه از پی رعایت دل — جز ای خویش دهندت ز شرم بخشند
امید هست که بیگانگی عرفی را — بدوستی سنخهایْ آشنا بخشند

۱۸۹

[153] عزت گیتی اگر صحبت یوسف باشد — نپزیری مگرت میل تا شف باشد
* حسدت بر سر امروز بآن می ماند — که یکی ز اهل نظر دشمن یوسف باشد
3 عالم شهره بعلم آفت دین شد چه بلاست — غلط اندیش که طبعش بتصرف باشد
این همه عالم و آدم که ز معنی عشق است — گر بعاشق نهند این نام تکلیف باشد
نکته چند بگویم ز حقیقت عرفی — لیك وقتی که ترا ذوق تصرف باشد

U-6: گذارت// S: مروت
U-7: مگر مرا بتهی// S: مرا مگر بتهی
U-9: محبت اگر // S: بجند اگر
U-10: فشاندن // S: فشانی
U-12: بگاه عفو// S: بگاه عدل
U-۱۵۳ 1: عزتی کیتی // S: عشرتی کیتی
U-2: امروز... اهل نظر// S: افروز ... اهل هنر

* Asagidaki S nüshasında mevcut olan beyit , U nüshasında mevcut değildir.
در ره عشق توقف نه بسندی جند — تا ابد مر قد مت جای توقفا باشد

U- 3: عالم شهره // S: عالم شهر
U-4: این همه عالم ... که ز معنی عشق// S: اینهمه آدم ... شنیدی

۱۹۰

[154] خوبان چو بهم گَرمی بازار فروشند — باهم بنشنیند و خریدار فروشند
ما نامهٔ وقاصد نشناسیم و نه بینم — ارباب نظر دیده بدیدار فروشند
حیران شده گان تو بخورشید قیامت — آسودگی سایه دیوار فروشند
ما معتکف گوشهء تنهاءی خیشم — ان کعبه روانند که رفتار فروشند
روشن مکن ای مه شب و یجور که عشاق — اندوه دل خود بشب تار فروشند
مسکن قفس ما که تدروان چمن کرد — پرواز بمرغانگرفتار فروشند
باانکه تعین است که در گلشن فردوس — صد گل بتهي دستی هر خار فروشند
زین دست تهی در غلط افتم که مبادا — قفل درد خار سر دیوار فروشند
عرفی تو گهر جمع کن امروز که این جنس — بسیار خرند آخر بسیار فروشند

۱۹۱

[155] دلی چو مشعل حسن تو فرو میخیزند — که چون فغان من از مغز درد میخیزد
نه مرد بادهٔ عشقی و گَر نه در طلبت — فغان ز جوش خم لاجورد میخیزد
مبین بعجز زلیحا معاف عشقست این — که گرد فتنه ز بنیاد مرد میخیزد
به بزم کعبه روان کم نشین کزان مجمع — همیشه مردم بیهوده گرد میخیزد
اگر فسانه شمارم دگر ترانه زنم — تو گوش دار که از روی درد میخیزد 20/b
شهید مضطربی خاك شد مگر بره است — که بی نسیم ز راه تو گرد میخیزد
ترانهٔ بشنو کز هزار نغمه طراز — یکی چو عرفی دستان نورد میخیزد

2 ١٥٤-U: قاصد نشناسیم // S: قانشناسیم
U-6: مسکن... تدروان// S: مشکن ... تزروان
U-7: با انکه تعین // S: با انکه یقین

1 ١٥٥-U: دل جو مشعل ... از مغز// S: دل جو شعله ... از روی

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

۱۹۲

[156] هنوز خسته دلم راه بر عدم میزد — که با گل وی خراشیده بانگ غم میزد
قضا هنوز نیفگنده بود طرح کنشت — که کوس بی ادبی‌بر در صنم میزد
3 هنوز حسن نگاری ندید بود صلاح — که ترک غمزه بدل نادکصنم میزد
هنوز سایه نشین آفتاب حسن ز زلف — گرفته دست بر ان زلف خم بخم میزد
بجان دوست که فصاد غمزه نیش نداشت — که آتش ازرگ بیماریم علم میزد
6 بکعبه آمده عرفی ز کفر دور نمود — باین نشانه که ناقوس در حرم میزد

۱۹۳*

[157] سرما پای وجودم در محبت حال دل دارد — ز ذوق درد بیرونم درد برا مشتعل دارد
فغان از جلوهٔ حسنی که دلهای شهیدانرا — زننگ آرمید نهایْ حیرانی حجل دارد
3 گل امید ما را آفت پژمردگی‌نبود — که باغ آرزوی ما هوای معتدل دارد
بعهد حسن او گاه تبسم بینی از دلها — که گویْ مردهٔ صد سالهٔ در سینه دل دارد
یکی صد شد عذاب اهلعصیان کر بحد عرفی — ز خون گرم دل سیلی بدوزخ متصل دارد

1 ۱۵۶–U: دلم راه // S: دلم تکیه
U-2: که کوس // S: که بوسه
U-3: نکاری ندید ... صنم// S: بکاری ندیده ... ستم
U-5: بیماریم// S: بیمار دل
U-6: کفر دور // S: کفر توبه

* 193 . gazelde beyitler; 1. beytin 1. bölümü 2. bölüm: 2. bölümü ise,1. bölüm olmuştur. ۱۵۷
U-1: مشتعل// S: منفعل
U-4: او کاه... از دلها... که گویْ// S: او کاهی... لبها... که کوید
U-5: سیلی بدوزخ // S: می صید دل بدوزخ

۱۹٤

[158] کر باد شوم بر تو وزیدن نگذارند   در حسن سوم روی تو دیدن نگذارند
تا سر زده شادی بدلم سوخته عشقست   این سبزه از اسن خاك دمیدن نگذارند
3 این رسم قدیمست که در گلشن مقصود   بر خاك بریزد گل و چیدن نگذارند
گر شربت و گر زهرلـب چون رسد این جام   باید همه نوشند چشیدن نگذارند
* از تربیت آب و موادر چمن عشق   نخلی که شود خشك بریدن نگذارند
6 ما معتکف کعبه نشینیم که دروی   بیهوده بحر کوچه دویدن نگذارند
بیداست از آن حسن نظرها بزی عرفی   کین بلبل از آن باغ پریدن نگذارند

۱۹٥*

[159] گر از این دل کز گریبانی غم سر بر نزد   صد مصیبت رفت دوست شیونی بر سر نزد
با وجودی آنکه زهری بیغمی نوشیده ام   زهر خندی بر مزاج عافیت پرور نزد
3 با جنین غوغا که در این بزم شور انگیز بود   شیشهٔ نشکستو سنگی بر سر ساغر نزد
در چنین بزمی که یك پروانه دارد صد چراغ   با همه پروانهگی کرد چراغی پر نزد
وقت عرفی‌خوش که نکشودندچون در برخش   بردر نکشوده ساکن شد در دیگر نزد

۱۹٦

گره در کام دل از بخت زبون نکشاید   گره از رشتهٔ ما سحر و فنون نکشاید
سینه بر تیغ مزن یك نگه از دوست طلب   که زهر موی تو صد چشمهٔ خون نکشاید
3 آنکه میگفت منم کار فر دلبسته کشای   ابنك آمیرده ام این حقده کنون نکشاید

2 [158]–U: بدلم // S: ز دلم
* 194. gazelde 5. beyit S nũshasında mevcut değildir.Beyitlerin numaraları karışık.
7–U: ازان باغ // S: ازین

* 195. ve 196 . gazeller S nũshasında mevcut değildir. [159]

چشم بر نادك آنيم كه آهوى حرم   بكمان آيد و بر صيد زبون نكشايد
جاى آلنت كه گر صبر كنم با اين درد   كه به طعن لب ارباب سكون نكشايد
نوجه در سينه نمى كنجد دلها بسته   لب اين طاءفه از زمزمه جون نكشايد
6 آشكارا اگرم تيغ زند غيرت عشق   از برون پرده بتدوز درون نكشايد 21/a
بنمايم بتو دلهاى ملامت در بند   هر گز اين سلسلهٔ غاليه گون نكشايد
عرفى آمد و گرا ى همنفسان كز غم دورد   بر دل ما در آشوب و جنون نكشايد

۱۹۷

[160] آن دل كه هجر تو ز آرم بر آيد   ز دوش بمصيبت زدگى نام بر آيد
پر زهر دهد ساغر و شيرين نكندلب   آن حوصله ام كو كه باين جام بر آيد
3 * آتش بغم جان بگر ثتست كر از تن   تا حشر اجل گر كند ابرم بر آيد
گر زلف تو در صومعه ز نار فشاند   آوازهٔ كفر از دل اسلام بر آيد
مشكل كه شود نغمه كشا در چمن خلد   مرغى كه به پژمردگى دام بر آيد
6 مارا كه برد نام ببزم تو كه از ما   در مجمع ماتم زدگان نام بر آيد
آن سوختنگانيم كه كر آتش دو زخ   سنجند بداغ دل ماخام بر آيد
زانباتو بگويم به عرفى كه مبادا   نامش بزبان تو بدشنام بر آيد

۱۹۸

[161] چند بى بهره شود ديدهء گريانى چند   زلف جمع آر كه جمعند پريشانى چند

---

* 197. gazelin 3. ve 5. beyitleri S nüshasında mevcut değildir. [160]

U–6: زدگان نام // S: دكان كام

U–8: بگويم به عرفى // S: تكويم غم عرف

[161] U–1: شود // S: بود

گل رخان محنت نایافت بیابند مگر | یکنفس چاك به بینند گریبانی چند
3 آنکه آماده کند پردهٔ ما کرده گناه | کی درد پردهٔ از کرده پیشمانی چند
کبریای تو برانم که نیار و بنظر | مستی آلوده آلایش دامانی چند
عرفی افسانهٔ ما گوش کنان خلقه زدند | خوان بیارای که جمع آمده مهمانی چند

۱۹۹

[162] ز بوی باده دلم آب رنگ میگیرد | ز نام توبه ام آینهٔ رنگ میگیرد
ز محتسب مکن اندیشه زود باده بیار | که او گناه بر اهل درنگ میگیرد
3 دلم ز کوی خرابات ؤور کرده هنوز | خبر ز کوچهء ناموس و ننگ میگیرد
بملك هستی مار و نهاده سلطانی | که ما بصلح دهیم او به جنگ میگیرد
هلاك دوهر شمشیر ناز خوبانیم | که تار زخم جدا گشته رنگ میگیرد
6 هجوم عشوهٔ یاراست بر دل عرفی | سپاه کیست که شهر فرنگ میگیرد

۲۰۰

[163] تا کی از لب گهر آن مست تکلم ریزد | این نمك چند بریش دل مردم ریزد
طرفه حالیست که دارد اثر زهرستم | جرعهٔ لطف که در جام تر حم ریزد
3 * مردم از درد سر و صاف نشد کو ساقی | کز من این جرعه بگیرد بسر خم ریزد
همه ماتم زندگانیم و برین هست گواه | مشت خاکی که صبا بر سر مردم ریزد
و ای برمن که عیوری ز کفم دل بریزد | که گرش دست دعوه خون ب تبسم ر یزد

U-2: نایافت... به بینند// S: با یاب... بیابند
U-4: مستی الوده آلایش // S: مشتی الوده بالایش
U-5: افسانهٔ ما کوش... خوان// S: افسانهٔ غم کوش... خان
3 U-۱۶۲: دلم ز کوی... دور کرده // S: دلم بکوی... کرد رود
U-5: خوبانیم... که تار زخم // S:خوبانم... که تاز زخم

2 U-۱۶۳: لطف که در جام // S: لطف تو در جام

* 200. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U-5: غیوری// S: خواتی

6 عرفی این عمزه بلایست که در روز جزا   نشتری بر دل ارباب تظلم ریزد

۲۰۱

[164] آن مست ناز نازکز نگشمي فرو چکد   خون ترحم‌از دل شمشیراو چکد
دارم گمان که‌نامه‌ء نامه عصیان شودسفید   ده قطره اشق گر زچی‌شستو شو چکد
3 احباب گلفشان بلبجو بیار من   خونم ز دیده جو شد و بر طرف جو چکد
من تلخی از ملامت دشمن نمی کشم   این شربت از دماغ مرا در گلو چکد
گر سر دهیم گریه به بینی که اشك ما   تنها نه از مژه‌که زهر تارمو چکد
6 عشق از چنین شکنجه کند خون کاءنات   آن مایه نیست کز دل موری فرو چکد
عرفی بکاوش آمده یا رب مهل که من   آنها که از دلم چکد از گفتوگو چکد

۲۰۲

[165] دل خستگان که بستهٔ تدبیر میشوند   وارسته ازمکمند بز بخیر میشوند
بر گی ز بوستان خرابی نچیده اند   جمعی که سایه کستر و تعمیر میشوند
3 این نادك از کمان‌که آید که هر طرف   صید افگنان نشانهٔ این تیر میشوند
این فتنه از کجاست که مستان شیر گیر   گردن نهند که بستهٔ زنجیر میشوند
این شاه باز کیست که در صید گاه او   مرغان بال بسته هوا گیسر میشوند
6 عرفی چه حالتست که در شهر بخت ما   نازاده کودکان به رحم پیر میشوند

6–U: عرفی این غمزه ... نشتری // S: عرفی انغمزه... نیشترم
1 ۱۶۴–U: ترحم از دل // S: تبسم از دم
2–U: ده قطره // S:یکقطره

1 ۱۶۵–U: وارسته // S: نارسته
* 202. gazeldeki aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut, U nüshasında mevcut değildir.
خوبی ندیده اند که میمون اثر بود   آن نکه بای بستهٔ تدبیر میشوند
2–U: که سایه کستر و // S: که بای بسته
4–U:تهنه // S: نحصاده

۲۰۳

[166] دکر حلوت به عشرت خانهٔ خمار می باید　　زوجه صوفیان صد حقهٔ بازار می باید
چنان با عشرت ده روزهٔ بلبل حدداری　　که بنداری در این گلشن گل پر بار می باید
3 خزان جور زلف او دراز افسانهء دارد　　همین گویم کزین گلشن به بلبل خار می باید
نماند یك نفس از دوستان دشمنم دردل　　ولی از دوست گر خاری خلد بسیار می آید
کسی گرهرطاعت‌ماند اندرکعبه یك ساعت　　اگر داند حساب مطلب از صد کار می باید
6 تمامی عمر با اسلام درد او دستد بودم　　کنون میمیرم و با من بت و زنار می باید
ندامت رنگ حرفی بر زبان می آورد عرفی　　بدستان نفاق آلوده استغفار می باید

۲۰۴

[167] اهل معنی سر بصحرای درونم داده اند　　جلوه شیرین نشان قد چونم داده اند
دیگران در انتعاش از نغمه و من در ملال　　ده چه ذوقی از نوای از غنونم داده اند
3 بسته ام صد رخنهٔ از دین بهر تعمیر حرم　　خشتی از بحر الصنم بهتر ز کونم داده اند
از تماشای درون بزم دارم بی نصیب　　رخصت نظاره گاهی از برونم داده اند

2 ١٦٦–U: کل پر باری // S: کلشن در بار

* 203. gazelin 3 . beyti S nüshasında mevcut değildir.

U–4: یکنفس از دو // S: یکنفس درد

U–5: کعبه یك ساعت // S: اندر حزم ماند

U–6: تمامی... بامن // S: تمام... از من

U–7: ندامت رنگ خرفی بر زبان // S: ز بیطرفی ندامت بر زبان

1 ١٦٧–U: درونم ... قدچونم // S: جنونم... در بیستونم

U–3: از دین بهر... از بهر // S: از دین تابه... از بیت

تاب زنم نادك صيد افگنانش صيف نيست   کز شکارستان دل صيدی زبونم داده اند
6 مژده افسون زها   روتم پريشان تر کند   من که بطل نامهٔ سحرو فسونم داده اند
گر بنوشم آبحيوان عيب گيرند درداست   من که در طفلي بجای شير خونم داده اند
جاودان ماند بگرداب محبت تا ابد   اين بشارت عرفي از بحث زبونم داده اند

٢٠٥*

[168] چه فتنه در دل آن عشوه ساز ميگذرد   که گرم روی بر اهل نياز ميگذرد
درين غمم که مبادا بگيرمش بتصمير   چو حرف اهل دل امتياز می گذرد
3 بدل گذشتي وبانکه عمرها بگذشت   هنوز دل زد بارنياز ميگذرد
بشهر عشق بنازم که ساکنانشرا   تمام عمر بعجز و نياز ميگذرد
نصيرتم که ز تغيير رنگ مي يابند   گهی که در دلم آن دلنواز ميگذرد
6 خراب خالیٔ دلها ببين که آن مغرور   بعهد حسن جوابی زناز ميگذرد
عنان دين و دل من کف رود عرفي   که آن کرشمه باين ترکتاز ميگذرت

٢٠٦*

کسی که رو بحريم رضا نمی آرد   نويد وصل بسويش صبا نمی آرد
کسی بزمرهء ارباب دل ندارد راز   که تحفهٔ زيغم بلا نمي آرد
3 بآب عشق بنازم که کشتی دل من   کز و بچشمهٔ او بی صفا نمی آرد
ز می شکيب که دست کرشمهٔ بستن دوست   هنوز حسن پری و حيا نمی آرد
بعالمی کندم آفتاب فتنه کباب   که کس پناه بظل هما نمی آرد
6 دل اجل شکند ور نه کودمی کز دوست   کسی کرشمه رزق دريا نمی آرد
از آن بميکده بر گشتم از حرم کانجا   هزار قفله جان صبا نمی آرد

U-5: رستان دل صيدی زبونم // S: رمتان جان صيد زبونم
U-6: پريشان ترکند// S: بريشانی دهند
U-7:کر بنوشم // S: کر ننوشم
U-8: محبت تا ابد // S: محبت زو رقم

* 205,206,207,208,209. gazeller U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir. [١٦٨]

بگفته شکر تو عرفی نمی شود تسلیم		بگو که رسم شهیدان بجا نمی آرد

۲۰۷*

ز بحر داغ که مستان علاج می طلبند		که جام می شکنند و زجاج می طلبند
فروغ مشغله شمع راه تیره دلان		چراغ در دل شبهای واج می طلبند
3 شکوه تاج شکستندو تحت مرگ زدند		ز هم هنوز نهان تخت و تاج می طلبند
مباد لذت بیماری دل آنانرا		که اعتدال ز بحرکزاج می طلبند
فغان ز جلوهٔ آن هست کاهل دین بدعا		ز بحر طاعت ایزد رواج می طلبند
6 گذر بکوچهٔ همت میان شما عرفی		که کام دل ز در احتیاج می طلبند

۲۰۸*

تا بود سراسیمه دلم در بدری بود		اندیشه دل جامگی و دل سفری بود
هر گاه که اندیشه عنان در کف من داشت		کارم همه در کاسه صاحب نظری بود
3 با آنکه نمیداد امان سیلی فقرم		دایم سر من در هوس تا جوری بود
هر گاه که مژگان مرا شوق تو بر داشت		گر قطری دگر دجله سر شکم جگری بود
در بسته اندیشه بجز خارندیدم		گلها همه در خوابگه بیخبری بود
6 نگسته زهم جزبه توفیق دگر نه		شبگیر طلب بر اثر بی بصری بود
جمعیت عرفی همه زانست که عمری		سودا گر بازار چه بی هزی بود

۲۰۹*

تا بکی عمر بافسوس و جهالت برود		نشاهء باده تبا راج ملالت برود
بخت بدرا حجل از پرسش باطل چکم		بهترانست که عمرم ببطلت برود
3 زاهد از کعبه عنان تافته می آید لیك		کین طمع داشت که خضرش بدلالت برود
ره روی کعبه که دیر است حوالتگاش		بر نود لیك ز دنبال خوالت برود

جای رحم است بران جوهری لعل طراز — کش همه عمر بارایش آلت برود
6 جانم از مالك غمهای محبت گردد — من گدا گردم و نامش بدلالت برود

۲۱۰

وله

[169] فغان کز سینه داءم آه بی تاثیرمی زاید — صباح عیدم از دل ناله شبگیر می زاید
جهان عشق را نازم که سلطان گدای او — بسی دلشاد می یرو ولی دلگیر می زاید
3 طلب کن دایهٔ کش زهربیرون آیداز بستان — که طفلان هوس را تشنگی از شیر می زاید
* مصیبت بین که غافل مردوم فارغ درآن دادی — که مجنون تنگ لیلی‌بسته‌ءرز بخیر می زاید
بداق و برود تسبیح نکواز ره مرو عرفی — که از تقوای زاهد شیوهٔ تزویر می زاید

۲۱۱

[170] چه محربان بسفر شد چه تند قهر آمد — فرشتهٔ بشد و فتنهٔ بشهر آمد
کرشمهٔ که دگر ناخنی رساند باز — کشود گریهٔ تلخ و هزار نهر آید 22/b
3 قیاس کن که چه آبم رود بکوی حباب — که گاه گریه منادی ز یده زهر آمد
بشو می دل از عافیت رسیدهٔ من — ز کوه بادیهٔ آوارگی بشهر آمد
مکو که بیخبر آمد بدهر عرفی و رفت — هر آنکه از عدم آمد چنین بدهر آمد

2 ¹⁶⁹–U: می‌یرو ولی // S: میرند و بس

* 210. gazeldeki 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

5–U: نکو از ره // S: بکو راز ره

2 ¹⁷⁰–U: رساند باز // S: رساند که باز

3–U: قیاس...روبکوی حباب... منادی// S: قیاس... دلجوی حیات ... شادی

4–U: ز کوه // S: زکوی

۲۱۲

[171] مستان عشق خانه در آتش گرفته اند داءم قدح ز خوی تو سر کش گرفته اند
این هم عنایتیست که غمهای روزکار دنبال بیکسان مشوش گرفته اند
3 چون خم بته ز چاه بلا درد سر کشند آنانکه خوب بادهٔ بیغش گرفته اند
اینك ره کر یز چه سود از گریختن سر تا سر ز مانه در آتش گرفته اند
عرفی مرید خلوتیان پیاده شو کین قوم زین جلوه ز ابرش گرفته اند

۲۱۳*

[172] تا قدم بر اثر نام و نشان خواهد بود کوشهٔ دامن ما وقف میان خواهد بود
مینمودند ملایك بازل عشق بهم کین گهر دست روبی بصران خواهد بود
3 گر شود کون و مکان زیروزبر در ره عشق صورت ناصیه بر خاك عیان خواهد بود
جز ببازار قیامت دل پرخون زنهار سفرو شید که این جنس گران خواهد بود
دیده بی نور شد از گریه خدا یا بازل گفته بودی که بجای نگران خواهد بود
6 دلم آخر بتماشا گه دیدار آورد تا کی این آینه در آینه دان خواهد بود
دست فرسوده شود آخر و کم نام شوم من گرفتم هنرت نقد روان خواهد بود
بسرانجام جم و کی چه نهم بیهوده گوش کمترین بازی افلاك همان خواهد بود
9 عرفی از پیر مغان دست نداری هر چند بر دلت بستن ز نار گران خواهد بود

۲۱۴

[173] کسی که دل بوفای تو عشوه کیش نهاد هزار داغ ندامست بجان خویش نهاد

3 U-[171]: بته ز چاه بلا درد// S: بته رسبار جه
5-U: خلوتیان // S: خلوتیانی

* 213. gazel S nüshasında mevcut değildir. [172]

کسی براه تو ارزد که پاز دیده کند   که گل بریز قدم دید و پای پیش نهاد
3 شهادتش چو مراد دو کون در قدمست   کسی که پای طلب در ره تو پیش نهاد
کرشمهٔ دهد امید عمر جاویدم   که مرگ بحر شگون تیر او بیکش نهاد
نه کافرم نه مسلمان مرا که آتش زد   که ننگ سوختن من بدین خویش نهاد
6 ز مغز عرفی از ان خون خوش نسیم چکد   که دسته گل غم بر دماغخویش نهاد

۲۱۵

[174] زند آنی شوق تو بگلزار نگنجد   جز در قفس مرغ گرفتار نگنجد
در دست ریا باده کشان تا در کعبه   بگذشته میانی که هر نار نگنجد
3 هر زره نه شایستهء طوف حرم اوست   خورشید در این سایهء دیوار نگنجد
فریاد که غمهای تو در سینهٔ تنگم   اندکی نبود لایق و بسیار نگنجد
ای عافیت آموز مشو همدم عرفی   در صحبت او جز دل بیمار نگنجد

۲۱٦

[175] کجاست فتنه که آن شوخ را سوار کند   زمانه را گل آشوب در کنار کند
گناهگارم و دردا که نیست آن عزت   که انفعال بعفوم امیدوار کند
3 برای انکه دلیرش کند بخونریزی   زمانه شوق ترا ماءلشکار کند
بناله نرم بسازم دلت از ان ترسم   که نالهء دگری در دل تو کار کند

3 ۱۷۳–U: شهادتش جو مراد // S: شهادتش که مراد
U–4: که مرگ بهر شکون تیر او بیکش// S: که مهر بهر بیکون نزاد کیش

2 ۱۷۴–U: بگذشته میانی // S: نابسته میانی
U–4: سینهٔ تنگم // S: دل تنکم

2 ۱۷۵–U: بعفوم // S: بدردم
U–3: زمانه شوق ترا ماءل// S: زمانه شوخ مرا مایل

خوش آنکه پیشتو پرسند حال عرفی را شکای بکنایت ز روزگار کند 23/a

۲۱۷*

[176] آنان که غمت مایهٔ افسانه نسازد با همدمی محرم و بیگاه نسازند
افسانه مخو نید که مستان خرد سوز با مصلحت مردم فرزنه نسازند
3 ز نار نمودم بهمه صومعه داران تا دام رهم سبحه صد دانه نسازند
تا حشر سراسیمه بحر کوچه در آیند گر خاك مرا خشت صنم خانه نسازند
آتش بدو عالم زده از نازد مرا غم کز حسن تو بازچه بافسانه نسازند
6 این سیل که بینم نمی از طبع تو عرفی ظلمست که از خاك تو پیمانه نسازند

۲۱۸*

قزل نا تمام

[177] هر چند دست و بازدم آشفته تر شدم ساکن شدم میانهٔ دریا کنار شد
جز با گریستن مژهٔ در جهان نبود آن هم ز حرص دیدهٔ من ناگوار شد
3 عرفی بسی ملاف که بر چرخ باختم مردی کنون بناز که بختت سوار شد

۲۱۹

[178] صد غم دمی بزاید کانرا سبب نباشد ز ابنای آفرینش غم را سبب نباشد

* 217. gazelde beyitlerin numaraları karışmıştır. [۱۷۶]

U nüshasındaki 1. ve 2. beyitlerin 2. bölümleri 1. beytin 2. bölümü, 2. beytin 2. bölümüne ;
2. beytin 2. bölümü ise 1. beytin 2. bölümüne geçmiştir.

* 218 gazel S nüshasinda mevcut değildir. [۱۷۷]

1 [۱۷۸]–U : کانرا // S: کو را

خوش عالمی که دردی کس کام دوست نبود　　در کام دوست نبود پیك طلب نباشد
از عادت ظریفان زنهار بر حذر باش　　کاندر نهاد ایشان ذوق ادب نباشد
در ملك عشق کان را بر شب بنا نهادند　　آغاز روز نبود انجام شب نباشد
گو سلسبیل و رضوان می باش ومی دهنده　　در مجلس شرابی کان نوش لب نباشد
روزی بقتل عرفی گر پرسدت فصوبی　　گر دوستدار من بود تابی ادب نباشد

۲۲۰*

[179] خضر اگر بر لب کس منت آبی دارد　　بگذار از چشمهٔ حیوان که سرابی دارد
التفاتش بلب تشنهما نیست دریغ　　هر که جام سخنی زهر عتابی دارد
همه عاشق نکند دست بر زلف تو دراز　　هر جنون شوری و هر سلسله تابی دارد
لن ترانی شنود محتر ما بی ارنی　　این حدیث است که هر وقت جوابی دارد
برگ گل راند بد زحمت دیبا و حریر　　او که چون حیرت دیدار نقابی دارد
آسمان گر بجدلپای در آرد بر کاب　　رخش ما نیز غنانی در کابی دارد
نظم عرفی نزد تازه است چه عالی چه وسط　　خارو گل هر چه دهد حسن شبابی دارد

۲۲۱*

هر زمان در فتنهء خوش نا محربانی میشود　　دین همه غوغا برای نیم جانی میشود
عشق باغ دل نشین دارد که مرغ دل درد　　گر نشیند برگیاهی آشیانی میشود
هر که بنشیند بطرف خوان گردشهای دهر　　گر ستاند یك نواله میزبانی میشود
کیمیا گرنشاهٔ دردکه داروی مسیح　　گر بدستش او قند درو گراتی میشود
در ره غم گر بدید آید بتسلیمش سپار　　گر بدست چاره بسپاری جهانی میشود
گر بمستی هر زه قانونی فرو چنمد کسی　　در میان مردم عالم زیانی میشود

U-4: در ملك عشق کانرا در شب // S: در ملك کانرا در شب

U-6: روزی بقتل عرفی // S: در روز قتل عرفی

* 220,221,222,223,224,225. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [179]

جان فدای همت عرفی که چون جولان کند   گر زین گرد غنانش آسمانی میشود

۲۲۲*

عاقلان آدابت آموزند در سوایت کنند   دامن جمعی بدست آور که شیدابت کنند
ناگهان عشقت گذارند از حجاب نا کسی   پرده بکشا تاز نادانی تمناید کنند   23/b
باغ گل پژمرده کردی و زکس در هم مگس   من هم از غیرت گذشتم کی تمنایت کنند
پس نکوی جلوه کن بر مستحقان زینهار   تا دعا..ی بحر حسن عالم آرایت کنند
عرفی از ما بی قدم دردادی اهل وجود   صد بیابان خار خذلان تحفهٔ پایت کنند

۲۲۳*

طریق دلبری تو مگر پری داند   که آدمی نه بدین شیوه‌دلبری داند
کسی که هر بن مژگان بصد کرشمه سپرد   هنرد که هر سر مویش دلبری داند
زجان طمع ببرد یا بدل غمش بیند   کسی که عادت آن ترك لشگری داند
ادب ز چشمهٔ لب تشنگی دهد آبم   کدام خضر بدین چشمه رهبری داند
حذر از آنکه بدو نیك آهوان حرم   ز فربهی نگر دیار لاغری داند
کسی که آینهمه حسنش دهندبی‌آن نیست   که شمه ز حساب ستمگری داند
ز پا در افتد و بر خاستن محال بود   کسی که رهروی عشق سرسری داند
بزر چگونه توان لعل آفتاب خرید   گرفتم آنکه کسی کیمیا گری داند
برآن تتبع حافظ رواست چون عرفی   که دل بکاو دو درد سخنوری داند

۲۲٤*

هر کرانشاهء غیرت بسلامت باید   در مصاف غم دل تاب اقامت باید
همت اندوه شدن باید اگر مردی غمی   نه دعای غم و نفرین سلامت باید
جگر تشنهٔ و فرسودگی بای کجاست   گر کنی طی ره عشق علامت باید

تا نظر باز کنی جلوه کند دوست ولی　　　تا توبیدار شوی صور قیامت باید

٢٢٥*

وله

خرد دار الشفا رحبلِ محنت خانه میسازد　　　خراب مستیم کینهر دو را ویرانه میسازد
چنان شایستهٔ عشقم که بعداز سوختن گردون　　　ز خاکم بلبل از خاکسترم‌پروانه میسازد
دو روزی یاریت گشتم نداقم بی حلات و شد　　　مرا جام شراب و گریه مستانه میسازد
چو تنها کردم از غمهای او صد همنشین دارم　　　میان بیغمان تنهائیم دیوانه میسازد
چو در بیت الحرم ای مکن بعیب باد عرفی　　　که او در کعبهٔ اسلام ره بتخانه میسازد

٢٢٦*

[180] حدیث عشق جان فرسا بگوءید　　　بد ز دان　این سخن اما بگوید
متاع من نمی ارزد بتاراج　　　حکایت با من از یعما بگویید
بطور ما نگنجد منع دیدار　　　دلی این راز با موی بگوید
قتامت راز پی بستیم و رفتیم　　　دگر افسانه فردا　بگوید
چه باشد جان فسان این حکایت　　　برست و آستین ما بگوید
چو ناحق کشتگاناو شمارند　　　بحق ز حنم او کز ما بگوید
نشانی از دل عرفی بیادر　　　دگر غم را جهان بنما بگوید

٢٢٧*

[181] در محبت لب خشك و لب تر میخندد　　　مست و مخموردر ین تنگشکر میخندد

1 ١٨٠–U: حدیث عشق ... فرسا بکوید... بدزدان‌بکوءید// S: ز عشق فزا اصلا مکوید... بدزدید... مکویید
3–U: مو..ی بکوءید // S: موسا مکوییید
7–U: بیا در... بنما // S: نیادرد ... بیما

اهل دل خنده ز نانندو نمی بیند کس — لب این جمع بأین دگر میخندد

3 ای کلیم آتش ایمن گل مقصود تو چیست — بتمنای جمال تو سهر میخندد

دیده از شاهد امید فرو بندو ببین — که لب شام بصد ذوق سهر میخندد

کم مباد آب و هوای چمن ما که درد — گل پژمردهٔ از لالهٔ تر میخندد 24/a

6 دل عرفی بود آن مرغ خزان پرورده — که بحبس نفس و بستن پر میخندد

۲۲۸

[182] اهل وفا که آتش ما تیز می کنند — چون شعله سر کشد همه پرهیز می کنند

ای بیغمان حذر که غزالان مست یار — فتراك عمر عافیت آمیز مي كنند

3 شمشیر غمزه کند شد آهنگ قتل من — کین تیغ را بخون و جگر تیز میکنند

برخون کشتهٔ تو ملاءك زنند چوش — این شهد را ببین که مگس ریز میکنند

معمور باد سینهٔ عرفی که دردو غم — تعمیر این زین بلا خیز می کنند

۲۲۹

[183] که دست در خم میزد که خون ما جوشید — که بر فروخت که در چشم ما حیا جوشید

هزار آبله از هر نفس فرو ریزد — چنین که از ته دل تالبم دعا جوشید

3 ترانهٔ که چمن را بخون گرم کرفت — که ناگذشته برو سینهء صبا جوشید

گرشمهٔ که بر اصحاب در دمی بارد — که خون گرم شهیدان هزار جا جوشید

* 227. gazel S nüshasında mevcut değildir. [181]

[182] 2–U: مست یار... عمر عافیت // S: مشکلبار... غمزه عافیت

5–U: عرفی که ... بلا خیز // S: عرفی ز ... بلا ریز

[183] 2–U: آبله از هر نفس... ریزد... جنین // S: انکه در هر نفس... ویرم ... جنانکه

3–U: که چمن را... که تا // S: که دلم را ... که تا

* 229. gazelin U nüshasındaki 5. beyti S nüshasında 1. beyit olarak yazılmıştır.

* چنان ملامت عرفی مرا پریشان کرد   که عذر معصیتم از لب قضا جوشید

*۲۳۰

[184] مدعی باز ملولست و بلایْ دارد   در کف آینهٔ اندیشه نمایْ دارد
پردهٔ دل بکنآرامگه شاهد وصل   زانکه هر پرده نشین پرده کشای دارد
شرف ا کبه گرازسجدهٔ ارباب ریاست   گوشهٔ بتکده هم باصیه سایْ دارد
رهرو عشق ببیابان نزد پی لیکن   جوشش قفلهٔ و بانگ درای دارد
پای بر یاس فشردم غم امید گذشت   که گمان داشت که این درودوایْ دارد
عرفی از مهد فلك زو د نکری امید   این قیامیست که افشردنن پای دارد

۲۳۱

[185] کرشمه دست در آعوش نوش خند تو باد   غبار فتنه سراسیمه سمند تو باد
دمی که آتش حسن تو شعله خیز شود   هزار مرك دیده ام سپند تو باد
3 سری که حلقهٔ فتراك دست می افتد   مروتست که گویند اسیر بند تو باد
بمدعی چه دعاهای بد نکردم لیك   دلم نداد که گویند اسیر بند تو باد

۲۳۲

وله

[186] دوش در دیر مغان بودیم کس با ما نبود   گفتگوها رفت تشویش نفس با ما نبود

U–5: ملامت عرفی // S: ملامت واعظ

* 230. gazel S nüshasında mevcut değildir. [184]

1 [185]–U: غبار فتنه // S: غبار خشر
U–2: شعله خیز شود // S: شعله افروزد
U–3: اسیربند تو // S: در کمند

* 232. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir. [186]

رو نکردیم از حرم یك بار در آتشکده　　کز حریمش دامن خاشاك و خسن با ما نبود

* صد قدم رفتیم دورازکوی او درپس هجاب　　اضطراب یك نگاه باز پس با ما نبود

نعمت فردوس بر ما ریختند آخر نشد　　کام لذت یاب چون ذوق مگس با ما نبود

طاءر خلدیم و ننشستیم از شاخی بشاخ　　کز هوای دل دو صد دام و قفس با ما نبود

عادت دل ما نمیدانیم کین نه آشنا　　تا بما بستند عهدش یك نفس با ما نبود

۲۳۳

[187] روی گرمی کو که داغم بازبوی خون دید　　مرهمی نگذارد و خونابه بیرون دهد

سودهء الماس غم را داده آمیزش بزهر　　هست لذت بیدلی کورا از این معجون دهد

گر زمام از پنجهٔ ناز آورد لیلی بر دن　　ناقه را سر در حریم سینهء مجنون دهد

چون لب فرهاد بو سد جلوه گاه دوست را　　نیم بوسی بس که برجولانگه گلگون دهد 24/b

من نخواهم مرد و او بیهوده زحمت میکشد　　لذتی کین زخم دارد صید او جان خون دهد

ده چه بزم دلکشایست آنکه اهل درد را　　ناله ماتم نشان از نغمهٔ قانون دهد

چون کنم ترك جگرخوردن که عشق این لقمه را　　چاشنی از زهر بخشد پرورش در خون دهد

5–U: صد دام // S: صد کام
6–U:کین... عهدش// S: کان ... عهدی به پسته

1 ۱۸۷–U: نگذارد // S: بکذار تا
2–U: غم را داده // S: غم دارد
3–U: گر زمام // S: کر زمانی
4–U: دوست را ... بر جولانکه // S: نازار ... در جولانکه
5–U: مرد و او ... کین زخم// S: مرد او ... کش زخم
7–U: این لقمه... زهر،.. در خون // S:این نغمه را ... از زخم از خون

* 233. gazelde S nüshasında mevcut olan fakat, U nüshasında bulunmayan beyit aşağıdadır.

ای طبیب اینجا دکر کونست قانون صرج　　شربتی فرما که بر ما درد را افزون دهد

این تفادتها ز مشربو ان نه از تاثیرعشق   زآنکه یك می نشاه نتواند که دیگرگون دهد

9 کی شود عرفی دلم از گریه خلی کی شود   هرمژه صدچشمهٔ دهرچشمه صدجیحون دهد

۲۳٤

[188]عرض کردیم بزاهد که ریا نفرو شت   کفر اندودهٔ اسلام بمانفرو شد

کو بنه بر سر دل منت وبسیار منه   آنکه بیماری دل را بشفا نفروشد

3 عاشق آنست که گر جان بدهد بد نامی   گر می سینهء و تاثیر دعا نفروشد

* گر فروشند بهای مه کنعان داند   بمتاع دو جهانش بخدا نفروشد

مرد سودای محبت بود آنکس عرفی   که دهد عیش ابدمفت و بلا نفروشد

۲۳۵

[189] دارم ز زخم غمزه او لذتی که بود   اما نماند جان مرا طاقتی که بود

اکنون نمی توان طلب نیم عشوه کرد   دردم ببین که نیست مرا جراتی که بود

3 حرمان ز حدگذشت ولی چهره نیاز   دارد بر آستان حرمنیتی که بود

از دیدنت نمردم و نادیدنم بکشت   دردا که دارم از تو همان اند تی که بود

* بی بحره کشتگان تو من بعد از دکر برد   کام شهید نازتو هر لذتی که بود

U–8: تفاوتها ز مشربب و ان نه از تاثیر عشق ... زانکه یك // S: تفاوت مست در مشرب نه در تاثیر معشوق ... ور نه یکمی

U–9: کی شود // S: کر شود

1 ۱۸۸–U: عرض... اندوده // S: عهد... الوده

U–2: کوبنه// S: کوبنده

U–3: بدهد بدنامی// S: دهد از تا

* 234. gazelde 4. beyitler U ve S nüshalarında farklı olarakyer almıştır.S nüshasındaki şekli aşğıdaki gibidir.

حسن ان جلوه فروشست که با اینهمه ناز   ذوق یکشیوه بصد شرم حیا و نفر و شد

1 ۱۸۹–U: زخم غمزه // S: ز نیش غمزه

U–2: اکنون نمی // S: اکنون که میتوان

U–4: نادیدنم... همان اند تی // S: ... نا دیدنت ... بجان مستتی

* 235. gazelin S nüshasında 5. beyit mevcut değildir.

6 عرفی بسجدهء صنمم افزودر غبتم — یعنی زیاده کشت مرا طاعتی که بود

۲۳۶

[190] با محبت گهر عجزد نیاز افشاند — حسن مغر در برد دامن ناز افشاند
گرد غم کور کند دیده جانم هر گاه — دامن عشوهء امید گداز افشاند
3 مفشایند بد امان دلم نقد مراد — که بر وطنه زند همت و ناز افشاند
انچه در انجمن اهل صفا جلوه کند — دست هر زره برو گوهر راز افشاند
* شاهد حسن از ان خون شهیدان طلبد — کان گلا بیست که دردامن از افشند
6 عشق سوزندهء جاه است که هر گز محمود — نتوانست که و امان ایاز افشاند
اثر نیش دهد دردل ریشم عرفی — مطرب آن نغمه ترکز لب ساز افشا ند

۲۳۷

[191] بر همن کیره اسلام از هم درستم گیرد — بهل تاسوی دیر آید اجازت از صنم گیرد
* طواف کعبه دارد دل بر آتش دوزخ — که ناگه‌شعله در بال مرغان حرم گیرد
3 اگر آزاد گردد دل ز سوز آتش دوزخ — ز صد دري ما آتش آفت يك شعله کم گیرد
ز آه سرد زاهد تیره گشت آینهٔ ایمان — دلا عکسی بیفگن با فردغ جام کم گیرد

1 ۱۹۰–U: با محبت ... مغر در برد // S: تا محبت ... مغر در باد
* 236. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.
4–U: انچه در انجمن اهل صفا // S: انکه در این جمن اهل وفا
5–U: حسن... کان... دردامن // S: حسنش... کین ... برجامهٔ
6–U: جاه است... وامان ایاز افشاند // S: خاریست ... دامن بایاز
7–U: مطربان // S: مطرب این

1 ۱۹۱–U: دیر آید اجازت // S: دیر آید کناری
* 237. gazelin 2. beyti S nüshasında mevcut değildir.
3–U: اگر آزاد گردد دل ز سوز اتش ... آفت // S: اکر محروم کردد دل شوق ... لذت
4–U: بیفگن ... جام کم // S: بر افکن ... جام جم

خیال چشم او چون با خودازعالم بروعرفی — هزاران فتنه و آشوب در شهر عدم گیرد

۲۳۸

[192] گر دل اهل حقیقت در رازافشاند — زاهد از دامن دل گرد مجاز افشاند
* همت اینستکه بااینهمه امید دلم — آستین بر اثر عجزت بیاز افشاند
عرق شبنم خلداست هران قطره خوی — که سمند تو نگاه تگ و تاز افشاند
چه عجب کز دل محمود فروریزد خون — گر صبا سلسلهٔ زلف ایاز افشاند
گر نه اظهار شفق میکند از کشتن صید — خون مرغان ز چه در چنگل باز افشاند 25/a
جای رحم است نه عرفی که بسی بی اثر است — اشك گرمی که بشبهای دراز افشاند

۲۳۹

[193] آنچنان ز آتش بیداد مرا می سوزد — که ستم میگزد انگشت و بلا می سوزد
آنچنان آتش ریخری و بیماری من — شعله زن گشت که امید شفا می سوزد
3 نا امیدی ز توام کرد بمحراب نماز — که ز تا ثیردم گرم دعا می سوزد
دل گرمی است مرا از آتش عشقی که اگر — آه سردی بکشمهر دو سرامی سوزد

1 [192]U–: گردل // S: کر لب
* 238. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.
U–4: چه عجب کز دل ... فرو ریز // S: جه عجب در دل ... و اکر ریز

1 [193]U–: انچنان ز اتش // S: انجنان اتش
U–2: بیماری من // S: بیمارستم
U–3: ز تو ام ... نماز // S: ز تو رو ... نیاز
U–4: دل گرمی ... عشقی // S: دم کرمیست... عشقت

* 239. gazelin 8. beyti S nüshasında aş?daki şekildedir.
تا بروی تو شود کرم نکاهش عرفی — میکذارد ز حجالت که حمیا میسوزد

اثر شعله بام دل من بین که بمای گر برو سایه کند بال همامی سوزد
6 کی دماغ تو معطر کند از بوی صفا بزم زاهد که دردعو دریا می سوزد
رو بحرسو که کنم جلوه کند شاهد حسن آن گلیمیت که از شوق بقا می سوزد
-* آتش شوق محیط دل من گشته ولی هر سر مو شده داغ و مرا می سوزد

۲۴۰

وله

[194] آنم که تلخیم ز غم افزون نوشته اند راز دلم بسینهٔ مجنون نوشته اند
چون گم شود جنون که مسیحا زمان حسن حر زکر شمه بر لب افسون نوشته اند
3 نرخی خرابی دو جهان میکند از آن تاریخهای ناز تو بیرون نوشته اند
* بر لوح زار نام شهیدان خیال تو لذت شناس زخم شبیخون نوشته اند
آنم ذوق درد شناسان غم مرا سر جوش لذت غم مجنون نوشته اند
6 عرفی علاج تلخ دهانانهوشمند برنوش خندهٔ لب میگون نوشته اند

۲۴۱*

[195] چون سنگ وفابدست گیرد بس شیشهٔ دل شکست گیرد
بدست شدم مگو که داعظ آهنگ ترانه پست گیرد
3 از محتسب آمد این که در خلد مستم ز می الست گیرد

U–5: بام دل من ... کر برو // S: نا کامی... کر بمن
U–6: صفا ... بزم // S: شفا ... کوی
2 ۱۹۴–U: زمان حسن // S: بیان عشق
U–3: نرخی خرابی // S: طرح خرابی

* 240.gazelin 4. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U–5: لذت // S: نعمت
U–6: دهانان // S: دهان

* 241 ve 242. gazeller S nüshasında mevcut değillerdir. [۱۹۵]

مارا چه زیانکه بحر خود شیخ   آن نامه که نیست هست گیرد
می داغ شود دمی که عرفی   پیمانهٔ خون بدست گیرد

۲٤۲*

آنرا که مراد حال باشد   کی رعبت قیل و قال باشد
آن جرعه که درد شکوه دارد   در ساعر من زلال باشد
3 از شعله غمی که گفتنی نیست   گوءم بتو گر محال باشد
بهر نفس که در بهشت بینم   درکار گه خیال باشد
نقشی که نظاره بر نیاید   می جویم و آن وصال باشد
6 چون کینه ز طبغ دوستانت   محر از دل او محال باشد
عمر تو که عید زندگان نیست   آرایش ماه وسال باشد
گفتی گله کردهء ز جورم   بهستان چنین ملال باشد

۲٤۳

ولہ

[196] نگرفتم از تو جامی سرم این خمار دارد   بره تو دیر مردم دلم این غبار دارد
بهانه تر نم نکشی مراد گرنه   سر خون گرفتهٔ من ببدن چه کار دارد
3 دل تنگ عیش ما را که شمار دار براضون   که هزار زخم دندان جگرش نگار دارد 25/b
سخنم از آن نباشد براهل عیش روشن   که چوباد کوچهء غم نفسم غبار دارد

1 U–۱۹٦: اینخمار دارد // S: من خمار دارد
U–2: ترنم // S: ترحم
U–3: دل تنگ عیش مارا // S: دل خوبخکان مارا

ز متاع شهر حسنت بود آن گران بتحمل — که ز عشوه چشم بندد ز کرشمهٔ عار دارد

6 ز شهید غمزهٔ او دهد این نشانه عرفی — که هزار شمع عشرت ز سر مزار دارد

۲۴۴

[197] از دیده ام کدام نفس خون نمیرود — سیل هزار زهر بجیحون نمیرود

غیرت برم بشادی عالم که هیچگاه — از خلوت وصال تو بیرون نمیرود

3 تمکین عشق بین که باین جزبهٔ طلب — صد گام رفت محمل و مجنون نمیرود

معراج غیرتست سر کو مکن ولی — پا در مکن که ظلم بگلگون نمیرود

معمورهٔ دلی اگرت هست باز گوی — کاینجا سخن بملك فریدون نمیرود

6 خیزد بکوی عشق ز دیوار و در فغان — کای و ای دیده که از و خون نمیرود

در سینهٔ منست که آغشته با الم — آبی که از غنم تو بگردون نمیرود

عرفی تو خود مرنج که بیداد دشمنان — زین بیش میشد از دلت اکنون نمیرود

۲۴۵

[198] مرا چو در شب هجر اضطراب بگذرد — قرار در دل و در دیده خواب بگذرد

U–5: ز متاع شهر // S: ز متاع شیوه

U–6: ز شهید غمزه... عشرت // S: ز شهید عیزت... حسرت

1 [۱۹۷]–U: سیلی هزار // S: سیلی تمام

U–4: عیرتست // S: عزتست

U–5: باز گوی... بملك // S: باز کو ... ز ملك

U–7: با الم // S: در الم

U–8: عرفی تو خود مرنج که بیدا دوشمنان

زین بیش میشد از دلت اکنون نمیرود// S:

عرفی حسود بحر غلط کرده فکر کن

کاین ظلم بر طبیعت موزون نمیرود

* 245. gazelde U nüshasında mevcut olmayan 2. beyit S nüshasında aşağidaki şekildedir. [۱۹۸]

کجاست خوت وصلی و صحبت کر می — که در میانه ز عیرت حجاب بکدازد

* برای شربت بیمار عشق او رضوان — گل بهشت بعزم گلاب بگذرد
3 عطای او بکهنه جلوها کند فردا — که رستگار ز ننگ ثواب بگذرد
دمی که شمع من آید ز انجمن بیرون — ز نور شعلهٔ حسن آفتاب بگذرد
ز اضطراب هلاك نظاره کن عرفی — که حیرت رخ ما ز اضطراب بگذرت

۲۴۶

[199] هر چه بگزیدم ازان کیش برهمن به بود — هر که دیدم بدر بتکده از من به بود
نالهء بلبلم آشفته بگلزار کشید — ور نه از طرف چمن گوشهٔ گلخون به بود
3 بزم داد و بهشتم در یعقوب زدم — کز نوای شکرین تلخی شیون به بود
دوش درمجلس اصحاب نشستم همه گو ش — بر چه نشنیدم ازآن طعن برهمن به بود
عمر در عجب دریا رفت ندانستم‌حیف — که مرا بتگری پاکی دامن به بود
6 گذر عشق روا بود در آتشکده هم — اینقدر بود که در دادی‌ایمن به بود
عرفی انصاف دهم آنچه که کردی همه عمر — گر همه طاعت حق بودنکردن به بود

۲۴۷

[200] هم نوای بلبل دهم صوت زاغم میگزد — خار چشم میخرا شد گل دماغم میگزد
من بگوم نشاه پروانه با من نیست لیك — اینقدر دانم که تاثیر چرا غم میگزد

3-U: رستگار... ثواب // S: بیکاه ... صواب
5-U: هلاك...هاز // S: ملاکی... یاره
1 ۱۹۹-U: ازان... بتکده // S: ازو ... میکده
4-U: دوش در مجلس اصحاب ... نشنیدم... ازان ... برهمن // S: احباب ... بشنیدم... ازو... دشمن
5-U: که مرا بتکری// S: که ز آلایش دل
6-U: بود در آتشکده // S: بود باتشکده
7-U: انچه که // S: انده تو

2 ۲۰۰-U: من بگوهم ... نیست // S: من نگویم ... هست

* 247. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.

3 * من که دل دانستهدرکوی تو گم کردهم چرا — محرمی هردمبتقریبی سراغم میگَزد
با وجود آنکه میدانم که دردم بی دواست — دمبدم اندیشهٔ باطل دماغم میگَزد
دوستی دارم که در زندان بر مهنت دلم — مي نهد مرهم و بی در صحن باغم میگَزد

۲٤۸

وله

[201] مقیم کعبه که عیب شرابخانه کند — باین بهانه حدیث می مغانه کند
دلم چگونه بسازد بصیدگاه کسي — که صید نادك او کارها زمانه کند
3 * ستم فروشدر او زمانه باك مدار — که خوش معاملگیبیشتر زمانه کند
شکوه عشق نگَه کن که موی مجنون را — فلك بشعشعه آفتاب شانه کند 26/a
کسي که خاکدرت را کند چو سرمه بچشم — ببين چه بي ادبیها باستانه کند
6 جحیم با همه اسباب سوختن عرفی — ز برق شمع تو در نوزهٔ زبانه کند

۲٤۹

[202] نسیم صبح جو برگ سمن فروریزد — جکر ز نالهء مرغ جمن فروریزد
فلك نظر بکه دارد که نیش غمزهٔ او — هزار نادك جادو فگن فروریزد
3 اجل بصید گهي ناز و شود پامال — زبس که برسرهم جان و تن فروریزد
نهفته بر لب شیرین اگر زنی آنکشت — فسانهای غم گو مکن فروریزد

2 U–۲۰۱: بسازد ... که صید // S: نتازد ... که شوق

* 248. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U-6: ز برق شمع// S: ز برق عشق

3 U–۲۰۲: گهی // S: که

اگر شکسته دلم آستین برافشاند   جهان غمش از هر شکن فروریزد
6 * شگاف گر به دلم را رها کنذاز غیرت   که خوشه خوشه ز مژگان من فروریزد
که لاف حوصله زدگو بیا وبین که دلم   حدیث عرفی خونین کفن فرریزد

۲۵۰

آنکو چو من عشق بریشان ننشیند[203]   برمند توفیق شهیدان ننشیند
ای خضر شکستی بسرایت بر سر خیز   کین تشنگی از چشمهء خیوان ننشیند
3 باآنکه مغانرا همگی مایهٔ شیداست   در دیر مگن بر لب مهما ننشیند
گر جاشنی شربت درد تو بیابد   هرگر مگس دل بلب جان ننشیند
عرفی برو از میکده ماکه کس اینجا   این زخم دل و چاك گریبان ننشیند

۲۵۱

کسی می طربم درایاغ میریزد[204]   که زهر غم بگلوی فراغ میریزد
کسی غنان دلم میکشد بکوی دلم   که خانه فتنه براه سراغ میریزد
3 کسی که نعمت مقصود بردرش دیدم   که استخوان هما بیش زاغ میریزد
گدای نور بود آفتاب در بزمی   که عشق خون جگر درایاغ میریزد
* دمی مسیح بود در مزاج مرده دلان   حدیث عشق که خون فراغ میریزد

5–U: جهان غمش // S: جهان جهان غمش
7–U: بیا و بین // S: بیار می
2 ۲۰۳–U: بسرایت// S: ببویت
5–U:عرفی برو از میکده ... این زخم // S: عرفی برو از غمکده ... بیزخم

* 249. gazelin 6. beyti S nüshasında mevcut değildir.

2 ۲۰۴–U: بکوی دلم ... که خانه // S: بسوی مراد ... که خار
3–U: کسی که نعمت// S: کسی به نعمت
4–U: جگر در اياغ میریزد // S: جکر در جراغ میریزد

* 251. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

6 بجوش عشق ببازم که از شگاف دلم   بجای قطرهٔ خون دردو داغ میریزد
زکوات مایهٔ رزق منست آنکه فلك   بجیب جلوهٔ طاوس باغ میریزد
ضمیر روشن ما بین که ظلمت عرفی   بدامغش گهر شب چراغ میریزد

۲۵۲

[205] ز روی آتش سوزان اگر خاشاك میردید   شهیدن محبت را گیا از خاك میردید
زچاك سینه ام صدشعله میخیزد همین باشد   گیاهی کز زین سینهای چاك میر دید
3 کجا گردد نهان خونریزی چابك سوارمن   که گر دستي نگهدارد سر از فتراك میر دید
چه سودا ز باغ گاه جلوهای دوست را نازم   که آنجا جان فشاندن از دل غمناك میر دید
ازآن هوای معنی میچرد دردادی هستی   که کشت زهر ناك ازدادی ترياك میر دید
6 * ببین بر زرق زاهد خندهٔ گلهای بدنامی   مبین کز گوشهٔ دستار و مسواك میر دید
بهرجا غمزهٔ او تیغ برکف میرود عرفی   شهیدی چون گیاه پشه زآب‌خاك‌میر دید

۲۵۳*

[206] غم تو نیست بعیش جهان که پردازد   هوای تیغ تو در سر بجان که پردازد
چنین که غمزه بیك تیغ میکشد همه را   بکادکد دل خون چکان که پردازد

U-6: بجوش ... درد داغ// S: بکوش ... در دماغ
U-7: ز کوات مایه رزق منست// S: ز کات مایهٔ حسن تو است
1 ۲۰۵-U: گیا از // S: کیاه از
U-4: کاه جلوههای دوست ... که انجا جان فشاندن از دل // S: از باغ رضوان جلوه کاه دوست ... که یکجان میفشانی صد دل
U-5: ترياك // S: ادراك
* 252. gazelin 6. beyti S nüshasında mevcut değildir.
U-7: بهر جا غمزه او ...پشه ز آب// S: بهر جا خندهٔ او ... تشنه لب

1 ۲۰۶-U: غم تو نیست // S: غم تو هست
U-2: تیغ ... خون جکان // S: زخم... خونجکان

3 * اکر لب تو،در دل نمك فشان آمد — بتازه کرون داغ نهان که پردازد 26/b
چو عشق یا رهم‌آلوده سوزد دهم باك — بقیمت گهر این و آن که پردازد
کرشمه گشت جهانی‌چنانکه دل میخواست — مگر بسوختن کشتگان که پردازد
6 اگر نه محرم دردی طلب کند عرفی — بجستوجوی من بی نشان که پردازد

۲۵٤

[207] دم مردن ز شوق آنکه یار دلنواز آید — رود صد بار جانم با نفسبیرون و باز آید
نهان هر نامهٔ عجزی که نبوسیم بلطف او — روان ناگشته محرم با جواب ترش باز آید
3 زند بر کر بلا صد طعنه فردا عرصهٔ محشر — اگر نازت بآن‌هنگامه با این ترکتاز آید
ملاءك را بداغ رشك مرغان هوا سوزد — بسوی دشت هر گه با صدای طبل باز آید
* نه عرض صاحب ارمانغ نگردو همت عشقم — نیازم را نوید صد قبول از بی‌نیاز آید
** 6 دل معشوق را ذوق است از همرای عاشق — که گر محمود را گوی بیا ادل ایاز آید
بناز و نعمت جنت بناز اندیشه کن رضوان — که عرفی‌ازبهشت دردباآن برگ ز ساز آید

۲۵۵

[208] گر بخاب اجلم دیده جان گرم نشد — حال دل چیست که امشب بفغان گرم نشد

U-4: چو عشق // S: جو حسن
U-5: چنانکه دل... مکر // S: جنانکه خود ... بکر
1 ۲۰۷-U: ز شوق ... با نفس// S: بشوق ... ما بس
U-2: بلطف او ... با جواب ترش// S: بسوی او ... صد جوازش
U-4: سوزد // S: سوزند

* 254. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.
** 254. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

کز ست و عالی از تیغ نازش یم بسمل شد — دل سنکین رش یارب که از این راه باز امد

U-6: دل معشوق‌است از همرای// S: جنان معشوق راز وقیست از همزای
U-7: درد با آن برگ و ساز // S: درد با این ترکتاز

1 ۲۰۸-U: دل جیست که // S: حال جونست

* 255. gazelin 4. beyti S nüshasında mevcut değildir.

نادکی زد بدلم لیك جنان ز آتش دل　　　تیز بکذشت که بیکانش زان کرم نشد

3 عرض کردن بما روز ازل بود و نبود　　　جز بدل دیدهٔ ما دردو جهانکرم نشد

* آه ازاین شرم که افسانه از آتش شوق　　　آمد از دل بزبانم که زبا ن کرم نشد

ده جه کرمیست درانجمن امشب که زشرم　　　شمع و بروانه بهم صحبت آن کرم نشد

6 منم آن تشنه لب عشق که صد دو زخ درد　　　کشت حالی و مرا کام و دهان کرم نشد

کرم خونریزی عرفی ز فغان کشت ولی　　　سبی داشتنهانی بهمان کرم نشد

٢٥٦*

[209] دل خستکان که بستهٔ تعمیر میشوند　　　نارسته از کمند نبریخیر میشوند

خوابی ندیده اند که مجنون اثر بود　　　آنانکه بای بستهٔ تعمیر میشوند

3 برك ز بوستان خرابی بجیده ماند　　　جمعی که مایه کستر تعمیر میشوند

این نادك از کمان که آمد که هر طرف　　　صید افکنان نشانهٔ این تیر میشوند

عرفی جه حالتست که در سهر بخت ما　　　نازاده کودکان بر حسم بیر میشوند

٢٥٧

[210] نغمهء کزره تاثیر بشیون نکشد　　　بسماعش دل ماتم زدهء من نکشد

دیت قتل من اینست که در روز جزا　　　نزنم دست بدامانش و دامن نکشد

3 جزبهٔ قهر تو این زره ندانم تا کی　　　از ته غمکدهء سینه بروزن نکشد

U–5: کهزشرم ... صخبت ان // S: که ز شوق ... صحبتشان

U–6: عشق که // S: درد که

* 256. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٢٠٩]

1 [٢١٠]–U: زدهٔ من // S: سوختهء من

U–2: دیت... مراینست... ودامن // S: زیب ... من از انست ... از من

U–3: جزبه قهر تو این // S: جذبهء مهر تو ای

عاقبت درد همین است که در فصل بهار   دل مرغان خزان دیده بگلشن نکشد

۲۵۸

وله

[211] چه فتنه در دل آن عشوه ساز میکذرد   که ناشگفته اهل نیاز می گذرد
درین عنمم که مبادا بکردش بضمیر   چو خرف اهل دل امتیاز می گذرد
3 بشهر عشق بنازم که ساکنانش را   تمام عمر بعجزد نیاز می گذرد
بروی جان در دل بسته غیرتم گویا   که در حدایم دل آن بعمر می گذرد
* خراب حالی دلها ببین که آن مغرور   بعهد حسن و حوابی و ناز می گذرد
6 بغیرتم که ز ما غیر رنگ می یابند   گهی که دردلم آن دلنواز میگذرد 27/a
هنر و ز غیرت اگر مانعم شویآن راز   که در میان من و دل چه راز میگذرد
بدل کذشتی و با آنکه عمرها بکذشت   هنوز دل ز بر جان بناز میگذرد
9 عنان دین و دل أنجا زکف رود عرفی   که آن کرشمه بآن ترك تاز میگذرد

۲۵۹

[212] جان ز شوق لبت شکر خاید   دل بدندان غم جگر خاید
ظن پیری بسر که نغمهٔ کام   بخت بر آب و دیر تر خاید

U-4: عاقبت ... دیده بکلشن // S: غایت ... دیده بیرزن
U-211 2: مبادا بکردش // S: مبا بکرد
U-4: دل بسته // S: د بست
* 258. gazelde 5. ve 6. beyitler S nüshasında mevcut değillerdir.
U-7: هنر،ز ... شوی ان ... در میان من و دل چه راز // S: شود ... کان ... در دل من و ان بی نیاز
U-9: انجا زکف دود عرفی ... بان // S: انجا رود ز کف عرفی ... باین

U-212 1: دل // S: لب
U-2: بر آب // S: براست

3 دل آشفته بخت من تا چند　　　جای انگشت نیشتر خاید

آنکه گیرد مزاج پروانه　　　شعله چون میوههای تر خاید

بس که یابد خلاوت از پرواز　　　طاىر شوق بال و پرخاید

6 لب شادی مکیدیکچندی　　　عرفی اکنون لب دگر خاید

٢٦٠

[213] کوشورشیکه صحبت شادی بهم خورد　　　غم خون دل بریزد و دل خون غم خورد

ز هر غم تو گریچکانم بکام خضر　　　آب حیات زیر دو خون عدم خورد

3 نازم بآن کرشمه که جای کباب دمی　　　خون فرشته و دل مرغ حرم خورد

* زخم زجان دوست ندارد تراوشی　　　کوشیشۀ ولی که بدیوار غم خورد

کر شرح کاو کاو عنم اورتم کنم　　　دود از قلم بر آید و مغز قلم خورد

6 میجو شدم زهرسرمو چشمه چشمه خون　　　هر گه که دل بذوق شهادت قسم خورد

نامش ز لوح همت عرفی بدر نویس　　　آن تشنه کاب خضر ز جام کرم خورد

٢٦١

[214] بیادم هر گز آن نخل قد موزون نمی آید　　　که ازهردیده ام صدچشمۀ خون بیرون نمی آید

6–U: لی مکید یکچندی // S: دی بکیر بیکخندی

1 ٢١٣–U: کو شو رشی که صحبت // S: کو صحبتی که شورش شادی

2–U: خضر // S: دهر

3–U: نازم بآن ... مرغ // S: نازم بدان ... مرع

* 260. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

5–U: دود از قلم // S: دود از رقم

6–U: زهر سر مو ... بذوق // S: زهر بن مو ... ز شوق

کدامی دوست می آید به نزدیك من گریان   که تا آمد بر من صد قدم بیرون نمی آید
3 نمی‌دانم که سنگ فتنه در هنگامه می بارد   که این بیرهمی‌از بیدادی‌کردون نمی آید
بداغ دل کند دست ملامت آن نمکسای   که هنگام تبسم زآن لبمیگوننمی آید
زنام ناقهگای دوست را از نار میگیرد   که دیگرجست و جوی لیلی‌ازمجنون نمی آید
6 تمد این گریها بر آتشم آبی و دانستم   که صدطوفان نوح ازعهده اش بیرون نمی آید

٢٦٢*

وله

[215] هر که حرصش کام زدکامش روا کز نشد   هرکسلطان قناعت شد گدا هر گز نشد
کام جانم در میان آب و آتش حاضر است   هر که با همت بر آید بینوا هر گز نشود
3 بندهٔ تمکین دل گردم که در راه وفا   سیل غم هر چند افزون شد ز جا هر گز نش
نی همیت دل یافتست از کعبه عشقت صفا   هرچه دراین چشمه شستم بی صفی هرگز نشد
هر گزت در دل نیاید کین پریشان روزگار   شرمسار از یك نگاه آشنا هر گز نشد
6 بس که این دردازمن و دل دشمن آسایشست   صد مرض به گشت مجنون شفا هر گز نشد
در هوای پارسای عرفی از هر معصیت   گشت صد ره تایب اما پارسا هر گز نشد

٢٦٣

[216] ز شهر دل بگوشم هرنفس فریاد می آید   که اینك لشکر غم خوش باستعداد می آید
اگر شیرین عنان را گرم سازد بنگرد خرد   که گلگون جانب اویا بر فرهاد می آید

2 [٢١٤]–U: کدامی// S: کدامین
U–3: می بارد // S: بارد
U–4: ملامت آن ... ز ان لب // S: ملامت صد ... از لب
U–5: زنام ... دوست ... ازنار // S: ز نام... دست ... ازیار
* 262. gazel S nüshasında mevcut değildir[٢١٥]
2 [٢١٦]–U: گرم // S: نرم

3 دلم در دام آن صیاد مستغنی‌است دمی ترسم   که افتم زختهٔ در دام آن صیاد می آید
نصیحت می کنندم دوستان ای غم بیاد ز تو   بخاشاك من آتش زن که اینجا باد می آید 27/b
* نمی آید ز پرویز استماعش در نه سیرین را   ز سر تا با صدای نالهٔ فرهاد می آید
6 همانا دیده عرفی عزتی زان دلفریب هست   که می آید ز بزمشبا زخوش دلشاد می آید

٢٦٤

[217] مرا ز غمکده سینه داغ میروید   ز بزمگاه بجنت چراغ میروید
تو پای کعبهٔ آماده کن که در هر گام   هزار حضربراه سراغ میروید
3 بهشت کو که تماشا کند که حسن ترا   زباغ لاله و از لاله باغ میر وید
مسیح کو گهر آفتاب را مفروش   که از خزینهٔ ما شبچراغ میر وید
هزار کعبه خراب هزار کشتهء دوست   کزان سلامت از این دردو داغ میر وید
6 هزار حسن که شعرم ز آستین افشاند   که روضه روضه گلم از دماغ میر وید
مگر ترانه عرفی کسی‌بگلشن برو   که بانگ وزد ز دستان زاغ میر وید

٢٦٥

[218] جماعتی که بناموس و نام می گفتند   بدیر درس مستی و جام می گفتند

U-3: که افتم ... ان صیار// S: که افتد ... تا صیا

* 263. gazelde S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut olmayan beyit aşağıdadir.

چه شد کز زهر جشمت زد و جان دارم بحمدا لله   کز آن لبهای شیرین شیوه ایجاد می اید

1 U-٢١٧: بجنت // S: محبت

U-2: تو پای کعبه آمده... براه // S: تو بای کعبه رو اماده ... برای

U-5: کشته دوست // S: کشته اوست

U-6: هزار حسن که شعرم // S: نسیم باغ کزین نغرم

U-7: که باند دزد// S: که بانك درد

1 U-٢١٨: که بناموس ... بدیر درس // S: که ز ناموس ... بدیر دوش

بیا ببین که چه فتوی دهند در مستی　　همان گرده که می را حرام می گفتند

3 فغان که جمله فتادند در شکنجه دام　　کسان که عیب اسیران دام می گفتند

* بصحن دیر شنیدم ز خادمان حرم　　که اهل دیر مغان را سلام می گفتند

بطوف کعبه شنیدم ز زایران صنم　　همان که بردر بیت الحرام می گفتند

6 رموز آتش مهری که برهمن نشگافت　　ز اهل دل شنیدم که نام می گفتند

تمام بوده بیك حرف کرم و ما غافل　　حکایتی که همه ناتمام می گفتند

بکعبه صدرهٔ نزدیك و دور دیدم لیك　　بگو که صومعه داران کدام می گفتند

9 فغان ز طبع تو عرفی غلط نمی رفتند　　سخنوان چو تراخوش کلام می گفتند

٢٦٦*

[219] کسی کو در تب عشق تو نبض خیشتن گیرد　　نه عیب خودپرستی هرزمان برمرد وزن گیرد

دم عیسی بخنداند گل امید صبا دلی　　که در فصل بهاران دام او مرغ چمن گیرد

3 مه کنعان بخوابست ای صبا بر برهمن مگذر　　که گرگی ناگهان دنبال بوی‌پیرهمن مگذر

از آن با عشق هرگزالشفاتی نیست تقوای را　　که عاشق نکته با زاهد بکیش برهمن گیرد

ز دم درگوشهٔ تنها که ریزم خون خود عرفی　　مبادا وقت مردن ناشناسی دست من گیرد

٢٦٧*

اهل معنی دوش بردوش عقولم دیده اند　　چون دعای خویش برعرش قبولم دیده اند

آشنای‌شان من واپستراز بیگالگیست　　بس که ارباب حقیقت بو الفضولم دیده اند

3 غم هلاکم کرد و کس غمگین نمیداند مرا　　بس که در ایام آسایش ملولم دیده اند

U-4: ز خادمان حرم// S: ز ایران حرم

* 265. gazelde 4. ve 5. beyitlerin bölümleri karışıktır.
5. beytin 2. bölümü 6. beytin 2. bölümünde: 6. beytin 2. bölümü ise 5. beytin 2. bölümünde yer almıştır.

U-5: ز زایران صنم // S: که طایرن خرم

U-6: ز اهل دل // S: ز اهل او

U-8: بگو که // S: نکر که

U-9: سخنوان چو // S: سخنوران که

* 266. ve 267. gazeller S nüshasında mevcut değillerdir. [٢١٩]

دشمنان عرفی زبس غمگین تر اندازد دستان   تا تمناهای نومید از حصولم دیده اند

٢٦٨*

[220] اهل همت لب از دعا بستند   کمر خدمت رضا بستند

** 268. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

کسی که ره بحریم رضا نمی آرد   پیام وصل بسویشصبا نمی ارد
کسی بزمرهٔ ارباب دل ندارد راه   که تحفهٔ ز نعیم بلا نمی آرد
زهی شکیب که دست کرشمه بستن دوش   هنوز حسن بروی حیا نمی آرد
کسی دکر ز که جوید کلید کنج مراد   که قرب عجز قبول دعا نمی آرد
بعالی کندم آفتاب فتنه کباب   که کس بناه بظل هما نمی آرد
دل اجلشکند ورنه کود می کر دوست   هزار قافلهٔ جان صبا نمی آرد
تو ان بنام تو برواز کرد بعد از مرك   ولی بکوی تو کس نعش ما نمی آرد
بلی بمیکده بر کشتم از حرم کانجا   کسی کرشمهٔ ذوق دریا ما نمی آرد
نکفته شکر تو عرفی نمیشود تسلیم   مکو که رسم شهیدان بجا نمی آرد

دهر بدکدهٔ عشق هرزار و ان نرود   دامن دل نکشد از بی ایمان نرود
شهر دل خاصهء سلطان محبت کردید   بعد ازین عامل مد بیر بدیوان نرود
برده دار تو اکر مزدهٔ دیدار دهد   صد قیامت رود و کس بر ایمان نرود
یادرم نیست که انغمزه سحر کاه جزا   تیغ بر کف بسر خاك شهیدان نرود
با منه بر سر بالین شهیدان کانجا   هیچ بیدر دنیا ید که بریشان نرود
بروم بردم خنجه که بان بیبا کی   سایهٔ مرغ هوا بر کل و ریحان نرود

باز دلرواست امید تو دامن کیر شد   ملك شوقم را فریهی در بی تعمیر شد
یا فتم تغیر رنکی تا ببالینم نشست   کرجه استغنای حسنش ما نغ تغیر شد
کیست تا کوید شیرین کر هوای جلوه   آب جشم کو هکن جاری بجوی شیر شد
بس که تابوتم کران بار از دل برحسر   خلقی از همراهی تا بوت من دلکیر شد
با وجود انکه جرم از جانب عرفی نبود   بی زمانی بین که جون قافله بصد تقصیر شد
لب تو جون نمك افشان بر جکر با شد   عیان شود که درون که ریشتر با شد

کرد آینهء بود جاه و جلال   باز آیین غم کجا بستند

** 3 مژده ریزند بر سرو دستار   گر گل فتنه دستها بستند

رفت هنگام بارسوختگان   داغها برلب صبا بستند

ما کلید بهشت بشکستم   دردو زخ بروی ما بستند

6 بعدم کی روان شوی عرفی   رو که دروازهء فنا بستند 28/a

۲۶۹*

[221] رنگ عافیت بازم دل شرمنده می سوزد   نه ازدل گریه میجوشد نه برلب خنده میسوزد

چراغ روشنست از عشق او در مجمع هستی   کز آواز فروغش میگدازد میسوزد

3 نه تنها عشق سوزد ساکنان ملك هستی را   درین طوفان آتش رفته و آینده میسوزد

مکن بر عزت خودتکیه عرفی شرط عشقست این   که اکثر آبروی گوهر ارزنده میسوزد

۲۷۰*

چه پرسیم که بجانبهوای ما چه کند   دران چمن که گلآتش بود صبا چه کند

تبسم تو که ناسور را دهد مرهم   بسینه نیش زند نیشغمزه را چه کند

3 هزار گو نه مراد محال می طلبی   تو خود بگو که اجابت باین دعا چه کند

مجو سعادت طالع دمی که فرصت نیست   چو سر بریده شود سایهٔ هما چه کند

مگو وفا نکند دوست بامنش عرفی   نمیشود بووفا آشنا وفا چه کند

۲۷۱*

زاهد بتکده عشق هراسان نرود   دامن دل بشکداز پیایمان نرود

شهر دل خاصهء سلطان محبت گردید   بعد از آن عاقل تدبیر بدیوان نرود

2 ۲۲۰–U: کرد اینه بود // S: کرد ای‌نه تو

* 268. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

بتماشا روند جان دلم   باز ایین غم کجا ستند

U–4: رفت أمنكام يار... داغها برلب // S: وقت بیغلم یار... داغ بر سینه

U–5: ما کلید ... بشکستم // S: تا کلید ... بشکستیم

* 269,270,271. gazeller S nüshasında mevcut değildir. ۲۲۱

3 پرده دار تو اگر مژده ء دیدار دهد — صد قیامت شود و کس در رضوان نرود
یا منه برسر بالین اسیران گاهی — هیچ بیدر دنیا ید که پر یشمان برود
بروم بروم خنجر که باآنبی باکی — سایهء مرغهوا بر گل دریحان نرود

۲۷۲

[222] کاش آن کسان که منعم ازآن تنند فو کنند — صد دل نموده نیم نگاهی بادکنند
این تشنگی بجام و سبو کم نمیشود — باساقیان بگوی که فکر سبو کنند
3 اینست التماس که ماراپس از وفات — رندان باده نوش بمی شست و شو کنند
* نازم بغمزه کش که ز شوق خدنگ تو — آسودگان حیات دگر آرزد کنند
عرفی چه بیم داری از آسیب دلبران — بگذار تا بجای تو ناخن فرو کنند

۲۷۳*

[223] دل خانه درین عالم بیگانه نگیرد — قاصد بد یاری که رود خانه نگیرد
دل خوش کن مروان خرابات بود عشق — از شعر که در کعبهء و بتخانه نگیرد
3 معنی بدلم باز شد اما بزبانم — این گنج روان جای بویرانه نگیرد
بکشالب میگون که لب شهد فروشم — آفاق بشیرینی افسانه نگیرد
کم نیست که از توبه پیشمان شده عرفی — گر سبحه مپندازد و پیمانه نگیرد

1 [222]–U: نیم // S: دام
2–U: و سبوی کم // S: و قدح
3–U: شو کنند // S: شو
4–U: کش که ... تو ... کان حیات دگر // S: که ز ... او ... کان حیات

* Aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut olup, U nüshasında mevcut değildir.

منهای داغ عشق برو خانیان دلا — اهل ز کام را مده این کل که بو کنند

5–U: بجای // S: بجان

* 273,274,275 ve 276. gazeller S nüshasında mevcut değildir[223].

۲۷٤*

هر کس که در بهار بصحرا برون رود   عیش آنگهی کند که بذوق جنون رود
عارف بخارو گل چوبه بیند بروی‌دوست   روزی‌دری کشاید و بیخود درون رود
حربا مجوی بر اثر عشق روك گل   رویش به مطلبست ولی واژه گون رود
سر چشمهٔ تراوش دشنام همتست   هر ماجرا که بر سر دنیای دون رود
دریافتم ز بوی تو عرفی که بسرگام   صدره دفی‌بخانه عرفی زبون رود

۲۷٥*

خوبان شهر بین که درین مسکن من اند   گه شمع بزم وگاه گل دامن من اند
آنها که آهوان حرم را کنند صید   درآرزوی نادك صید افگن من اند 28/b
منمای زاهداور اهل نداستم   آنانکه رهبراند ترار هزن من اند
امشب که روی خلوتم از شمع روی تست   خورشنید و مه وظیفهء خور روزن من اند
تا دارم از جمال تو گلشن فروز عشق   طوبی و سدره خارو خسن گلخون من اند
عرفی نوای نوحه برآرم که اهل درد   لبها کشاده منتظر شیون من اند

۲۷٦*

کر خدا یار دلنواز نداد   بنوازش مرا نیاز نداد
آنکه خوی بلنگداد مرا   دل و طبع زمانه ساز نداد
دردم افزو و روز کوته وصل   که سزای شبدرز نداد
چون بخود دوستدارم که فلك   يك نشيب مرا فراز نداند
سیم قلب حیات از حست   چراغ دانم کرفت و باز نداد
تا بنازم کشد در آخر کار   اولم چون بجشم باز نداد
بس که عرفی برزق شهرت داشت   قلب او را کسی گداز نداد

۲۷۷

[224] خوش آنکه خیرتم ازجلوه‌ء جمال تو باشد   هجوم گریه ام از بادهٔ وصال تو باشد
چنین که حسن ترا فتنه دوست کرده ندانم   برای اهل قیامت چه در حیال تو باشد
3 بوصل چون بگذارد حسرت تو هبر است   که مانع نگهش هم انفغال تو با شد
ز ضعف خویش هلاکم امید و می ترسم   که زنده مانم این باعث ملال تو باشد
دم نزع چو ندیدم کسی بحال تو عرفی   مگر کسی که دل از جان کند حلال تو باشد

۲۷۸

[225] ز چشم آب حسرت می تراود   زهر مویم شکایت می تراود
چنان در دل خلد گاه نمازم   که کفر از عبادت می ترود
3 زهی بی آبرو آن دل که از وی   بکاویدن محبت می تراود
بگو تیغ از چه شربت اب دادی   که از هر زخم لذت می تراود
* حذر کن کین دعای آتش آلود   کزین چشمه اجابت تراود
6 تراود از دل عرفی سخنها   دلی هنکام فرصد می تراود

۲۷۹*

بیا که در چمن انتظار آب نماند   جمال شاهد امید در نقاب نماند
ز بس که چشمهٔ امید نم نداد بردن   قریب تشنه لباس نیز با سراب نماند

---

2 ۲۲۴–U: حسن ترا // S: حسن ترا کرده
3–U: بوصل... حسرت // S: ز وصل... اسیری
4–U: ز ضعف... هلال // S: دم و داغ ... بجال

1 ۲۲۵–U: ز چشم آب // S: ز زخم آب
4–U: دادی // S: دادی ایمه
5–U: حذر کف کین // S: حذر کن زین

ملك همجون مکس جو شد بران زخم   کزو شهد شهادت می تراود
6–U: از دل // S: از لب

* Aşağidaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

3 کدام مسٔله شرع در میان افگنند | که عقل معرفت آموز در جواب نماند
هدایتی که ز تزویر امتان عناد | امید معرفت آموزی از کتاب نماند
عنایت تو چنان ز وصلای معموری | که درد یار محبت دل خراب نماند
6 ته پیالهٔ حسن ترا مه کنعان | چنان کشید که رشحی بآفتاب نماند
بده بدست عنانی عنان عرفی را | مبین که نیم قدم در ره صواب نماند

۲۸۰

[226] دلم در عاشقی باز خم زهر آلود میگردد | که از دنبال درد آواره بهبود میگردد
بمرهم کلفتی نومی شود هر که گه می بینم | که داغ سینهٔ پروانه آتش سود میگردد
3 ز طالع تاقیامت برگ غم دارم ولی داغم | که گردون در زمان کامرانی بود میگردد
نگاه تلخکامان دوردار از لعل او یارب | که آدب زندگی ناگاه زهر آلود میگردد 29/a
ندانم کز کداین باده مستی میکند عرفی | که ناکامی طلب در کعبهٔ مقصود میگند

۲۸۱

[227] هر جا که هست او غمزه زن ان غمزه آیین میبرد | دل میدهد جان میچکد سرمیرود دین میبرد
از و عده کاه وصل او هر شام تا غمخانه ام | آرام در خون میطپت امید تمکین میبرد

---

1 ۲۲۶–U: دلم در عاشقی... از دنبال ... در اواره ببود // S: دلم دعالی ... از دنیا ... دروازه معبود
U–2: کلفتی // S: کلفتم
U–3: مراتی بود // S: مراتی زود

1 ۲۲۷–U: او غمزه // S: ان عشوه
U–2: از وعده ... شام تا ... تمکین // S: در و عده... شام در ... عمکین

کز باد عیش آباد وصل آمد نسیم مژده — کرخون دل کل میدهد وزروی غم چین میبرد

گریارشادی هست دل هرگه که نامش میبرد — بهرچه غم را هرزمان صد گونه نفرین میبرد

* خیزد دعای ازلبم کز معبد ناقوسیان — با خلوت حسن قبول آشوب آیین میبرد

عرفی دهد جانرا زجا تلقین کند بهر صنم — کین سست پیمان ناگهان زین حلقه بیدر میبرد

۲۸۲

[228] تشنه لب رفتم بجنت چشمهٔ کوثر نبود — شعله رفتم بدو زخ مشت خاکستر نبود

از بهشت افسانها میرفت کانجا درس دل — رفته دندانهای واعظ بی سرود اکثر نبود

هر گزازبهرپریدن مرغ جان کوشش نکرد — بود پایش بسته آخر بی نصیب ا.بر نبود

عشق بت ور زیده ام عیبست میدانم ولی — کرد دل بسیار گشتم مطلب دگر نمود

سینه بر تیمار دل پر شعله عرفی تابکی — هیچ گه بیمار دل را بالش دلبستر نبود

۲۸۳*

[229] بنازم شیشهٔ می را که خوش مشتانه میگرنید — سر خم کردهء و در دامن بیمانه میگرنید

کسی کش کام دل شد آشنای لذت ماتم — چنان گرنوحه سازی گریدازافسانه میگرنید

دل خود را بآن خوش میکندحسرت کش دنیا — که باخلق جهان دریك مصیبت خانه میگرنید

کسی کزوادی عقل جنون بیرون کشد خود را — نه در معموره میخندد نه در ویرانه میگرنید

مگر آمیزش پاکیزه دارد محر محبوبان — که شمع اندر میان خندهٔ و پروانه میگرنید

کسی کو شیشه خالی‌کند تا پرشود چشمش — اگر با ماکش ساغر بیك پیمانه میگرنید

U–3: کز باد میبرد // S: کو باز... حینی

U–4: هست ... میبرد// S: نیست... مرور

* 281. gazelde 5. beyit S nüshasında aşağidaki gibidir.

جون شهریار خویش را در خانه کس بنکرم — کز رشك میسوزم اکر بر خانه زین میرود

U–6: از جا... کند بهر // S: امبا ... کنش نام

U–[228] 1: شعله رفتم // S: شعله جو رفتم

U–2: کانجا... انهی و // S: کاهی... انها که

U–3: مرغ جان ... نکرد // S: مرغ دل ... نمود

U–4: ور زیدنم // S: در زیده ام

U–5: بر تیمار دل // S: بر اللاس

* 283,284,285,286.287,288,289,290,291,292,293. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [229]

جهان در مردن دل گریه سوزست عرفی را　　　که گوی در غرای عاشقی جانانه ‌میکرنید

۲۸۴*

بلحد چگونه زین غم دلم آرمیده باشد　　　که لبی چنان بمرگم چو توی گزیده باشد
اثر از نمك چو یابد دلم از شراب دایم　　　که ز جام قطرهٔ می ز لبش چکیده باشد
چو رود ملول گرم زبرم کناره سوزد　　　که بشو می من آیا چه سخن شنیده باشد
نبرد دل عیورم زخدنگ یار لذت　　　بکدام دل ندانم هوسش خلیده باشد
چو رسد رفیق برمن نگر بگریه دایم　　　که بتاز گی زمانی برخ تو دیده باشد
دهد آنکس به عرفی بکمند آرمیده　　　که ز غمزه تو در خون نفسی طپیده باشد

۲۸۵*

عشق کو کز دل و دینتام و نشان گم باشد　　　اهل دل باشم و ایمان ز میان گم باشد
ای خوش آن حسرت دیدار که گردوز دلم　　　صد حکایت بدهان جمع و زبان گم باشد
3 ای خوش آن بیهودی ذوق که برخوان وصال　　　راه آمد شد دستم بدهان گم باشد
تا ابد مشهد ما نکهت دل خواهد داشت　　　بوی گل نیست که در فصل خزان گم باشد
عرفی از روز ازل گم شده کار خوداست　　　فرصتش کو که بگام دگران گم باشد

۲۸٦*

ز صوت بلبل اندر بوستان فرزانه میگرید　　　جنون مست از نوای چند در ویرانه میگرید
درین ماتم سرابا مصلحت دانی مصاحب شو　　　که دربازارها میخنددو درخانه میگرید 29/b
3 شرابهای‌ها گریه ام ساقی قدح لیکن　　　که عاشق بی قدح میگرید و مستانه میگرید
ز اشکش بسترمتر شد ولی از نازد استغنا　　　بدان ماند که بر بیگانهٔ بیگانه میگرید
کجا در روز مهنت غمگسار کس ستود عرفی　　　که میگرید برو زخویش و بیدر دانه میگرید

٢٨٧*

فلك سامی و غم صبها کسی هشیارکی ماند　　فنا گلجین و ما گل غنچه هم پربار کی ماند
مگو صافی به از خلوت نداند باغ و بستانرا　　درش گر باشد روی تو دیوار کی ماند
3 منم دایم صلاح اندیش کار افتادگان لیکن　　چو غم رو آورد اندیشه را زفتار کی ماند
نه پندارم که گرمشفق شوم آسوده دل گردم　　ولی کافتد بدست عشق بی آزار کی ماند
ز وصلت یافتم صحت بهمت بود بیماری　　کسی کاید مسیحا برسرش بیمارکی ماند
6 بهر و باغ ما دست خزان و آستین دارد　　درین گلشن گلی گربشگفد بپربا کی ماند
بزنار مغان بستند عرفی را میان آرای　　میان آینچنین شایسته بی زنار کی ماند

٢٨٨*

گفتوگو عین صداع است ارچه سرگوشی بود　　بعد حیرت مایهٔ آرام خاموشی بود
بادهٔ حکمت کشیدم نشاهٔ غفلت فزود　　در مزاج من خودی داری و بیهوشی بود
3 ماند اندر چون مسیحا بود در اعجازدم　　هر که او با آفتابش میل همدوشی بود
گر غرورت میدهد ره تقوی میخانه گیر　　ای بسا تقوی که گردانی فراهوشی بود
تا نه بندی لب نگردو صاف عرفی ذایقه　　بادهٔ لای شراب راز خاموشی بود

٢٨٩*

بیار باده که جانم دمی زناله بر آید　　هزار زمزمه از دل بیك پیاله بر آید
بشو نامهٔ دانش بجو رساله مستی　　بود که فال مراد تو زین رساله برآید
3 بنوش جامی و آسوده شو ز وسوسه غم　　چوغم خوری که جسان کارت ازخواله بر آید
مچش که شعبده میزبان دهر بلند است　　اکر بزهر نیالوده یك پیاله بر آید
بدین جمال اگر بگذری بسوی گلستان　　ز گلبنش گل و برگ هزار ساله بر آید
بمطلبی بفگند است سایه همت عرفی　　که از قبول دعاها ز دستهابر آید

*۲۹۰

کسی بدور محبت خمار خم نکشد — که در کشد قدح زهر دردهم نکشد
ترا عبادت و مارا محبت ای زاهد — بحل که کار بنادانی قلم نکشد
3 بسوز برهمنا سبحه دیده ناقوس — که ننگ نسبت ما دیر چون حرم نکشد
چو دود سینه من سایبان زند فردا — ز آفتاب قیامت کسی الم نکشد
همان به است عرفی ببزم درویشان — سفال جوبدو منت زجام جم نکشد

*۲۹۱

بهشت خاص شما زاهدان نماز کنید — درون روید بفردوس و در فراز کنید
فساد صحبت نا جنس در مقام خود است — پس از مصاحب نا جنس احتراز کنید
3 ز زیر جلوهٔ هستی نیاز می بارد — بجلوه گاه عدم در شویم و باز کنید
نه جای خواب خوشی است صیدگاه جهان — حدیث واقعه کبك و شاهباز کنید
مصاحب غم عرفی شوید اگر خواهید — که استماع سخنحاهی جان گداز کنید

*۲۹۲

بر غم توبهٔ من چون بستپیاله نبوشد — بروی گرم توساقیکه خون توبه بجوشد 30/a
بهای گوهر یوسف کسی خود او نشناسد — همان به است که او را کسی باد بفروشد
3 کسی به بندگی آرزد که در شمایل طعت — در بهشت به بند و بروی خویش نپو شد
غبار کوچه راحت بدامنش ننشیند — لباس درد تو بر هر که روزگاربپوشد
نگو یمت که مزان تیغ جور بر دل عرفی — رضا بده که پس از مرگ در لحد بفروشد

*۲۹۳

دلم از گوشهٔ گلخون بطوف باغ آمد — مگر خزان شده وقت نوای زاغ آمد
بلبلان چمن بعد ازین که گوش کند — که عندلیپ قفس دیده به باغ آمد

دلیل خانه سیاهی آفتاب این بس — که آفتاب درین خانه چراغ آمد
مگر وظیفهٔ عرفی نداده باده فروش — که سوی صومعه مخمور و بید ماغ آمد

٢٩٤

[230] مگر لب تو قرین شراب میگردد — که آب در دهن آفتاب میگردد
* چگونه حرف غم آرم با ین حیا بر لب — که شعله میزنند آنجا و آب میگردد
چنان ز روی تو چیدم گل مراد امشب — که زهر گریه بچشمم گلاب میگردد
ز بس خیال تو آرد هجوم بر چشمم — بگرد هر مژ ه صد آفتاب میگردد
دلت بمن ده بروی کرشمه ریز و ببین — که از تو چون دل مردم خراب میگردد
چه آتشست ندانم بسینهٔ عرفی — که دوزخ از نفس او کباب میگردد

1 ٢٣٠–U: مکَر لب تو قرین // S: مکر لب تو نصیب

* 294. gazelin 2. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U-3: چیدم گل // S: جینم

۲۹۵*

[231] بر همن کیشم که صد قم طغنه بر اصحاب زو طاق آتشخانه ام صد خنده بر محراب زد
مرحبا ای عشق گلها نکی که بی آشوب تو عاقبت خوش تکیها بر بالش سنجاب زد
3 موج طوفان سایه هرما گه برسرکشتی فکَند منعم از بحر تسلیٍ‌تکیه بر اسباب زد
کوگلاب کفر تا بر چهرهء ایمان زنم گر تهی از هوش گشت و تکیه بر محراب زد
خضر آب زندگی‌نوشید عرفی خون دل این منور شعله گردید آن قدح بر آب زد

۲۹٦*

[232] از پیِ صید دگر تا بجهاندی سمند ذوق رهاءی نیافتآهوی سردر کمند
در ره عشق ای بلامهلت کامی بس است جان سلامت روی باد فدای گزند
3 رو که ستم می کند بر من آرم دوست دل که فراغش مباد سینه که بر ما درند
مانده طبیب اجل عاجز و حیرت زده همنفس ساده لوح کو که بسوزد پسند
دوش که طاعتکده مجمع بیگانه بود رخصت جامی نداد محتسب با لوند

2 [۲۳۱]-U: عا قبت // S: عافیت
U-4: کر تهی از هوش // S: کر بتی بیهوش
U-5: خون دل... این منور شعله گردیدان// S: تلخ ... ان سبو از زمر بر کرد این

* 295. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

وعظ من کرد فشاننده عصیان نشود استین مکس الود مکس ران نشود
نیست در خوان محبت خورشی به ز نمك لخت دل هر که نه اندوخته مهمان نشود
کشوری نیست که در وی رود از کفر سخن همه جا کفت و شنو بر سر ایمان نشود
بامنه بر سر بالین اسیران کانجا هیج بیدر دنیاید که بریشان نشود
دیدن روی تو ممکن نشود بی حیرت آن نه جشمیست که در روی تو حیران نشود
عمر ده روزه بشینه حرامش بادا کشتهٔ کز می رحمت همه تن جان نشود
بتماشا کلستان خلیلم میرید که کل ولامه دکر اتش سوزان نشود
عرفی ارحدمت بت میکند ای خادم دیر مزنش طعنه که ناکاه مسنمان نشود

* 296. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۳۲]

6 تا دلم از جام قرب یافته کیفیتی ننگ خمارمنست نشاهء عشق بلند
تا بحریم وصال همنفس عرفی است خون ز لبم میچکد عاقبت از زهر خند

۲۹۷

233 دوش از پیش نظر چون غمش از دل برود چکنم آه که یکدم ز مقابل برود
تا ابد نادك کاری خورم و جان ندهم دشمنی گر نکند بخت که قاتل برود
3 چون رود غمزهٔ اوتیغ زنان از دنبال نیم بسمل عمنیست که بسمل برود
بوداع که مرا میبری ای دل بگذار گر بمیرم من و جان از پی محمل برود
سگ آن صید زبونیم که در صید گهی بغلط کشته شود ظلم بقاتل برود
6 کر محبت حمله برناموس کفار آورد برهمن را سبحه درگردن ببازارآورد 30/b
در میان گریه مستانه غرقم شحنه کو تا شراب آلوده هستم بر سردار آورد
گر خجل باشد ز ایمان لذت کفرش حرام عابدی گش زلف او در قید ز نار آورد
9 زین که عالم کفر گیرد کی در آرد سرپتیغ گر دل شیدای موسی تاب دیدار آورد
قحط حسن چون توی بکشود برقع لاجرم روزگار هجر یوسف را ببازار آورد
عابدان گویند باشب زنده واری فیضهاست کو کسی کینمژده از دلهای بیدار آورد
12 عجز را ذوقیست عرفی تا شدم زنهارخوی ور نه کو زخمی که از دردم بزنهار آورد

1 ۲۳۳–U: مقابل برود // S: مقابل برود
U–2: قاتل برود// S:قاتل نرود
U–5: که در صید ... شود ظلم // S: جو در صید ... شوم ظلم
U–6: ناموس // S: ناقوس

* 297. Gazelin S nüshasındaki farklı şekli aşağıdaki gibidir.
مکثر از دار الشفای عشق کز بهر علاج هر نفس اید مسیح انجا و بیمار اورد
U–10: بکشود... ببازار// S: توی ... خریدار
U–12: عرفی تا شدم ... زنهار خوبی // S: عرفی زان ...زنهار کوی

۲۹۸

[234] دوش دل آرایش بزمش تمنا کرده بود   دیده امید رامستتماشا کرده بود

جان ز شرم ناکسی داخل نمیشد در بند   در حریم سینه کز اول غمت جا کرده بود

3 وصل لیلی مطلب مجنون نبود اورا مدام   لذت آوار گیهادشت پیما کرده بود

ای طبیب از آه من کون و مکان در آتشست   گرد امید داشت درد من مسیحا کرده بود

حسن را از شیوها گاهی بود میلی بناز   ور نه موسی بیطلب صدره تماشا کرده بود

6 درملاست صبرکن عرفی که آخرفیض عشق   زین چمن گلها بد امان زلیخا کرده بود

۲۹۹

[235] ای گریه ریزش که هلاکم نمی شود   سیلی‌که کرد جور و جفا کم نمی شود

صحت در آرزوی دلم ماند همچنان   از لطف او امید دواکم نمی شود

3 نازم بحسن و عشق که از جام اتحاد   مستند و در میانه حیاکم نمی شود

خاصیت نیاز نگه کن که جور دوست   حالم گرفت و فقر گداکم نمی شود

* خواهی بگلشنم برو خواهی بچشمه سار   دردم بنقل آب و هوا کم نمی شود

6 خون میچکد ز طاعت عرفی هزار حیف   کز باغ او نسیم ریا کم نمی شود

۳۰۰

[236] کدام لحظه دلم گرد غم نمی گردد   هلاك دردو فدای الم نمی گردد

1 ۲۳۴–U: بزمش // S: بزم

U–2: غمت// S: غمش

U–5: میلی بناز ... تماشا // S: میل نیاز ... تیرا

U–6: در ملاست // S: در ملامت

1 ۲۳۵–U:هلاکم // S: بلاکم

U–2: از لطف او // S: از لطف تو

* 299. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

1 ۲۳۶–U: هلاك دردو // S: هلاك جورد

کدام زهر بلا در سفال صبریزم — که آب در دهن جام جمنمی گردد
3 فغان که از خروو عشق کرده ایم قبول — در کار خانه که همراه هم نمی گردد
هوای صومعه را نیست نشاهٔ گردی — کر هیچ بندی و مستی علم نمی گردد
هزار جلوه دریغ از دلم که خرمن عشق — بخوشه چین آینه کم نمی گردد
6 چرا رفیق شهیدان نمیشود عرفی — مگر روانه بشهر عدم نمی گردد

۳۰۱

[237] دودی ز دل بر آمده خون جوش میزند — خون میچکد ز عقل و جنون جوش میزند
ای سامری‌زیاده کن افسون و دم که باز — دردم بر غم سحر و فسون جوش میزند
3 پژمرده گشته بود کهن داغهای دل — در لاله زار خنده کنون جوش میزند
تا جنتم بفال در آمد بهشت را — اندوه در برون و درون جوش میزند
دردادی گمم که نوالهای بستگان — چندین هزار جشمه خون جوش میزند
6 تازخم دل کشوده و در خون نشسیه ام — در آتشم درون و برون جوش میزند
عرفی کجا است غمزه بتقیید او که باز — در صیدگاه صید زبون جوش میزند

۳۰۲

[238] بسی درکوفتم تا یکخبرازمی فروش آمد — عجب کز آبروی سرو من یك دل بجوش آمد

4–U: نیست نشاهٔ... که هیچ // S: مست نشا... کسی
5–U: خر من عشق // S: خر من عمر

2 ۲۳۷–U: دودم // S: دودی
3–U: خنده // S: تازه
4–U: در امد ... اندور در برون و درون// S: بر امد ... اندوه از درون و برون
5–U: بستکان// S: تشنکان

1 ۲۳۸–U: تا یك خبر از // S: تا بوی مهر

نمیدان شهادت میرندایك بصد ذوقم   بشارتها که از خاك شهیدانم بگوش آمد 31/a
3 ازین عهد شباب تیز رو آسایشی بستان   که امشب یاس می آید اگر امید دوش آمد
دل شوریدهٔ دارم که هر گه بحر تسکینش   نصیحت را فرستادم پریشان و خموش آمد
خدایا کشتگان عشق را گنج دو عالم ده   که اینك در قیامت زخم ما لذت فروش آمد
6 ندانم سلسبیلم داد یاکوثر نمی دانم   که ساقی ریخت آبی دردلم کاتش بجوش آمد
دگر هنگامه آشوب صد جا چیده می بینم   مگر از بادهٔ حیرت دل عرفی بهوش آمد

۳۰۳

[239] دل مراد بگرد حصول می گردد   دعا بکعبه حسن قبول می گردد
مگر بمرحلهٔ بی نشانی افتادم   که ره ز بادیهبر عرض و طول می گردد
3 نداز عرش محبت بگمرهان اینست   که در مزار شهیدان قبول می گردد
خلاف عهد بخواهی بغم مصاحب شو   که عافیت به نسیم ملول می گردد
* بود عطیه دیوان ناامیدی بس   حوصله‌ء که بگرد وصول می گردد
6 خراب معرفت عرفیم که هر سخنش   بشهر قدس ادیب عقول میگردد

۳۰٤

[240] * دل بشد فرزانه و عقلزفسون دلگیرشد   ملك شوقم را فریبت از پی تعمیر شد

U-4:هر گه // S: هر دم
U-6: ریخت آبی// S: ریخت جامی

1 [۲۳۹]U-: دل مراد//S:دکر مراد
U-2: نشانی // S: مرادی
U-3: مزار شهیدان قبول // S: مدینهٔ ما صدر سول
U-4: به نسیم // S: ز نسیمی

* 303. gazelin 5. beyti S nüshasında aşağıdaki gibidir.
بالتهاس شهادت بدیر و کعبه مرو   که در ندار قبول میکردد

1 [۲٤۰]U-: دل بشد ... شوقم را فریبت از‌پی // S: دل نشد ... شوقت را فراهیم در پی
* 304. gazelin 1. beytinin 2. bölümü, 2. beytinin 2. bölümü olmuş;

نسبت دل با خودم دیدم بسی کم مایه بود   بر جنون افزود   مش تا قابل ز نجیر شد
3 یافتم تعبیر رنگی چون ببالینم نشست   گرچه استعنای حسنشمانع تعبیر شد
کیست تا گوید بشیرین گر هوای جلوه ات   آب چشم کو مکن داخل بجوی شیر شد
گر ترا بیمـهر گفتم شکوه مقصودم نبود   شکر در خویشتن گفتمکه بی‌تاثیر شد
6 بس که تابوتم گرانباراز دل پرحسرتست   خلقی از همراهی تابوت من دلگیر شد
با وجود آنکه جرم از جانب عرفی نبود   بی زبانی بین که چون قایل بصدتقصیر شد

۳۰۵

[241] اگر زکاوش مژگان او دلم خون شد   خوشم که بحر من اسباب گریه افزون شد
دم هلاك بروی تو بس که حیران بود   دلم نیافت که کی جان ز سینه بیرون شد
3 کدام قطره خوی لیلی از جبین افشاند   که گاه گریه برون از دو چشم مجنون شد
امید من بمحبت زیاده چون نشود   که دوش کوه کن آرامگاه گلگون شد
ز بت نه گوشهٔ چشمی نه چینابروی   بحیرتم که دل بر همن ز کف چون شد
6 فغان ز طبع تو عرفی مگو بگوکز تو   طبیعتست سبب شهرت همایون شد

۳۰۶

[242] ترسم از اهل درع شوقشرابم بکشند   ببهشتم بفریبندرو بخوابم بکشند

2. beytin 2. bölümü ise,1. beytin 2. bölümü olmuştur.

U–2: با خودم // S: با خزیداری

U–4:کیست تا کوید بشیرین کر موای جلوه ات // S: در دل شیرین فتاد از شوق اشوبی که باز

U–5: شکر در // S: حال در

U–7: بی زبانی // S: تر زباتی

3 ۲۴۱–U: از دو چشم // S: ز جشم

U–6:مگو بگو ... طبیعتت سبب شهرت // S: مکو مکو ... که این شرف سبب نیست

1 ۲۴۲–U: از‌شوق // S: از ذوق

دردم ترع اگر توبه ز می خواهم کرد — بهتر آنستکه رندان بشرابم بکشند
3 من که بیزار نخواهم شدن از موی سفید — جای آنست که در عهد شبابم بکشند
چون ز آسیب شبیخون نتوانم جان برو — دارم امید که نار فتنه بخاهم بکشند
سخنی در دلم آمد که اگر گفته شد — اهل تحقیق بنا پخته جوابم بکشند
6 * بایزیدم که اناالحق بزبان می آرم — گو مریدان که همین دمیشاتابم بکشند
عرفی از صومعه بگذار که بیرون آیم — کر پندی که ز شوق می نابم بکشند

۳۰۷

[243] باز شاهین امیدم اوج پروازی کند — لیك شوقم در هوای وصل شهبازی کند
تا نشانی هست در راه از سمگلگون فیض — بانگ برشد نبرجان زن تاسبکبازی کند 31/b
3 با هوسناکان نفاق آمیزدارم صحبتی — عندلیب قدس باز اغان هم آوازی کند
دین اگر اینست کین جمع پریشان را بود — بر همن بر اهل دلشاید که طنازی کند
راز عشق ازین تراوش میکند آریس مرنج — گر بود روح الاین محرم که غمازی کند
6 صحبت بیگانه بند دوستشوخیهای عشق — عشق را در پرده بر تاب دلت بازی کند
فرح شادی را بخون افکند بگر دل کجاست — کافرین بردست و تیغ عرفی نمازی کند

U–3: من که‌بیزار ... آنست // S: من که پدر... جای اشت
* 306 . gazelin 6. beyti S nüshasında mevcut değildir.
U–7: بگذار ... که ز شوق // S: مذار ... که بشوق

1 U–۲۴۳: لیك // S: کبك
U–2: تا نشانی هست ... سبکبازی کند // S: تا نی هست ... سبکتازه
U–4: اهل دل // S: اهل دین
U–5: راز عشق ... ازین // S: راز عشقت
U–6: شو خیهای عشق // S: سوحیهای حسن
U–7: فر ح ... افگند // S: موج ... افکند

۳۰۸

[244] چو مرغ سدره که در آشیان بیاساید   بچین سنبل زلف تو جان بیاساید
برانم از دربارای ادب‌کیکچندی   زننگ بوسه ام آن آستان بیاساید
3 رزشك حوصله ام آسمان بود دلریش   کرشمهٔ که دل آسمان بیاساید
مکن هلاك ببازیچه ام بزن زخمی   که خون چکان لبم از الامان بیاساید
مبر بباغ ببر سوی گلخنم کانجا   ز بوی سوختگی مغزجان بیاساید
6 دلش که مانده شود آسمان در آزارم   هزار سال پس از من جهان بیاسا ید
چنان بماتم دل در غمت کنم شیون   که کشتگان غمت را روان بیاساید
فغان که تلخ سرشتند پیکرم عرفی   نشد که زاغی ازین استخوان بیاساید

۳۰۹

[245] آواره دلی کو روش خیرنداند   بر آبله پای که ره سیرنداند
عاشق هم از اسلام خرابست هم از کفر   .پروانه چراغ حرم و دیر نداد
3 زنهار مکاوید دلم کین مع سر مست   آءین شرو قاؤدهٔ خیرنداد
جز با دل عرفی نه برم نغمهء منصور   کیفیت این زمزمه را غیر نداند

۳۱۰

[246] بحکم عشق چو بر اهل صدق ره گیرند   گناهگار ببخشند و بیگنه گیرند

2 ۲۴۴–U: که یك // S: که باز یك
U–3: رزشك ... بود // S: زرشك ... شود
U–6: دلش که // S: ز بس که
U–7: فغان که // S: ز بس که

1 ۲۴۵–U: خیرند // S: سیرند

1 ۲۴۶–U: بحکم عشق // S: بحکم شوق

مجو بمحمل شاهی که در ولا یت عشق   گدا بتخت نشانند و بادشه گیرند
چه ظلمتست که بینندگان نمیداند   که شبچراغ ستانند یاشبه گیرند
خمیر مایهٔ آسایشست لای شراب   بگو که صاف کشان جرعهٔ ز ته گیرند
کمند کوته و باز وی‌شست و بام بلند   بمن حوالهٔ نومیدیم کهنه گیرند
در معامله بکشا بکشور عرفی   که خرده بر گهر آفتاب و مه گیرند

٣١١*

[247] عیدی چنین که زاهدان ده دین ندارد   نا ید ز دل که مارا اندوه کین ندارد
مردم بعید قربان در عیش و من بحسرت   کان حسرت شهادت عیدی چنین ندارد
صورت نبسته فرهادکارش دگرنه شیرین   گو یکنفس که گلگون در زیر زین ندارد
کافر تراست زاهد از بر همن و لیکن   او رابت ست در سر در آستین ندارد
در خلوة اریجاستاین عرض و طول طاعت   باور کنم که زاهد خود را برین ندارد
آنها که دانی ای‌دل از زاهدان بی دین   ظاهر مکن به عرفی کو نیز دین ندارد

٣١٢

آنجا که بخت بد بتقاضا غلو کند   کاری که یاس هم نکند آرزد کند
بس دانهای مهر فشاندیم و خاك شد   تا ریشه در زین که محکم فرو کند

U-2: مجو بمحمل // S: مجو بتحمل
U-3: بیسنند کان // S: بیکانکان
U-4: بکو که صاف ... زته // S: بکو که لای... زنه

U-[٢٤٧] 1: عیدی چنین // S: عیدی جنان
U-3: وگرنه // S: ز کریه
U-4: او را بت ست // S: اترا بتست
U-5: بجاهست ... عرض طول // S: بحاست ... طول عرض

* 311. gazeldeki aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut değildir.
این دیر عشق دروی خود و ملك بطاعت   جز ده ست کست کانجا رود زمین ندارد

3 طلب بکام میرسد از سعی کامل است ‏ بازش مدار اگر بغلط بست وجو کند
داروی عیسوی بقدح داشتم ولی ‏ مشفق نداشتم که مرادر گلوکند 32/a
غسل شهید عشق بآتش هنرد نه آب ‏ چون شعله را بآب کسی شست و شد کند
6 این بیغمی که با دل عرفی سرشته اند ‏ پر صبر بایدش که بدرو تو خوکند

۳۱۳

[248] آن طره چون علم بسر دوش میزند ‏ ناز سبك عنان بکف هوش میزند
زنهار هوش باش درینبزم آتشین ‏ تا نغمه خلقه بدر گوش میزند
3 من در نفس گدازی و این عشق بدگمان ‏ قفلم هنوز برلب خموش میزند
ای خاك مست شو که ز عیرت امام شهر ‏ سنگی بجام رند قدح نوش میزند
در صیدگله غمزهٔ اوتا برو ز حشر ‏ امید در میانه خون جوش میزند
6 عرفی باهل هوش حرامست جام درد ‏ عشق این صلا بمردم بهوش میزند

۳۱٤

[249] در ره سودای او فرزانه در خون میرود ‏ آشنا بر برگ گل بیگانه در خون میرود
ساغر آسودگان غلطد چو مستان در شراب ‏ میکشان عشق را پیمانه در خون میرود
3 بس که خون آلوده خیزد دوداز شمع دلم ‏ در هوای محفلم پروانه در خون میرود
از بردن لب ندانم چون شود لیك آکهم ‏ کز ته دل بالبم افسانه در خون میرود
گریه درخواب وجگرپرنیش مژگان دردماغ ‏ ناله مستور نفس مستانه درخون میرود

1[۲۴۸]–U: ناز ... عنان بکف // S: ماز ... بصف
U–2: زنهار هوش... آتشین // S: ایدل بهوش ... دل نشین
1[۲۴۹]–U: اشنا بر // S: اشنا در
U–4: دل با // S: دل تا
U–5: در دماغ // S: در سماع

6 از نگاه کرم عرفي ديده مالا مال بود — گريه زد موج و آتشخانه در خون ميرود

٣١٥

[250] بجهان چه کارسازم که بساختن نيرزد — بکدام ملك تازم که بتاختن نير زد

ز سمع هر دو عالم چه ستايم و چه يابم — که بيافتن نشايدبشناختن نير زد

3 نه تو مرد دلنوازی نه دل آنقدر که شايد — که گر از نوابيفتد بنواختن نير زد

همه قلب را چه سوزی بگداز سيم قلبی — که برای سيم خلص بگداختن نير زد

بکرشمهٔ تو عرفي دل و دين بباخت ليکن — نه چنان دلی و دينی که بباختن نير زد

٣١٦

[251] کسی کزفقرجويد کام دل درويش کي ماند — ولی گر ريشن بايد مومهای ريش کي ماند

چو نشتر ميخلد پای تمنا در دلم آری — تمنای که در دل بشکند از نيش کي ماند

3 کجا دردل گذارم ناله وصلش درنظردارم — کسی کين صيدبيندنادکش درکيش کي ماند

* تماشای معانی را اگر چشمی بدست آری — فضوليها عقل اصلاح انديش کي ماند

ز احسان غم آخر هر سر مويم توانگر شد — کسی کش غم ولی‌نعمت بوددرويش کي ماند

2 ٢٥٠–U: ز شماع ... عالم چه ... شناختن // S: ز متاع ... دشناسم

U–3: که شيد // S: بعزت

U–4: خالص // S: سيم قلبی

1 ٢٥١–U: دلی کر ريش // S: دلی کز قلبی

U–2: ميخلد پای // S: ميچکد ياش

U-4: تماشای معانی // S: تماشای معانانرا

* 316. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

زبون خود شدی عرفي ز وابس ماندکان ماندی — کسي که خويش ماند از ديکر در يکری دابش کي ماند

۳۱۷

وله

[252] لب حرف شفا گفت دل سوخته تب کرد　　　این حرف دل آشوبمرا دشمن لب کرد
بلهانه بآفت قدر ساخته بودم　　　این عقل فضول آمد و تحقیق سبب کرد
غمناك پسین زین مرد از راه که ایام　　　تا راج گر عمر تراعیش لقب کرد
با دختر رز عیب نه و عقد حرام است　　　او را که مرا حیرت این نکته غرب کرد
صوفی بکر امات وگر فتنه شد امروز　　　این طرح فساد است که در پردهء شب کرد
هر مسءله کز علم و ادب طرح نمودم　　　منغم بجوابم سخن از اصل و نسب کرد
کوکو زدن فاختهء سرد در آغوش　　　در جامهٔ معشوق مرا گرم طلب کرد
در وصل تو دانم دل عرفی المی داشت　　　آخربکنایت گله ازشرم وادب کرد 32/b

۳۱۸

[253] مست عشق تو که میدان طلب از شیرشود　　　شیه مستست که در بیشه شمشیر شود
چشم شایستهٔ دیدار فرو می بندم　　　بر ستم نیست اگر کار اجل دیر شود
مرد میدان تو زنهار کشد نی شمشیر　　　تا بود یار چرا کشتهء شمشیر بود
که به عرفی نظرت نیست تغافل چه ضرور　　　میتوان کرد نگای که زجان سیر شود

3 [۲۵۲]–U: غمناك بسین// S: غمناك نشین
U–5: این طرح // S: این طراقه
U–6: منعم بجوابم // S: بجواب سخن
U–7: فاختهءسرود // S: فاخته سرد
U–8: در وصل تو دانم // S: از وصل تو دیم

1 [۲۵۳]–U: مستست // S: میستست
U–3: تو زنهار کشد نی... یار // S: اناز کشد نه ... ناز

٣١٩*

[254] غم چو شبخون میزندهان دوستان لشکر کنید جستوجویم گر کنید از بالش و بستر کنید
هیچکس دردرد دل کفتن چومن فروز نیست حا حرم بسم الله اول کفت وگو سر کنید
3 درد دل بسیار دارم فرصد سو گند نیست هر چه گویم گرچه نا ممکن بود با در کنید
اینك آمد عرفی ازمیخانه ست و بت برست هان مسلمان دگر تغظیم این کافر کنید

٣٢٠

[255] دگرلم ز می تازه مست میگردد ز صیت مستیم آوازه مست میگردد
کلید میکدهارا بمن دهید که من نه آنکنم که باندازه مست میگردد
3 خراش نغمه دهد می گمان مبر که دلم بشام مشعله آوازه مست میگردد
چنان سر رشته کیفتیم که از نفسم خمار بیخود و خمیازه مست میگردد
کدام قافله عزم دیار حسن نمود که فتنه بر درد در داژه مست میگردد
6 * ازان شراب که مجنون فشاند بر لیلی هنوز محمل و جمازه مست میگردد
حراب زمزمهٔ تازه توام عرفی که عقل ازین نفس تازه مست میگردد

٣٢١

[256] یاران برد ز حادثه یار جهان شوند جون یار شد زمانه همه محربان شوند

---

* 319 . gazel S nüshasında mevcut değildir. [٢٥٤]

1 [٢٥٥]U-: زصیت // S: ز نام
2–U: نه انکنم // S: نه انکم

* 320. gazelin 6. beyti S nüshasında mevcut değildir.

7–U: ازان نفس // S: ازین سخن

* لنگان روند در قدمم با سبك روم — جون پا په سنگ برزنم آتش عنان شوند
جوشند چون مگس بلبم گاه نوشخند — چون تلخی رسد همه عنقا نشان شوند
در بند چه گذشته یوسف کنید خواب — چون شد خلاصبر اثر کاروان شوند
ای آسمان بتازه بر انگیز فتنه — تا دوستان به تهنیت دشمنان شوند
تابوتم ای جنازه کشان دیر تر برند — تا دشمنان ز همرهیش کمران شوند
تا نو لباس کعبه بدوشم ده ای فلك — تا ز ایران بتکده لبیك خوان شوند
اینك رسید نغمت ایوان ز خوان هند — تا معده ها در آن همگی میهمان شوند
ای خدمتی مجال عبور مگس مده — تا آش مطلبان ز نغم کامران شوند
اینك رسید مسیحای که خاکیان — در سایهء دعا بدر آسمان شوند
مردم کلیم صورت و فرعون میزنند — عرفی تو گرگ شو اگر ایشان سبان شوند

٣٢٢

هرکس بروز نیك مرا غمگسار شد[257] — در روز بدمراد ژم روزگار شد
ساقی تؤی وساده دلی بین که شیخ شهر — باور نمی کند که فلك غمگسار شد
بنمای رخ ه چهره بیندايد از نقاب — چشمی که مست گریه بی اختیار شد

2 U–۲۵٦: قدم با // S: قدمم تا
U–3: جوشند جون // S: جو شنید بر لبم
U–7: تا نو لباس // S: نی نی لباس
8– خوان ... معده ها دران // S: صلاز ... معده بروان
U–11: می زنند // S: بصیر تند

* 321. gazelde U nüshasında aşağıdaki beyit mevcut değildir.
در ترکتاز حادثه بویند همه هان — بکر بزم از ز حادثه دیده بان شوند

1 U–۲۵۷: دررروز بد مراد ژم روزگار شد // S: در روزکار شد
U–2: فلك غمگسار // S: ملك میکیمار
U–3: بنمای... بیندايد // S: منمای ... نمیداند

بی ذوق در طریق عمل کامل اوفتاد   زد تکیه بر قناعت و امیدوار شد
بعد از هزار جام قدح نوش ذوق را   عادت بدرد سر شد و دفع خمار شد
6 حسن از عمل نشانهٔ سرمست و باز گشت   نی هرکه خون چکاندرخ شرمسارشد 33/a
* جز با گرستن مژده در جهان نبود   آنهم ز حرص دیده ما نا گوار شد
هر چند دست و پاز دم آشفته بر شدم   ساکن شدم میانهٔ دریا کنار شد
9 عرفی بسی ملاف که چرخ تاختم   مردی کنون بتاز که بختی سوار شد

٣٢٣

[258] کو عشق کز شمایل عقلم جنون چکد   از کریه نوش ریزد و از خنده خون چکد
لب تشنگی زریشهٔ چشمم کشد برون   آن قطره ها خون نکه زریش درون چکد
3 خوش بدانم ار بچکد خون دل زخم   دل خون خویش می خورداز دیده خون چکد
دل نیست اینکه درد فشانست و خون چکان   دردی ز درد جوشد وخونی ز خون چکد
عرفی نگویمت بچکان خون دل ز چشم   کر تنگ صبر نیست بهل تا برون چکد

٣٢٤

[259] بداغ کفر ودین درکوچهء و بازار می باید   بخلوت سبحه در کف برمیان زنار می باید
حکایتی‌ها هشیارانه سنجد فهم بد مستی   ولیکن نکته مستانه را هشیار می باید

U–4: عمل ... قناعت // S: امل... عنایت
U–5: نوش ذوق... سر شد // S: ذوق نوش ... در شد
U–6: حسن از عمل ... سرمست ... نی ... خون ... چکانت // S: حسن عمل ... شرمست ... نه... خوی فشند
* 322.gazelin 7.beyti S nüḣasında mevcut değiıdir.

U–8: بر شدم // S: تر شدم
U–9: تاختم ... بختی // S: تاختیم ... بختت
1 [258]–U: ریزد // S: خیزد
U–2: زریش.. کشد // S: کوشهٔ... دهد
U–3: بدانم ... زخم // S: نباشد ... چشم
U–5: نگویمت بچکان ... تنك صبر // S: نکفتمت مجکان ... تنك جستم

1 [259]–U: بداغ ... در کف ... بر میان // S: نداغ ... از کف... از میان
* 324. gazelde 3 ve 5. beyitler S nüshasinda mevcut değildir.

3 * بساطی‌کاندروطرح دوعالم می‌توان کردن   بدست آورده ام اندازه و پرکار می باید

اکردرعشق صد طوفان بود مستغنی از لوحم   دگر در عافیت بادی دزد غمخوار می باید

اگربا دوست درگلشن روی ساغرگواه است او   نسیم بادهٔ و آرایش دستار می باید

6 محل تنگست زاهد گوشهٔ ویرانه می گویم   شمارا سبحه و ما را بت و زنار می باید

محبت آفتاب محشر و مشکل که عرفی را   بصحرای قیامت سایهٔ دیوار می باید

۳۲۵

ز فتنهٔ دل و جانم بناله بردستند[260]   که ناز و عشوه ز تاثیر صحبتش مستند

* چگونه می بمیان آورم درین مجلس   که باده حوصله سوز است و جمله بد مستند

3 کدام بزم بچیدم که تنگ حوصلهگان   ببوی می که شنیدند شیشه بشکستند

مگو بتجربه جامی بده که نشنیدم   که شیشهٔ که شکستند باز بنوشتند

هلاك صحبت رندان بی شروشورم   که بوی می بشنیدند و تا ابد مستند

6 بیابدیر مغان آبرو مبر عرفی   که از برون و درون در بروی ما بستند

۳۲٦

کسی میوه غم ز باغم نخرد[261]   که حسرت بعیش و فراغم نخرد

U-4: بود ... از لوح ... دکر در // S: شود ... موجم ... دکربر

U-6: محل ... کوشه ... ویرانه // S: عمل ... کوته ... مستانه

U-7: محبت افتاب// S: محبت آشکلر

1 ۲٦۰-U: بناله // S: بیاله

* 325. gazelde S nüshasında aşağıdaki beyit mevcut değildir.

زنند روز جزا طعنه ناامیدانرا   که این کرده ز عایای نمت بسنند

U-3: بشکستند // S: نشکستند

U-4: مگو // بکو

* 326. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasinda mecut iken, U nüshasında mevcut değildir..

من آن مرغم که دستان فغانی میتو انم رد   میان بلبلاتکاهی نواهی میستوانیم زد

نزد زخم دکر جند غلطیدم بخون اما   هنوز امیدوارم دست بای میستوانم زد

نیاسودم از خوردن غم دمی   که اندیشهء غم دماغم نخرد
3 دو صد شیشهٔ خون ز داغم چکید   که مرهم شرابی ز داغم نخرد
بعهدم چنان عافیت مرد زود   که تو بادهء نخلها غم نخرد
شب غم چنان تلخ برمن گذشت   که پروانه دود چراغم نخرد
6 شدم شاخ گل هیچ بلبل نخاست   شدم استخوان هیچ زاغم نخورد
مگر خورد عرفی شراب از سفال   که کوثر ز سیمین ایا غم نخرد

۳۲۷*

[262] کنون که دیده خریدیم باغها گم شد   شکست توبه شراب از ایا غها گم شد
برای گم شدگان صد سراغ حاصر بود   مرا چو نام بر آمد سراغها گم شد
3 بشاخ سنبل زلفی دلم نشیمن کرد   که زیر سایهٔ برگیش باغها گم شد
بروزگار من ای شمعأفتاب مخند   که در سیاهی روزم چراغها گم شد 33/b
رسید محمل عرفی بآستان بهشت   ز عیش خانهٔ جنت فراغها گم شد

۳۲۸

[263] تاچند بز بخیر خرد بند توان بود   بی مستی و آشوب جنون چند توان بود

تهی دستم و سامانم بغارت میرود ور نه   دو عالم را بجنس غم صلاتی میستوانم زد
مراهم نغمه سازید ای تذروان جمن با خود   که من هم مرغ این با غم نواهی میستوانیم زد

۲۶۱- U-3: شیشهٔ خون // S: شیشهء غم
U-6: بلبل // S: سوختم

* 326. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mecut iken, U nüshasında mevcut değildir..

من آن مرغم که دستان فغانی میتو انم رد   میان بلبلاتکاهی نواهی میستوانیم زد
نزد زخم دکر جند غلطیدم بخون اما   هنوز امیدوارم دست بای میستوانم زد
تهی دستم و سامانم بغارت میرود ور نه   دو عالم را بجنس غم صلاتی میستوانم زد
مراهم نغمه سازید ای تذروان جمن با خود   که من هم مرغ این با غم نواهی میستوانیم زد

* 327. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۶۲]

جامی بکشم تا بکی‌از اهل‌خرابات　　شرمنده ز بشکستن سوگند توان بود

3 بیرنگی و دیوانگی پیش بیگریم　　تا چند خود آرای و خردمند توان بود

درننگ فرورفتم وزین راحت و آرام　　دردی نه بلای نه چنین چند توان بود

* کر مژده الماس دمادم برسانند　　صد سال بیك زخم تو خرسند توان بود

6 یعقوب مده دل بجگر گوشه مردم　　تا چند اثیرغم فرزند توان بود

٣٢٩

وله

[264] چو با من درسخن لعل آتشناك خواهدشد　　بکامم هرچه زهراست ازلبش تریاك خواهد شد

3 ٣٦٣–U: پیش بگیریم ... تا چند خود // S: خویش بکویم ... تاکی جمن

5–U: الماس ... برسانند // S: الماس ... بکیرم

* 328. gazelin aşağıdaki beyti S nüshasında mevcut iken ,U nüshasında mevcut değildir.

کر مغبجه اینست ز تقصیر عبادت　　بیمنت مزدور خداوند توان بود

* 329. gazelden sonra aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

دلم ز کوشهٔ کلخن بطرف ماغ امد　　مکر خزان شد و وقت خروس زاغ امد

ببلبلان جمن وقت کل که کوش کند　　که عندلیب قفس دیدهٔ بباغ امد

دلیل خانه سیاهی روزکار این بس　　که افتاب درین خانه با جراغ امد

مکر وظیفهٔ عرفی نداد باده فروش　　که سوی میکده مخمور و بیدماغ امد

بکاه نزع که رندان بتوبه میکوشند　　قدح کشان تو صاف کرشمه مینوشند

برو بیاله خونین بخر ز قصا بان　　مشو کدای شبانان که شیرمیدوشند

فتد ز سردی دوزخ بر عاشقان لرزه　　اکر جه از نفس ز مهریر میجوشند

بتان که نعمتشان ملك جان شیر نیست　　بشو می دل من خون تلخ مینوشند

بحسن شرم خطا بیشکان قسم عرفی　　که کر تو شرم کهنی فعل ز شت می بوشند

هجوم عاشقان در کوی او افزود و خوشحالم　　کرین پس در هلاکدوستان بی باك خواهد شد

3 چه غم گردامن پاکت بخونم گردوآلوده　　که فردا هم بآب دیدهٔ من پاك خواهد شد

نیم نامید اگر دستم بود کوته زدامنش　　چومیدانم که درجولا نگه اوخاك خواهد شد

ز مست افتادن درمسجد ای زاهد مشو رنجه　　که صحن مسجدت فرد ازین تاك خواهد شد

6 چه چاك پیرهنی دوزی‌ای زاهدوزین غافل　　که تا دامن گریبان کفن هم چاك خواهد شد

شود سودای پابوستو افزون در سر عرفی　　درین زوری همانا بستهٔ فتراك خواهد شد

۳۳۰

[265] در ملك عشق هر که شهیدشنمی کنند　　کفت و شنید ماتم و عیدش نمی کنند

یوسف دش آنکه راست رود بهرفتحباب　　محتاج التفات کلیدش نمی کنند

3 یارب کجا بریم وفارا که این متاع　　در کشور وجود خریدش نمی کنند

* هرکس که های و هونکشید اهل روزگار　　گوش رضا بگفت و شنیدش نمی کنند

خون ریز عشق بین که جگر گوشهء خلیل　　آید بزیر تیغ و شهیدش نمی کنند

6 از نوحه مرد عرفی مجنون و اهل هوش　　گوشی بنغمهای شنیدش نمی کنند

۳۳۱*

[266] بجان خسته ندانیم کان بلا چه کند　　عنان بدشمن جان داده ایم تا چه کند

بدوستان نظرش نیستمحر و دشمن بس　　کسی که دشمن محراست دوست را چه کند

3 تبسم تو که ناسور را بود مرهم　　بسینه نیش زند نیش غمزه را چه کند

هزار گونه مراد محال میطلبی　　تو خود بگو که اجابت بدین دعا چه کند

2 ۲۶۴–U: کرین // S: کزین

4–U: نکه او خاك // S: نکه خود

6–U: چه ... زاهد و // S: تو ... محرم

7–U: در سر // S: بر سر

6–U: از نوحه // S: از نوجه

* 330. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir. ۲۶۵

* 331. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۲۶۶

مجو سعادت طالع دمی که فرصد رفت — چو سر بریده بشود سایهء هما چه کند

6 بگو وفا نکند دوست با منش عرفی — نمیشود بوفا آشنا وفا چه کند

۳۳۲

[267] دوش کز عشق تو دل عیب سلامت می کرد — ناگواری غم کار حلاوت می کرد

جان برفت ای غم و همراه نرفتی آری — أین گونه داشت که عمری بتو عادت می کرد

3 دوش کآینهء دل داشتش پیش نظر — تاب دل بین که تماشای قیامت می کرد

ای که توفیق مرا برگ فراغت می‌داد — کاش خون در دلم از در و قناعت می کرد

گر نه مقصود دلم تلختراز هزیان بود — کی دعادست در آغوش اجابت می کرد

6 گر نه دو شینه اجل بهر تو میمرد چرا — کشتن خلق بناز تو وصیت می کرد 34/a

گیسوی حور پریشانی ماتم بشناخت — ور نه کی سنبل ترگلش جنبت می کرد

بعد مردان بجان شد زر عرفی رایج — کاش درحسن حیات اینهمه شهرت می کرد

۳۳۳

بباغ عشق تذر و طرب حزین میرود — چو میوه خیز شود شاخ میوه چین میرد

بکیش برهمنان آنکس از شهیدانست — که در عبادت بت روی برزین میرد

3 ززخم کفر محبت نمی برد لذت — هما به است که زاهد بدرد دین میرد

اجل نیامده مردم که خستهء غم عشق — دو روز بیشتر از روزواپسین میرد

1 ۲۶۷–U: حلاوت // S: ملامت

U–2: ای غم ... نرفتی ارای // S: از غم ... نرفتی کویا

U–3: پیش نظر// S: روی برو

U–4: ای که توفیق ... فراغت ... از درد // S: انکه ... قناعت ... از برك

U–5: تلختر از هزیان // S: تلختراز خرمان

U–6: بناز تو // S: بناز نو

U–7: سنبل // S: سنبلو

چراغ بزم یقینم نه شمع اهل دلیل | که از دمیدن افسون آن و این میرد
6 عبیر طرهٔ حورش غبار آینه است | کسی که گردره دوست بر جبین میرد
مزن ترانهٔ تحسین بشعر من عرفی | که شمع طبع من از باد آفرین میرد

۳۳۴*

[268] چنانکه در چمن روضه خس نمی گنجد | بباغ عشق گیاه هوس نمی گنجد
ززخم نادك درد تو لذتی گیرم | که آن بحوصله ذوق کس نمی گنجد
3 ازان دلم همه ترکان جنگجو طلبند | که در حوالی آتش مگس نمی گنجد
در آبه سینهٔ و صد کوه غم نبه بردل | چنین که در دل تنگم نفس نمی گنجد
مگو بباغ بهشت آی و دلکشای ببین | که بلبل دل من در قفس نمی گنجد
6 صباح و شام دران کوچه میکشد عرفی | که ترس شحنهٔ و بیم عس نمی گنجد

۳۳۵

گر نیم قطره می زدهان سبو چکد | بال فرشته فرش کنم تا برو چکد
امید را بکش بنهانی که تا ابر | اشك مصیبت از مژهٔ آز رو چکد
3 بعد از هلاك اگر بفشارند خاك من | هم خون دل تراو دو هم آبرو چکد
آن تشنگی بعشق فروشم که تا ابد | آب حیات از دم شمشیر او چکد
عرفی در آبنوجه که بسیار بیغمم | باشد ز دده قطرهٔ اشکی فرو چکد

۳۳۶

[269] سرم ز وصل نهانی بلند خواهد شد | زمانه از گل و حسن نخلبند خواهد شد

* 334. ve-- 335. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [۲۶۸]

کسی که نوحه نکردی بماتم دل تنگ   حریص زمزمهء و هر زه خند خواهد شد

3 مراد بر اثر غیر کومرا شتاب   که باز طالع ما ارجمند خواهد شد

بحیرتم ز غزال رمیدهٔ مقصود   که صید این دل کوته کمند خواهد شد

بکوی غیر نماند وداع شربت کام   که ناگوار تراز زهر خند خواهد شد

6 لبم دهد مگسا امید راه مژده   که زهر خنده با نو شخند خواهد شد

ز غود قافله غم نیست در میان غزل   که یار چونبه پسند و پسند خواهد شد

بیا بحلم که آن آتشی که می طلبی   کنون ز سینه عرفی بلند خواهد شد

۳۳۷

[270] از مرگ من آن عشوه نمارا که خبر کرد   آن فتنهء ماتم زد هارا که زدهارا که خبر کرد

افسانه غمهای تو گویند بنوجه   از درد دلم اهل عزا را که   خبر کب

3 گویند که آشفتگی هست در آن زلف   زین غم که فزون باز هبا را که خبر کرد

بودند بهم گرم نگاه من و معشوق   بیگانگی آموز حیا را که خبر کرد 34/b

خلد از تو نگیرند شهیدان محبت   از جود تو این مشت گدارا که خبر کرد

6 در صومعه زهادنهان باده گسارند   از شیوهء مااهل ریا را که خبر کرد

عرفی بتو رندا ن ته خم لطف نمودند   از تیر گیت اهل صفا را که خبر کرد

۳۳۸*

[271] گرم دعای ملك خاك رهگذار باشد   بحر کجا که نهم پای نیشتر باشد

[269] U-2: حریص... وهر زه // S: حریث ... دهر

U-3: شتاب // S: بشتاب

U-5: بکوی // S: زکوی

U-6: لبم ... راه ... بانو // S: لبت ... را ... ماتو

U-7: در میان غزل ... که یار چون // S: در جهان عزل ... که یار اکر

U-8: بیا بحلم ... کنون // S: بیا کلیم ... ز طور

[270] U-7: ته خم ... خبر // S: زهمین ... ریا را

در آفتاب طلب کشت بخت ما همه عمر　　　نیافت سایهء نخلی که بار در باشد
3 امید عافیت از مرد نیست و میترسم　　　که مرگ دیگر و آسودکی دگر باشد
بیال خویش منازای‌هما بگلشن عشق　　　درین چمن قفس مرغ بال و پر باشد
بده بشارت طوبی که مرغ همت ما　　　بران درخت نشنید که بی ثمر باشد
6 بآتش جگر تشنگان نگردو خشك　　　ز آب دیده ٔ ما دامنی که تر باشد
تمام آتشم و ناله بی اثر عرفی　　　فغان که دو زخیان را کجا اثر باشد

۳۳۹

[272] مگو که نغمه سرایان عشق خاموشند　　　که نغمه نازك و اصحاب پنبه در گوشند
شکست شیشهء و در پا خلید و بیخبران　　　هنوزمیکده و آشوب و عافیت کوشند
3 اگر ز دیر برندت بطوف کعبه مباد　　　امید و یاس درین کوچه و دوش بردوشند
هزار شیشه تهی گشت و تنگ حوصلگان　　　هنوز بیخبراز ته پیالهء دوشند
* چه محنت آوردآن وآن جمع راکه پیاله که تو　　　بریشه دل شان منجلی و خاموشند
6 ** فغان زعادت عرغی‌که باتو دشمن جان　　　رهش زدی ز دلش دوستان فراموشند

۳٤۰*

[273] بکیش اهل وفا مدعا نمی گنجد　　　امید در دل و در سر هوا نمی گنجد

* 338. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۷۱]

1 [۲۷۲]-U: اصحاب // S: احباب

U-3: اکر ز دیر ... یاس// S: اکر بدیر ... یابس

* 339. gazelin aşağıdaki beyti S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

مکن بصومعه منزل بیا که طاعیتان　　　تراشه جبین خراباتیان مدهوشند

U-5: انجمع راکپیاله // S: این جمع را بناله

** 339. gazelin 6. beyti S nüshasında mevcut değildir.

* 340. gazelde 3,4, ve 5. beyitler S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir. [۲۷۳]

دل مسیح کشاید کل مراد رواست　　　که در بهشت وصالت صبا نمیکنجد

** میان حین محبت یگانگیست چنان   که در میانه بغیر از حیا نمی گنجد
3 ز بس که تنگ شد از مستی کرشمه و ناز   بزگسش نگه آشنا نمی گنجد
چنان ربوده سرم را هوای درویشی   که در سعادت بال هما نمی گنجد
خراب روضهٔ عشقم که با فضای دو کون   تذر دعا عافیتش در هوا نمی گنجد
*** 6 أزآن بکعبهٔ اسلام میردد عرفی   که در صنمکده شید دریا نمی گنجد

۳۴۱

274 * حیف است که دستی بنمکدان تو یابند   ز اغان هوس را مگس خوان تو یابند
ای گل ز صبا راه بگردان که مبادا   مرغان بنسیمش ره بستان تو یابند
3 باید که رسد جان بلب خضر و مسیحا   تا قطرهٔ ما ز چشمهء حیوان تویابند
ان فتنه که در خون کشد اشوب قیامت   در سلسله زلف بریشان تو یابند
چون شعر تو عرفی نکزینند که عالیست   هر بیت که در صفحهٔ دیوان تو یابند

جنان ز بعد تو دیوانکی رواج کفت   که در حریم وصال اشنا نمکنجد
فغان که تنك دلی در میان ماعست   بغایتی که اثر در دعا نمیکنجد

** 340. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir. **

جمال دوست فراغم دهد زیاد کلم   جراغ او بشبستان نا نمیکنجد

*** 340. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken U nüshasında mevcut degildir. ***

خرد دارالشفا و جهل محنت خانه میسازد   هلاك مستیم کین مرد و را ویرانه میسازد
جنان شایستهٔ عشقم که بعد از سبوختن کردون   زخاکم بلبل از خاکسترم برؤانه میسازد
دو روزی‌بارساکشتم وجودم بی حلاوت شد   مرا جام شراب کریهٔ مستانه میسازد
جو تنها کردم از غمهای او صد همنشین دارم   میان بیغمان تنهاییم دیوانه میسازد
دکر زاهد جه دارد برسر بازار شیادی   ز جوب آبنو انجا عصاد شانه میسازد

2 ۲۷۴–U: مرغان // S: مستان

3–U: باید که رسد ... تا قطره // S: اید که رید ... تا جرعه

* 341. gazelde aşağıdaki beyitler S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

شرمنده آنخشك لبانیم که مردم   دست و لب آلوده زمهمان تو یابند
ای وای براسوده ولائی که به تهمت   در کام دلم لذت بیکان تو یابند

5–U: نکزینند // S: بکزینند

۳٤۲*

[275] بیا ای بخت سرگردان نشینید   بزیر سایهء سرو و گل و بید
که در باغ فروچیدیم محفل   که دروی عندلیب کرد ناهید
3 کدامی باغ باغ وصل دلدار   که آبش سیردد در جام جمشید
زهی باغ که برگ لالهٔ او   زند سیلی بحسن ماه و خورشید
ازآن دم کاستین زد برو ما غم   نسیم این بهشت عیش جاوید
6 دل و جان هر دم از هم می ربایند   قبول منت و تاثیر امید 35/a

۳٤۳

[276] ز کوی عشق ملك دل شکسته می آید   مسیح میرود آنجا و خسته می آید
شهید نادك آنم که چون رود بشکار   غزال قدس بفتراك بسته می آید
3 * زمانه گلشن عیسی کرا بیغما داد   که گل بدامن ما دسته دسته می آید
هجوم درد بدانگونه بسته راه نفس   که بر لبم ز درون خسته خسته می آید
هوس بهمت عرفی مگر بشیخون زد   که زخم دارد بمحمل نشسته می آید

۳٤٤

کشود در زلف معبز شمال تا چه کند   نهفت چهرهء عاشق حیال تا چه کند
بیك دو روزهٔ وصالش زمانه خونم خورد   هنوز دشمنی ماه وسال تا چه کند
3 بصد کرشمه مرا سوخت تا خطش ندمید   هنوز کشمکش خط و خال تا چه کند
شراب حاضر و شمشیر من و عمر ملول   بس دو جام دگر این ملال تا چه کند

* 342. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۷۵]

3 [۲۷٦]–U: عیسی ... بیغما ... دسته // S: عیش ... بغارت ... بسته

U-4: خسته خسته // S: جسته جسته

* 343. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

بدیر عشق برید این شکسته راز بهار   که از شکنجهٔ اسلام رسته می اید

مجال حرف سپارش نبود و بلبل بود　　کنونکه یافته عرفی مجال تا چه کند

۳٤٥*

[277] هرجا که مست وغمزه زن آن غشوه آ ئین می رود　　دل میچکد جان میدهد سرمیبر دین میرود
ازوعده گاه وصل او هر شام تا غمخانه ام　　آرام در خون میطپد امید غمگین میرود
3 گویا ز عیش آباد وصل آمد نسیم مژده　　کز خون دل گل میدهد وز روی‌غم چینمیرود
گریارشادی نیست دل هرگه که نامش میبرد　　بحرچه غم را برزبان صد گونه نفرین میرود
خیزد دعای گولبم از معبد ناقسیان　　تا خلوت حسنقبول آشوب آیین میرود

۳٤٦

وله

[278] بازم بطوف میکده احرام تازه شد　　ذوقم هوسهای لب جام تازه شد
گشتیم باز می کشد و ارباب شید را　　آیین طعن و شیوهٔ دشنام تازه شد
3 ذوقم بمانده بود و زخونابهای تلخ　　اینك حلاوت همه در کام تازه شد
ز نار را نیابت تسبیخ میدهم　　ای اهل شرع مژده که اسلام تازه شد
* میجو شد از درون دلم چشمه چشمه خون　　طوفان‌نوح را دگر ایام تازه شد
6 ** عرفی بسی بتشنه لبی عمر باختم　　کز درد و صاف ساقیم انعام تازه شد

* 345. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۷۷]

3 [۲۷۸]–U: ذوقم نمانده بود و ز خونا بهای تلخ　　اینك حلاوت همه در کلم تازه شد // S:
زخم الست رو بتراوش تهار باز　　دردی که صبح بود مرا شام تازه شد

* 346. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
صد زخم ساخورد که ذوق از نمك نداست　　اینك نه بین که جون بنمك نام تازه شد
U–5: از درون // S: از تنور

** 346. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
دیدم تذرو روضه که می برسد ره تنشست　　برواز دل بکوشه ان بام تازه شد

۳٤۷

[279] کشتم اندر دل خوبان همه خوبان خوٚرند — همه دل در شکن زلف پریشان خوٚرند
بس که پیمان شکنی دردل شان جاکرداست — بسته پیمان بجود و آفت پیمان خوٚرند
3 که در اندیشهٔ خودگاه در آیینهٔ ما — دیده بر صورت خود دوخته حیران خودند
شیوهٔ ناز و نیا زخود و ما برده زیاد — بلبل باغ خود و درد گلستان خودند
نی سبك دستی مهمان نه مگس ران ادب — همه حلوای تراو و مگس خوان خودند
6 لب نوشین بمکید و دل مردم بگزید — نیشتر زار کسان و شکرستان خودند
عالمی کشته به بمحری وبا خویش بمحر — همه سرمایهٔ بیدردی و درمان خودند
جان ارباب وفا خاك شد اندر کف دوست — بس که سر گرم نواز شگری خوان خودند
9 کسی بایمان کسی شان نظر افتد عرفی — همه آیینه بکف دشمن ایمان خودند

۳٤۸

[280] خوشا کسی که دم آب بی شراب نخوٚرد — دمی که جام شرابی نداشت آب نخورد
ز نقص تشنه لبی دان بعقل خویش مناز — دلت فریب گر از جلوهٔ شراب نخوٚرد
3 کسی ارادهٔ جولان عافیت ننمود — که زخم تیر بلا پای دررکاب نخوٚرد
رود بچشمهٔ حیوان و تشنه باز آید — کسی که از دم عشق تو آفتاب نخورد
چه روستاییٔ بی مشریست این عرفی — که توبه کرد و می از دست آفتاب نخورد

* 347. gazel S nüshasında mevcut değildir. [۲۷۹]

1 [۲۸۰] U–: دم // S: دمی
U–2: ز نقص ...از جلوه // S: ز فیض ... چشمه
U–4: عشق/آفتاب // S: شمشیر عشق آب

۳۴۹

[281] کسی بدیدهٔ ناموس خوار می آید | که پاسخ سخنش ناگوار می آید
زمانه اهل دل‌نیستش نمی دانم | که بوی دل زکداین دیار می آید
3 ولی بروشنی‌آفتاب‌خنده زند | که از زیارت شبهای تار می آید
هزار جان گرامی بزخ جو نخوند | بعالمی که درد دل بکار می آید
گر از لیاقت خود شیخ آگهی یابد | ز صدر صومعه تاپای دار می آید
6 گذشت مدتهمخانگی جان عرفی | ز غیر خانه تهی کن که یار می آید

۳۵۰

[282] شبی که در قدم وصل یار می گذرد | بذوق گریه بی اختیار میگذرد
کسی که محرم درد منست میداند | که دیده بی تم و آب از کنار میگذرد
3 مخواب دردل شبها که موج قافله ایست | که از کسی که بشبهای تار میگذرد
بحر که عرضه کنم درد خویش می بینم | که عرقه ام من و او برکنار میگذرد
صلاء فرصت برهان نیستی بر لب | پیاله در کف و صرف خمار میگذرد

1 ۲۸۱–U: ناموس... که پاسخ // S: موبس... که تلخی
U-2: ولی نیشتش // S: وفا نیشتش
U-3: بروشنی آفتاب// S: که شبی آفتاب
U-4: بزخ // S: بینم
U-5: لیاقت // S: حماقت

2 ۲۸۲–U: درد منست ... بی‌تم و آب // S: این در کهست ... بی نم لواشك
U-3: که موج ... کسیکه // S: که فیض ... کمیکه
U-4: بر کنار // S: در کنار
U-5: در کف // S: بر کف

6 شکاریان طلب نقش پای صید کنند — تو مست خوابی و هر دم شکار میگذرد
دلم بکوی تو با صد هزار نومیدی — باین خوشست که امیدوار میگذرد
دم جدای دشمن رواستآفت جان — چنان نمود که یاری زیار میگذرد
9 زشان مطلب و شوق زبون من پیداست — که فرصتم بهمین خارخارمیگذرد
در انمقام که عرفی ز دل گذشت و هنوز — گهی که میگذرد اشك بار میگذرد

۳۵۱

[283] عاشقان گر بدل از دوست غبار دارند — گریه گرد نشان در شب تاری دارند
آبحیوان ببری خضر که ارباب نیاز — چشم امید بفتراك سواری دارند
3 راه ارباب محبت بفنا نزدیك است — سوزنی در کف و پا دوسه خاری دارند
جان و دل را بمی فرحت آتش زده اند — باده در شیشه نماند است و خمار دارند
جان حقیر است بهر نام نثاری محرم — تو همین گوی که احبابنثاری دارند
6 چه بطاعت طلبی برهمنانرا زاهد — تو رباورز که این طایفه کاری دارند
بندهٔ خلوتیان دل جاکم کایشان — بشهیدان غمت لذت خواری دارند
هرکه را می نگرم سوختهء می سوزد — شمع و پروانه از این بزم کناری دارند
9 عرفی از صید که اهل نظر دور مرو — که گهی گوشهٔ چشمی بشکاری دارند

۳۵۲

[284] آنکس که مرا بادل غمناك بر آورد — نتواندم از خود ته غم باك بر آرد

U-6: شکاریان طلب // S: شکاریان فلك
U-7: صد هزار نو میدی // S: دلیل محرومی ... بدین
U-9: زشان ... شوق // S: نشان ... ذوق
1 U-۲۸۳: بدل از دوست ... گردنشان ... در شب تاری // S: بدل از یار ... کرد و نشان ...دست بکاری
U-2: ابخیوان ببری // S: ابخیوان ببرای
U-4: را بمیْ فرحت // S: ماتمی
U-5: احباب // S: ارباب
U-7: جاکم کایشان ... لذت // S: جاکم که هنوز ... قرب
U-9: دور مرو // S: دور مشو
1 U-۲۸٤: از خود ته // S: از پو ته

* آن نشاء شوخی که بر آورد گل از شاخ		چون لآله مرا با جگر چاك برآورد
3 دود دلم از چشم بد اندیش نهانست		باآنکه سر کز روزن افلاك بر آورد
ز آتش همه خود راست ازان غیرت معشوق		در بر رخ نظاره ادراك بر آورد 36/a
آن گنج که جوید ز ملایك دل عرفی		از عرش فرود آمد و از خاك بر آورد

٣٥٣

[285] هوشم بگاهی برد جانانه چنین باید		یکجرعه خرابم کرد پیمانه چنین باید
تاکرد بناعشقت افسانه هجران را		در خوب فنا رفتم افساه چنین باید
3 از بس که غبار غم از سینه بشد رفته		تازانوی دل گرداست اینخانه چنین باید
بیگانه بدور من رخساره کند پنهان		رنجش نتوان کردن بیگانه چنین باید
نادیده جمال او محرش ز دلم سر زد		ناکاشته می روید این دانه چنین باید
6 می بینم و می جویم می چینم دمی ریزم		میخندم و می گریم دیوانه چنین باید
در خون جگر عرفی می علطد و میسوزد		در آتش خود در قصد پروانه چنین باید

٣٥٤

[286] کی دلم شاد از میِ تاب و نوایْ نیشود		أن که از غم شاد کرد و شاد از یهاکی شود

* 352. gazelin aşağıdaki beyti S nüshasında mevcut değildir.

3–U: باانکه // S: با اینکه

5–U: ان گنج که جوید ... عرفی // S: ان کنج که کم شد ... عرفیست

4 ٢٨٥–U: بیگانه بدور من // S: هنکامه زهدان از من

هر کراسیماب غفلت ریخت آسایش بگوش — کی دلش را چشم باز از نعره یاحی شود
3 * گرد ره رومتفق گردند در راه خطر — کاروانی جمع گردو چون دو منزل طی شود
زاهد بیهوده گو را مانع از هذیان مشو — گوش کی تابر سرد ستان روم و روی شود
آنکه جوید سر بلندی در مصیتهای عشق — مشت خاکی برسرش ریزم که تاج کی شود
6 از نگاه گرم دشنام لب میگون او — نوش برلب زهر کرد و زهردردل می شود
زین که خواهدمجوشدعرفی زدندان لب ببند — میشود محو این ترنمها دلی تا کی شود

٣٥٥

[287] دلی کزحسن آن گلدرنظر گلزار ها دارد — اگر برگی گلی باشد درونش خارها دارد
دلیل عصمت زاهد بدانی ز هدو تقوی را — که او در پردهٔ اسلام و دین زنارها دارد
3 من و دادی شوق نادك صید افگنی کانجا — تدروان حرم را بر سر دیوار ها دارد
* اگربادی وزد چون شعله برمن عشق می لرزد — از ین معلوم میگردد کز برمن کارها دارد
ز منع اینده و تکلیف خوشحالی در آزاراست — زبان شکوه عرفی از چنین آزارها دارد

٣٥٦*

[288] جان بیادلبت شکر خاید — دل بدندان غم جگر خاید
ظن سیری مبر که لقمهٔ خام — بخت پیراست و دیرتر خاید
3 دل آشفته بخت من تاچند — جای آنگشت نیشترخاید
آنکه گیسرو مزاج پروانه — شعله چون میوهای تر خاید

2 [٢٨٦]–U: غفلت // S: حسرت

* 354. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U–4: زاهد... مانع... مشو ... کی // S: جاهل ... منع ... مکن ... کن
U–7: زین// S: دینه
1 [٢٨٧]–U: اگر بر گی // S: اکر برك
U–2: زاهد بدانی ... که او در ... دین زنار // S: زاهد ندانی ... که اندر ... او زنار
U–3: من ودای... کانجا // S: من و دیری ... انجا

* 355. gazelde 4. ve 5. beyitler S nüshasında mevcut değildir.

* 356. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٢٨٨]

بس که یابد خلاوت از پرواز — طایر شوق بال و پر خاید
6 لب شادی به بست یکچند کی — عرفی اکنون لب دگر خاید

۳۵۷

[289] کسی که از الم عشق بی دماغ شود — عجب که همره جانان نگشت باغ شود
چراغ انجمن طور اگر دهد پر تو — ز خاك بادیه هر ذره شبچراغ شود
3 چراغ تیره شبم بی رخت شب دگر است — نقاب را بکشا تا شبم چراغ شود
بداغ تشنگی آسوده ام در ان دادی — که شعله از نم آب حیات داغ شود
تذر وفاخته از بس نفاق در زیوند — بدان رسید که بلبل انیس زاغ شود
6 ز بس که داده به عرفی عجب متاع فراغ — قرار داد که نبود اگر فراغ شود 36/b

۳۵۸

[290] چه گرمیست که در سرشراب میسوزد — چه آتش است که در دیده خواب میسوزد
کسی که برق محبت و روزند آتش — ز تاب سایهٔ او آفتاب میسوزد
3 کنونکه آتش می جمع شد بآتش حسن — مپوش چهره که ناگه نقاب میسوزد
مرا چه جرم که آتش فتد بزهد و صلاح — که این متاع ز برق شهاب میسوزد
یکیست ی‌تش و آب حیات در وقتی — که گرمی جگر تشنه آب میسوزد
6 * زروی گرم وفا باز میجهد برقی — که در عنانصبوری شهاب میسوزد

1 ۲۸۹–U: دماغ ... نکشت // S: فراغ ... کشت
5–U: رسید که ... واغ // S: رسیده ... باغ
6–U: عجب ... فروغ ... داد نبود اگر فراغ // S: غمت ... فروغ ... داده که سودا کری داغ

3 ۲۹۰–U: کنونکه ... جمع ... مپوش چهره // S: جنین ... حمع ... بهوش باش
4–U: شهاب // S: شباب

* 358. gazelde 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

خدایرا بشانید آتش عرفی که توبه کرد ز ذوق شراب میسوزد

۳۵۹

[291] معلوم کز تر شخ اشکی جه کم شود آن آتشی که از دل جیهون علم شود
گر غم شود هلاك شهیدان عشق را در روضه بحث بر سر میراث غم شود
3 * داند غبار دردم و آسوده خواندم یارب گه چند گه بوفامتهم شود
فردا که تیغ باز کشت زیور بهشت آرایشمزار شهیدان ستم شود
تا صد سفال میکده آیینهٔ مراد بی بحره آنکه در طلب جام جم شود
6 صد کام در دلم کذر و جون رسم بدوست مانند ارزو که دو جار کرم شود
این نشه کس به طنیبتعرفی نشان نداشت کز سومنات خیزد و مرغ حرم شود

۳٦۰

[292] هر زمان درفته خوش نا محربانیمیشود وینهمه غوغا برای نیم جانی میشود
* عشق باغ دلنشین داردکه مرغ دل درد گر نشیند برگیاهی آشیانی میشود
3 هرکه بنشیند بگردخوان بگردشهی دهر گر ستاند یك نواله میز بانی میشود
کیمیا گر نشاهٔ دارد که داروی مسیح گر بدستم اوفتد در دگرانی میشود
در ره غم گر بدید آید بتسلیمش سبار گر بدست چاره بسپاری جهانی میشود
6 گر بمستی هر زه قانونی فروچیند کسی در میان مردم عالم زبانی میشود
جان فدای همت عرفی که چون جولان کند کز زینٔ گرد عنانش آسمانی میشود

U-7: ز ذوق // S: و ز شوق

* 359. gazelde 3.ve 7. beyitler S nüshasında mevcut değildir. [291]

U-5: تا صد سفال // S: با شد سفال
U-6: رسم // S: ریسم

1 [292]U-: نیم جانی // S: همزانی

* 360 . gazelde 2,3, ve 4. beyitler S nüshasında mevcut değildir.

U-5: در ره غم // S: ذرهٔ غم
U-7: که چون جولان ... کز زین // S: که جولان ... کر زمین

۳۶۱

[293] آنکه در راه طلب ماند و پای نکشد — کوسر رشته رها کن که بجای نکشد
من خود از تربیت دل نکشم دست ولی — ترسم این آیینه کارش بصفاءی نکشد
آخر اصاف بده تابکی از دست تهی — نکشاید کمری بند قبای نکشد
نکتهء عشق کجا حوصلهٔ عقل کجا — تحفهٔ شاه کسی پیش گدای نکشد
هر که گروی نفشاند ز رخ همسفران — سعی او در ره مقصود بجای نکشد
هرکشی عادت ما نیست بگویند که عشق — لشکر برق بتسخیر گیاءی نکشد
عرفی از نغمهء ناهید لب ناله بند — ناله تاهست مرا دل بهوای نکشد

۳۶۲

[294] عاقلان آداب آموزند در سوایت کنند — دامن جمعی بدست آور که شیدایت کنند
ناگهان عشقت گذرند از حجاب ناکسی — پر ده بکشا تاز نادانی تمنایت کنند
باغ گل پژمرده کردی روز کس درهم مکش — من هم از غیرت گذشتم کو تماشایت کنند
بس نکوی‌جلوه کن بر مستحقان زینهار — تادعای بحر حسن عالم آرایت کنند 37/a
عرفی ارمایٔ قدم در دادی اهل خرد — صد بیابان خار خذلان تحفه بایت کنند

2 ۲۹۳–U: دست ولی // S: منست لیك
U-3: از دست تهی // S: این دست هوس
U-4: عقل کجا // S: صبر کجا
U-5: زرخ // S: برخ
U-6: بکویند که عشق // S: بکویید بعشق

1 ۲۹۴–U: عاقلان آداب// S: عاقلان ارایت
U-2: ناکسی ... بکشا // S: بیکس ... مکشا
U-4: نکوی // S: بکوی
U-5: اهل // S: میل

۳۶۳

ردیف ذال معجمه

[295] مجنونکه عیشش از غمر لیلی شود لذ یذ حرمان‌بکام او چو تمنی شود لذ یذ

حشمت بلذتست ولی کی رسد بصلح کی اضطراب همچو تسلی شود لذ یذ

3 این تلخ گریه را شکر آمیزش کن بخند تاگریه ام چو خنده به سلمی شود لذ یذ

بی تربیت شماءل حسنت کمال یافت بی آفتاب میوهء طوبی شود لذ یذ

چون سر کنم حدیث تو با ذوق اهل حال کاری کنم که لفظ چو معنی شود لذ یذ

6 عرفی چه خوش بودکه چو بوسی کنم سوال مانند بوسه برلبش از می شود لذ یذ

۳۶۴*

ردیف رای مهمله

[296] گر مرد وفایٔ ره بازار الم گیر رو پنجه ز الماس کن و دامن غم گیر

اسباب پریشانیست ای دل همه جمع است دامن بمیان برزده و راه عدم گیر

3 ۲۹۰–U: این تلخ... امیزش ... بخند تا کریه‌ـخنده به سلمی // S: زین تلخ... امیز ... کند ... هر کریه خنده ایم چو لیلی

U–6: بوسی ... از می // S: موسی ... آرای

1 ۲۹٦–U: گیر // S: کر

3 عیشی بغم دوست برابر نتوان یافت — رو کام دو عالم همهرا بر سر هم گیر
ساقی هوس آموزی جام از دل ما نیست — تاوان صراحیکه شکستیم زخم گیر
خاکستر پروانه طلبگار سموم است — آخر که ترا گفت که آهوی حرم گیر
6 هان زلف برین صیدمکش کین دل عرفی است — ای باد مسیحی ره گلزار ارم گیر

٣٦٥

[297] شراب یاس بجام و سبوسی ما بگذار — شکسته رمگی مارا بروی ما بگذار
دگر شراب دگر خون دل دگر الماس — تو گوشه گیر و بکام گلوی ما بگذار
3 بکشت زارغم ای اشك صد نظر دارم — بذوق گریه آبی بجوی ما بگذار
ز نوحهوانتوان داشت گریه مستانرا — تغافلیکن و مارا بخوی ما بگذار
مکن سراغ سراسیمه شوق را ای خضر — نه آهنین قدمی جست و جوی ما بگذار
6 نخفته نذر توای محتسب دو جامی هست — صراحی همه بشکن سبوی ما بگذار
به بیع گاه مذلت بهر چنین عرفی — تو این معامله بآبروی ما بگذار

٣٦٦

[298] چکونه سوز غم او دهم بسوز دگر — که دلفروغ نیابد بدلفروز دگر
شراب عشقم اگر بو کنند محشر یان — سوال روز قیامت فتد بروز دگر

U-3: یافت // S: کرد
U-4: نیست // S: رفته

* 364. gazelin S nüshasında beyit sıralaması U nüshasına göre karışıktır.
5. beytin 2. bölümü 6. beytin 2. bölümünde:
6. beytin 2. bölümü 5. beytin 2. bölümünde yer almıştır.
364. gazelin U nüshasinda aşağıdaki beyit mevcut değildir.

ای عشق مبر سنبل فردوس بدوزخ — از کلشن ما مشت خسی سوخته کم کیر

U-6: هان زلف برین ... مسیحی ره گلزار // S: هان تیغ بدان ... مسیحا زه ستان

1 [۲۹۷]–U: یاس // شرم
U-2: دگر شراب ... دگر ... دگر // S: اکر شراب ... اکر ... اکر
U-3: گریه آبی ... بجوی // S: کریه که آبی ... بروی
U-4: ابخوی// S: ابروی
U-5: سراغ ... سراسیمه // S: براغ ... سیمکان
U-6: نهفته نذر // S: نهفته از توای

3 زامرد نهی محبت رسوم شرع مجوی — که آن یجوز دگر گفت لایجوز دگر
بیار بربط مجنون بمشهد عرفی — که عشق نوحه طرازی کند بسوز دگر

٣٦٧*

[299] جان غمگین مفروش و دل خوشنود مخر — نقد همت مده و عشوه مقصود مخر
درد گفتار نگر گوش بافسانه بند — شعله را تیغ کن آرایش با دود مخر
3 سینه گرم نداری مطلب صحبت عشق — آتشی‌نیست چو در مجمره ات عود مخر
ذکر معشوق کن و درس فلاطون مشنو — بلبل مست شود نغمهٔ داود مخر
عرفی از مصلحت کار فراموش مکن — مده از کف بزیان گوهر بی سود مخر

٣٦٨

باد وی کو ورق لاله و شمشاد ببر — هرچه در معرض باد آمده گو باد ببر
عدل کسری چه کند با فلك و قدرت و جم — شکوه کز تو کسی نشنوداز یاد ببر
3 حسرو آواردی و بستیش در قصر برد — باز گردی فلك و مژدهبفرهاد ببر
ساقیا دختر رز منتظرمقدم ماست — بنشانش بسر حجلهٔ و داماد ببر
گر دلست مرده بگویم که چکن ماتم گیر — نام و دل بر اثر نالهٔ فریاد ببر
6 تا کی ای دل زمن افسانه غم گوش کنی — شکواهء بپیش کسی از من ناشاد ببر
بهتر از شم گناه است نه بچشیدن جرم — تو مرا عفو مکن جرم من از یاد ببر
عرفی اندیشه مر نجان چو تو نتوانی دید — کو همان شعر تر و نام تراز یاد ببر

3 [۲۹۸]–U: که آن... لا یجوز // S: که این ... ان یجوز
4–U: بیار بربط // S: بیاز تربیت

* 367 ve 368. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [۲۹۹]

۳۶۹*

[300] بلب آرام گیر ای جان غمگین یکدمی دیگر | که شاید در حریم سینه بفریبد غمی دیگر
چو گردم تنگ دل شرع غمت هم یا غمت گویم | کر در شرع محبت کفر باشد محرمی دیگر
3 هم از غم تنگدل گشتم هم از شادی گراخوانم | که پنماید دلم راره بسوی عالمی دیگر
گهی گرد و عرقناك ازحیاگاهی ز می هردم | گلستان جمالش تازه دارو شبنمی دیگر
شهید غمزهٔ او نیستم حسرت به تیغم زد | بهل ای همدم این شیون بیا کن ماتمی دیگر
6 قدم چون رنجه فرمودی ببالینم مردو روم | بغایت مشرقم برمرگ بنشین یکدمی دیگر
مشو ایمن گرت برمسند جم دهر بنشاند | کر هر دو روز گرد ومسند آرای غمی دیگر
کفن شویم بخون دیده نی در چشمهٔ زمزم | پرستار صنم را هست عرفی زمزمی دیگر

۳۷۰

[301] برد ای غم خبری از دل آواره بیار | آنچه درین سفر اندوختی یکباره بیار
من ز داروی اجل چاره دل یافته ام | از مسیح ار بودت بهتر از این چاره بیار
3 ای اجل جان ندهد اهل وفا سعی مکن | یا برو رخصت از آن غمزهء خونخوار بیار
آتش طور بهشت است چنین نیست حلال | عشق اگر می طلبی رودل صد پاره بیار
عرفی این گونه دل و جان مفشانی هر گز | جمع کن هر چه بهیچ ارزد و یکباره بیار

[300] U-1: سینه بفریبد // S: سینه ام خوشد
* 369. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
مکش رحمت بفرما غمزه ات تا تیغ بر دارد | که زخم دلفکار تو داردم همی دیکر
U-8: دیده نی // S: دیده نه

[301] U-1: انچه // S: ز انچه
U-2: از مسیح // S: ای مسیح
U-3: ای اجل جان ندهد اهل وفا سعی مکن | یا بر در حصت ازان غمزهٔ خونخوار بیار // S:
ای فلك همنفس رفت که بی مرحمتی | تحفه تازه ز کج مازی سیاره بیار
U-4: بهشت است چنین // S: بهرمشت خسی
U-5: عرفی این گونه ... مفشانی هر گز // S: عرفی این دوست ..بود که دل و که جان

۳۷۱

[302] همین معامله مارا بس استناز نار — که با طبیعت ما گشته آشنا ز نار
تمام عمر بتسبیح کرده ام بازی — کجا طیعت طفلانه و کجا زنار
3 من و توبیده کوشیم خود باین قسمت — خبر دهد که کرا صبحه و کراز نار
بگو بدیر مغان آی درایگان برسد — امام ما که بجان خواهد ریاز ناز
گذشت عمر و ز مستی نیافتم عرفی — که سبحه بود مرا دام راه یاز نار

۳۷۲*

ردیف زای معجمه

[303] العطش ای عشق تلخ آبی بخاك ما بریز — از شرابی جرعه برجان پاك ما بریز
باغ ناموسیم آب و میوهء ما زهر باد — شبنم آسودگی از برگ تاك ما بریز
3 ازهمش مارا چه می سنجی مروت را بسنج — آبروی دشنه ما زیر خاك ما بریز
از توان زارحیا شد پایمال ز عفران — هست خونی بردهان خنده باك ما بریز
برلب سیراب عرفی ریختی صد چشمه زهر — برعهء هم در درون چاك چاك ما بریز

۳۷۳*

[304] جان رفت وشوز وازتو دل ما توان هنوز — شد خاك دیدهٔ مژده ام خونفشان هنوز

3 U–۳۰۲: با ین ... که کرا // S: باش تا ... کرا
U–4: برسد // S: بربند

* 372. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۳۰۳

* 373. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
جون مهربان شوی که ستم کشته ترا — در زیر خاك مانده اثر ز استخوان هنوز

ای عالم فراغ مروت که هست زان　　جانهای زخم خوردهٔ از پی‌دروان هنوز 38/a
خاکم بباد رفت سراسیمه هر طرف　　میجوید از دلم غم عشقت نشان هنوز
از تیر کاری تو بخون میطپید دل　　افگده غمزه تو بیار گران هنوز
تابوت من روان شد و بحر و داغ او　　جان گریه ناك ماند ازان آستان هنوز
عرفی اگر چه خفت بخلوت سرای خاك　　بند در هم ز خوی تو راه فغان هنوز

٣٧٤*

[305] ای دل ز شوق آن مهنا مهربان بسوز　　تنها بگوشه رود تا می توان بسوز
کردی قبول منصبیروانگی دلا　　خود را زوی بر آتش او این زمان بسوز
این شعله درجگرنتوان پیش ازین نهفت　　تا چند حفظ آه کنم کو جهان بسوز
نفسم بکوی او بسرای همنشین بیار　　ای مست استخوان و درین آستان بسوز
آسودگی مباد که عادت کنی ولا　　رویك نگاه در کش و در صد کمان بسوز
عرفی بسوز داغ گلی بر جگر ولی　　تا گی بمرحمت نفریبد نهان بسوز

٣٧٥*

[306] مده تسلی ام از صلح بیمداد هنوز　　که میشوم بفریبت امیدوار هنوز

2 U-۳۰۴: عالم فراغ مروت که هست زان ... خورده// S: عالی هلاك تو فارغ مرو که هست ... خورده ات
U-3: میجوید از دلم ... عشقت نشان // S: میجوشد ازدلم غم ... عشقش نهان
U-4: دل ... افگنده ... بیار گران // S: دلم ... نفکند ... بیاز و کمان

U-5: ازان // S: درین
U-6: چه خفت ... خاك ... در هم // S: چه رفت خاص ... وزبیم

1 U-۳۰۵: ز شوق // S: بشوق
U-4: نفسم ... ای مست ... و درین آستان // S: نعشم ... این مشت ... مرا این زمان

* 374. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

مستانه امدی و نشاندی در اتشم　　بنشین شکفتکی کن و تا مغز جان بسوز

U-5: در کش و در صد // S: باز کن و صد

1 U-۳۰۶: مده // S: بده

* 375. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

مباد روز قیامت بو عهده گاه بیا　　که دل نشسته در انجا بانتظار هنوز

3 بدست بوس تو از ذوق جان بر آمد لیك　　نبرده زخم ازین لذت شکار هنوز

فروکرفت درویام دیده را حیرت　　نشگشته گرم نگاهی بروی یار هنوز

شوم فدای تو ای دل که حمله خوبی لیك　　زیاد غمزهْ او می شوی نگار هنوز

6 خزا گرفت گلستان عیش را غرفی　　ندیده خرمی فصل نوبهار هنوز

۳۷۶*

[307] مردم و درد جمال او دلم روشن هنوز　　نور می باز و ز نخل دادی ایمن هنوز

بوی پیراهندماغ پیر کنعان میکزد　　ور نه باد مصر دارد بوی پیراهم هنوز

3 * بس که دوش از درددل کاشانه را پیرکرده ام　　خاك کشت وروشنایْ نیست درگلخون هنوز

بعد مردن بین که از صبح ازلمعشوق و عشق　　روبهم تا زندنی دستت دلی دامن هنوز

در بهاران می دزد بادو نشاط دهر را　　یك گلی زین باغ بشگفتست در گلشن هنوز

6 حرف مسندگاه جم عرفی میادربر زبان　　با چنان مستی که میداند ره گلخون هنوز

۳۷۷

[308] داغ داغم کرد یاس وطالب کامم هنوز　　دوزخی در هرین مو دارم و خامم هنوز

بو عده كاه تو كر دل عبار شد كو يا　　كه شوق شعله فروزد در ين غبار هنوز

U-3: جان بر امد لیك ... زخم ازاین لذت شكار // S: جان برون آمد ... لذت ازخم جان فكار

U-5: فدايتو دل كه جمله خوبی ليك// S: فداى دل او كه حمله خوبی بلتك

U-6: گرفت ... عرفى // S: رسيد ... عرفى را

* 376. gazelde aşağidaki beyitler U nüshasında mevcut değildir. ۳۰۷

شرم خونم ميخورد همت زانم ميبرد　　وز زبان خامشی در عين ابرامم هنوز

هر سرمو از خوى خجلت جو چشم دجله انيست　　وز ملامت دوستی مشتاق دشنامم هنوز

اجر بردم در لحد كشود درهای بهشت　　وز نيمم درد عشقت دوزخ اشامم هنوز

* 376. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 377. gazelde 5. ve U nüshasında mevcut olmayan 6. beyitler S nüshasında farklıdır. ۳۰۸

موبمويم رشته زنار شد از ناكسی　　در خرابات مغان بد نام اسلامم هنوز

آبم آتش گشت و خاکم شد ز خاکستر بدل   اندرین ره کس نمی داند سرانجامم هنوز
3 صد هزارن شب ز آه یِ تشینم تیره روز   بخت بدبین در شکنج ظلمت شامم هنوز
بس که صیاد مرا هر گوشه دام و دانه ایست   دنه شد در صید گاهم سبز و دردامم هنوز
* تربتم ویرانتراز کاشانه شد از بخت بد   می نشیند چغد غم بر گوشهٔ بامم هنوز

۳۷۸

وله

[309] دیده ام پژمرده و حیران گل رویم هنوز   آب فرصد رفت و مشتاك لب جویم هنوز
شد خزان و بلبل از قول پریشان باز ماند   من همان دیوانه مرغ بیمحل کویم هنوز
3 * دوش دستم راه دل گم داشت ازمستی –ماند   آشنایْ شیشهء دمی‌بود زانویم هنوز
هر قدم صد کاروان مشك دردنبال ماند   من ببوی نافه در دنبال آهویم هوز
صد ره افگندم کمند ناله بر ایوان عرش   وز اثر دور است رنج دست بازویم هنوز
6 روشناسی عالم در غایت شویدگی   می فزایند آشنایان عادت و خویم هنوز
عمرها شد کز جهنم در بهشت آواره اند   وزغبار ظلمت عصیان سینه رویم هنوز
کرددارو در جهان نگذاشتم عرفی هنوز   پیچ و تاب درد دارد هر سر مویم هنوز

موبمویم رشته زنار شد از ناکسی   در خرابات مغان بد نام اسلامم هنوز
آفتاب هستیم عرفی بز ردی دوی کرد   و زشب یلدای غم در اول شامم هنوز

U-2: ز حاکستر ... اندرین// S: بخاکستر ... وندر ین

1 ۳۰۹–U: مرده // S: مرد

* 378. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U-4: در دنبال // S: از دنپال

U-5: بر ایوان ... دست // S: بر عرش ... سعی

U-6: شناسی // S: می ندانند

U-7: جهنم // S: جحیمم

U-8: عرفی هنوز // S: عرفی ولی

۳۷۹

[310] خاشا که برق حسن بود عشق خانه سوز — برقست حسن شعله کداز و بهانه سوز
تا کی بهانه کیری و آسودکی که هست — ناموس درد برورد صدها بهانه سوز
3 در مزرع جهان مفشان دانهٔ امید — زین دست برگذر که زین است دانه سوز
* کفتی چه طایر است دل سینه دشمنت — آتش بجویش در زد درد آشیانه سوز
درخرمن زمانه زنم آتش آمده ام مست اشتیاق — چون سیل آتش آمده ام مست اشتیاك
6 عرفی مجو نهایت ایام دوستی — دریای آتشست محبت کرانه سوز

۳۸۰

ردیف سین مهمله

[311] بزم و وصلت دیده ام آن زهردرجام است و بس — میشنیدم شربت لطفی همین نامست و بس
دانه می ریز و تعافل می کن و می بین نهان — شیوه صیاد بی افگندم دام است و بس
3 جلوه ناز از هزاران شیوه خوبی بکشت — خوبی قامت نه رعنایْ اندام است و بس
تا نیابی رهبری کام حلب در ره منه — کز در دیر مغان تا کعبه یك گام است و بس
شرم دارای مدعی بشناس گوهر از سفال — لب فروبندیم اگر مقصود ابرام است و بس

1 [310]–U:خاشا که... برقست حسن ... بهانه // S: حشاك ... عشق آتش ایست ... زبانه
U-2:که هست ... صد ها // S: کجا هست ... شرم
U-3:بر گنر ... زین // S: در کزر ... زمین
U-5: در خرمن // S: بر خرمن

1 [311]–U: دیده ام ان زهر ... لطفی// S: دیده م انجارم ... اصلاح
U-2: می بین ... صیادبی // S: میشو ... نی
U-3: خوبی بکشت // S: ای طوبر کمست
U-5: مدعی // S: مشتری

6 عالی محر و محبت را طلوعی مجر نیست — کس نشان ندهدزصبح آنجا همین شام و بس
در غمت هر ذره ام صد غوط در لذت زند — زین ثمرنی صاحب لذت همین کام و بس
عرفی آنجام غمت از ره روان دل مجوی — آنچه درین ره بخواهی‌درسر انجام است و بس

۳۸۱

[312] مکو نین مست و بادهء ندیده کس — سیراب هر دو عالم و آبی ندیده کس
مردند تلخکام جهانی و هیجگاه — در جام عشوهزهر عتابی ندیده کس
3 مخموری‌نیم مست فراوان بود فغان — کز جام لطف مست و خرابی ندیده کس
* دردا که طفل طالع ما یافت تربیت — در عالمی که فضل شبابی ندیده کس
در عهد جور لطف تو دست امیدوار — گرندهٔ عنان در کابی ندیده کس
6 فریاد ازین غرور که در صید زیر کان — زان ترك نیم مست شتابی ندیده کس
موسی ندیده باکرام یك نگاه — صد جلوه کرد حسن حجابی ندیده کس
عرفی از زمرهٔ مستان گزین گروه — آلودهٔ گناه و توابی ندیده کس

۳۸۲

ردیف شین معجمه

[313] چو آمد بلب زانگونه شد محو تماشایش — که تا صبح قیامت برلب ازحیرت بود جایش
فلك ما بیغمانرا ره دهد در جلوه گاه او — رود پرهیز گویان پیش پیش قدر عنایش
3 بچشم مردمان از ضعف تن بنمایم و شادم — که بی تا بانه هرجا می توان زد بوسه برپایش

U–6: عالی ... اطلوی ... انجا // S: عالم ... اطاوع ... اینجا
U–7: در غمت ... زین ثمرنی // S: از غمت ... زین ثمر نه
U–8: مجوی ... در سر // S: مجو ... یافت

* 381. gazelde U nüshasında mevcut olan 4. ve 6. beyit S nüshasinda mevcut değildir. [۳۱۲]

U–5: جود لطف تو دست امیدوار // S: لطف وجود امید لوریست را
U–7: با کرام یك // S: بالزام این
U–8: آلوده // S: اوازه

ببوشید ای از ملاءك چشم تا دلها بجا ماند　　که باز از چهره یکسومیکند جعد سمنسایش
چو یار از بحر جان عرفی قدم ماند ببالینم　　بد شواری وهم جان تاکنم گرم تقاضایش

۳۸۳*

[314] گفتم نکنم ز کین فرموش　　در خشر مکن همین رموش
کو زخم کرشمه که از ذوق　　برلب شود آفرین فراموش 39/a
3 خون جوش نمی زند ز خاکم　　از کشته مکن چنین فراموش
صیدی گذرد که از خرامش　　صیاد کند کمین فراموش
از نکهت او نیم کرداست　　بوی گل و یا سمین فراموش
6 صد شکر که صاحبان خر من　　کردند ز خوشه چین فراموش
جم گرنه مبطع امر باشد　　راسته کند مکین فراموش
دین کاش کرم جو باد نا ید　　نیا شدم جو دین فراموش
از بیم شکوه بر زمانیم　　چون گریه در آستین فراموش
9 می می کند از کرشمه تو　　افروختن جبین فراموش
از کلك من ار غذاگفتی　　کردی مگس آنگبین فراموش
یاران بکنید یاد عرفی　　می خواستمش چنین فراموش

۳۸٤*

امشبم کشت غمت عشرت فردای تو خوش　　کار خود کرد بمن غم دل غمهایتو خوش
کر چنین غمزه کند کاوش دل ممکن نیست　　که شود و خاطرم از شعل تماشای تو خوش
3 فرصتم نیست که در بای تو جان افشانم　　بس که می آیدم از دیدن بالا یتو خوش
دیدم از زلف شکن در شکن و چین در چین　　همه جا خاص توای دل بنشین جایتو خوش

---

5 ۳۱۳-U: چویار از بهر جان ... جان // S: جو از روی کرم ... جانرا

* 383,384,385,386,387,388,389. gazeller S nüshasında mevcut değildir. ۳۱۴

مصرگلشن زتو ای یوسف کنعان خوشبوست　　شب یعقوب تو خوش روز زلیخایتو خوش
سحره معجز صفت چند عطا کردهٔ تست　　هم دل سای مرد هم دل زیبایتو خوش
دلی عرفی خبرازنا خوشیش نیست که نیست　　پایدار تو خوش و پای تمنایتو خوش

۳۸۵*

کی دل بجهان یکره و از ناز و نعیمش　　چون آتش دل پر نفرد زد ز نسیمش
آن غمزه که از یاد شهیدان طرب افزااست　　بالله که بیك ناله توان کرد رحیمش
در محفل آن ورنه نشینم که ز حشمت　　از شاهی کونین کند عار به نیمش
ممنونم ازان غمزه که از کام دل من　　شیرینی امید برد تلخی بیمش
دل ز ایر دیر یست که هنگام زیارت　　جبریل وضو کرده در آید بحریمش
ما لاله آن باغ و بهاریم که در صبح　　بر با ورود شبنم شادی ز نسیمش
آن دل که درد شعله زند مهربانش　　در سایهء طوبی تو آسیب جحیمش
عرفی کند اندیشهٔ در مان غم دل　　عاشق نه چنین است بخوانید حکیمش

۳۸٦*

بگوش صبر دلا نالهٔ شبانه مکش　　سمند شوخ مرا حسبت تازیانه مکش
نگویمت که بدلهای ریش رحمی کن　　شکست قیمت عنبر بزلف شانه مکش
چنین با آتش گل عندلیب و در گلشن　　بحر زه مست فسی راز بحر شانه مکش
چه کرده اند تذر وان بیگناه ای غیر　　بیاد در چمن قدس دام و دانه مکش
هوای تیر تو هر ذره را بود در دل　　چه بر نشان بزنی تیر از نشانه مکش
گزیده ذ آتش دل نیست لذتی عرفی　　بگو که نیم نفس از دلم زمانه مکش

۳۸۷*

آنگه که تو باشی دم مردن نگرانش　　با صد هوس از دل نرود حسرت جانش

دل بحر هلاك از تو طلب کرد گاهی   غافل که دهد عمر ابد لذت جانش
3 بی بحره شهید تو که از پرسش محشر   ازحیرت حسن تو بود لال زما نش 39/b
خونی که طلب میرود از خانهٔ یوسف   عشق آورد از دیدهٔ یعقوب نشانش
زآن غمزه هلاکم که اجل بحر شکاری   چون تیر ستاند بگذاری بکمانش
6 دیریست که جان رفتهٔ و من کرم طبیدن   تا باز کشت لذت نظاره عنانش
فردا نکند جان بشهید ستمت صلح   از شو می دل بس که ستم رفته بجانش
من زایر دیری که ببازیچه ملایك   جویند رهای دردل تر سا بچگانش

٣٨٨*

ولە

منم که میگنم از درد بیکرانهٔ خویش   مگو مگو ز غمآرایش زمانه خویش
فلك بچربزبانی گدای فرصد نیست   بمدعی ندهی گوهر یگانهء خویش
3 زنفخ صورنه طوفان راح بی حطراست   چرا نتازد غقا بآشیانه خویش
بو عد گاه تو امید آنقدر بنشاند   که دردیار خودم سوخت شوق خانه خویش
خراب آتش رمز محبتم عرفی   که در شرار نهان می کند زبانهٔ خویش

٣٨٩*

غزل ناتمام

کجاست نشتر مژگان دوست نا دل ریش   هزار چرخ زند بیخودانه بر سر پیش
تو هم ز بتکده آیْ و طوف کعبه کنی   اکر نقاب کشایم ز حسن طینت خویش
همه ز عاقبت اندیشی اند سر گردان   من این فریب نخوردم ز عقل دور اند بیش

۳۹۰

[315] ملك بسهو نویسد چو نامهء ستمش — هنرد که خون شهیدان تراود از رقمش
کدام نامه بیداد از و نویشته ملك — که من بقطرهْ اشکی نوشته ام رقمش
3 چگونه جور بعنوان لطف بنویسد — اگر نبرده ملك بِی بلذت ستمش
مرا زیارت دیری بکفر شهرت داد — که میروند ملایك بطاعت صنمش
بصید مرغ دلم بازد آن صنم که برشك — زدآنگه بر بایند طایر حرمش
6 نه هشت زنده کسی رازغم کنون وقتیست — که بازروح شهیدان شود شهید غمش
مباد باغش بیگانگی شود عرفی — مگو که نیست مرا تاب لطف دمبدمش

3 ۳۱۰–U: اکرنبرده ملك بِی// S: اکر نه کلم ملك برده
U–4: شهرت // S: لذت
U–5: بر بایند // S: یر بانند
U–6: وقتیست // S: رفتست
U–7: مگو که // S: بکو که

٣٩١*

[316] چون زچشم رودآن خون که زندبردل خویش   جنبش آن مژه دیدم و بیش از بیش
میکنندش متاثیر مشوید ای احباب   همره نفس سر انگشت گران از بس و پیش
3 گرم جوران ستم اندیش ومن ازغم سوزان   که نگرد دلش ازین ستم بیش از بیش
باش گر وصال تو از غیر که سنجیده دلم   لذت وصل تو باچاشنی حسرت خویش
گرم انگشت که کوحیتر و کو الماس   چون بفردوس درایمهمه داغ و همه ریش
6 چند گویْ که بیندیش درس روی نکو   عرفی اینها بکسی کو که بود نیك اندیش

٣٩٢*

[317] میل دارم کز نمی غم دربهشت آیم بجوش   یعنی اندر بزم آن حوار سر شد آیم بهوش

1 ٣١٦–U: رود ان ... زند بر دل خویش ... ان مژده دمیدم // S: نرود خون که خلد از دل ریش
U–2: همره نفس سر انگشت گران // S: همره نعش من انکشت کزان
U–4: از عیر که ... تو با // S: از غیر که من انکشت کزان
U–5: همه ریش// S: همه داغ دل
U–6: که بیندیش درس روی نکو ... نیك // S: میندیش و مبین روی و مکو... خیر

* 391. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken , U nûshasında mevcut değildir.

کر جشانی بملك جاشنی صحبت خویش   جام می کیرد و بر باد دهد عصمت خویش
جون بخونریز خودم ساختهٔ تشنه بخون   تو همین لطف مکن تا نکشم منت خویش
کشتهٔ ناز کجا کشته شمشیر کجا   جون ننازند شهیدان تو بر حالت خویش
تا دکر جای بدلها نکند از عیرت   یارب اکاه شود درد تو از لذت خویش
من و در تو سراسیمه بهم بروازیم   دردم حشر که سر برزنم از تربیت خویش
عرفی از یاد می وصل برم هوش از خود   بس که بی یار دلم تنك شد از صحبت خویش

1 ٣١٧–U: کز نمی ... خوار // S: کز می ... خوری

* 392. gazelin sıra numaraları kendi içinde karışıktır.

سیل اندارم که باز از باده ء شوق صنم — در حرم بیهوش آیم در بهشت آیم بهوش
3 میل آندارم که بی باکانه با شوخی بزم — مست وخوش بیرون درطرف بهشت آیم بهوش
میل اندارم که مست افتم بگلزار ارم — وز نمهنای مرغان بهشت آیم بهوش
مستی از اندازه گر بیرون رود عرفی فتد — بردماغ خشت خم کزبوی خشت آیم بهوش 40/a

۳۹۳*

[318] تا برده ام بمدرسهٔ وعشق رخت خیش — دارم وظیفه از جگر لخت لخت خویش
مخمور خامیشم فراموش کرده ایم — هم عهدهای ساقی دهم روی سخت خویش
3 شاهي که ظلم را بمیانجی عنان دهد — تیغ عدوی ملك رساند بخت خویش
محلت مجو که پیشتر از عهد غنچگی — گل باز بسته بود ز شاخ درخت خویش
گر دولت این بود که بدرویش داده اند — باید گریستن جم و کی را بتخت خویش
6 عرفی هنوز مدحت دونهمتان مکن — طوفان چو تند شد تو یند از زحت خویش

۳۹٤

[319] با بد امن درکش ای دل و زجهان ذلت مکش — سهو کردم میکش و از دا منت منت مکش
لاف مردلی میزنی‌در انجمن با دوست باش — خویشتن را چون زنان در گوشه خلوت مکش
3 غمزه را باز و مربخان زخمرا ضاءع مکن — اینك آمد جان بلب کز کشتم ژحمت مکش
آسمانت اینکه حاکم کشتهء تردامنست — آفتاب است اینکه نازت میکند منت مکش
شهره در آفیت عرفی‌قبولی نیست لیك — آستین غم بگیرد دامن عصمت مکش

U–2: در حرم ... در بهشت // S: وز حرم ... در کشت
U–3: بیرون در طرف بهشت // S: بیرون رفته در طرف کشت

* 393. gazel S nüshasında mevcut değildir. [318]

1 [319]–U: ذلت ... می کش // S: منت ... لشکن
U–3: کز کشتم ژحمت // S: از کشتم خجلت
U–4: حکم کشته تردامنست"میکند // S: حالت کشته برزن ... میکشد
U–5: نیست لیك... عصمت // S:نیستت ... راحت

۳۹۵

[320] شهید او که بود آب درنگ یاقوتش — نهند خضرو مسیحا بدوش تابوتش
خوش آن سعادت مرغی که میکند در دام — کرشمه تو ز اوج هوای لاهوتش
3 ضعیف تر شود از نعمتش ز باده دهند — وظیفه خوار محبت که غم بود قوتش
شهید زلف و رخ او چو طرف جوی بهشت — برون دمد گل و سنبل ز دور تابوتش
فغان ز خامهء عرفی که کمترین ظفرت — شکست خامهء مایْ و کلك یاقوتش

۳۹۶*

[321] دوش در صومعه آمد صنم باده فروش — جام مي در کف و زنار حمایل بردوش
همه سرمایهء سودای دل خام طمع — همه نقصان متاع من اسلام فروش
3 غمزه اش گرم عنان گشته که بگریز مایست — عشوه اش طنز کنان گفته بیندیش مکش
غمزه شوخدر انداخته بانرکس مست — موجهٔ طعنه بر انگیخته از چشمهء نوش
گفتگای عهد شکن صومعه به بودز دیر — نغمه عود کمی داشت ازین ذکر خروش
6 ** توبه از باده دربستن چشم از رح من — ترك زنارد بر افگندن سجاده بدوش
ننگ بادت که نه ایمانت حلال است ونه کفر — شرم بادت که نه میستت بذوقست ونه هوش
جز دل سوخته را صوفي افسرده دلست — در خم طره ما باز فشاندی از جوش
9 باز از توبه شکن عهدزما خود نه رواست — هان بگیر این قدح ای توبه شکن ز دد بنوش
نوحهٔ اول اگر ز دو شکستی رستی — ور نه خود ریشه دواند بدل بیهده کوش
بگرفتم ز دل آن جام که نوشم بادا — بکشودم لب خاموشیودل پند هوش

2 ۳۲۰–U: خوش آن ... میکند // S: خوشا ... میکنند
3–U: صعیف // S: ز ضعیف

* 396. gazel S nŭshasında mevcut değildir. ۳۲۱

12 من صنم کوی و مریدان همه درها یاهای   من قدح نوش و مغان نغمه زن نوشانوش
بعد از ان بر سر صلح آمده رفتیم بدیر   خنده بر زمرهٔ اسلام زنان جوشاجوش
عرفی این قصهٔ خلوت نبری در بازار   هان مبادا شنود محتسب شهر خموش

٣٩٧

[322] تا کی از گریه توان منع بچشم ترخیش   بعد از آن ما و خجالتبنصیحت گیر خویش
سود از گر می داغ جگرم خاکستر   گرشب هجرزالماس کنم بسترخویش 40/b
3 بر زلیخا بره عشق همین طعنه بس است   که فسرد است لب طفل ملامت گر خویش
عشق در پیرهن یوسف کنعانم سوخت   زان بیعقوب‌رهم سر مه ز خاکستر خویش
بس که پروانه بود شعله نزدیك نخست   که شود آتش و خود شعله زند در بر خویش
6 بعد مردن ببرای باد بجای خاکم   که فشانند مصیبت زدگان بر سر خویش
عرفی از ناصح اگر منفعلمباری شکر   که خجل نیستم از روی غم دلبر خویش

٣٩٨

[323] در مانده ام بصحبت امید و بیم خویش   گه نوخه سنج خویشم و گاهی ندیم خوییش
گاهی که باز شرف محك جود خاتم است   می بایدم گریخت ز بخت لیم خویش
3 هوشم فدای‌نکهت آن گل که تا ابد   نام بهشت کرده بند از نسیم خویش
رستم زمدعی بقبول غلط ولی   در تابم از شکنجه طیع سلیم خویش

1 ٣٢٢–U: بچشم ... ازان ... بنصیحت // S: دو چشم ... ازین ... ز نصیحت
2–U: داغ // S: سوز
3–U: فمرداست لب طفل // S: فرویست لب از طعن
5–U: شعله نزدیك نخست // S: طلب نزدیك ست

2 ٣٢٣–U: گاهی ... گریخت // S: کامی ... کرفت
4–U: زمدعی بقبول غلط // S: بمدعی ز قبول کرم
** 398. gazelin 6. beyti U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir.

آنکس که بی جراغ در آید بخلوتم   بنمایش تجلی طور از حریم خویش
6 شکر صفای سینه کنان آشتی کنم   در رستخیز اکر بشناسم اکر غنیم خویش
أکنون می مغانه عرفی حلال شد   کز بجودی کذشد ره مستقیم خویش

۳۹۹*

[324] بحمد الله که جان دادم بآن تلخی‌زبید او شد   که از م تا قیامت لذت آن میدهد یادش
براهست مشتی خاکی‌ازوجودم ماند ودل شادم   که نتواند ز بس گرمی بنزدیك آمدن یادش
3 دم‌مردن زبیمم آن دیده کامم که بعدازمن   کند تا گه غم‌آگاهیم ره در دل شادش
مگو کز سلطنت پرویز شهرت یافت در عالم   که دارد درجهان مشهور هم حنسی فرهادش
نبود این تیزد ستیها اجل رابیش ازاین عرفی   مگر تعلیم ترك غمزهء او کردار شادش

1 ۳۲٤–U: بان // S: بدان
5–U: ارشادش // S: استادش

* 399. gazelden sonraki aşağidaki gazeller S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

بکوش صبر بلا نالهٔ شبانه مکش   سمند کرم عنانست تازیانه مکش
نکویمت که بدلهای ریش رحمی کن   شکست قیمت عنبر بزلف شانه مکش
به بین بدرد دل عندلیب در کلشن   بحصر زه مشت خس از بهر اشیانه مکش
جکر درند تذروان بی کناه ای غیر   بیا و در جمن قدس آب و دانه مکش
هوای تیر تو هر ذره را بود در دل   جو بر نشانه زنی تیر از نشانه مکش
کرت ز آتش دل هست لذتی عرفی   مکو که نیم نفس ز دلم زبانه مکش

انکس که تو باشی دم مردن نکرانش   با صد هویس از دل نرود لذت انش به
دل بهر هلاك از تو طلب کرد نکامی   غفل که دهد عمر ابد لذت انش به
بی بهره شهید تو که در برسش محشر   از غیرت حسن تو بود لاله ز بانش
خونی که طلب میرود از دیدهٔ یوسف   عشق آورد از دیده یعقوب نشانش
زان غمزه هلاکم که اجل بهر شکاری   جون تیرستاند نکذارد بکمانش
دیریست که جان رفته و من بهر طبیدن   تا بازکشت لذت نظاره عنانش
فردا نکند جان شهید ستمت صلح   از شومی دل بس که ستم رفت بجانش
من راهب دیری که ببازیجه ملایك   جویند رهی در دل ترسا بجاکانش

۴۰۰

[325] از یاد برده ام روش محر و کین خویش — نسیان نشانده ام بسیار و یمین خویش
رفتم به بت شکستن و هنگام باز گشت — با برهمن گذاشتم از ننگ دین خویش
3 دردا که رفت فرصد و دهقان طینتم — هر دم گلی‌و مانده در آب زین خویش
ببزم وآسمان و یکی‌ذره در سماع — دایم بکام دل نفشاند آستین خویش
خواهی که عیبها بتوروشن شود ترا — یك دم منافقانه نشین در کمین خویش
6 من بندهٔ شهادتم اینك نكاشتم — هم بر مزار عرفی وهمدر نكین خویش

۴۰۱

[326] جان میرود ای اشك ز دنبالهء روآن باش — وی ناله تو هم چند قدم پیرو جوان باش
ای شوق در افشا ی غم این چه شتابست — کوراز من غمزهء یکچند نهان باش
3 * می آید و می بارد از و ناز و تغافل — ای دیدهٔ امید بحسرت نگران باش
مستانه پی سوختن جان و تن آمد — ای دل همه طاقتئودای تن همه جان باش
عرفی مشو آزرده هنوز اول صلح است — کو عشق همان یار همان عشوه همان باش

۴۰۲

[327] هر که از خونریز م آلوده گردد دامنش — عذر ننگ این عمل در عهدهء شکر از منش

3 ۳۲۵–U: هر دم گلی و مانده // S: مردم کیا نیافت
U–4: و یکی ... دایم // S: ز یکی ... دانهم

* 401.gazelde aşağıdaki beyitler U nüshasında mevcut değildir. ۳۲۶

ای انکه نرفتست عنان دلت از و ست — یکلحظه تماشا کن ان دست و عنان باش
خاموشی من حالت بنهان تو کوید — کو شرم نکاه تو مرابند زبان باش
من دم نزنم در وجه بسیار جه کم لیك — در بند سبکباری در دو کران باش

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

حست از اندازه‌بیرون میرد دهر خسیس   آتشی بینم که میگردد‌بگرد دامنش
گر محبت باغبان گلشن جنت شود   پا نگیرد گلشن آسودگی در گلشنش
در محبت زندگی را با شهادت جنگ نیست   دیده‌ء باید که بیند خون من در گردش
ده چه صیادی که هرصیدی کهزخمی ازتو یافت   سرپدنبال توداردتا بودجان درتنش 41/a
خلوتی کز نور شمع ما بحسن اندوده شد   کو تهی دارد کمندآفتاب از روزنش
عرفی آنن تردامنی دارد که هنگام عذاب   آتش دوزخ بمیرد گر فشاری دامنش

٤٠٣*

[328] کر چشانی بملك چاشنی صحبت خویش   جام می گیرد وبر باد دهدعضمت خویش
چون بخونریز خودم ساختهْ تشنه کنون   تو هم این لطف بکنتا بکشممنت خویش
کشته ناز کجا کشته شمشیر کجا   چون ننازند شهیدان تو بر حالت خویش
تا دگر جای بدلها نکند از غیرت   یارب آگاه شود درد تو از لذت خویش
نه زمره آمده ام بر سربالین دم نزع   حیف آید که گذاری بدلم حسرت خویش
دهن خویش ببو سند و لب خود بمکید   چون در اندیشه به بینند بتان صورت خویش
عرفی از یاد میْ وصل برم هوش خرد   پس که بی یاردلم تنگ شدازصحبت خویش

٤٠٤

[329] در دل شکنی آفت صرفست نگاهش   طفلی که بدر میکند از طرف کلاهش

2 ٣٢٧–U: حست... خسیس// S: حسنت ... جنبشش
3–U: کلشن // S: کلبن

* 403. gazel S nüshasında mevcut değildir. ٣٢٨

1 ٣٢٩–U: صرفست ... بدر می کند از // S: جر خست ... قمر می شکند

طاعت بردنیا چه تمتع برد از رخت   کز فرهماد ور بود تارك شاهد

3 ما لشکر عشقیم که تسخیر دو عالم   چون آب فرو مي چکد از تیغ سپاهش

ره برمه کنعان نکند خجلت بهتان   تا رو بره شکر کند محنت چاهش

شاید که به آلیش و امانش نگیرد   هستی که بدامن نگرد طرف کلاهش

6 از جور فلك داغ نکردد دل عشاق   این باغچه پرورده بافست گیاهش

سهلست که از ناصیه اش نور بتابد   عرفی که در عشق بود ناصیه گاهش

٤٠٥*

[330] رفتم که بشکنم بملامت بسوی خویش   در راه دل سبیل کنم آبروی خویش

بر آفیت چه نازکنم گر بر آورم   خودرا بعادت غم و غم را بخوی خویش

3 شد عمرها که بردهٔ از خویشتن مرا   باز آورم که سوختم از آرزوی خویش

خود راچنان ز بهر تو گم کرده ام که هست   مشکل ترازسراغ توام جست وجوی خویش

تا مست گفتو گوی تو گشتم ز همدمان   بیگاه وار میشنوم گفت و گوی خویش

6 این جنس گرنه عرفی‌ازاعجاز برتراست   دریا گره نکرده کسی در گلوی خویش

٤٠٦*

از بس که بود جان دم رفتن نگرانش   هر کام اجل می کشد از رحم عناش

این بخت که افسانهٔ عشق تو شنید است   در شور قیامت بود این خواب گرانش

3 دل مسند شاهیست که صد دلبر کنعان   در مملکت حسن بود دست نشانش

زحمت مکش ای خضر ه ا بیم ملامت   الماس بسایند بلب تشنه لبانش

U–2: از رحست ... بود // S: بخت ... شود

U–3: آب فرو میجکد از تیع // S: تیع فرو محکدار اب

U–4: نکند حجلت // S: نزند حجت

U–5: هستی // S: مستی

U–6: بافست // S: بر قست

* 405,406. gazeller S nüshasında mevcut değildir. ۳۳۰

در سینهٔ محمور وصالت نتوان یافت   زخمی که ز خمیازه توان بست دهانش
6 فریاد که هر غم که رسد بر در هستی   جانهای شهیدان تو گیرند عنانش
عرفی لب غماز چه بندی که بود عشق   رازی که بگفتن بتوان کرد عیابش

٤٠٧

[331] از سخن شهد ناب می چکدش   وز تبسم شراب می چکدش
می توان گفت از ان طراوت حسن   کز حبین آفتاب می چکدش
3 که زد این نیش بر دل گرمم   کاتش از بیچ و تاب میچکدش
هر حدیشی که پرسم از همت   آبر و از جواب می چکدش 41/b
*[332] آتش عشق نشاد دارد   که شراب از کباب میچکدش
6 چه کند عرفی ارنریزد اشك   از جگر خو ناب می چکدش

٤٠٨

[333] بعمرها ننهمپا برون ز خانهٔ خویش   گناه بان خودم من آستانهء خویش
بحر طریق که بگذشته بی تاسف نیست   بسوزد داغ شو از غشرت شبانهء خویش
3 در ان دیار دلم کرده خوبید مستی   که محتسب کند از شعله تازیانهء خویش
ز مشکلات محبت نیفگنم دامی   که مرغ عقل نسازد بآب و دانهٔ خویش
نهفته سر دهم از دیدهٔ سیل خون که مباد   غم زمانه برد جد ولی بخانهٔ خویش
6 درین مکوش که آید دلت بجان عرفی   که مرغ شوق بخوابد در آشیانهء خویش

---

2 U–٣٣١: ازان طراوت // S: کز حرارت

* 407. gazelde S nüshasında 5. beyit mevcut değildir. ٣٣٢

2 U–٣٣٣: بگذشته// S: بکذشت

U–3: کرده ... کند از شعله // S: کرد ... بکند مار

U–4: نیفکنم... نساز // S: بیفکنم ... عقل بساز

U–6: بخوابد // S: نخبد

۴۰۹

[334] دلی دارم که میجوشد زهر مو چشمهٔ خویش   نه آن خونی که بتوان ازگرستن دارد بیرونش
به افسون میکند آلوده درد عافیت بخشم   بیا ای مرگ و آزادی ببخش از ننگ افسونش
3 ز گلگون کی نهدمنت بدوش کو مکن شیرین   که ساق عرش غیرتسیرو بربای گلگونش
اگر در جلو گاه حسن آید عشق بی پرده   شود معلوم بر لیلی که لیلی بود مجنونش
نمیدانم چه امیدم بآن لبهاست میدانم   که دارد خنده بر امید م‌لبهای میگونش
6 بتیر غمزه اش نازم که صدجابشکنددردل   بدست معجز عیسی اگر آرند بیرونش
چنان حسن قبول درملامهت نیست عرفی را   که هر ساعت در آغوش آورد بید او گردونش

۴۱۰*

[335] چو تیر ازدل کشم کوشربتی‌از لعل حندانش   که بآهوش آیم ودرسینه‌وزدم نیش پیکانش
بدامن چشمم از خوناب حسرت پاك میسازد   دلی گوید که خون کردی‌تبسمهای پنهانش
3 حریم دل بود منزل گه دلها ولی عارف   دلش در کعبه و همسیه دیر است ایمانش
بر جر کشتهٔ آن غمزه گردیدم که از خجلت   شهادت نامهاشستند در کوثر شهیدانش
بگاه خواب سربر زانوی‌خسرت نهد شیرین   ولیکن آستین کو مکن باید مگس رانش
6 چو منتها که برخوبان نهددرپرسش مخشر   چه ناحق‌کشتکان خویش را بینند حیرانش
چه درروی‌داشت عرفی ازگریبان جاك نا کردن   دمی کز طعنه سالم داشتم امشب گریبانش

6 ۳۳۴-U: غمزه‌اش // S: غمزه ات

* 410. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۳۳۵

٤١١

ردیف صاد مهمله

[336] صنم میگوی و در بتخانه میرقص — نوای میزن و مستانه میرقص
عجب ذوقی بوددر رقص مستی — تو نیز ای باده در پیمانه میرقص
3 بر افشان دست بر ناموس و آنگه — میان‌محرم و بیگانه میرقص
بجان با غیر جانان در سیا میر — بتن با عاقل و فرزانه ومی رقص
دل از تمکین شود بی ذوق زنهار — گهی کودك شود طفلانه میرقص
6 چو خون در زخم صیدی کشته مجو شی — چو دل در سینهٔ پروانه میرقص
مشو عرفی همین باغ و بلبل — ببانگ چغر در پرواهء میرقص

٤١٢

ردیف ضاد معجمه

[337] فصل گل‌است می شکر نسیم بهار فرض — می‌در‌پیاله واجب گل در کنار فرض
جندان اسیر شد دل وارستگان که گشت — شکر کرشمهای تو بر روزگار فرض 42/a
3 صیاد غمزهء تو چوزه بست برکمان — گردید عشق نادك او بر شکار فرض

4 ۳۳٦–U: و فرزانه // S: و دیوانه
U–5: دل از تمکین // S: دل در غمکین
U–6: در زخم ... گشته // S: از زخم ... مرده

2 ۳۳۷–U: بر روزگار // S: و روزکاز

ترسم که ترك غمزه زنهار دوستت | بر شکر کوی زخم کند زنهار فرض
از بس که قابلیت در عشق داشتم | کردم عطای حسن تو بر کردکار فرض
6 سنت بود ز میکده جزب بنسیم می | وز در کهش بناصیه جذب غبار فرض
زان مانده ام بطاعت حق کز هوای نفس | برکردنم نهاده طبیعت هزار فرض
انکار فرض شاهد و می فرض برفقیه | بر ما اطاعت صنم می کسار فرض
9 تا کس سوال سنت وفرض ای فقیه خیر | ناز و نیاز سنت و بوس و کنار فرض
عرفی بر اهل صومعه ساغر شده که هست | بر صوفیان باده نهان کش خمار فرض

٤١٣

ردیف طاء مهمله

[338] گر بگویم ز نظر دوست نهانست غلط | در بگویم که بهر دیده عیانست غلط
شمش جهت فیض بزیراز نظررحمت اوست | ور بگویم که بسوی نگرانست غلط
3 مي کشد زارم و اصلاگنهئ نیست مرا | ور بگویم ه مرا دشمن جانست غلط
نیز دلدوز شهیدا همه از ترکش اوست | ور بگویم که ازان‌شست و گمانست غلط
* جز کمان هیچ ندارم بکف از صدق خبر | ور بگویم که همین محض گمانست غلط
6 عرفی از هجرت خوانده چون غلط نشماری | گوهرش گر بشناسی ز چه کانست غلط

U-4: زخم کند ... زینهار // S: فرض کند ... بر بهار
U-5: قابلیت در عشق // S: قابیت عشق
U-6: سنت بود ز میکده // S: منت بود رمیده
U-7: زان // S: در مانده
U-9: نیاز سنت // S: نساز و منت
U-10: بر اهل ...کش // S: باهل ... کسان
U-۳۳۸ 1: ز نظر // S: نظر
U-2: جهت ... پذیر از نظر رحمت او ست // S: طرف ... بدیر از اثر رحمت او
U-3: دشمن // S: حسرت

* 413. gazeldeki 5. beyit U nûshasında farklı, S nûshasında farklıdır. S nûshasındaki şekil aşağıdaki gibidir.

صدق اخلاص درون عقل ببرهان سنجد | همه را زین غلط انکار نهانست صلط

U-6: خوانده چو ... گر بشناسی ... ز چه // S: کفت ... ببین ... بچه

٤١٤

ردیف ظاء معجمه

[339] اگر تو خنده کنی از گل و شراب چه خط — دگر تو زهر دهی تشنه رازآب چه خط
اگر نه سایه حسن تو جویم از خورشید — ز دشمنی شب و مهر آفتاب چه خط
3 کمال حسن درون جمال در جلوه است — هزار سال نهفیتش در نقاب چه خط
عنان این دل صد جا شکسته را بگذار — ستم نواز شها بردهء خراب چه خط
ز آسمان طلبیدم نشان راحت گفت — اگر سوال غلط باشد از جواب چه خط
6 تلافی غم شب می کنم بخواب صبوح — دگر نه تلخی غم بشکند زخواب چه خط
سبوی درد کشان محتسب شکست ولی — اکر دلی نخراشد ز احتساب چه خط
نشاط فارغ و اندوه عاشق است شراب — اگر ملال نیفزاید از شراب چه خط
9 مگو که گوش بواعظ نمیکند عرفی — ندیم میکده را از شب عذاب چه خط

٤١٥

ردیف عین مهمله

[340] باز این منم بصد دل خشنود در سماع — دیوانه دش ز نغمهٔ داوود در سماع
رویم بروی دلبر و قوال در سمـردد — دستم بدست شاهد مقصود در سماع

۳۳۹–U 3: حسن درون // S: حسن نشاط
U–4:شکسته را بگذار ... بر ده // S:در را ناب ... از دل
U–6: وگرنه // S: اکر نه
U–7: شکست ولی // S:شکست نیلی
U–9: از شب// S: از آیت

۳۴۰–U 2: در سمردد// S: سخن

3 ,برهیز ای فرشته که اینك جرش و فروش　　افشاندم آستین می آلوده در سماع

باز این چه سوزش امت که خوناب ریز شد　　چندین هزار زخم نمك سود در سماع

هنگام مردنست طپیدن بسی بخون　　دایم چو پیغمان‌نتوان بود در سماع

6 * زاهد که بود زمزمهء دشمن بدیر عشق　　آمد به نیم زمزمهء عود در سماع

عرفی سرود بزم که یاد آمدش که باز　　بر روی آتش آمده جون دوددرسماع 42/b

٤١٦*

ردیف غین معجمه

[341] چنین که آمده منظور لطف شاه چراغ　　بناز گو بشکن گوشهٔ کلاه چراغ

ز نور معرفت خق بشاه در سخنست　　صباح طلعت خورشید و شامگاه چراغ

3 بروشنی شب و روز زمانه یکسانست　　ازان زمانکه جهان مجلس است و شاه چراغ

فروغ ناصیهء روزگار اکبرساه　　که بر فروخت بدلها زهر نگاه چراغ

٤١٧*

غزل بدون مطلع

[342] چراغ بستیش ازنورمطلق است که هست　　بچشم فقر چراغ و بچشم جاه چراغ

چراغ باشد و منظور شه بدست ادب　　فلك گذاشته ر گوشهء کلاه چراغ

3 براه معرفت خق چوداشت هادی خویش　　چراغ را نبرد کس به بیش راه چراغ

طواف انجمن شه چراغ راه دل است　　ورای عرفی ازاین انجمن مخوه چراغ

U–3: جرش // S: بعرش

U–4: چه سوزش است // S: چه شوز شست

U–7: برروی // S: در روی

* 415 gazelde 5. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 416. gazel S nüshasında mevcut değil.[٣٤١]

* 417. gazelin 1. beyti U nüshasında mevcut değildir[٣٤٢]

U–2: باشد و منظور // S: ناشده منصور

U–3: چوداشت // S: خود است

U–4: و رای عرفی // S: در آتو عرفی

*٤١٨

ردیف فاء

[343] باز بمیدان ما فوج بلا بسته صف   پای فلك در میان رسم امان بر طرف
خرقه شگافان شوق بی‌دفنی و ر سماع   حله فشانان شید تالع قانون ورف
3 جان قدیم اشتها مانده همان ناشتا   دین تن خادث إذا معدن آب و علف
چیدم و دیدم تمام آبی و تابی نداشت   میوهٔ این چار باغ گوهر این نه صدف
گفتیم ای خود فروش خود چه متاعی بگو   گر نخری شبچراغ در بفروشی صدف
6 بشنو و بوکن اگرگوشیوعزمیست هست   زمزمهء او کشف نحلحه ز من عرف
عرفی اگر ره روی دوری منزل میبین   روکه مد دمی کند همت شاه نجف

٤١٩

ردیف قاف

[344] غم میگذرددل من من میگزم لب عشق   میرم تلخی غم و نازم بمشرب عشق
دارای شهرت ده کیست کز طننرما نر یخد   خنندند بر فلاطون اطفال مکتب عشق
3 *داروی صحت عشق درحکمت ازل نیست   اما ز سردی عقل زاءل شود تپ عشق
ناکامی دمی عشق بروردهٔ مراد است   در آفتاب غرق است شام من و شب عشق
در دیرو کعبه ساءل با کفر دین مقابل   بانوش و نیش یکدل اینست مشرب عشق
6 تا ریخت خون عرفی ازچشم خلق شدگم   زان جلوها تو گویْ این زو مطل عشق

* 418 gazel S nüshasında mevcut değildir. [٣٤٣]

1 [٣٤٤]–U: میگذرد دل ... من میگزم لب // S: میکزرد لب ... دل من میمکن لب

U–2: اطفال // S: طفلان

* 419. gazelin 3. beytinin 2. bölümü 4. beytin 2. bölümü olmuş.

U–3: حکمت ازل نیست ... اما ز سروی عقل

U–4: شلم من // S: صبح من

U–6: خلق شد گم ... این زد // S: خلق کم شد ... این است

٤٢٠

ردیف کاف

[345] این زخمهای کاری بر مغز جان مبارك — عهد شهادت ما بر دوستان مبارك
دینم بعشوهء رفت باز آمدن مبارك — ناموس همعنان یافت بر دودمان مبارك
3 * اینك فنا ببالین افسانه گودر آمد — ای چشم نا غنوده خواب گران مبارك
گوییند کفر زلفش بر دین زند شبیخون — برگوش دین فروشان این دوستان مبارك
بر ما خجسته باد او وزخ فروزی عشق — طوبی و خورد کوثر بر این و آن مبارك
6 ای خلوت محبت عذرت چگونه خواهم — تشویش بوسهء تو بر آستان مبارك
آمد نسیم شوقی گلهای درد بشگفت — این تو بهار لذت برباغ جان مبارك 43/a
عرفی در آتش دل میجوشی و خموشی — داغ نهان مخلد قفل زبان مبارك

٤٢١

ردیف لام

[346] صد مهر می نهم بلب گفتگوی دل — تا گرد غم بشکوه نجنبد ز روی دل
دامن سلسبیل نیا لاید آنکه او — در چشمه سار درد کند شست و شوی دل
3 بگداختیم مرهم و الماس ریختیم — آن بر مرا دراحت و این در گلوی دل

2 ٣٤٥–U: مبارك ... ناموس ... یافت // S: مبادش ... ناقوس ... شد
* 420. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.
U-4: زلفش بر دین // S: زغی بر دل
U-6: ای ... محبت عذرت // S: این ... مبارك
U-8: داغ نهان // S: داغ درون

1 ٣٤٦–U: بجنبد // S: بخند
U-3: آن بر مراد راحت و این در گوی دل // S: این بر مزار راحت و ان بز کلوی
* 421. gazelde 5. beyit S nüshasında mevcut değildir.

با صد غم آشناست دلم دست ازو مدار — ترسم غمی عنان تو گیرد ببوی دل
* تا چند عمر در غم و اندیشه بگذرد — برداشتیم دست غم از زیر روی دل
6 عرفی بیکدو جرعه خون بیخودی نمود — هر گز نخرده بود شراب سبوی دل

٤٢٢*

[347] دردی که بافسانهء افسون رود از دل — صد شعبلهٔ انگیز که بیرون رود از دل
ممنونم از أين شيوه كه هر جور كه كردى — انيشه نكردى كه مرا چون رود از دل
3 ان به که بدل ره ندهم روز سلامت — آنها که در آشوب شبیخون رود از دل
از بس که دل سوخته ام تشنهء صلح است — هر جور که فردا کنی اکنون رود از دل
عرفی ره مجنون مردایں درد نه دردیست — کر بیهده گردیدن هامون رود از دل

٤٢٣

ردیف میم

[348] تنها نشين كوشهٔ غمخانهء خوديم — گنج عمیم و در دل ویرانهٔ خوديم
لب تر نکرده ایم ز جام و سبوی کس — جاوید مست جرعهء پیمانهء خودیم
3 با غم نشسته ایم بتدبیر عقل خویش — ما آشنا بدشمن و بیگانه خودیم
بس در کشوده ایم چه دشمن چه دوست را — ما قفل بی کشاد در خانهٔ خودیم
شیرین نکرده ایم لب از گفت و گوی کس — لبها بزهر شستهٔ افسانهٔ خودیم
6 * گاهی فریب توبهء و گاهی فساد رزق — بازیچهء طبیعت طلانه خودیم
غیرت رو انداشت که برقع بر افگنم — تا جمله بنگرند که جاناه خودیم

U–6: جرعه خون // S: جرعه جون

* 422. gazel S nüshasında mevcut değildir.[٣٤٧]

1 U–[٣٤٨]: گنج عمیم // S: کنج خواهیم
U–3: ما آشنا بدشمن // S: تا اشنای دسمن

* 423. gazelde 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

عرفی برد تهیهء افسون مکن که ما   صید فریب دام خود و دانهٔ خودیم

٤٢٤

[349] همت ای یاران که در دفع هوس رو میکنم   بر لب کوثر بداغ تشنگی خومیکنم
آب حیوانم ز دنبال آید ز ظلمت برون   من برو خندان بسوی تشنگی رو میکنم
3 دل بوصل من ببوی وصل نا محرم خوشم   او گل ومن خاك گلخن از ادب بو میکنم
باز دل را می فشارم بر کف عشق صنم   خون اسلامش چکان از هر سر مو میکنم
میفروشم داغ و نقدگریه میگیرم ز خلق   می ستانم آب و آتش در تراز و میکنم
6 ارزوی زخم جورش نیست عرفی حد من   لیك دایم مشق بوس دست و بازو میکنم

٤٢٥*

[350] ما گریبان دل از گلهای غم پرکردهایم   از شران تلخکا می جام و جم پرکرده ایم
مژدهء بادی دل نشار کام را آماده باش   کز گل پژمردکی و امان غم پر کرده ایم
3 هیج ازاین حسرت نمی سوزیم گربازارفیض   اهل دل حبیب مراد دماشکم پرکرده ایم
تیغ و سر جر کف بسوی غشق رفتم گفت رو   کز شهیدان عاقبت را ازعیدم پرکرده ایم 43/b
خوش برآ عرفی زمانی با الم حاموش باشش   کز هجوم ناله آزار الم پرکرده ایم

٤٢٦*

کعبه بی ذوقست دیاران را داعی میکنم   مژده اهل دیر را کانجاد داعی میکنم

2 [349]–U: آب حیوانم ز دنبال آید // S: ابحیوان را بدنبال سر از
3–U: من خاك گلخن // S: من دست کلجن
4–U: بر کف عشق // S: از کف دست

* 425,426,427,428,429,430,431,432,433,434,435,436,437,438,439,440,441,442,443,444,445, 446,447,448,449,450,451,452,453,454,455,456,457. gazeller S nüshasında mevcut değillerdir. [350]

گر حدیث عشق کم گویٔ تو با سودگان — جای منست هست تحقیق صداعی میکنم
3 زهر کو خون جگر کو شهد نابو شیر چند — صبر دشوار است با رضوان نزاعی میکنم
در سماع ای شیخ موج از آستین ما بریز — در شهادتگاه او ماهم سماعی میکنم
شیوهای زاهدان گر در شمار دین بود — غم مخور عرفی که ما هم اختراعی میکنم

٤٢٧*

آن شکارم کز بر تیر سنان میر ویدم — التماس زخم‌نواز لا مکان میر ویدم
حسن میگوید که من تخمی بیفشانم ولی — تا قیامت روی گرم از آستان میر ویدم
3 در لبم در عشق تو آن مهیمان وار بلا — کز درد دیوار خیلمیهمان میر ویدم
من کیم رضوان آن جنت که در هر سوی راه — طوبی از فیض نسیم بوستان میر ویدم
بشکنم ناقوس و تسبیحی بدست آرم ولی — چون کنم با این که ز نار از میان میر ویدم
6 مست این ذوقم که گرمدهوشم وگرهوشمند — شکر درد از زیر لب تا مغز جان میر ویدم
بستم ان را وی که میداند زبان و دل ولی — حیف گر بربستن لب صد زبان میر ویدم
پنبهٔ الماس شد عرفی ولی محوج من — بس که هر دم نیشی از داغ نهان میرویدم

٤٢٨*

منم که پاره دل دردهان غم دارم — بزیر ناصیه صد آستان غم دارم
دلی که زخم پزیری کند نمی بینم — دگر نه تیر نفس دردهان غم دارم
3 اگر چه جان نعمت داده ام بگفتهء عشق — اگر غمت بگریزد زبان غم دارم
بگو بشادی وصلت که تیغ بردارد — که میل زمزمهٔ الامان غم دارم
چرا غمش نکند بر من اعتماد که من — ستم کشیده ولی محربان غم دارم
6 گر از بهشت شود معصیت عنان تابم — هزار شکر که صد بوستان غم دارم
جگونه فهم حدیثم کنند بیدردان — که شهر ز اد ملالم زبان غم دارم
از ان دیار عدم شد مسخرم عرفی — که صد سپاه بلادر غنان غم دارم

٤٢٩*

بیا از درد کز راحت رمیدن آرزد دارم　　بغم پیوستن از شادی بریدن آرزد دارم
بیا ای عشق درسوای جهانم کن که یکچندی　　نصیحتهای بیدروان شنیدم آرزد دارم
3 بیا ای شوق دوست رغبتم سوی کریبان بر　　که بی تابانه بیراهن دریدن آرزد دارم
بیا ای بخت و تقریبی بر انگیز از پی قتلم　　که جان را بسمل آن غمزه دیدن آرزد دارم
بیا ای عمر ترك بیوفائی کن که در محشر　　ز زخم غمزه اش در خون طپیدن آرزد دارم
6 بیا ای مرگ یاری کن که بی ادنی توانستم　　بخون غلطیدم اکنون آرمیدن آرزد دارم
زمن پوشیده عرفی آه خود را آه اگر داند　　که منهم زهر بدنامی چشیدن آرزد دارم

٤٣٠*

رفتیم و با غمت دل پرخون گذاشتیم　　جانرا بصید گاه تو در خون گذاشتیم
رفتیم و دل رمیدهء و شبدیز غیر را　　با شوق بیعنانی گلگون گذاشتیم
3 رفتیم و توبه کرده ز میخانهء مراد　　میل قدح بآن لب میگون گذاشتیم 44/a
رفتیم در زمانه ز غم نامهای تو　　نشنیدهء غمتو بمجنون گذاشتیم
رفتیم و انتقام ستمهای غیر را　　با عادت طبیعت گردون گذاشتیم
6 رفتیم عرفی از چمن وصل ثا امید　　در دل هوای آن قد موزون گذاشتیم

٤٣١*

منم که بحر دل اسباب داغ مید زدم　　نسیم گلشن غم دردماغ مید زدم
دمی که بر نفس اهل درد میجوشم　　هزار شعله ز دود چراغ مید زدم
3 ز بهر آنکه چکانم بکام تشنه لبان　　بآستین نمك و خون و داغ مید زدم
دگر بوادی ایمن رسم وگرنه که من　　ز گرد بادیه سحصل سراغ مید زدم
زتم بفصل خزان عرفی از چمنبی فیض　　ترانه ز نواهای زاغ مید زدم

٤٣٢*

ما دست دل ز چشمه بیهود شسته ایم　　داغی بزهر داغ نمکسود شسته ایم
دل در دعای کام نفس بر نیاورد　　زین شعله ننگ نسبت این دود شسته ایم
3 آسوده تر حسود که ما از ضمیر دل　　اندیشهء زیان دغم سود شسته ایم
بستیم روی سجده ز محراب آرزد　　گر دریای از در معمود شسته ایم
عرفی چه مایه عجز بحر چشمه برده ایم　　تا لوح دل ز بود و زنا بود شسته ایم

٤٣٣*

از بس که روی گرم بحر سوگذاشتیم　　صد داغ شعله خیزد ران کو گذاشتیم
از شرم نا کسی نکشویم دیده را　　الماس فتنه در ته پهلوی گذاشتیم
3 هر گوهری که دل ز تعلق گرفته بود　　در دامن کرشمهٔ دلجو گذاشتیم
ما بر فریب چشم غزالانه باختیم　　مجنون باز مانده بآهو گذاشتیم
امروز در زیارت دارست امنیت　　آن سر که دوش بر سر زانو گذاشتیم
6 یکباره کرد خوبخرابی مزاج دل　　دست از عمارت دل بد خو گذاشتیم

٤٣٤*

از مردن دشوار منست آن مژده پرنم　　ای جان بلب آمده گو یك نگهی کم
لطفی تو گرم چاره ندارد عجبی نیست　　بسمل شده رابه نشود زخم بمرهم
3 تا فاش نسازم بر بیگانه غم او　　تحقیق حصوصیت من کرده بمجرم
ای اهل بهشتاینهمه حسرت بغمم چیست　　بر من که رسانم بشما لذت این غم
هر گام که میزد کسی از عشق تو ناکام　　یاران مرا تازه شود شیوهء ماتم
6 داغی بنهم بر دل دان داغ که باشد　　لب تشنهء الماس تر و تشنهٔ مرهم
یا رب بجهانی که رود ننگ نباشد　　عرفی چه برد مایهٔ درد تو ز عالم

۴۳۵*

از دل این شعله چو داغ صنم افروفته ایم آتش بتکده را در حرم افروخته ایم
شب غم تا بعدم راه برد دلبر کام آتشی راه براه عدم افروخته ایم
موسیٔ آرید باین دیر که ارباب نظر آتش طورز روی صنم افروخته ایم
سجده برهمن اینجانه حرامست بیا که صد آتشکده در کنج غم افروخته ایم
ما ملامت ز دگانیم که در گوشهٔ غم آتش دل همه ازداغ هم افروخته ایم 44/b
کی بر اهل کرم روی طلب زود کنم ما که از جرعهٔ جام کرم افروخته ایم
کشته ایم از سخن‌پیر مغان روشن دل بفروغ نفسش جام و جم افروخته ایم
تا بحر غمکده عرفی که گذر داشته ایم شمع مقصود ز ایمن با قدم افروخته ایم

۴۳۶*

منم کز بادهٔ عشرت خروشیدن نمی دانم بدست من مده این می که نوشیدن نمی دانم
طبیبا از دوا بر قامت دیوانه خون من مبر پیراهن عصمت که پوشیدن نمي دانم
من آن مست می‌شوقم‌که‌گرصدسال شوق او نماید آتش و من نیز جوشیدن نمیدانم
بریش تاز گی از مرهم آسیب نمك ساید نهی ز الماس و ز حیرت خروشیدن نمیدانم
بصد امید کوشید نم در مدعا عرفی ز استغنا مدان باقید کوشیدن نمیدانم

۴۳۷*

حال ما بنگر که آهوی حرم گم کرده ایم رهبر امید را در هر قدم گم کرده ایم
میشود اسباب غم اسباب افزون گرچه ما مایهٔ افزایش اسباب غم گم کرده ایم
چون ترنمهای مرغان بهشتی نشوم ما که دوراو فتاده‌ء و باغ ارم گم کرده ایم
طعنه کمترزن حرم جویان ره گم کرده را این ملامت بس که ماراه حرم گم کرده ایم

پیر ما از بستن ز نار لاف کفر زد کز عبادت پانه دردیر حرم گم کرده ایم

*۴۳۸

ولە

ز معموری تنگم جز دل ویران نمیخواهم چو سلطان محبت ملك آبادان نمیخواهم
کسی تاکی پریشان جنبش و سردر هوا باشد دگر یار حنونم عقل سر گردان نمیخواهم
3 نه داغ تازه میخاردنه زخم کهنه می کادد بده یارب دلی کاین صورت بیجان نمیخواهم
بتسکین دل غم دوستم ناصح چه میگویء اگر شیون ندانی این زن دستان نمیخواهم
ز عالی دودمان عشقم از راحت بود ننگم برهمین زادم و کیش مسلمانان نمیخواهم
6 دم گرم وخراش سینه رامن دوست تردارم بپوشان رخ که من جان کندن آسان نمیخواهم
گر آب خضر نوشم بایدم از عشق فرمائی اگر خواهم دهی می نوشیم و فرمان نمیخواهم
میفشان نشتر الماس برداغ دلم عرفی تهی دستم بسر جمعیت و سامان نمیخواهم

*۴۳۹

هر چه بااو گویم از مردم دگر گون بشنوم باز حرفی گفته ام امروز تا چون بشنوم
واعظا در ماندهء در سواش عشقم دم مزن گر توانم نکتهء زان لعل میگون بشنوم
3 تشنهٔ غم بودم اکنون شاد گردم هر کجا از لب غم دیدگان وشنام پرخون بشنوم
کز شنفتن کرد گفتن گنگ طرفه زیر کم ور بگویم خود بران باشم که افزون بشنوم
غافل دارد جنون از حال خود بکشا نقاب کز زبان حسن لیلی نام مجنون بشنوم

*۴۴۰

ولە

هر گز دل کس را بگیاهی بشکستیم وز بحر جزا طرف کلاهی نشکستیم
صد نخل نشاندیم ولی گوشهء دستار از طرف چمن شاخ گیاهی نشکستیم

از میکده برویم دو صد شیشهء کعبه — یك شیشه ولی برسر راهی نشکستیم
صد ره نشکستیم سر از سنگ جنون لیك — یك ره بغلط طرف کلاهی نشکستیم
هر گز هوس رویتو نگذشته بخاطر — کز هم تو دردیده نگاهی نشکستیم
یك ره بکمال تو ندیدیم که دردل — عرفی صفت ازیم تو آهی نشکستیم 45/b

۴۴۱*

وقت آنست که افیون بشراب اندازیم — دو جهان را ببیکی جرعه خراب اندازیم
دلم از صوت تذروان بهشتی نکشود — گوش بر نالهء مرغان کباب اندازیم
ای که برزشتی من خنده زنیباش که من — بحرم دستی و از چهره نقاب اندازیم
گل فشانندبهبستر همه جون عرفی و من — مشت خس چینم ودرخانهء خواب اندازیم

۴۴۲*

چند از این ششدرغم فال کشادی بزنیم — بکمل آمده‌عنقا که مرادی بزنیم
چند ازین شیشه بگیریم و بریزیم بکام — یکدو جامی کف خویش نزادی بزنیم
در نیارد که دمی غاشیهء غم نکند — سردهیم این دل و با یکدل شادی بزنیم
بردل صد ورق از یاس ببهبندیم گره — بکشایم دل و فال مرادی بزنیم
عرفی از مدهٔ آلوده پریشان شده ایم — دست در دامن پاکیزه نهادی بزنیم

۴۴۳*

ما ره نشین مردم دیدار دوستیم — سختی کشیمحیف که غمخوار دوستیم
هر دم خیال بازی و فکر کرشمه ام — دشمن تراش خاطر آزاد دوستیم
ای نوحه سنجناله بر زوی ز لب که ما — نازك دلان گریه بسیار دوستیم
ما میگزیم شهد ریا رانه زهد را — تسبیح دشنیم نه زنار دوستیم
ور عجز لذتیست تو در کار خویش باش — ما تشنهء شهادت و زنهار دوستیم

6 ای عندلیپ گلبن دستان سرا که من — منصور نغمهء رسن ودار دوستیم
خلوت نشینی از من و عرفی مجو که ما — رسواءیان کوچه و بازار دوستیم

٤٤٤*

باز آی تا بذوق الم آشنا شویم — با شیشهٔ و زسنگ بهم آشنا شویم
صد بحث غم بیکدرم داغ میخرند — زین ننگ با معامله کم آشنا شویم
3 راز محبتیم ز نا گوش و لب تهیست — خاشاکه ما بلوح و قلم آشنا شویم
باید کشید خون شهیدان سبو سبو — تا اندکی بذوق عدم آشنا شویم
گفتی براه کعبه کنند آشنا قدم — اول زهی که ما بقدم آشنا شویم

٤٤٥*

وله

قدح دمید لبالب خراب گوشده باشیم — اگر هلاك شوم در شراب گوشده باشیم
ببزم عیش روم تابکی مصیبت شیون — خراب نغمهء چنگ در باب گوشیده باشیم
3 نه خندهء و نه نگاهی‌ترا ازین چه تفاوت — شکنجه خوار دو صد پیچ تاب گشوده باشیم
غبار کوچهء عشقم زدامنم چه فشانی — عبیر بیرهن آفتاب گو شده باشیم
چه شد که اهل ثوابم رهم دهند بدوزخ — شریك لذت اهل عذاب گوشیده باشیم
6 ز جرم عشق کنند ارسوال روز قیامت — بصد کتاب سخن بیجواب گوشده باشیم
نظر بد زد مکن متعم از مشاهده عرفی — خراب گوشده باشی‌کباب گو شده باشیم

٤٤٦*

بسهوار توبه از می کردم و دیر مغان بستم — کسی کو بازم آرد بر سر خم از جهان رستم
بفتراکم به بندعشق وگوید دست و پاکم مزن — که من بسیار ازین صید زبون درخاك وخون هستم
3 روای عافیت بس خام بافست آتشی‌درزن — که من زین پنبه عمری رشتهء وزناری می رستم

سراسر کامم و در چشمهء لذت فرورفتم   سراپا ریشم و در پنبهء الماس آعشتم
نه طوبی‌داشت سربسری نه کوثر داشتنمناکی   که من درشعله زارسینه تخم ناله می کشتم
6 تماشای جمال خود و غلمانم کجا باشد   مرا آینهء باید که بینم تا چه حدزشتم
بگوشیم کاتب اعمال گوید عرفی انصافی   که ننوشتم ثوابی در گنه صد لوح دل شستم

٤٤٧*

دل بدست و بپای کوبان از حرم بگریختم   دین سینه قندیل را از خاك دیر آویختم
توتیای دیدهء توفیق یعنی خاك دیر   برسر دل تهنیت کوبان بمژگان ریختیم
3 راهب دیرو صنم مست سماع ماتم اند   تا بشیون نغمهء ناقوس را آویختم
گوهری کزوی بیابد دیدهٔ معنی صفا   درجهان پیدا نشد هرچند خاکش بیختم
مایهء دیریم عرفی عشوهء در کعبه نیز   مدتی پارنجها از پرده می انگیختم

٤٤٨*

گلی نا چیده بوی ناکشیده زین چمن رفتم   بتلخی رفتم اینك در میان این سخن رفتم
بدنیا نیستبازاری مرا این سودم ازوی بس   که عریان آمدم اکنون چو رفتمبی کفن رفتم
3 نه کوششهای‌فرهاد نه سودای زلیخائی   ازین هنگامه آخر شرمسار مرد و زن رفتم
نه یارب را جوابی آمده نی یا صنم عرفی   ز دیرد کعبه حیران تا در بیـت الحزن رفتم

٤٤٩*

ما دل بجان خریدهء و برباد داده ایم   مرغ حرم گرفته بصیاد داده ایم
سهلستبا قفس دل اگر رفت سودهی‌ست   ما مرغ کشته ایم که برباد داده ایم
3 سر بایهء متاع محبت بدست ماست   زین مشتهر بگوش نفریاد داده ایم

٤٥٠*

ولە

بشرح غم نفس را ریش کردیم / درون عافیت امدیش کردیم
طمع بردیم چندان بر در عشق / که از درد غمش درویش کردیم
3 اگر رفتیم در جنت مکن عیب / که اول دردو غم را پیش کردیم
جنون با ما نکرد این تیغ بازی / که ما با عقل دور اندیش کردیم
اگر خوریم عرفی جرم او نیست / تحملهای بیش از بیش کردیم

٤٥١*

عمر در شعر بسر کردهْ و در باخته ام / عمر در باخته را با رو گر باخته ام
ساقیِ‌مصطبهء لطفم و می ریخته ام / طایر باچهء قدسم و پر باخته ام
3 العطش میزند از تشنه لبیِ‌هر سویم / که قدحهای پر از خون جگر باخته ام
شاید از تلخ کشم ناله ز حرمان سخن / طوطی گر سنه ام تنگ شکر باخته ام
رصد شرع بهنر چون نشود محو که من / شش هزار آیت احکام هنر باخته ام
6 گفت گو ستدزکفم شکرکه ناگفته کجاست / از دو صد گنج یکی مشت گهر باخته ام
صد مصیبتکده در هر سخنم مدغم بود / گریه و ناله پس شام و سحر باخته ام

٤٥٢*

ولە

ما لذت فقریم سخا را نشناسیم / ناسوری زخمیم شفارا نشناسیم
ما طایر قدسیم سراسیمه درین دهر / کیفیت این آب و هوا را نشناسیم
3 محر لب ما بشکند آشوب بهاران / ما باغ ملولیم نوا را نشناسیم 46/a
مستینم و نداریم دل عافیت اندیش / ما کشمکش روز جزا را نشناسیم
در معر که سیر و لان عمر بسر شد / زان چهره شناسیم وفا را نشناسیم

6 درراه وفا کو شش و نازان سوی مستیست   تا سر نرود جنبش پارا نشناسیم
یك ناله آشفته فروشیم بصد کام   آرایش بازار دعا را نشناسیم

٤٥٣*

وله

دل وجان بردگی بودندومن افسانه شان گردم   چراغ خانقاه شیخ آتش خانه شان گردم
ز بیم هجر و امید وصال آشفتهٔ دل بودم   زحیرت آشنا گشتم ز خود بیگانه شان گردم
3 ز سوز محوشان دردچندان سوختم خود را   که بر شمع مزار خویشتن پروانه شان گردم
سبوها دوش در مستی شکستم لیك یکیك را   دگر برچیدمو بوسیدم و پیمانه شان گردم
ببزم بیغمان دو شینه بودم میمان عرفی   ز بس کز بهر دل بگریستم دیوانه شان گردم

٤٥٤*

از شش جهتم شکوه زند موج خموشم   در زهر زنم غوطهٔ و سر چشمهٔ نوشم
سر تا بقدم عیبم و از دوستی خویش   عیبی نشناسیم که زان پرده نپوشم
3 بر خلق نخواهم که زنم ناصیهٔ خویش   تا جمله بدانند که من بیهوده کوشم
تزویر حرم بهر دو عالم بوکالت   هر گاه که در کوی ریازهد فروشم
تا فتنهٔ فردای قیامت نشناسی   این مغچه امروز ببین بر سر دوشم
6 از دردکشان شو که من غمزه ده عرفی   تا بودم ازان جمع نه غم بود نه هوشم

٤٥٥*

ز بید روی بامید اجل در عشق مر هونم   نه شرم از قتل فرهادونه ننگ ازمرگ مجنونم
و بال از هوش دانست ازخرد گرهمچنین خیزد   همان بهتر که ساقی در شراب انداز مجنونم
3 فغان العطش ناگه بگوش خضر ره یابد   بیا ای عشق بنماره بسوی چشمهٔ خونم
که در بیرون گلخن بلبلی را در قفس دارد   که فریاد وی از عشق آتشی سر زد زبیرونم

دکر در سایهء طوبی برد خوابم مجالست أین   که غمهای تو بر بالین نباز و صد شببخونم
6 منم کز حرص تاراج متاع درد و غم عرفی   گهی درآستین دست وگهی‌درجیب کردونم

٤٥٦*

چه غم ز رفتن اینست می کشدانیم   که غمزهء تو ببازیچه می بردد نیم
فروغ آینه ام بی چراغ مجلس نیست   کجاست سرمه کش دیده خدابینم
3 امام شهر که مستم ندیده حیران بود   بیا بگو بتماشا کنونکه رنگینم
زمن فراعت فردوس دور باد که من   بساط ماتمیان بر فراغ می چینم
ز نور ناصیهء من صباح می تابد   شبی که دختر رز بود شمع بالین
6 چکد زهر سر مویم هزار چشمهء زهر   ازان بچشم دل اهل درد شیرینم
هزار غم سر غم کرده ام دلی در دل   غم تو ریشته فرو کرد می کشداینم
روم بمیکده عرفی که بشکنم تو به   مباد محتسب از دل برون کند کینم

٤٥٧*

صد پردهء تصور باطل شگافتیم   تا اندکی معاملهء دل شگافتیم
نوری نداشت غمکده حسن از دریچه باف   روزی بآن دریچه مقابل شگافتیم
3 آن کشته ایم کز اثر نوحهای خویش   صد بار جامه در بر قاتل شگافتیم 46/b
در جست و جوی لذت زخم نهان تو   هر موی کشتگان ترادل شگافتیم
بهر فسون درد تو از گوشهٔ لحد   صد ره بجاه جاد وی بابل شگافتیم
6 عرفی حجل نشین که معمای آرزد   آخر بنام مطلب باطل شگافتیم

٤٥٨

[351] خوش آن جهان چو من ازداغ دل کباب شوم — زمانه را کنم اباد اگر خراب شوم
بران شدم که چنان آشتی بر افروزم — که در میانهٔ آن تا ابد کباب شوم
3 دهان شیشه کشاد است عشق و نزدیك است — که بی نیاز ز کیفیت شراب شوم
چنان ز عشق مهیای تربیت شده ام — که گر زنره نظر یابم یفتاب شوم
رسم بمقصد و عمداً نه زیستن از ننگ — بحر طرف که چو همت کران رکاب شوم
6 چنین که فرصت عرفی عنان سبك کرداست — بگردا و نرسم گر همه شتاب شوم

٤٥٩

[352] چون حیالت گذرآرد بدر مسکین چشم — جوشش نور بهم در شکند روزن چشم
مشت سوزن بدلم زان مژ ه تا ریخته اند — گریه از پارهٔ دل دوخته پیراهن چشم
3 از دلم تابد رویده صد آتشکده ساخت — گریه شوق که گلخن شد از و گلشن چشم
ور تماشا گه حسن تو بهنگام نثار — سر به پیشانی خورشید زند خر من چشم
عرفی امروز به بینم که بود بحرو داغ — گریه را دست در آغوش دل و گردن چشم

٤٦٠

ما نقد راز جمله بغماز داده ایم — دردام هر چه آمده پرواز داده ایم
بعد از هزار شکوه بغم دل نهند خلق — ما خویش را تلی را آغاز داداه ایم

1 U-۳۵۱: خوش آن جهان چو ... داغ ... اگر // S: خوشا جهان که ... داغ او ... تا
U-2: بران شدم ... میانه ان // S: بران سرم ... میانهٔ او
U-5: رسم ... و عمداً نه زیستن// S: رهم ... واصلانه استم
U-6: همه شتاب // S: همه رکاب

1 U-۳۵۲: چون حیالت ... مسکین // S: چون حالت ... مسکن
U-4: تماشا گه حسن ... نثار // S: تماشا که جسن ... نیاز

3 از بانگ طبل باز دل ما نمی رمد — ما کبك خود بچنگال شهباز دادهایم
مردم نهند در کف کوشش عنان خویش — ما دست خویش را بعنان باز داده ایم
ای دهم آبرو مده از کف که بار ها — الزام وسوسه بخرد باز داده ایم
6 عرفی بدوستکامی دشمن صبور نیست — این مژدهاش بطالع ناساز داده ایم

٤٦١

[353] صد شکر کز خلاوت هستی گذشته ایم — وز ذوق هوشیاری و مستی گذشته ایم
ای خوشدلی مناز که ما از بساط عمر — در روزگار بادپرستی گذشته ایم
3 در راه راست کام باندیشه می نهیم — از بس که بر بلندی و پستی گذشته ایم
راز درون پرده زبیرون‌نوشته لیك — دایم برینصحیفهء مستی گذشته ایم
عرفی بره روان عدم جای بار نیست — تا تو کلاه گوشه شکستی گذشته ایم

٤٦٢

[354] چو لاله کون شوی از باده درچمن هستم — چو مشك بیز کنی طره درختن مستم
بلابرهمنم از سایهٔ صنم داغم — دماغ بلبلم از نکهت چمن مستم
3 * نه شکل سجه شناسم نه صورت محرب — ز فکر دارد ز اندیشهٔ رسن مستم
مگو که خرقهء و زنار بپوش باده مکش — که تیر دستم و از جامبرهمن مستم
در معامله در بند مي فردش که من — حریف عشقم و از خون خویشتن مستم

* 461. gazelde 2. beyit U nüshasında mevcut iken, S nüshasında mevcut değildir. [٣٥٣]

U–3: در راه راست // S: در راه دوست

U–4: مستی // S: بمستی

U–5: تا تو // S: ما تا

* 462. gazelde 3.beyit S nüshasında mevcut değildir. [٣٥٤]

6 حیات و موت من ای‌خضرعشق پروردا‌ست — دور لباس تو مستم که در کفن مستم

بناله تیشه فرهاد گوید این دستان — که از خلاوت باز وی کو هکن مستم 47/a

ز بزم دوست که گوید که از قدح نوشان — تهی پیاله تراز من نبود و من مستم

9 بهشتیان چه شناسد مستیم عرفی — نه از شراب طهور از می سخن مستم

٤٦٣

[355] ما تشنگی بد جلهء جیحون نمید هیم — یك العطش بصد قدح خون نمیدهیم

آب حیات از لب ما میچکد ولی — صد چشمه زهر هست که بیرون نمیدهیم

3 شد رام تازیانه ما تو سن جنون — دیگر عنان‌فتنه بگردون نمیدهیم

اهل زمانه را هوس آب خضروبس — کس اخبر ز چاشنی خون نمدهیم

بیداری از طبیعت موزون بمارسید — کز یم دل بقامت موزون نمدهیم

6 دیوانه است و عرفی و معموره دشمنی — ویرانه را بملك فریدون نمیدهیم

٤٦٤

[356] گاهی مصیبت خود و گاهی ملال مردم — در عشوه خانه دهرا نیست حال مردم

تا خون دل تو ان خورد ای تشنه کرامت — نزدیك لب میا در آب زلال مردم

3 * همت ز خویشتن جو چون بایزید و شبلی — نتوان گرفت پرواز هر گز ببال مردم

در جلوهگاو معشوق عمرم گذشت لیك — که در نظاره خویش که در خیال مردم

بانگ انا الحق مابی‌های وهو بلند است — نتوان هلاك خود را کرد از و بال مردم

U-8: زبزم // S: ببزم

4 U-۳۵۵: خضرو بس // S: خضر ومن

U-6: دیوانه است و عرفی... را بملك // S: دیوانه است عرفی... بقصر

1 U-۳۵۶: مصیبت خود // S: مصیبت خویش

* 464. gazelin 3. ve 6. beyitleri S nüshasında mevcut değildir.

6 هنگام عذر خواهی تادان زهر نوش است   گر جام و جم نداری مشکن سفال مردم
واله شده است عرفی بر نقش خامهء خویش   تا چند فتنه گرد و بر خط و خال مردم

٤٦٥

[357] بادل چو گویم حرف او طوفان فریادش کنم   تاب نفاقم نیست هم کز دل نهان یادش کنم
شیرین بخسرد بست دل عشق از ره ناموس گفت   آن به که زخم تیشهء درکار فرهادش کنم
3 از رنگ بود درم ولی در روضه بحر باعبان   با یاسمن درزم ادب تعظیم شمشادش کنم
هر کس بدل دستی نهد نامد آسایش زغم   من دست غم بر دل نهم کزراحت آزادش کنم
از بحر افسون دلم عیسی‌نه آگهی که من   این مشت خاك سوخته در دامن بادش کنم
6 بیم است کز یاران شید از هم بریزد صومعه   از خشت خم وز درد می تعمیر بنیادش کنم
ز آمیزش غم بادلت خوش میگذارد بیغمی   عرفی بمیر از ذوق غم تازین خبرشادش کنم

٤٦٦

[358] جند بر بسترازان چشم فسون ساز افتم   تکیه بر باش و بستر کنم و باز افتم
پاسم ای شمع چه داری نیم آن پروانه   که گرم بال بسوزند ز پرواز افتم
3 پای شهباز سلامت مکشانید که من   نیم آن مرغ که در چنگل شهباز افتم
حیرت از بس که عنان تاب الم شد بیمست   که ز انجام ره عشق بآغاز افتم
گفت وگوی یست بیارم بلب خاموشی   که اگر لب بکشایم ز سخن باز افتم

7-U: واله شده است // S: زند تا یابد
[357] 4-U: نهد تا نامد // S: زند تا یید
5-U: نه آکهی ... این مشت // S: نمی آید ... که خشت

[358] 1-U: بالش و ستر // S: بالش راحت
2-U: باسم ... واری نیم // S: بابسم ... واری منم
4-U: تاب الم // S: تاب دلم
5-U: بلب // S: ز لب

6 عرفي آرام مجو از دلم آن رفت که من — از بر تگیه که عیش بصد ناز افتم

٤٦٧

[359] دل در شکن طره دلبند شکستیم — صد نیش بلا در دل خرسند شکستیم
سودازدگی بین که دل همثقا نرا — صد بار زنشنیدن یك بند شکستیم
3 مارا بکن از عشق بزهر مژهایاد — کین تو به بامید شکر خند شکستیم
از بس که شگفتیم ز تلخابه کشیدن — ور کام مگس جاشنی قند شکستیم 47/b
مي گفت بیعقوب محبت که بسی ما — دلهای پدر در غم فرزند شکستیم
6 * دردا که ازین عهد که دل با صنمی بست — صد داغ نهانی بخداوند شکستیم
تاکام تو عرفي ثمر آلوده نگردد — در باغ طرب نخل برومند شکستیم

٤٦٨*

[360] هر گز گله از دوست بمحرم نفروشم — گرمشتریم دوست شود هم نفروشم
از شورش غم بادر دیوار بحرفم — رفت آنکه بآسوده دلان غم نفروشم
3 هر گز نکشایم دردوکان غم دل — وانگه که وکان از کنم کم نفروشم
زان اهل نفاقم نه پسندند که هر گز — قول غلط و فعل مسلم نفروشم
عرفي دل آباد بیکجو نخـرد عشق — من هم دل ویران بدو عالم نفروشم

٤٦٩*

ای ساقی‌بلاز شراب تو سوختیم — باآنکه آتشیم ز آب تو سوختیم

U–6: ازبر تگیه // S: باز بر تکیه
2 [٣٥٩]–U: نشنیدن یك // S: نشنیدن هر
U–4: در کام مکس // S: درکام بکس

* 467. gazeldeki 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 468. ve 469. gazeller S nüshasında mevcut değillerdir. [٣٦٠]

در شب گذشت عمر ندیدیم روی صبح — ای بخت از گرانی خواب تو سوختیم
3 پایت رکاب پرور دوستت عنان نواز — از غیرت عنان در کاب تو سوختیم
طالع نگر که گرم عتاب آیدی و ما — نا برده لذتی‌ز عتاب تو سختیم
از گرمی محبت ما سوخت شرم یار — ای عشق جلوه کن که نقاب تو سوختیم
6 از خود روانه ایم بمعمورهٔ عدم — عرفی تحملی ز شتاب تو سوختیم

٤٧٠

[361] زخمی شوق توام سینهٔ جوشان دارم — خانه در کوچهٔ الماس فروشان دارم
کی مسلمان کندم صحبت اصحاب حرم — که دران زمره بسی حلقه بگوشان دارم
3 آتشی‌پنبه گوش دگرانم کامروز — گوشرا مزرعه پنبه فروشان دارم
صحبت عمر فرومایه ملولم دارد — میل همدوشی تابوت بدوشان دارم
واعظا در گذر از قافله من که متاع — همه گوش است و بی‌نذر خموشان دارم
6 عرفی امروز بکاشانه من باش که باز — گله از دل بی شرم خروشان دارم

٤٧١*

[362] کسی کو دلکشا ماند دلش چون سنگ می بینم — ازان درخوشدلی هم خویش را اولتنگ می بینم
براه عشق هر کس کوششی دارد بیعر از من — که دایم چند وچون درمنزل وفرسنگ می بینم
3 ندانم کین پریشان دل چه میخواهدزجان خود — مدام این شیشه را درگفت وگوی باسنگ می بینم
همین غمها بعهد جهل بود اما نمیدیدم — همان شدکان جفا از دانش و فرسنگ می بینم

2 ۳۶۱–U: دران // S: درین
U–3: اتشی پنبه ... کامروز // S: آتش و بنبه ... امروز
U–4: فرومایه // S: کرانمایه
U–5: همه گوش است وبی // S:همه هوشست ولی
U–6: گلهٔ از دل // S: کله شان

* 471. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۳۶۲

توخق میبنی‌ومن هم ای‌حکیم این جنگی سوداست   تو خاصیت ز گوهر بینی و من رنگ میبینم
6 نقاب از چهره تا افکندهٔ خورشید تا بانم   ز شرم بی نقابی با قضا در جنگ می بینم
نمیدانم که عرفی را چه معنی میخلد در دل   که بازشهای های گریه هرآهنگ می بینم

٤٧٢

[363] تا نام جمال یار بردیم   رنگ از رخ لاله زار بردیم
ز آینهء دل بسیل گریه   عالم عالم غبار بردیم
3 تا کشتهء غمزهء تو گشتیم   صد شمع بهر مزار بردیم
بردیم بخلوت غمت خاك   از آتش روزگار بردیم
مرهم مرهم زدیم چندان   کز داغ دل اعتبار بردیم 48/a
6 ما شاهد عافیت گزیدیم   ناموس برد کنار بردیم
آزاده روی گذاشت عرفی   صد دوش بزیر بار بردیم

٤٧٣

[364] ازآن زبادهٔ شوق تو هوش جان دزدم   که لذت غمت از کام او نهان دزدم
تو گرم رانی سوزم که چونرسی بر من   چگونه شیوهء گرمی ازان عنان دزدم
3 خوش آن وصال که هر دم حلاوت نگهت   دل از نکاه و ز دل جان و من ز جان دزدم

1 ٣٦٣–U:بردیم // S: بر دایم
U–3: گشتیم // S: کردیم
U–4: بخلوت غمت ... از آتش // S: غمت بخلةت ... آرایش

1 ٣٦٤–U: ازآن زباده // S: ازان بباده
U–3: نکاه و ز دل // S:نکاه و تن

* 473. gazelin 4. beyti S nüshasında mevcut değildir.

* بجور تا کنم او را دلیر مي خواهم — که فاش کویم و بنهان اثر از ان دزدم

بجرم عشق تو فردا بدوزخ ار فکنده — تمام اتش دو زخ در استخوان دزدم

۶ خوش آنکه یار بمن بد کمان شود عرفی — که لذت ستم از زخم امتحان دزدم

٤٧٤

[365] دردا که فاش در غم جانانه سوختیم — وز داغ و درد محرم و بیگانه سوختیم

کو شمع بر فروزیزم طرب که ما — بیرون ز غیرت پروانه سوختیم

3 با خون صد شهید مقابل نهاده اند — عمری که ما باتش افسانه سوختیم

کس راه گم نکرد که خضر زهی نیافت — ما در میان کعبهٔ و بتخانه سوختیم

* زان تشنه مانده ایم که از گرمی نفس — دردست صبر جرعهٔ و پیمانه سوختیم

6 یاران همیشه در طرب و ما تمام عمر — کنجی غمی گرفته غریبانه سوختیم

یکبار دل ز ما صنم آشنا نبرد — دایم بداغ مردم بیگانه سوختیم

نکشاید ار ز بستن ز نار عقده ات — دانی که از چه سبحهٔ صد دانه سوختیم

9 عرفی بغیر شعلهٔ داغ جگر نبود — شمعی که ما بگوشهٔ کاشانه سوختیم

٤٧٥*

غزل نا تمام

[366] کجاست برق حجابی که از تجلی آن — ستاره سوخته روزگار خود باشم

کجاست طبع سلیمی و حسن لعل لبی — که در معامله آموزگار خود باشم

3 خوش آن کشش که مرا آنچنان زخود نبرد — که بیخود افتم و در انتظار خود باشم

کجاست مستی عشقی که بند کوی بمی — ملامتم کند و من بکار خود باشم

U–5: بدوزخ ار // S: بدو زخم

U–6: امتحان // S: استخوان

I ۳٦٥–U: وز داغ و درد // S: وز درد و داغ

* 474. gazelin 5. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U–7: صنم آشنا نبرد // S: آشنا نبرد

U–8: نکشایدار ز بستن // S: نکشاید از ز بستن

* 475. gazel S nüshasinda mevcut değildir. [٣٦٦]

خوش آن معامله عرفی که از زبان دو کون تو دشمن من ومن شرمسار خود باشم

٤٧٦

[367] هر کرا دشمن شوم بر عیب خود محرم کنم تا ز بیم طعنه با او کینه جویْ کم کنم
الوداع ای دوستان و دشمنان رفتم که باز دشمنی باشاد مانی دوستی با غم کنم
3 * ترك غارتگر بیك نوبت نشاند چندگاه تشنگی را چاره از نظارهء زمزم کنم
گر فلاطون را دهم الزام مادانم ولی گوش داناىْ زنم گر خویش را ملزم کنم
از تماشا باز مانم گر من از اطوار خویش هر کرا بیگانه یابم آشناىْ کم کنم
6 عرفی از گوش تامل پنبه خست بر آر تا بهیجت بی نیاز از همت حاتم کنم

٤٧٧

[368] بکوی صیدبندان دوش چون فریاد میکردم بیك صوت حزین صد عندلیپ زاد میکردم
چنان دوش از غمت مشتاق بودم بر هلاك خود که تا صبح آرزوی تیشهْ فرهاد میکردم
3 * نه تاثیرنفس بی عمر جاویدان نمیدانم بامیدی چه پیشت درد دل بنیاد میکردم
کشایم دام بر کنجشك و شادم باد آن همت که گرسیمرغ می‌آید بدام آزاد میکردم 48/b
چنان آمادهْ عشقم که عشق از ممتنع بودی بذوق جلوهء حسن منش آزاد میکردم
6 مگو عرفی دل یاران پریشان داشتن تا کی اگر می آید ازوستم دل خودشاد میکردم

---

* 476. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir. [٣٦٧]

U–4: الزم مادانم ... گوش // S: الزام نادایم ... کوس

3 [٣٦٨]–U: نه تاثیر // S: بتاثیر

U–4: شادم ... می اید // S: یادم... می امد

U–5: ممتنع ... بذوق ... حسن // S: متعدم ... بدون ... حسنی

U–6: عرفی دل یاران // S: عرفی دل ما را

٤٧٨

[369] من کینه را بمهر خریدار نیستم — دل پیش تست لیك بدل یارنیستم
آغاز دوستیست عنان ازستم بیگر — در ماندهٔ محبت بسیار نیستم
3 تا کرده ام و داغ محبت رسیده ام — یك منزل است راه و گرانبار نیستم
گویم گهی خوش آمد آسودگی هنوز — درد ترا هنوز سزاوار نیستم
دردم قویست لیك چنانم که گویمت — دارد مکن خراب که بیمار نیستم
6 ترك وفا بجور نه آئن دوستی است — زین شیوه ظن بحر که خبردار نیستم
اما چنین که از تو وفاخوار گشته است — عیبم که میکند که وفادار نیستم
* در عشق روستایْ دور عقل شهریم — ناموس را بجهل خریدار نیستم
9 عرفی ز من شکایت معشوق نشنوی — مست شراب عشقم و هشیار نیستم

•

٤٧٩*

[370] عفوت آوردم دل شرمنده آتش زدم — خط آزادی نمودم بنده را آتش زدم
کاو کو خانه کردم جنس بی قیمت نبود — شکر گفتم گوهر ارزنده را آتش زدم
3 خنده را با گریه دیدم بر در رود قبول — گریه را مقبول خواندم خونده را آتش زدم
بانگه هیهاتی زدل برداشتم که گریمش — مرده را بیدار کردم زنده را آتش زدم
دیده از مقصود بستم چشمه لذت کشود — خان ومان طالع فرخنده را آتش زدم
6 دوستان را تاشدم آینه‌داراز خوبوزشت — موبموی عرفی شرمنده را آتش زدم

3 [٣٦٩]–U: داع محبت // S: براحت
6–U: وفا بجور ... زین // S: وفا و جور ... وین
7–U: وفا خوار // S: وفا خواه

* 478. gazelde 8. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 479. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٣٧٠]

۴۸۰

[371] از باغ جهان رخت ببیتم و گذشتیم — شاخ ز درختی نشکستیم و گذشتیم
دامن کش ما بو فریب غم ناموس — زین کشمکش بیهده رستیم و گذشتیم
3 * هر گه که بماراحتیان راه گرفتند — لختی دل آن طاءفه جستیم و گذشتیم
پا بست در آتش زدن و رفتن از ین دشت — خود را بدل سوخته بستیم و گذشتیم
گفتند که از کعبه گذشتن نه ز هوشست — گفتیم که ما مردم مستیم و گذشتیم
6 صد جا بکمند آمده بودیم درین راه — چون برق ز بند همه جشتیم و گذشتیم
گاه که چشم من و عرفی بهم افتاد — در هم نگرستیم و گرستیم و گذشتیم

۴۸۱

[372] کو عشق که در غمزدگی نام برآرم — دست بسزای دل خودکام برآرم
بد خوی شوم روزی و این جان غم اندیش — از غمکدهٔ سینهٔ بد نام بر آرم
3 سر رشته ز نار جهانی بکف آمد — یك رشته گر از پردهء اسلامبر آرم
* گر روشنی راز برون افکنم از دل — گلبانگ انا الحق ز درد بام بر آرم
معشوق وفا دشمن و عیبست که در عشق — تا باخته هستی بوفا نام بر آرم
6 از دام غم آزاد مشو کز دل عرفی — آهوی حرم نیست که از دام بر آرم

1 ۳۷۱–U: جهان رخت // S: جهان دیده

* 480. gazelin 3. beyti S nüshasında mevcut değildir.

U–4: پابست ... زدن // S: با یست ... شدن

1 ۳۷۲–U: دست // S: دستی

U–2: بد نام // S: بد شنام

* 481. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U–6: کز دل // S: کو دل

٤٨٢

[373] دلی از نقشبندیهای عشق آزاد میخواهم   دلی چون نامهٔ مجنون ما در زاد میخواهم
بجانم زنده گردانی شفایم داده بیماری   بخواهمپاره کرداد وراق و یکیك باد میخواهم
3 نمی سنجم ملال خویش و بحر خوشدلی هردم   نوای عندلیب و سایهٔ شمشاد میخواهم 49/a
تو محتاجی و من محتاجم ای خلوت نشین لیکن   تو استعداد میخواهی و من ارشاد میخواهم
جگرخوردن مرا از های وهو خاموش میدارد   دگر نه عندلیبم فرصت فریاد میخواهم
6 ندارم دستگیر امیدوار از بخت بنشینم   نبینم داد گر از خاککسری داد میخواهم
بدلق آتش زدم زنار بستم یا صنم گفتم   ز زاهد طعنه از راهب مبارکباد میخواهم
ندارم جحتی بهر مکافات فلك عرفی   بعالم بر جلاف خود کسی را شاد میخاهم

٤٨٣

[374] منم که آب گل ورنگ لاله می طلبم   درین لباس شراب دوساله می طلبم
شکست جام شرابم زسنگ توبه دلی   درین خزان دیت خون لاله می طلبم
3 زیاده تو به حرامست در شریعت عشق   اگر قبول نداری رساله میطلبم
متاع ملك شهادت که کیمیای دلست   اگر دعا نفروشد ناله می طلبم
تمام طلب ماه اند اهل دیده و من   که زاده آدمیم شکل هاله می طلبم
6 چنان بوادی مستی ز خویش گم کشتم   که لب زیادهٔ دوست از پیاله میطلبم
علاج درد تو عرفی حکیم نشناسد   که من برون ز شفا این مقاله میطلبم

1 U-٣٧٣: بهای عشق // S: بهای غم
U-2: بجانم زنده گردانی شفایم داده // S: بخاتم کرده زندانی شفا داده
U-8: ندارم ... خلاف خود کسی // S: نداتم ... حلاف او کسی

* 483. gazelde 5. beyit S nüshasında mevcut değildir. [٣٧٤]

U-7: این مقاله // S: این رستاله

٤٨٤

[375] دل کز لبت چغانه بگوشش نمیزنیم — مستست این ترانه بگوشش نمیزنیم
این بس جز ای طعنه زاهد که هیچگاه — قول شرابخانه بگوشش نمیزنیم
عهدش نماند کین دو جهان گشت باز رمز — بیمحری زمانه بگوشش نمیزنیم
گل گوش جان کشودهٔ و ما بلبلان باغ — یك بانگ بلبلانه بگوشش نمیزنیم
عرفی بنغمه گوش ببالود و ما هنوز — از ناله تازیانه بگوشش نمیزنیم

٤٨٥

[376] تابکی همراه اندیشهء باطل باشیم — وز دیار طرب آواره تراز دل باشیم
گر گذشتم ز در کعبه نه از بیخبریست — مصلحت نیست که با طالب منزل باشم
گر بقانون معین نزنم عیب مکن — حکم عشق است که آشفتهء شمایل باشیم
* من که دارا و سکندر علف تیغ هند — رسد آهنم که درین معر که بسمل باشیم
من که از کشته شدن هم دلم آرام نیافت — جای آن نیست که منت کش قاتل باشیم
من که نامی نکشیدم چمن گل نشدم — گر بمسجد روم از میکده جاهل باشیم
عنکبوتش بزو ایا همه زنار تنند — خانقاهی که منش مرشد کامل باشیم
دین و دل آفت آزادگی آمد عرفی — نه ازین است که بی مذهب و بیدل باشیم

٤٨٦

1 ۳۷۵–U: چغانه // S: فسانه
U–3: عهدش نماند کین دو جهان گشت باز رمز // S: مهرش نمانده کی دو جهان را انباز کشت

1 ۳۷۶–U: وز دیار // S: در دیار
U–3: نزنم // S: نرسم
* 485. gazelde 4. ve 7. beyitler S nüshasında mevcut değildir.
U–6: من که نامی ... چهن // S: منکه نامی... بچمن
U–8: دین و دل ...ازین است // S: دل و دین ... نیست

[377] تا کی دهم بدست تماشا زمام چشم … فای زنم که گریه برآید بنام چشم
ای گریه بی مضایقه از درد را که من … هر دل بخون دل بنویسم سلام چشم
3 از بس که حیرت آمد و بیگانگی فزود … امشب خیال دوست نگردید رام چشم
صد نوحه هست برلب و بستر ز راه گوش … صد گریه هست دردل نشنیده نام چشم
عرفی فسرده چون نبود مجلس که یار … خالیست شیشهٔ دل و خشکست جام چشم

۴۸۷

[378] از دل غم او دریغ داریم … این می ز سبو دریغ داریم
تا در سر کویتو بلغزند … پای از لب خو دریغ داریم
3 * دوزیم ز چاك سینه مرهم … زین رخنه رفو دریغ داریم 49/b
خود چیست متاغ دین که آنرا … از روی نکو دریغ داریم
سیراب و مغز زیم زانرو … آب از سگ کو دریغ داریم
6 عالم همه ریش و آن مه ما … یك خنده از و دریغ داریم
تو گل بجهان فشانی و ما … سنگش ز سبو دریغ داریم
عرفی بد ما بگو که اسرار … از بیهده گو دریغ داریم

۴۸۸

[379] هر چند بیغمانه بمسکن فتاده ایم … ز بیخر صد کرشمه بگردن فتاده ایم

1 ۳۷۷–U: چشم // S: حشم
U–2: هر دل ... بنویسم // S: هر دم ... بویسم
U–4: بر لب ... زراه ... در دل// S: بردل ... ده راه ... بر دل

2 ۳۷۸–U: تا در ... کویتو ... بلغزند ... پای از // S: تا از ... کوی او ... بلغزید ... پااز
* 487. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.
U–4: که انرا // S: او را
U–6: و آن مه ما ... دریغ // S: ابله و ما ... درغ

در نعمت اوفتادهٔ شکری نمیکنم   بس نا شگفته در گل گلشن فتاده ایم
3 خوش دل بنور شمع شبستانت از برون   شبها بخاك دیده بروزن فتاده ایم
گرد حریم دیرم و در دیده ام کشید   تا از کدام گوشهٔ دامن فتاده ایم
از قسمت ازل نکنی شکوههان خموش   با شاخ طوبی ایم بگلخن فتاده ایم
6 * مفگن بخاکم از ثمر نا رسم بچش   کز شاخ نخل دادی ایمن فتاده ایم
در بزم عیش عرفی اگر روز سیا کنم   شب تا سحر بحلقهٔ شیون فتاده ایم

٤٨٩

[380] تنهانه دلق خود بمی ناب شسته ایم   ناموس یك قبیله باین آب شسته ایم
قسمت بلاست ورنه می آلوده دلقخویش   صد ره ز شوق گوشهٔ محرابسته ایم
3 با توبه دشمنیم و قدح دوست دور نیست   کز دل هوای صحبت اصحاب شسته ایم
از بس شکفته دردهن تیغ رفته ایم   ترس قیامت از دل قصاب شسته ایم
هم کفر ما بلذت و هم دین و ما بذوق   ز نار و صبحه در شکر ناب شسته ایم
6 تا وان دل عطا بکن ای دلشکن که ما   از دفتر معامله این باب شسته ایم
عرفی ببین که گریه چه طوفان نموده است   کز چشم بخت دوستی خواب شسته ایم

٤٩٠

[۳۷۹] U-4: دیرم// S: ولر تو
U-5: باثلح ... بگلخن // S: ما شاخ ... بگلشن

* 488. gazelde 6. beyit S nüshasıda mevcut değildir.

U-7: سیاکنم // S:ساکنیم

[۳۸۰] U-1: باین آب// S: ازین اب
U-2: می آلوده دلق // S: زمی نام
U-3: با تو به ... کز دل ... اصحاب // S: ما تو به ... کردل... احباب
U-6: عطا بکن // S:عطا مکن

[381] نشسته بر سر کنج و بفقر مشهور — نهفته در ته دامن چراغ بی نورم
مسیح تا دم آخر فسون دمید و هنوز — بصد جراحت روز نخست رنجورم
3 چنان بخواهش دیدار رفته ایم شب وصال — که شوق هم تبقا ضاندیده در طورم
گمان مبر که دلم را توان تسلی داد — که نار میده تراز زخمهای ناسورم
مکن بصورت دیوار نسبتم عرفی — که من کتابه محراب بیت معمورم

۴۹۱

[382] بس که دردی عالی در عشق تنها می کشم — ناله امروز را از ضعف فردا می کشم
* خار خار محنتم ره میزند ای ساربان — کز شهیدان تو فردا سر ز نشها می کشم
3 چون برگ خود بمیرمرحم کن خونم بریز — گرم راہ‌محمل که ناگه خاری از پا مي کشم
عشق را در کف متاع بود گفتم چیست گفت — نیل بد نامیست بر روی زلیخا می کشم
تا مرا پاهست و خواهد بود عرفی سایه دش — خویشتن را از پی خوبان رعنا می کشم

۴۹۲

[383] تا کی بحرم تشنه لب و مضمحل افتم — کو دیر محیت که بدریای ذل افتم
کو معر که عشق که از بوی شهادت — بیخود شده در لجهٔ خون بخل افتم

2 ۳۸۱–U: مسیح ... دمید // S: یصبح ... دمند
3–U: دیدار رفته ام شب وصل // S: دلدار رفته وصل ز دست
4–U: که نارمیده // S: که تا امید
5–U: کتابهٔ محراب // S: کیابهٔ دیوار

1 ۳۸۲–U: دردی عالی// S: درد عالی
* 491 gazeldeki 2. beytin 2. bölümü, 3. beytin 2. bölümü olmuş;1. beytin 2. bölümü ise 2. beytin 2. bölümü olmuş.

4–U:نیل بدنامیست // S: نیل رسوایست

3 آخر که مرا گفت که از باغچهٔ قدس   بیفاءده دردامگه آب و گل افتم
* مستی ز من آموز که خون شعلهٔ مرهم   از داغ جگر خیزم و از چاك دل افتم 50/a
کو انجمن قرب که تا بال کشایم   پرسوخته پیراهن شمع چگل افتم
6 عرفی که گمان داشت که از دادی اسلام   باز آیم و در سجدهء بت منفغل افتم

٤٩٣

[384] نالنده ام از درد مگر بلبلم   جوشنده ام بحسن مگر شبنم گلم
گر نه قیامتم ز چه لب ریز رفته ام   ور نه ندامتم ز چه عین تا ملم
3 دل موج خیز دردو جین صاف از گره   دریای اضطرابم و که ده تحملم
ای مدعی بمیر که از تکیهء رضا   منت فروش دوش و کنار تو کلم
عرفی خموشی بگزینم که دربهار   گل بیندم بباغ و ندانم که بلبلم

٤٩٤

[385] زین بزم نه این باربر آشفتم و رفتم   کی بود که تلخ ز تونشنفتم و رفتم
دارد اثر سودهٔ الماس بچشمم   گردی که ز مژگان ز درت رفتم و رفتم
3 ای همنفسان رفتن از این غمکده کم نیست   پژمرده مباشید که بشگفتم و رفتم
امید که در نامهٔ من ثبت نباشد   این راز که از غیر تو نه نهفتم و رفتم
ناصح مفشان بر جگرم نیش و همان گیر   ای اهل اسلامت سخنی گفتم و رفتم
6 * عرفی در ناسفته درین بحر سی هست   انکار که صد درج گهر سفتم و رفتم

4 [۳۸۳]–U: خون ... از جاك دل // S: جون ... از خاك كل
5–U: قرب ... بیراهن // S: قدس ... بیرامن
1 [۳۸٤]–U: بلبلم // S: بانك بلبلم
2–U: رفته ام // S: فتنه ام
4–U: فروش دوش // S: فروش بوس
5–U: خموشی بگزینم که در بهار // S: خموش باش که در موسم بهار

* 494. gazelde 6.beyit S nüshasında mevcut değildir.[۳۸٥]

٤٩٥

[386] خانه ز او محنتیم آسودگی کم دیده ایم　　آنچه غیر از زخم بیند بازم هم دیده ایم
هر کس از آینهٔ بیند جمال کار خویش　　ما فروغ کار در پشیانی غم دیده ایم
3 تارضادردیدهٔ ماکحل ست همت کرده است　　طیلسان بخل را بر فرق حاتم دیده ایم
* طعن بی توفیقی ای زهاد بر رندان بس است　　چرب دستیهای توفیق شما هم دیده ایم
مطلب از عشقست برهان حکیمان کوته است　　ای بسا بو نصرد افلاطون که ملزم دیده ایم
6 دیده ام از نظم عرفی فیض اعجاز مسیح　　طبع معنی زاش هم بر قلب بریم دیده ایم

٤٩٦

[387] شهید وصلم و سیراب تر ز یاقوتم　　ز تخل تو به تراشیده اند تابوتم
مراست معجزه مشکل کشای دهر ساعت　　فریب میدهد امید سحرها روتم
3 بدست ساده دلی ده عنان کار که من　　خراب کردهٔ تدبیر عقل فرتوتم
نه یوسفم ز چه محتاج یاری دلدم　　نه یونسم ز چه در قید سینهٔ خوتم
چو گریه را دل پرخون شناخت دانستم　　که میشود ز گرستنحیات یاقوتم
6 * چه احتیاج بتحصیل نعمتم عرفی　　که خون دیده دهد آب دلخت دل یاقوتم

1 ۳۸۶–U: انچه عیر // S: انجه کس
U–2: کار خویش // S: تار خوش
* 495. gazeldeki 4. beyit S nüshasında aşağıdaki şekildedir.
طعن بی توفیقی ای زهاد بر رندان بس است　　جرب دستیهای توفیق شما هم دیده ایم
U–6: دیده ام ... معنی زاش هم // S: دیده ایم ... مریم ز اش هم

1 ۳۸۷–U: شهید وصلم ... ز تخل تو به // S: شهید عشقم ... ز نخل
U–5: گرستن حیات یاقوتم // S: کرستن حیات ماقوتم
* 496. gazeldeki 6. beyit S nushasinda mevcut değildir.

٤٩٧

[388] خوش آن مستی که باشد دوست پندآموزدشمن هم ملامت‌ ذره دار از دردرون آید ز روزن هم

حجوم گریه لختی در دبیرون‌از دل گرمم کی جوی دیده آتش خیز شد دریای دامن هم

3 * شود گل خار ره گر همره صدقی و کربی او قدم بر گل نهی مرهم ببر همراه سوزن هم

وفا از سنگ دل یاران نهان بایست اما من نپوشیدم که عیبم دوست مبنداستودشمن هم

مکن اهمال در مکتوب عرفی بر دل ای قاصد ولی بنشین که حسرت نامهء انشا کنم من هم

٤٩٨

[389] چه دوست را اینکه نفع از گردش گردون بمی‌بینم غم لیلی نمي يابم ولی مجنون نمی بینم 50/b

رواج بیغمیها بین که بآن مردم آزاری چه محنتها که میدیدم ز دهر اکنون نمی بینم

3 بحر کامی شهید غمزهٔ زین پیش میدیدم درین عهد استخوان زاغ درهامون نمی بینم

مگو درمان درد ازدست دل بگذارو راحت من کدامین راحتی زیر دور روز افزون نمی بینم

مگر راه خیال غمزه اتبرسینها بستی که بر خاك شهیدان چشمهای خون نمی بینم

6 * نمی رنجم اگر حق وفای من نمیدانی که باین حسنت از حسن آفرین ممنون نمی بینم

مکن آغاز صلح انگیختن عرفی تحمل کن که رنگ آشتی باآن رخ گلگون نمی بینم

٤٩٩*

[390] میفروشم راحت و عشق ستمگر میخرم میدهم روز خوش و آسیب اختر میخرم

3 [388]–U: شود کل خار ره ... ببرهم // S: شوم جون حاك ره ... برم هم

2 [389]–U: بآن ... آزاری.. محنتحا // S: باأین ... ارای ... ملامتها

U–4: راحت من ... راحتی زین // S: راحت ... راحت ازاین

U–5: که برخاك // S: که در خاك

* 498. gazelde 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* 499. gazel S nüshasında mevcut değildir. [390]

ای که باز افکندهٔ در تیغ گاه رغبتم — گر متاع غم بود کشا که اکثر میحرم
در سرشت من قبول شیوهٔ انکار نیست — ساده لوحم هر چه بفروشندیکسر میخرم
ترك جان تلخکامست و شکر خوا عدم — جام زهری می فشانم تنگ شکر میخرم
او بخونم گرم و من زین شادمان گر شکر قتل — صد رع ازوی خون خود در روز محشر میخرم
نیست غم کزدرد هجران شهپرم برخاك ریخت — اینك از حبریل شوقت باز شهپر میخرم
هر متاعی کز نگاهش میخرم در بزم وصل — می نشینم گوشهٔ و ز خود مکرر میخرم
عرفی آوردم متاع تر از و گوغم کجاست — کان متاع کس مخرباجان برابر میخرم

٥٠٠

[391] ساغر ز دست مردم آزاده چون کشیم — لب سریز گشته ایم زخون باده چون کشیم
ما روی گرم را دل و جان وقف کرده ایم — این تحفه پیش بروی نکشاده چون کشیم
دل را نداده اند و عنانش بدست اوست — ما از کفش عنان دل داده چون کشیم
مارا بود معامله با عالم قدیم — منت ازین جهان عدم زاده چون کشیم
ما مرد دستگیر کسی نیستم لیك — دامن ز دست مردم آزاده چون کشیم
منزل در از و طبع جوانمرد و وقت کم — دست از میان دشمن استاده چون کشیم
در را عنان گرفته صنم می کشد بدیر — او را بوعظ بر سر سجاده چون کشیم
بردست پیرمنت سجاده لازم است — این نقش بر جبین دل ساده چون کشیم
عرفی بهشت نسیه و بزم وصال نقد — دست از عنان دولت اماده چون کشیم

٥٠١

[392] از کریهای بیهده سرتا بباترم — هر چند پیش گریه کنم بی صفاترم

---

2 U–٣٩١: وقف کرده // S: تحفه کرده
U–6: وقت کم... دشمن // S: وقت تنك... دامن
U–8: بر دست ... این نقش // S: بردین ... این نقش

باآنکه عمرهاست کهبیگانه با منست   هر لخطه با کرشمهٔ او آشنا ترم
3 رضوان چگونه گوش بدستان من کند   کز بلبلان گلشن او خوشنوا ترم
خود را چنان فروشم و کس چون خرد مرا   کز گوهر طبیعت خود بی بها ترم
نتوان دم از قبول بدین مایه زد که من   از صوفیان گوشه نشین بی ریا ترم
6 ای کامبخش غمزه اگر بینوا کشی   اول مرا که از دل خود بینوا ترم
بیمهری تو دمبدم افزون تراست و من   از مهربانی تو محبت فزا ترم
با شیوهای عشق که سرکش کسی نیافت   از نیش غمزهٔ تو بدل آشنا ترم
9 یك روز غم بشب نرساندم که غم بگفت   صد شکرکامشب از همه شب فتنه را ترم
گر در زمانه یار و فا کیش دید می   معلوم او شدی که از و بیوفا ترم 51/a
عرفی بناز بر اثر نور دانشم   کز ماه و آفتاب ترا رهنما ترم

۵۰۲

[393] چون زخم تازه دوخته از خون لبالبم   ای وای اگر بشکوهٔ او آشنا لبم
* بیدروی آورد همه قولوطرب مسیح   گاهی بحال کوی دل می کشا لبم
3 بستی لبم بشکوهٔ و ذوق ادب شناخت   هر موی من ادا کند این شکوه با لبم
بگذشت عمر و گفت و شنو با توردیدار   ای بینصیب گوشم و ای بینوا لبم

2 U–[392]: بیگانهٔ بامنست // S: بیکانهٔ منست
U–4: خود را چنان // S: خود را جسان
U–6: دل خود بینوا ترم // S: دل تو بیو فا ترم
U–7: تراست و من // S: تراست لیل
U–8: سر کش // S: هر کز
U–9: نرساندم ... بگفت // S: نرساند ... نکفت
U–11: کز ماه و آفتاب // S: کز نور افتاب

1 U–[393]: بشکوهٔ او // S: بشکوه شود

* 502. gazeldeki 2.ve 9. beyitler S nüshasında mevcut değildir.

صد بار لب کشودم و بر کس نریختم   آنها که موج میزند از سینه تالبم
6 لب و عده کرده بود که گو ید غمم بدوست   وقتست اگر بو عهده نماید وفالبم
در دل گذشت یار و فروریختم بدان   پیغامها که داشت نهان از صبا لبم
اقرار کن که سنگ دلم بعد از آن اکر   لب داکنم بشکوه بدندان بخالبم
9 عرفی بترهات زن آتش که جاودان   ماند گر سنه کویتو باشد گدا لبم

۵۰۳

[394] ما جام درد بادف ونی کم کشیده ایم   دایم قدح نحفته ز محرم کشیده ایم
دامن ز جام مي مکش ای محتسب که ما   جام و سبو ز چشمهٔ زمزم کشیده ایم
3 دانسته ایم تلخ عیش گذشته را   تا خویش را بخلقهٔ ماتم کشیده ایم
ناسور گشته زخم و نمك را چه میکنم   ما انتقام خویش و مرهم کشیده ایم
ای آسمان مناز به بیداد خود که دوش   آهی برای مردم عالم کشیده ایم
6 ما داده ایم شیوهء غم بیشکی قرار   عرفی چها مردم بیغم کشیده ایم

۵۰۴

[395] هر متاعی فتنه کز عشق ستمگر میخرم   میدهم بازو بمنت بار دیگر میخرم

U–7: ریختم بدان ... نهان // S: ریختم بدل ... نشان
U–8: اقرار کن‌که سنگ // S: اقرار کز که تنك

1 U–۳۹۴: ز محرم // S: ز مردم

1 U–۳۹۵: باز و بمنت بار// S: او را بهمت بار

دهر مرد افگننمیدانم کند تکلیف من   میدهم روز خوش‌وآسیب اختر میخرم

3 محر بنمای و مجو از من که من این جنس را   غابیانه میفروشم در برابر میخرم

در محبت دل زمانرا دوست دارد ور نه من   نیم ناز از وی بصد جان بلکه کمتر میخرم

مایه دار همتم کز خار ره گرد و فلك   میفروشم پا بخار راه و شهپر میخرم

6 دل بچشم از دلبر و من گرم صلح انگیزیم   دم مزن ناصح که طوطی بحر شکر میخرم

یك نگاه و یك تبسم گر کنی سرمایه ام   نوش و نیش هر دو عالم را سراسر میخرم

روی بازار مراد امروز عرفی با منست   دامن تر میفروشم دیدهٔ تر میخرم

٥٠٥*

[396] چند تو جو خوری بو الهوس در پی آبرو روم   زهر ز امتحان خورم در پی آرزد روم

شوق سربریده را بر سردار میبرد   این سرو صد سرد گر بازم درد برو روم

3 دست بدست می روم همره لشکر جنون   تا بکدام دشت خون پا نهم و فرو روم

U–2: میدهم روز خوش و آسیب اختر // S: این متاع افتاده بر بالای

U–3: مهر بنمای // S: مهر بنماو

U–4: زمانرا // S: زبانرا

U–5: خار ره // S: خاك ره

U–8: روی بازار // S: روز بازار

* 504. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

کعبه بی نوقست یانرا فرداعی میکنم   مزده اهل دیر را کانجا دواعی میکنم

کر حدیث عشق کم کویم باین اسودکان   جای منت هست تحفیف صداعی میکنم

آرزد در رغبت انکیزی دوست ما تهی   هر زمان بیهوده اهنك متاعی میکنم

ز هر کو خون جکر کو شهد تا کی صبر جند   صبر دشوار است با رضوان نزعی میکنم

در سماع ای شیخ موج استین بر من مریز   در شهادتکاه او منهم سماعی میکنم

شیوهای زاهدی کر بر شمار دین بود   غم مخور عرفی که منهم اختراعی میکنم

آن شکارم کز جکر تیر وسنان میرویدم   الماس زخم نواز الامان میروید

حس میکوید که هین شخمی نیفشاندم دلی   تا قیامت روی کرم از استان میروید

من کیم در شهر عشق ان مهمان دار بلا   کز درد دیوار خیل میهمان میرویدم

من کیم رضوان ان جنت که در هر شوره راز   طوبی از فیض نسیم بوستان میرویدم

بشکنم ناقوس و تسبیحی بدست ارم ولی   جون کنم با این که زنار از میان میرویدم

شیشه الماس شد عرفی دل مجروح من   بس که مردم نیشی از داغ نهان میرویدم

* 505,506,507,508,509. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [٣٩٦]

*۵۰۶
وله

مستی کو که خرد را ز جنون دل شکنم — شیشها بر سر مستوری عاقل شکنم
موج دریای بلا میدهد این مژده که ما — کشتی صبر بنزدیکی ساهل شکنم
ای مگس بال و پر طعنه فروریز که ما — بحر لذت بجگر نادك قاتل شکنم
زغم ناسور بصد عجز و خرد نیش ز جان — شیشهء زهر چو در انجمن دل شکنم
کعبه از ننگ ملول است بیایند که ما — قدم قافله نارفتهبمنزل شکنم 51/b
عرفی ارسامری عشق دهد رخصت ما — بفسون بال و پری جاودی بابل شکنم

*۵۰۷

بردیم ز کونش دم سردی و گذشتیم — سودیم بران در رخ زردی و گذشتیم
یاران بستادند که این جاوه گه کیست — ما سر مه گرفتیم ز گردی و گذشتیم
هر گه که ره ما بیلی راه و افتاد — دیدیم چو خود بیهده گردی و گذشتیم
چون باد صبا روی بهر سو که نهادیم — چیدیم غبار ره مردی و گذشتیم
آن درد که پای دل ما داشت نبر بخیر — گفتیم بدیوانهء فردی و گذشتیم
هر گه که گذار من و عرفی بهم افتاد — دادیم بهم تحفهٔ دردی و گذشتیم

*۵۰۸

نیشی گرفته سینهٔ خود ریش میکنم — تا هست فرصتم ادب خویش میکنم
نایاب گوهر یست مرادم و گر مه من — دریوزه از تو انگرد درویش میکنم
بیهوده رفتنمز فرو ماندگی به است — تا خضر نیست رهبری خویش میکنم
دانم که نیست چاره دهردم ز اضطراب — آزار عقل مصلحت اندیش میکنم
عرفی اگر ز کاوش دل مانده ام چه بال — نا خن ز کار شد طلب نیش میکنم

٥٠٩*

مستم وگر این بیخودی‌از بوی که دارم   دیوانگی از غمزهء جادوی که دارم

ای دل ز جنونم گله داری عجب از تو   همسایگی فتنه ز پهلوی که دارم

3 مست آمده ام از عدم ای جمع بگویند   دامن ز که در چینم و دل سوی ه دارم

جانم بلب از درد و مسیحا نزند دم   دانسته که بهبود ز دار وی که دارم

مرهم بعلاج آمده زنهار نگویند   کین زخم باندازهٔ باز وی که دارم

6 فردا که دل از حور بهشتم نکشاید   دانند دو عالم که غم روی که دارم

در دیدهٔ من حسن فروریزد و حیرت   باز این سر شوریده بزانوی که دارم

عرفی طلبی جرعهء مقصود و نگویْ   کین گرم روی بر اثر خوی که دارم

٥١٠*

[397] ** منم که بارهٔ غم دردهان غم دارم   بزیر ناصیه صد داستان غم دارم

1 U-٣٩٧: بارهٔ غم // S: بارهٔ دل

* 510. gazelde aşagidaki beyitler S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

بکو بشادی وصلت که تیغ بردارد   که میل زمزمهٔ الامان غم دارم

جرا غمش نکند بر من اعتماد که من   سم کشیده دلی مهربان غم دارم

جکونه فهم حدیثم کنند بیدردان   که شهر ز او بلاتیم زبان غم دارم

** 510. gazelden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir

ای ساقی بلا از شراب تو سوختیم   با انکه اتشیم ز آب تو سوختیم

در شب کزشت عمر و ندیدیم روی صبح   ای بخت از کرانی خواب تو سوختیم

بایت رکاب برور دوست عنان نواز   از غیرت عنان در کاب تو سوختیم

از شعلهٔ محبت نا سوخت شرم مایه   ای حسن جلوه کن که نقاب تو سوختیم

جون داغ او بزم بجحیم اهل معصیت   کویند دور شو که زتاب تو سوختیم

تا جند زهر عشوه بدلخستکان دهی   از شوق نیم قطره کلاب تو سوختیم

ما هم روانه ایم بمعمورهء عدم   عرفی تحملی ز شتاب تو سوختیم

دلی که زخم پزیری کند نمی دانم   و گر نه تیر نفس در کما غم دارم
3 ازان بتیغ غم آیم که درد کانچه عشق   هزار قافله عشرت زیان غم دارم
چه شد که جان نعمت داده ام بگفتهٔ عشق   اگر غمت بگریزد ضمان غم دارم
گر از بهشت شود معصیت عنان تابم   هزار شکر که صد بوستان غم دارم
6 ازان دیار عدم شد مسخرم عرفی   که صد سپاه بلا در عنان غم دارم

*٥١١

[398] بلب داغ چو ما خنده بمرهم زده ایم   طعن شادی بدل سوخته از غم زده ایم
دل بر سوایْ ما خوش مکن ای عشق که ما   طبل ناموس تو بر بام دو عالم زده ایم
3 بزم مقصود بچینید کز آشوب جنون   صد ره این بزم فروچیدهء و برهم زده ایم
برد ای غیر که خاموش لبان میدانند   که برین رشته گره بهر که محکم زده ایم
مژده ای زخم که ناموس گلیدش گم کرد   قفل الماس که ما بردر مریم زده ایم
6 ** عرفی از بادهٔ غم نشاهْ شادی مطلب   آن نه جامیست که درانجمن جم زده ایم 52/a

U-2: نمی دانم // S: نمی بینم
U-3: ازان به تیغ غم ... قافله عشرت زیان غم // S: ازان بیتر غم ... قافله ایمان بان غم
U-4: چه شد که جان نعمت داده ام بگفتهٔ عشق // S: هزار جان یغمت داده ام بکعبهٔ دل

U-۳۹۸ 2: دل بر سوای ما خوش مکن ای عشق ... ناموس // S: ده که او اوازهْ بدنامی ما کرد بلند ... ناموس

* 511. gazelde aşağıdaki beyit mevcut değildir.

صحبت خاص شب دوش به بسنید که ما   طمن بیکانکی امروز بمجرم ز ده ایم

U-4: که برین رشته // S: که مراین
U-6: نشاه شادی ... ان نه جامیست // S: نشا شادی این نه جامیست

** 511. gazelde aşağıdaki gazeller S nüshasinda mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

بیا ای درد کز راحت رمیدن ارزو دارم   بغم بیوستن از شادی بریدن ارزو دارم
بیا ای عشق رسوای جهانم کن که یکجندی   نصیحتحای بیدرد ان شنیدن ارزو دارم
بیا ای شوق دوستبر عستم ستوای کریبان بر   که بیتابانه بیراهن دریدن ارزو دارم
بیا ای بخت و تقریبی بر انکیز از بی قلم   که جانرا بسمل اتغمزه کردن ارزو دارم
بیا ای غمزه ترك بیوفای کن که تا محشر   ز زخم غمزهٔ در خون طبیدن ارزو دارم
بیا ای مرك و یاری کن که بی اوتا

٥١٢*

[399] دلی داریم و ما جنعی پریشان ازغم اویم — که میمیرد برای درد و مادر ماتم اویم

باین آمیزش و این محرمی گر تو بدیداری — مکن بیگانگی غم که ما هم محرم اویم

3 اگر ما مرد غم باشیم تاب آریم این غم را — که ناشایستهٔ چند آرزومند غم اویم

بجو فرزانهٔ عرفی که گوید حالت عشقت — که ما دیوانگان هر زه گرد عالم اویم

٥١٣*

[400] باز میخواهم که شوخ دل ربای‌خوش کنم — وز برای چهره سودن خاکپای خوش کنم

2 ³⁹⁹–U: باین ... بدیداری // S: بان ...بدلداری

دمی اسود کی باما نسارد درد را نازیم — که در روز ازل ممنون عهد محکم او بییم

U-3: مرد غم // S: مردمی

U-4: عرفی که ... دیوانگان ... گرد // S: عرفی را ... دیوانه کرد ... کوی

* 512. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

در دل این شعلهٔ شوق از صنمافروخته ایم — اتش بتکده را در حرم افروخته ایم

جون تنازیم باین حوصله کز جام غمت — کرده بسیار زمی نوش و کم افروخته ایم

شب غم تا بعدم راه برد در هر کام — اتش آه براه عدم افروخته ایم

موسی آراید باین دیر که از تاب نظر — اتش طور ز روی صنم افروخته ایم

کی بر اهل کرم روی طلب ز رو کنیم — ما که از جرعهٔ جام کرم افروخته ایم

کشته ایم از سخن بر معان روشن دل — بفروغ نفسش جام حم افروخته ایم

ما بهر غمکده عرفی که نظر داشته ایم — شمع مقصود زیمن قدم افروخته ایم

حال ما بنکر که اهوی حرم کم کرده ایم — رهبر امید را در هر قدم کم کرده ایم

جون نشان یابیم دراین تیره شب ز ان شاه حسن — ما که دور افتاده از خیل و عالم کم کرده ایم

طعنه کمتر زن حرم جویان ره کم کرده ایم — این ملامت بس که ما راه حرم کم کرده ایم

میشود اسباب غم هر ساعت افزون کر جه ما — مایهٔ افزایش اسباب غم کم کرده ایم

جون ترنمهای مرغان بهشتی بشنویم — ما که دور افتاده و باغ ارم کم کرده ایم

شرممان از بستن زنار دلاف کفر باد — کز عبادت مانده و دیر صنم کم کرده ایم

این تا سفها بجای خود بود عرفی که ما — کوهر یکدانه کم کم کرده ایم

1 ⁴⁰⁰–U: وز برای // S : از برای

باز میخواهم که چون بلبل ز شوق نوگلی   از ترنمهای درد افزانوای خوش کنم

3 باز میخواهم که دل دروست وجان در آستین   در میان دلبران افتم بلای خوش کنم

باز میخواهم که بنشینم براه‌وعده   خاطر خود را بهر آو از پای خوش کنم

باز میخواهم که در راه وفا یکدل شوم   تا بکی هر دم دل خود را ز جای خوش کنم

6 باز میخواهم که برخیزم ز بزم عافیت   همچو عرفی گوشهٔ مهنت سر ای خوش کنم

٥١٤**

[401] در آتش آمدیم وفغانی نداشتیم   بودیم شمع شوق و زبانی نداشتیم

* 513. gazelden sonra aşağıdaki gazel S nüshasinda mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

از دیدن بسیار منست این مزده برنم   ای جان بلب امده کویکدولکه کم

لطف تو اکر جاره نداند عجبی نیست   بسمل شده رابه نشود زخم میرهم

تا فاش نسازد بر بیکانه غم او   تکلیف خصوصیت من کرده بمحرم

ای اهل بهشت اینهمه حسرت بنعم جیست   بر من که رسانم بشما لذت این غم

هر کاه که میرود کسی از عشق تو ناکام   یاران مرا تازه شود شیوهٔ ماتم

داغی بنهم بردل آن داغ که باشد   لب تشنهٔ الماس و دل خستهٔ مرهم

یارب بجهانی که درد نیك نباشد   عرفی که برد مایهٔ درد تو ز عالم

1 U-٤٠١: شمع شوق // S: شمع قدس

* 514. gazelde 7. beyit S nüshasında mevcut değildir.
** 514. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken , U nûshasında mevcut değildir.

مستم دکر این بیخودی از بوی که دارم   دیوانکی از غمزهٔ جادوی که دارم

ایدل که ز خویم کلهداری عجب از تو   همسایکی فتنه ز بهلوی که دارم

مست امده ام از عدم ای جمعبکوید   دامن ز که در جسنم و دل سوی که دارم

جانم بلب از در دو مسیحا نرندوم   دانسته لك بهو وز داروی که دارم

مرهم بعلاج آمده زنهار میکوید   کین زخم باندازهء وی که دارم

فردا که در حورد بهشتم بکشایند   دانند دو عالم که غم روی که دارم

در دیدهٔ من جسن و فرو ریزد عشوه   باز این سر شوریده بزانوی که دارم

عرفی طلبی جرعهٔ مقصود و نکوهی   کین کرم روی بر اثر خوی که دارم

صد شیوه یافتیم ز معشوق روز وصل   وز بهر نیم شیوه بیانی نداشتیم
3 صد ره بدیر و کعبه قدم رفت و هیچگاه   دستی نیافتیم و عنانی نداشتیم
در شیشه کاو کاو بسی عرض کرد لیك   در شیشه نا شکسته فغانی نداشتیم
دایم ز دیم غوطه در آتش برای خلق   در هیچکس بمهر گمانی نداشتیم
6 سیلی نداشتیم بسودای کس ولی   در هیچ شهر نرخ گرانی نداشتیم
* عرفی بتافت پنجه ما جور بخت پیر   شکر خدا که بخت جوانی نداشتیم

۵۱۵*

[402] ** زمن نبوده فغانی که دوش میکردم   نصیحت غم روی تو گوش میکردم

ما سنك سبهریم و کلاهی نشکستیم   سر لشکر فتحیم و سپاهی نشکستیم
صد نخل نشاندیم بی کوشهٔ دستار   از طرف جمن شاخ کیاهی نشمستیم
صد ره نشکستیم سر از ننك جنون لیك   یکره بغلط طرف کلاهی نشکستیم
از میکده بردیم دو صد شیشه بمسجد   یك شیشه ولی بر سر راهی نشکستیم
هر کز هوس روی تو نکذشت بخاطر   کریبم تو در دیده نکاهی نشکستیم
یکره بجمال تو ندیدیم ك دردل   عرفی صفت از بیم تو اهی نشکستیم

U–2: وز بهر نیم شیوه// S: وز بهر شیوه نیم
U–3: دستی نیافتم و عنانی // S: بی دود سینه کام و دهانی
U–4: در شیشه کاو کاو ... عرض کرد... در شیشه // S: دو شینه کاوکاو ... عرصه لیك ... در سینه

* 515. gazelde aşağıdaki beyitler S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

خوش انکه کفت خوشم با شکایت ورنه   ز شکوه ات بنکاهی خموش میکردم
جها نمیکند امشب بدستیاری شوق   ز شرم حفظ نکاهی که دوش میکردم
بدست محتسب امد بسنك بدنامی   سبوی ما که میس زاب دوش میکردم

** 515.gaze lden sonraki aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

بمعموری بتنکم جز دل ویران نمیخواهم   جو سلطان محبت ملك اباد ان نمیخواهم
کسی تا کی بریشان کوشش و سر درهوا با شد   دکر یار جنونم عقل سر کردان نمیخواهم
نه داغ تازه میخارد نه زخم کهنه میکاود   بده یارب دلی کهین صورت بیخان نمیخواهم
بتمسکین دل غم دوستم ناصح جه میکوشی   اکر شیون ندانی تن زن این افغان نمیخواهم
زعالی دودمان عشقم از راحت بود رشکم   بر همن زاده کیش مسلمانان نمیخواهم
دم کرم و خراش سینه را من دوست میدارم   ببوشان رخ که من جان کندن اسان نمیخواهم

فغان نه شیوه اهل دل است ای بلبل　　　و گر نه من ز تو افزون خروش میکردم
3 گرم بمجمع افسردگان قدم میرفت　　　بناله همه را شعله نوش مکردم
ز صد وصال نیابد شب أنچه من بخیال　　　ز شیوهای تو با عقل و هوش میکردم
چنان حلاوت لعل تو می ستودم دوش　　　که نیش را متاثیر ز نوش میکردم
6 اگر بر از فشانی لبم اجازت داشت　　　چها بعابد طاعت فروش میکردم
نهم باین همه تردامنی همان عرفی　　　که عیب زاهد پشمینه بوش میکردم

٥١٦**

[403] دل را چه میدهی که بدار الشفا بریم　　　این مرغ بسمل از دم تیغت کجا بریم

کر آبخضر نوشم بایدم از عشق فرمانی　　　دکر خونم دهی مینوشم و فرمان نمیخواهم
میفشان نشتر الماس بر داغ دلم عرفی　　　بریشانی بسم جمعیت و سامان نمیخواهم

4 [٤٠٢]-U: وصال نیابد // S: وصال نیاید
U-7: نهم با این // S: منم باین
1 [٤٠٣]-U: این مرغ // S: این نیم

* 516. gazelde 8. beyit S nüshasında mevcut değildir.
** 516. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

ده که بازار کفتکو هر کز نیامد مطلبم　　　بس ز موج خون دل اغشتر میکردد لبم
چشمهٔ نورم ولی در دود عصیان موج زن　　　افتابم افتاب و سایه برورد شبم
طفلم اما اکهم کز خون دل برورده اند　　　ان شجر کز وی تراشیدند لوح مکتبم
مژده باد ای ز ایران بت که عشق اماد کرد　　　سومناتی در دل و خمخانهٔ در مشربم
کاه زناری حمایل کاه تسبیحی بدست　　　تا شود روشن که من دیوانهٔ بی ندبهم
برهمن حاشا که افشاند بدیراز ما صنم　　　انچه دل در کعبه میرزد زیارب ماربم
عرفی از کج بازی سیاره آسودم که باز　　　اتش دل شعله زد در آسمان از کوکبم

وقت آنست که افیون شراب اندازم　　　دو جهانرا بیکی جرعه خراب اندازم
دلم از صوت تذروان بهشتی نکشود　　　کوش بر نالهٔ مرغان کباب اندازم
ای که بر زشتی خنده زنی باش که من　　　بخرم دستی و بر جهره نقاب اندازم
کل فسانند به بستر همه جون عرفی و من　　　مشت خس جسنم و در جامهٔ خواب اندازم

یاران مدو کنید که از دادی جنون　　دیوانه دل گرفته دارالشفا بریم

3 این مایه معصیت نه هنراداربخشش است　　در خشر انتظار شفاعت چرا بریم

این آبرو که صاف شراب حجالتست　　صد ره بخاك ریخته دیگر کجا بریم

* ما تاب انفعال بداریم جور بس　　لازم شود مباد که نام و فا بریم

6 همت ببین که وقت شبیخون اختیاج　　امیدهای کشته به نیش دعا بریم

بازار دوستت به دو عالم کجا برند　　جهدی کنٔیم و چشم و دل آشنا بریم

عرفی غمین مشو که فلك دادش آمد است　　آمد که هر چه برد بیك نفس را بریم

٥١٧*

[404] چند ازین بند غمت فال کشادی نبریم　　بگمان آمده عنقای مرادی بزنیم

U-5: جور بس // S: جور کن

U-6: به نیش // S: به بیش

U–7: دوستت ... کجا برند // S: دوست کنج ... چه میکند

U–404 1: بند غمت فال // S: شمت

* 517. gazelde aşağıdaki beyitler U nüshasında mevcut değildir.

بردل صد ورق از باس چه بندیم کره　　بکستاییم دل و فال مردی نزینم

دو نیاید که دمی غاشیهٔ غم بکنند　　سرد هیم این دل و با بنك او دل شادی نرصنم

** 517. gazelden sonraki aşağıdaki gazeller S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.

ما ره نشین خشته و بیمار دوستیم　　شخی کشیم حیف که بیمار دوستیم

مردم خیال یاری و فکر کرشمهٔ　　دشمن تراش خاطر ازار دوستیم

ما منکریم شید در یارانه زهد را　　تسبیح دسمنیم ك زنار دوستیم

با عجز لذتیست تو در کار خویش باش　　ما تشنه شهادت و زنهار دوستیم

ای نوحه سبخ ناله نریزی ز لب که ما　　نازك دلان کریهٔ بسیار دوستیم

ای عندلیب کلبن و سرا که ما　　منصور و نعمه و رسندار دوستیم

خلوت شیلی از دل عرفی مجو که ما　　رسواییان کوجه و بازار دوستیم

باز آی تاز شوق ستیم اشنا شویم　　ما شیشه و تو سنك بهم اشنا شویم

راز محبتیم ز ما کوش دل بهیست　　خاشا که ما بلوح و قلم اشنا شویم

صد لخت دل بیکدرم داغ میخزند　　زین تنك با معامله کم اشنا شویم

باید کشید خون شهیدان سبو سبو　　تا اند کی بذوقستم اشنا شویم

کفتی براه کعبه کند اشنا قدم　　اهل رهی کجا که قدم اشنا شویم

قدح دهید لبالب خرابه کوشده باشم　　اکر هلاك شوم در شراب کو شده باشم
ببزم عشق روم تابکی مصیبت شیون　　خراب نعمه و جنك در باب کوشده باشم
نه خندهٔ نه نکاهی بکو تراجه نقات　　شکنجه خوار دو صد بنج و تا بی‌کو شده باشم
غبار کوجهٔ عشقم زدامنم جه فشانی　　عیر بیز ز من افتاب کوشده باشم
جه شد که عین صوابم رهم دهید بدوزخ　　شریك لذت اهل عداب کوشده باشم
ز جرم عشق کنندار سوال روز قیامت　　دو صد کتاب سخن بی جواب کو شده با شم
تظر بدوز و مکن منعم از مشاهده عرفی　　خراب کوشد باشی کباب کو شده باشم

بسهوار توبه از می کردم و دیر مغان هشتم　　کسی کو بازم ارو بر سرخم سر بسر خشتم
بفتراکم به بندد عشق و کوید دستو باکم زن　　که من سیار ازین صید زبون در خاك خون نستم
رو ای عافیت بس خام بافست اتشش درزن　　که من زین بلینه عمری رشته زنار می رشتم
سراسر کلمم و در جشمه لذت فرورفتم　　سراباریشم و دریشه الماس اغشتم
نه طوبی داشت سرسبزی نه کوتر داشت　　که من در شعله زار سینه شخم ناله میکشتم
تماشای جمال حور و غلمانم کجا شاید　　مرا آینه باید که بینم تا جه حد زشتم
بکوشم کاتب اعمال کوید عرفی انصاف　　که ننوشتم صوابی در کهنه صد لوح بنوشتم

دل بدست و بای کو بان از حرم بکریختم　　این سینه قندیل و طاق صنم اویختیم
توتیای دیدهٔ توفیق یعنی خاك دیر　　بر سر دل تهنیت کویان ز مزکان ریختیم
راهب دیر و شنم مست سماع ما تمند　　تا شیون نغمه ما ناقوس ساز اویختیم
کوهری کزوی نیابد دیده معنی صفا　　در جهان بیدا نشد هر جند خاکش بختیم
ماته دردیریم عرفی عشوه کر در کعبه نیز　　مدتی بار بجها در برده می انکیختیم

عمر در شعر بسر برده دور باخته ایم　　عمر در باخته را بارد کر باخته ایم
ساقی‌مصطبهٔ نطقم و می‌ز تخته ایم　　طایر باغجهٔ قدسم و بر باخته ام
رصد شرع هنر جون نشود مخو که من　　شش هزارایت احکام ز بر باخته ام
المطشش میزند از تشنه لبی‌مهر مویم　　که قدحهای بر از خون جکر باخته ام
شایدار تلخ کشم ناله ز حرمان سخن　　طوطی کر سنه ام تنك شکر باخته ام
کشوری کش طرف کوی جو هفت اقلیمست　　بحصر ویرانه دهی زیروزبر باخته ام
کفته کر شد زکفم شکر که تا کفته بجاست　　از دو صد کنج یکی مشت کهر باخته ام
صد مصیبت کده در هر سخنم مدغم بود　　عرفی این ناله که در شام و سحر باخته ام

خوش انکه در غم خود راز و را خود باشم　　زطرف کریه خجل د کنار خود باشم
خوش ان کشش که مرا انخیال سر ز بود　　که بیخود افتم و در انتظار خود باشم
خوش ان قبو نیازی که از هجوم بلا　　بکریهای سحر که حصار خود باشم

چند خوش شیشه بگیریم و بریزم بجام یك دو جامی زکف حور نزادی بزنیم

کجاست طبع سیمی و حسن تعلمی
که در معامله اموزکار خود باشم

کجاست برق جمالی که در تسلی ان
ستاره سوختهٔ روزکار خود اشم

کجاست مغبجهٔ کز فریب ان مردم
خجل ز توبهء نااستوار خود باشم

جه و ر بزم اینهمه طامات و زرق بهر بهشت
جرانه ببل باغ و بهار خود باشم

کجا روم من دیوانه وش نمان بهتر
که شرمسار ز اهل دیار خود باشم

خوش انمعاملهٔ عرفی کداز زمان دو کون
تو دشمن من ومن شرمسار خود باشم

ز بیدردی بامید اجل در عشق مربونم
نه شرم از قتل فرهاد دونهعار از مرك مجنونم

و بال از هوش و اسیب از خرد کرایحتن خیزد
همان بهتر که ساقی در شراب اندازد افیونم

فغان العطش رستم بکوش خضر ره ماید
بتاز ای عشق بنماره بسوی جشمه خونم

که در بیرون کلشن بلبلی را در قفس دارد
که فریاد وی از غوش اتش برو بیروم

اکر در سایهٔ طوبی برد خوانم محالست این
که غمهای تو برلین نیارد صد شنجونم

منم کز حرص تاراج متاع دردو غم عرفی
کهی در استین بخت و که در جیب کردونم

کرته خود را بیخود از درد حنون مساحم
دوش با این درد دل تاروز جون مساختم

یاد انروزی که با ذوقم فزاید روز وصل
حسرت دل هر دم از یادت فزون مساختم

آه ازان حرمان که دلرادر خیالات مجال
کاه میدادم تسلی کاه خون مساختم

کی غم فرهاد من یکسان بود کر من زدل
غم برون میریختم صد بیستون مساختم

کر خر میداشتم عرفی ز ناسازی او
کی جنین خود را بدست او زبون مساختم

جه غم ز رفتن و نیست میکشد اینم
که غمزهٔ تو بیازجه میبردینم

فراغ اینهٔ دل جراغ مجلس نست
کجاست سر نه کش دیدهٔ خدابینم

امام شهر که مستم بدید و خیران بود
بکو بیا بتماشا کنونکه رنکینم

زنور ناصیه من صباح میتابد
شبی ك دختر رز بود شمع مالینم

جکد زهر سرمویم هزار جشمه را هر
ازان بحشم و دل اهل درد شیرینم

هزار غم بی سر کرده ام ولی در دل
غم تو ریشه فروبرده میکشداتم

روم بمیکده عرفی که بشکنم تو به
مباد محتسب از دل برون کند کینم

صد بردهٔ تصور باطل شکافتیم
تا اندکی معاملهٔ دل شکافتیم

نوری نداشت غمکده حسن از دریجه تافت
روزن ازین دریجه مقابل شکافتیم

ان کشته ایم کز اثر نوحهای خوش
صد بار جامه در بر قاتل شکافتیم

بهر فسون جشم تو در کوشهٔ لحد
صد ره بروی جاد وی بابل شکافتیم

عرفی خجل نشین که معمای آرزد
آخر بنام مطلب باطل شکافتیم

U–2: چند خوش شیشه // S: جند خود سر

3 من ازین سوی تو زان سوی تو می گویم دل   دست در دامن کسری زده دادی بزنیم
بر دل صد ورق از یاس نه بندیم گره   بکشایم دل وفال مرادی بزنیم
** عرفی از مردم آلوده پریشان شده ایم   دست در دامن پاکیزه نهادی بزنیم

۵۱۸*

[405] گر نه خود را بیخودد را از جام جنون میساختم   دوش با این درد دل تا روز چون میساختم
یاد آن دارد که تا ذوقم فزاید روز وصل   حسرت دل یادم از یادت فزون میساختم
3 آه ازان حرمان که دل راازخیالات محال   گاه می دادم تسلی گاه خون میساختم
کی غم فرهاد و من یکسان شود گر من ز دل   غم برون میریختم صد بیستون میساختم
گر خبر میداشتم عرفی ز ناسازی او   کی چنین خود را بدست او زبون میساختم

۵۱۹

ردیف نون

[406] پیش بردم در قمارعشق جانان باختن   صد شگافم بردلست و یك گریبان باختن
کوی میدان وفارا ز خم چوگان بشکند   گر درین میدان سپهر آید بچوگان باختن
3 * برون جان دیده عشق وچیده بازی هوشدار   با حیف پیش بین مستانه نتوان باختن
** بیدل دونیم و گرنه من کجا سهو از کجا   از تهی دستی دلیرم در پریشان باختن
نشاهْ صد ساله ام از یك درشتی کی شود   کی بیك تلخ تو ان صد شکرستان باختن
6 دست عرفی از گریبان کس جدا هرگزیدند   خواهد آخر دست در چاك گریبان باختن

* 518. gazel S nüshasında mevcut değildir. ۴۰۵

1 ۴۰۶–U پیش بردم // S: نیکنجتم
U–2: بشکند // S: نشکند

* 519. gazelde 3. beyit S nüshasında aşağıdaki şekildedir.
باستمکار دوستان بیزرف بس نا همیستت   دشمنی ور زیدن و در دوستی جان ناختن

** 519. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U–5: ساله ام از یك // S: ساله حلم از یك

٥٢٠

[407] خوش آن ساعت که میرفتی و طاقت میرسید از من — تغافل از تو می بارید وحسرت میچکید از من
خوش آن ساعت که هر گز بر مرادما نبود اما — نصیحتهای بی تا با نه گاهی میشنید ازمن
3 خوش آن غیرت که می‌افزود بیدادش اگر گاهی — حدیث شکوه آمیزی گوشش میرسید از من
ز ذوق کشتن ما گرم خون کَشتی و میدانم — که ممنونند فردای قیامت صد شهید ازمن
دلا امشب کجا بود تی که محرم بودم و عرفی — چه زهر آلود نشترها بجانش می خلید از م

٥٢١

[408] بچه رو جلوه آید طلب‌نیازمندان — نه دل نیاز خرم نه لب امید خندان
گله از تهی‌کمندی نه روابود همین بس — که غزل ما نیفتد بکمند صید بند ان
3 چکند زبون شکاری ز چنین شکارگاهی — که خم کمند بوسد لب عنبرین کمندان
چه کمان باطل است این که بود عزیز صیدی — که بعجز بسته گرد و بکمند ارجمندان
بکرشمهء نیازم که زباده دام او — زده موج زهر آفت بگلوی نوشخندان
6 چه دلست آه ازان دل که زحسن عشق در وی — نه علامتی ناخن نه جراحتی زدندان
نه چنان بتاز عرفی که رود عنان ز دستت — تو هم این حدیث می گویسبك عنان سمندان

٥٢٢*

[409] دانی که چیست مصلحت ما گریستن — پنهان ملول بودن و تنها گریستن

2 U–٤٠٧: ان ساعت ... بی تابانه// S: آن مدت ... بی باکانه
U–4: ز ذوق کشتن ما گرم // S: ز ذوق کشتن من کرم
U–5: محرم بودم ... آلود ... می خلید // S: ممنون کشتم ... الوده ... میرسید

1 U–٤٠٨: جلوه آید ... نه لب // S: بخلوت آرد ... نه رخ
U–2: کمندی نه ... صید بندان // S: کمندان نه .... ارجمندان
U–5: بکرشمهٔ نیازم که زباده // S:بکرشمه بنازم که بباد

بیدر ر ابصحبت ارباقب دل چکار — خندیدن آشنا نبود با گریستن
3 دایم بگریه غرقم و چوننیك بنگرم — زین گریه ره دراز بود تا گریستن 53/a
عمرم بگریهای هوس صرف شد کنون — عمری بتازه بایدم ودا گریستن
درمان درد من ز مسیحا مجو که هست — دردم جفای یارد مدادا گریستن
6 گاهی بیاد سروقدی گریه هم خوشست — تا کی ز شوق سد رهْ و طوبی گریستن
هرکس که هست گریه بجانش رواست و بس — نتوان بعالمی تن تنها گریستن
عرفی ز گریه دست نداری که در فراق — دردت ز دل نمی بردالا گریستن

٥٢٣*

ولانخی ز ببر کز درد مندان میتوان بودن — مکش گردن که خاك سر بلبدان میتوان بودن
دمی کان غمزه صیدی را بخون غلطان کند دانی — که مشتاق کمند صید بندان میتوان بودن
3 اگر دندان فسردن بر جگر این چاشنی دارد — فدای لذت برزخم دندان میتوان بودن
بمی بلانشینی واعظا می را مکن ضاٰعع — بیا در دیر هم صدر لوندان میتوان بودن
اگر گاهی لب امید عرفی تلخ میخندد — لبی میخوش زخیل زهرخندان میتوان بودن

٥٢٤

[410] خوش در خور است حسرت تو با گرستن — بی یاد تو حلال مبادا گریستن
بی گریه دوستدار تو آرام گیر نیست — یا کو کو دیدهْ و دل یا گریستن
3 گوی که یاد می کنمتگه گهی و ولی — بیهوده نیست در دل شبها گریستن
نازم بغمزهْ تو که یك کام کرده است — صد ساله ره ز دیدهء من تا گریستن

* 522,ile 523. gazeller S nüshasında mevcut değildir. [409]

4 [410] U-: ساله ره... تا گرستن // S: ساله راه ... با کرستن

من خود کیم گه گریه بحالم کنی ولی   مي زيبدت نر کس شهلا گريستن

6 گر کام دل ز گریه میسر شود ز دوست   صد ساله می توان بتمنا گریستن

عرفی حریف دیدهٔ تر نیستی ولی   بسیار گریه آورد این را گریستن

٥٢٥

[411] میروم هجرد گویم یارب بحسرت من   کز داغ دل مسوزان کس را بمهنت من

هنگام نزع اینست مقصود من که گریار   چیزی اگر نگرد و فهماز اشارت من

3 خوش ساعت که میکرد منعم ز گریه محرم   گردش بچین ابر و منع از نصیحت من

از نادك تو عمداًدشوار میدهم جان   تا در دلت بماند یاد این شهادت من

رفتم که بهر صلحش عجزی کنم به عرفی   کو دل بکش بطمنم اینست طاقت من

٥٢٦

[412] بوستان پژمرده کردد از دل ناشاد من   یاسمن را خنده بر لب سوزد از فریاد من

* باغبان عشق می گوید که خاکستر شود   شانهء باد صبا در طرهْ شمشاد من

3 گفتم آین مغان پر ذوق بر باز آمدن   عشق گفت آئن مجنون من و فرهاد من

کفر نی اسلام نی اسلام کفر آمیزنی   حکمت ایزد ندانم چیست در ایجاد من

** صد بت از هر زره نشناسی و ماند مایه   گر کهی ای برهمن گلگشت کفر آباد من

6 عرفی ازمن کَر ملولی‌سعی درخونم مکن   سیل غم را التفاتی‌نیست با بنیاد من

5–U: بحالم کنی ... نرکس // S: بحالم کند ... ز نرکیس

2 ۴۱۱–U: که گریار // S: که ناری

3–U: ساعت... گریه محرم // S: ساعتی ... کریه کرام

4–U: یاد این // S: شوق

* 526. gazelin aşağıdaki gazeli U nüshasında mevcut değil iken, S nüshasında mevcut ۴۱۲ değildir.

عشق می تازد بهر سوکای شهادت دوستان   هر که زنهاریست دل بردارد من

** 526. gazelde 5. beyit S nüshasında mevcut değildir.

۵۲۷

[413] نام حسمنت چون برم بر آسمانی‌ید گران   گر بگال بادی و زد بر با غبان آید گران
شهسوار حسن را سرمست باید بود لیك   نی چنان مستی که در دستشعنان آید گران
3 دست بر دل مانده از درد خرومندی بی   آنکه بردست و دلش رطله   گران آید گران
بیگناهی‌بین که آن بد خو بقصد کشتنم   چون بزه بند و خدنگی‌بر کمان آید گران
* گر متاع وصل شیرین را بدانتتوان خرید   بردل پرویز گنج شایگان آید گران
6 ترك دلجوی کند چون منفعل گردم زلطف   بر کریمان شرم روی میهمانن آید گران
در غمی زد غوطه عرفی کان غم لذت سرشت   بر دل یاران سبك بر دشمنان آید گران

*۵۲۸

[414] نه رو از ناز می تابد گه نظاره ماه من   ندارد از لطافت عارضش تاب نگاه من
بفتوای کسی خون مراریزی که در محشر   کنم گر دعوی خون باز خواهد شد نگاه من
3 مرا کشتی وخوشحالی‌بآن غلیت که پنداری   تو خواهی بودفردای قیامت داد خواه من
بنزدیك شما ای کشتگان عشق می آیم   بدرد حسرت آرایش کنید آرامگاه من
ز حسرت میروم سوی تو از غیرت نمی بینم   که از رویت مبادا لذتی یابد نگاه من
6 ز عشق گوه مکن شیرین بخود می نازد و خسرد   باین خوشدل که دارد این غروراز عزوجاه من
بر افکن پرده از حیرت چو عرفی بی زبانم کن   چرا بسیار مي کوشی در اثبات گناه من

3 [413]–U: دست بر دل ... بسی// S: دست در دل ... نه
5–U: شیرین را بدان // S: شیرین را برد
7–U: در غمی زد غوطه // S: جر غمی بنداست

* 528. gazel S nüshasında mevcut değildir. [414]

٥٢٩

[415] تا تیغ بکف یابی بر نفس و دوستیزن　　تاسنگ بدست آید بر شیشهٔ هستی زن
چون مرغ چمن تا کی بر آب و هوا کوشی　　پروانه صفت خود را بر شهلهپرستی زن
3 اندوه مسلط کن بر شادی دون فطرت　　شمشیر بلندی را بر تارك پستی زن
نادیده عدم خامی در زن بو جود آتش　　چون سیر عدم کردی باز آوری هستی زن
در راه طلب عرفی با هوش و سبك میرد　　چون هوش ز پی ماند بر کوچهٔ مستی زن

٥٣٠*

[416] بیار شیشه می بر گل و کلاه فشان به　　فروغ می بگریبان مهروماه فشان
زباغ همت ما زهر خند می روید　　بدست ماه بچین و بروی جاه فشان
3 مجاوران حرم را در آستانه عشق　　غبار ناصیه آشوب بر جباه فشان
دگر بمشهد عشق آستین فشان آیْ　　سر قصب بفشان و بخاك اه فشان
بسوزد گریهٔ من ای بهشت بر دل وصل　　که مشت شبنم و برگ گلاب شاه فشان
6 کرشمهء که نگیرم بجیب حسن آرام　　بسوز پردهٔ و در دامن نگاه فشان
** دمید صبح فنا دیده باز کن عرفی　　بسوز دامن دود بصبحگاه فشان

1 U–[٤١٥]: بکف یابی بر نفس... سینه // S: بکف داری بر نفس ... شیشه
U–2: بر آب // S: در آب
U–5: طلب عرفی // S: عدم عرفی

1 U–[٤١٦]: بر گل و گلاه ... بکریبان // S: در کل و کلاب ... ز کریبان
U–2: ز باغ ... بدست ماه // S: بدشت ... بدست طره
U–3: در آستانه عشق // S: از آستانه عشق

* 530. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.
اکر سماع هوبس میری بمحفل خویش　　بروب کرد بساط انکهی کلاه افشان

U–5: بسوزد ... بهشت بر دل... و برگ گلاب شاه // S: بسوز... بهشت روز ... بر کل و کیاه
U–6: کرشمهٔ که نگیرم // S: کرشمهٔ که نکیرد

** 530. gazelde aşağıdaki beyit S nüshasında mevcut iken , U nüshasında mevcut değildir.
کدای شیوه شو از افتاب سیرت جو　　کرشمهٔ مه کنعان بجیب جاه افشان

۵۳۱*

[417] ای گریه خون دل بکنار هوس مکن — گلبرگ باغ قدس بدامان حسن مکن

یکره بکعبه داری و صدره بسومنات — تاریك ساز عیب و نگه بازش مکن

3 صد شاهباز گرسنه پرداز میکنند — ای کبك بر شکسته کنار از قفس مکن

این د شت لاله زار فریبست زینهار — خضری بجوی کوش ببانگ جرس مکن

فریاد تا سرشته بخون کی دهد اثر — آزار دل مجوی و عذاب نفس مکن

۵۳۲*

وله

[418] هنگام روم نزع خراب نفس است این — این حالت نزع است دلم را هوس است این

می آئ و در خرمن ما میزنی آتش — از طعنه بندیش که خاشاك خسن است این

طوطی جو رود سوی شکر تلخ دهانان — گوینده که بیداد برنگ مکس است اسن

افغان مکن ای مرغ گرفتار فرومیر — این باغ ارم نیست درون قفس است این

گفتم نگهی کن که شکرانه دهم جان — رو تافت کعرفی نه چنان کارکس است این 54/a

2 [417]-U: تاریك ساز عیب و // S: باریك شار عیست

U–4: دشت لاله ... بجوی // S: دشت ناله ... مجوی

U–5: آزار دل // S: ازار لب

* 531. gazelde aşağıdaki gazel S nüshasında mevcut iken, U nüshasında mevcut değildir.

عرفی نکویمت مرو دم مزن که او — کر میکنند کوش باین نغمه بس مکن

ایدیده خون بسارد بسویش نظر مکن — زنهار شرمسارم ازین بیشتر مکن

نازك دلی مباد که رحم آیدت بمن — زودم بکش نکاه باین حشم تر مکن

هنکام لطف او مکن ای مدعی مدد — برداغ سینه مرهم او نیشتر مکن

از نیش غم براست مبادا شوی فکار — ای خوشدلی برو بسوی من کز مکن

ناکه بمیرم امشب و یارم شود ملول — ای همنشین بسازد فغان بیشتر مکن

ای جشم کریه دوست ناامید که دوری ز دامنش — شرمنده کشتم اینهمه خاکم بسر مکن

عرفی بیام شوق تو بیماری آورد — این کفتکو بناه هجوم سحر مکن

* 532. gazel S nüshasında mevcut değildir. [418]

٥٣٣

[419] میان دعا بر دل شب مزن — ز لب ناله بر چین و یارب مزن

* مزن لاف اسلام اگر میزنی — چو ملزم بر آیْ بمشرب مزن

3 بجولان خودهم مزن خندهٔ — همین کوز بالای اشهب مزن

پی هسنت الوانت این مست گل — که در خون سرشتی بقالب مزن

بشمشیر ترك طلب کشته شو — شبیخون فرصت بمطلب مزن

6 شبخون زند غم نه عرفي بگو — که بانگ هر بمیت بمرکب مزن

٥٣٤

[420] ز خونم روی میدان تازه گردان — تمنای شهیدان تازه گردان

ز دل یك لخت دارم نیم خورده — جگر بریان‌کن و خون تازه گردان

3 بعالم وقتی آسان مردنی بود — ببالینم بیا و ان تازه گردان

اگر طوفان نوحی خواهی از خون — کهن ریشم بمژگان تازه گردان

برقص ای نیم بسمل صید در دل — شکستنهای مژگان تازه گردان

1 ۴۱۹–U: میان دعا ... مزن ... مزن // S: سنان دعا ... بزن ... بزن

* 533. gazeldeki S nüshasında mevcut olan 2. beyit, U nüshasında aşağıdaki gibidir.

بریشان طلب شو که یابی مراد — بر اندیشهای مرتب بزن

U–2: جو ملزم ... مزن // S: جو بازم ... بزن

U–3: هم مزن // S: هم بزن

U–4:پی حسنت ... این مست ... که ... مزن // S: بی خشت ... این مشت ... جو ... بزن

U–5: مزن // S: بزن

U–6: مزن // S: بزن

3 ۴۲۰–U: بعالم ... ببالیم بیلوان // S: مکو وقتی ... ببالنم ساوان

U–4:کهن // S: کهی

U–5: مژگان // S: بیکان

6 ز چاك جامه گر دل مي كشايد   شكر خنده گريبان تازه گردان
دلا ور خون سرشتي خاكم اكنون   كهن ديوار ايمان تازه گردان
ز ميدان رو متاب از سير مردى   مرو نام شهيدان تازه گردان

٥٣٥*

وله

[421] كومى شوقىكه دل مست جنون آيدبرون   هر نكاه از ديده با صد موج خون آيد برون
ناله تا نزديك لب صد جا شود پا مال او   جان بيمار از درون سينه چون آيد برون
3 چون رود فرياد باان جزبه شايد گر بشى   صورت شيرين ز قيد بيستون آيد برون

٥٣٦

[422] ساقى بياد دامن گل بر سبو فشان   مست شراب هم برياحين فرو فشان
* اى باغبان تو بزم فروچين كه بيخديم   دامان گل بيار و بر حرف خو فشان
3 ** خاموش واعظا كه دم گرم نيستت   جامى بگيرد بر جگر گفت وگوى فشان
طوفان ناز و عشوه اساس اميد كند   اى دل جهان جهان طلب آزرد فشان
بيشت زخم در آتش دل پايدار نيست   اى خضر هر نفس دم آبى فرو فشان
6 عرفى گل و گلاب چه ريزى بخاك ما   مشتى خسن و شيشهء زهرى فرو فشان

8-U: ز ميدان رو متاب ... مرو نام // S: مشو ايين بزم ... برو خاك

* 535. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٤٢١]

1 [٤٢٢]–U: مست// S: مشتى

* 536. gazelde 2. ve 4. beyitler S nüshasında mevcut değildir.
** 536. gazelde S nüshasında farkli olan beyit aşağıdaki gibidir.

برك خزان وظيفهٔ رندان بينواست   ريحان ولاله بر طرف رنك و بوفشان

5-U: بيشت زخم // S: مشت خسم

6-U: مشتى حسن // S: مشت خسى

۵۳۷

ردیف واو

[423] توای زاهد برو افسانهٔ باغ ارم بشنو　　ولی از وصف کوی او ببانگ شمه هم بشنو
بنا کامی بمیرد هر که راه عشق پیماید　　عنانرا نرم کن دین مژوگانی هر قدم بشنو
3 لب جامست در افسانهء آنگه که می نوشی　　گمان دارم که گویم شمهٔ از حال جم بشنو
میر ای مرغ دل در صیدگاه ناز محبوبان　　ز هر جانب صدای بال شاهین راز هم بشنو
بیا ای آنکه بر طرف حریم کعبه می تازی　　بگردکوی او لبیك لبیك حرم بشنو
6 بیا در سینهء عرفی که مالا مال غم گردی　　بحال او صید ای آه درد آلود غم بشنو

۵۳۸

[424] ز چشم من مجوش ای گریه هنگام وصال او　　که محجوبست ومیسازد هلاکم انفعال او 54/b
ز شرح شوقم آتش در بر روح الامین افتد　　اگر غم نامهء هجر تو بر بندم ببال او
3 نمیرم ز دو غمگینست پیش از مردن یاران　　کند آغاز شیون تا شود رفع ملال او
پس از مردن گره شد گلویم گریه چون دبیدم　　که جان زد در قفافت میر از شوق جمال او
بر آرم در لحد آهی که آتش در ملك گیرد　　اگر باشد بجز اسرار عشق از من سوال او
6 چو مست آمد برون عرفیچه گویم کاهل تقوای را　　چسان زد مشعله بر خاك عصمت رنگ آل او

U-2 [423]: هر که راه عشق // S: هر کسی که عشق
U-3: افسانه انگه که ... گویم ... از حال // S: افسانه بازی ای که ... کوید ...ازجام
U-4: ناز محبوبان // S: کاه ناز مجنون
U-6: بیا در سینه عرفی // S: در اور سینه عرفی
U-1 [424]: ز چشم من مجوش ای // S: ز جشم من بریز ای
U-2: افتد // S: کیرد
U-3: از مردن... کند // S: از مردیم... کنید
U-4: پس از مردن ... گلویم ... زود // S: دم مردن ... کلوی ... رودر
U-5: در ملك گیرد... اسرار عشق // S: در جهان افتد ... آداب عشق
U-6: چسان // S: حسد

٥٣٩

[425] مسازم نا امیدازخود چو گشتم مبتلای تو — که محروم از تمامی خوریردیانم برای تو
دران صحرا که گیرد شهیدی دامن قاتل — بود دست کسی و دامن شرم و حیای تو
3 شدی بهر فریبم سر گران باعز و خوشحالم — که آگه نیست آن غافل نهاد از شیوهای تو
تبسم گونه فرما و عمر جاودانم ده — که باشد لذتی گیرم ز درد بیدادی تو
زین جوش آشنا در میخوری دانسته گویا — که میسوزم از ین غیرت که هستم آشنای تو
6 چو فردا جانم آمد سوی تن از سینهء تنگم — دهند آواز غمهایش که اینجا نیست جای تو
* نه باجذب تو کم روزیست نی‌درشوق من نقصان — اگر اینها دردم باز دارد از قفای تو
علاج شوق عرفی کردی از وصل و برم غیرت — که دروش می کند داروی بیماری فزای تو

٥٤٠

[426] تا بخون ریزم اشارتها نمود ابروی تو — میل خونریزی خود فهمیدم از هر موی او
چون خرامد دردلم جان همچو آب زندگی — سر نهد در پای سر وقامت دلجوی او
3 تا خیال قامتش بیرون نیامد از دلم — کرده ام زنجیر پایش حسرت گیسوی او
گر نمیگردد مه من گرم کین از مهر کیست — از نزاکت گرمی طاقت ندارد خوی او
تا بود آمد شدش بر خاك من ای همنشین — چون بمیرم شب نهانم دفن کن در کوی او

4 ٤٢٥–U: که باشد // S: که شاید
U-5: ازین جوش آشنادر // S: بمن حوش آشنا بر
U-6: جانم آمد // S: جانم از سوی
* 539. gazelin 7. ve 8. beyitleri S nüshasında mevcut değildir.

2 ٤٢٦–U: جان همچواب // S: جان نیم جواب
U-3: کرده ام ... بایش // S: کرده ... بپایش
U-4: و مه من ... کیست ... گرمی‌طاقت ندارد // S: و بر من ... نیست ... طاقت کر می ندارد

6 من که حسرت میکشم عرفی برای دیگران — شیشهٔ می را چو بیرون برد بر زانوی او

۵٤۱*

[427] اینك رسید و عده کشاد نقاب کو — رفتیم تا دریچه صبح آفتاب کو
جامی کشیده محتسب و فتنه می کند — کو تازیانهٔ ادب و احتساب کو
3 خونم حلال بر تو ولی داور جزا — گر گویدم شهید که گشتی جواب کو
کیفیت شباب هم از جنس کیمیا است — اینك شباب نشاهٔ عهد شباب کو
تا لب به العطش نکشایم و تن زنیم — آخر و جود آب ضردر است آب کو
6 صد درد دل گذشت و شکرخندهٔ نکرد — هان ای زبان و دل گرهٔ و اضطراب کو
شرمش نظاره دشمن شوقم نگاه دوست — دل پاره پاره شد ز کشاکش نقاب کو
نور جمال دوست نگنجد درین نظر — کو دیدهٔ بحوصلهٔ آفتاب کو
9 عرفی مگو که مستی و راه عدم دراز — اینك شدم سوار عنان کور کاب کو

۵٤۲

ردیف های هوز

[428] صنمی که غمزهٔ او بصف بلا نشسته — بهوای دل مسیحا بره فنا نشسته
چورسی بتربت من مفشان بناز دامن — که غبار درد و حسرت بمزار ما نشسته
3 شود آشکار فردا که براه و عدهٔ او — ز غم بهشت و دو زخ زد وجهان جدا نشسته
* ز ره وفا درین کوکه گذشته دامن افشان — که غبار کوچهٔ ما بر توتیا نشسته 55/a
ز دعا چه کار جویم که میان تنگد مستان — بهزار نامرادی اثر دعا نشسته

U–6: می را جو بیرون برد // S: می جون نتوانم دید بر

* 541. gazel S nüshasında mevcut değildir. ٤٢٧

٤٢٨ 1–U: صنمی که غمزه // S: نفسی که غمزه

* 542. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U–5: زدعا چه کار ... نامرادی // S: زدعا چه کام ... ناامیدی

روم از جهان و شادم که براه ما قیامت   ز خیال غمزهء تو چشم نه بلا نشسته
توو بزم عیش عرفیمن و کوچهٔ که هر سو   سر خون چکان فتاده دل بنوا نشسته

٥٤٣

[429] ای که سر تا قدمم را بجنون داشته   تا مرا داشتهٔ غرقه بخون داشته
سر انصاف تو گردیم با اینهمه حسن   از دل ما طمع صبر و سکون داشته
گر دلیرانهتبازی بمن ای چرخ رواست   تا تو در معر که خصم زبون داشته
نوش کن خون دلم تا بشناسی ای خضر   که تو در چشمهٔ خیوان همه خون داشته
دل عرفی بحر از خویش و بخورشید فروش   تا به بینی که چه می ارزد و چون داشته

٥٤٤*

[430] خیز و شراب حیرتم زان قد جلوه سازد   روی بروی عشق کن دست بدست تازده
ای دل ساده گفتمت نام وفا مبر کنون   مرهم داغ خویش را از نمك امتیاز ده
تو سن ناز کرده زین ای دل عافیت گزین   موی بموی خویش را مژدهٔ ترکتاز ده
کی دو عروس را بهم تاب مشارکت بود   یا در مردمی بزن یاسه طلاق آزده
شیوهء سامری بود نیك کرشمهای تو   یا بغدای عشوه کن یا بز کوه ناز ده
یا رب ازان کشمه ام کاوش دل نصیب کز   سینهء کبك زاده را ناخن شاهباز ده
دم زده عرفی از وفا تاز نمش بآ متحخان   دشنهٔ زهر دادهء و ازان مژهء دراز ده

٥٤٥

[431] ساغر لب ریز وصل جز کف مشتاق نه   زمزمهٔ آتشین بر لب عشاق نه

3 [429]U–: بمن ای ... خصم // S: ببازی فرس ... حسن

* 544. gazel S nüshasında mevcut değildir. [430]

1 [431]U–: جز کف ... بر لب // S: در کف ... بر دل

ای قلم شعله ریز رو دل ما بریز — آتش حسرت فروز در دل اوراق نه
حسن صنم پرده‌سوخت ای‌دل دیدار دوست — ناصیه بر خاك بند حوصله بر طاق نه
عرفی اگر در جگر شعله ندانی شکست — صد فلك از دود دل بر سر آفاق نه

٥٤٦

[432] عاشقی دکان رسوای‌بشهر و کومنه — بردم شمشیر نه روبر سر زانو منه
عشق از بازیچه نشناس است مجنون گو مباش — سر به یاد چشم جانان در پی آهوی‌منه
دل بود شایستهٔ دردی که از صد دل یکی — تهمت درد از برای شکوهٔ هر مو منه
در دلم آرام گرد دوستش از دامن مدار — عافیت گر غم شود زانوش بر زانو منه
موبمو از درد بیدرمان لبالب شو ولی — گر بساط مرگ بستر با شدت پهلو منه
کوه الماس از شود شوق و تماشا در دلت — با کسی در جلوگاه دوست عرفی رومنه

٥٤٧*

شب نشد از تاب تب پیراهن آتشکده — پیرهنم شعله بود انجمن آتشکده
صورت شیرین بکاشت گلشنی از خارو حسن — بحر خود آماده ساخت کو مکن آتشکده
سینهٔ سوزان من قبلهٔ گبر ان شده ست — روح من آتش بود جسم من آتشکده
سرد نگردد زمرگ ای دل آتش فروز — می برم از پیرهن در کفن آتشکده
رو سوی گلخن دلا باغ و گلستان مشو — بس که بر افروختی در چمن آتشکده

U-2: شعله ریز // S: شعله ناك
U-3: خاك بند حوصله // S: بر خاك سا حوصله
U-4: در دلم آرام کردد // S: درد اکر ارام کیرد ٤٣٢
U-5: موبمواز // S: مو بمواز
U-6: شود شوق ... جلوگاه // S: شود ذوق ... جلوه کاه

* 547. ve 548. gazeller S nüshasında mevcut değildir.

٥٤٨

وله

جانم ز سینه بر زده دامان بر آمده　　گویا بعزم خدمت جانان بر آمده
ناز غرور کی نهد از سر که این نهال　　گو می بر آب دیدهٔ رضوان بر آمده 55/b
3 با دل بگوی عیبِ‌شهادت که این سیر　　تا بوده در میان‌شهیدان بر آمده
آشفتگی که صید تو گوید که این شکار　　بسیار دست و بازده تا جان بر آمده
گویا که درد و داغ توام یار بوده ام　　کز سینه جان غمزه گریان بر آمده
6 شوق دلم بدادن جان بین که گاه نزع　　یك ناله بر کشیدهٔ و صد جان بر آمده
طوریست دیر ما که درد جلهوه کرده است　　حسنی که صد کلیم ز ایمان بر آمده
مرهم اگر نه سوخته در چاك سینه چیست　　این شعله کز شگاف گریبان بر آمده
9 هر گاه گفته ایم که عرفی اسیر کیست　　آه از نهاد گبرد مسلمان بر آمده

٥٤٩

[433] با مژدهٔ زخم دگر دامن کش جان کرده　　دستواردادن جان من خوش بر من اسان کرده
مستانه گریند از غمت اهل درع در صومعه　　گویا تبسم گونهٔ در کار ایشان کرده
3 خوش بادل جمع آمدی نازان بحسن خویشتن　　از عشوه گویا هر طرف دلها پریشان کرده
* زنار عصمت با پیشکان پوشند عیب برهمن　　خوش توتیای آفتی در چشم انبسان کرده
محر و وفا را جزبه می باشد ای اهل طلب　　روگوشهء بنشین چرا در بیابان کرده
6 چشمی‌که بازش کردهٔ ازگریه خون آمد دلی　　خو ن گرید آن چشمی که تو باکش بدامان کرده
در حشر اگر نشناسدت معذ در باید داشتن　　چشمی که از نظارهء آن چهره حیران کرده

1 ٤٣٣–U: با مژده ... دادن... بر من آسان // S: تا مزده ... مردن ... بر من خوش اسان
* 549. gazelde aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.
از عیر یار ای کومکن شهرین نکر در کام تو　　در بیش او خو کردهء در نفس او جان کرده

۵۵۰

وله

[434] بکشتن من عاجز شتاب یعنی چه — بقتل صید اسیر اضطراب یعنی چه
دمی که چهره فروز دزمی شود روشن — که برو میدان آتش ز آب یعنی چه
3 بتیغ غمزه اش ای دل نگاه حسرت چند — بگو که چیست مرادت حجاب یعنی چه
* دمی که بستهٔ فتراك او شوم دانند — که بوسهای منش بر رکاب یعنی چه
ز ذوق وصل و غم هجر یافتم عرفی — که چیست عیش بهشت و عذاب یعنی چه

۵۵۱

[435] نه بیموجب بخاکم از سم اسپش نشان مانده — سمند دوست مهری بر دل این ناتوان مانده
نهان گردیده جان در سینه از بیم نگاه او — چو مرغیکو زترس نادکی در آشیان مانده
3 *شب از هجر تو بس دشوار جان دادم بیا بنگر — که آب حسرتم در چشم گریان همچنان مانده
فدای غمزه ات شد هر که جانی داشت چون عرفی — بغیر از خضر کو در دام عمر جاودان مانده

۵۵۲

[436] از سفر می‌آیْ و تا راج عزت کردهْ — کاروان حسن یوسف نیز غارت کرده
در کجا هست اینچنین معمورهء انصاف ده — شهر دلها دیده را یغمای راحت کرده

* 550. gazeldeki 4. beyit S nüshasında mevcut değildir. [434]

I [435]–U: سمند دوست // S: سمندش دست

* 551. gazeldeki 3. beyit S nüshasında aşağıdaki gibidir.

بشهرت با فلك یارب كه با شد در همه عالم — بسما فرهاد و بس شیرین كه بی نام و نشان مانده

I [436]–U: غارت // S: عادت

3 چون گوارا نیستی ای غم چرا درکام ما — همچو آسایش بیابی بی حلاوت کرده
شاد بادا روحت ای مجنون که هنگام وفا — در حق من درد بیدرمان نصیحت کرده
این صاف اسلامیان را نیست ای زاهد مکن — با مغان در سومنات امروز طاعت کرده
6 ذره دنیا بصد جان میفروشم بیع کن — ای که از بی مایگی اظهار همت کرده
عرفی ازننگ شریکان لب فرو بستن خطاست — چون توانی ترك شعراکن که شهرت کرده

٥٥٣

[437] ای عشق خوش تهیهٔ لذت کرده — طوطی سدره وقف خرابات کرده
نازم ببازی تو که در عرصهٔ فریب — منصوبهٔ پچیده مرامات کرده
3 * صوفی بگفته صیغهٔ توحید باطل است — یعنی که در معاملهٔ ذات کرده 56/a
** زاهد بیا که کفر تو ثابت کنم که تو — کفر مرا بدین خود اثبات کرده
*** عرفی دگر بطور تمنا مرو ببین — کامشب چها بجان مناجات کرده

٥٥٤

[438] بانگ ما کبکست خرمن را بخر من بازده — ای که میگفتی خریدارم کنون آواز ده

U-3: چون ... بیابی بی // S: خوش ... ثباتی بر
U-4: شاد بادار وحت ای ... وفا // S: شاد بادت روح ای
U-5: این صفا... را نیست ... مکن // S: کر صف ... نیست
U-6: ذرهٔ دنیا // S: ذره طاعت

1 ٤٣٧–U: طوطی // S: طوبی

* 553. gazelde 3. beyit S nüshasında mevcut değildir.
** 553. gazeldeki aşağıdaki beyit U nüshasında mevcut değildir.

اسلام را شهید مکن زاهدا بریز — زهری که در بیاله طامات کرده

*** 553. gazeldeki 5. beyit S nüshasında aşağıdaki gibidir.

عرفی دکر بطور تمنا مرد ببین — وقت دعاست ترك کرامت کرده

1 ٤٣٨–U: خرمن را بخر من // S: خرمن بخرمن

روزگار خندهٔ غفمت گذشت ای کبك من   دل بدندان گیرد تن در چنگل شهباز ده

3 ای فلك صیدی که خندیدی بسیرت کشته شد   بوسهٔ بر دست این صیاد حکم انداز ده

میتوان غماز عیب مردمان بود ای ظریف   گر ظریفی عیب خود را عرصهء غماز ده

گفت گوی شهر و حدت را بصد ره کرده   بال صوفی را بدست حنبش پرواز ده

6 شکر ما کن دوست را عرفی وجانها برغفشان   کز تو جان خواهد نمیگوید که دردم باز ده

٥٥٥*

[439] ای نه فلك ز خوشهٔ صنع تو دانه   وز قصر کبریای تو عرش آستانه

در تنگنای گوچهٔ شهر جلال تو   و سعتگه زمانه مکین کار خانه

3 پرواز گاه طایر صنعت کجا بود   جای که دارد از دو جهان آشیانه

نه تو سن سپهر سراسیمه در رهت   تا حکمتت گرفته بکف تازیانه

ذات تو قادراست بایجاد هر محال   الا بآفریدن چون خود یگانه

6 عفوت ثواب دشمن وحلوت کناه دوست   هر کام جیده عاطفت آب ودانه

عرفی تمام معصیت اما بدست او   هست از عنایت تو عنان بهانه

٥٥٦

ردیف یای تحتانیه

[440] بشتاب در راه طلب بگذر زهر آسودنی   این ره که بی پایان خوشست ارزو قدم فرسودنی

تحصیل درد دوستی آنسوتراست ازبیش و کم   دست از طلب کوته مکن تا ممکنت افزودنی

3 کی نعمت دیدار اومیگنجد اندر حوصله   موسی کجا داغم کند از دست و لب آلودنی

U–2: کبك من // S: کبك مست

U–4: بود ای ظریف ... کر ظریفی // S: بودن ظریف ... کز ظریف

U–5: کرده ... بال // S: صفه بر ... مال

U–6: کز تو // S: کر تو

* 555. gazel S nüshasında mevcut değildir. ٤٣٩

3 ٤٤٠–U: لب الود تی // S: لب اسود تی

هر شوخ کامد در جهان بگذشت جندین رسم تو　　کو از تو در عالم بمابر دوستان بخشودنی
اندیشه بی افسون نی عرفی چه تدبیر است این　　گه سر بزانو ماند نی گه دست برهمسودنی

٥٥٧

[441] بهار رفت و نکردیم عزم جای جوشی　　برهنه سر بنشینم در هوای خوشی
بهار رفت و هنگامهء نوا سنجان　　ولی ز هوش نرفتیم از نوای خوشی
بهار رفت و بمستان گریه دوست دمی　　نداشتیم سرودی‌بهای‌های خوشی
بهار رفت و نبردیم همعنان جمن　　دلی گرفته ز عمری و دلکشای خوشی
بهار رفت و بگلبانگ بلبلان جمن　　پیاله نکشیدیم در هوای خوشی
بترهات تو عرفی خوشند دانایان　　ندیده ام بجهان چو نتو زاژهای خوشی

٥٥٨

[442] اگر آرایش از دکانچه ناموس بستانی　　سراویل تدر دو حلهٔ طاوٌس بستانی
نگیری هیچ اسباب ترنم در ضر را فتد　　همه هیهات برداری همه افسون ستانی
چراعت از دل آتش پرستان گرشود روشن　　در اندازی در آتش سبحه و ناقوس بستانی
ادب از دست بگذاری و سودای وصال او　　بلعلش جان و ما می درآستانش بوس بستانی

U-4: عالم تما برد // S: عالم بمان بر
U-5: اندیشه بی ... که سر // S: اندیشه نه ... که بر
2 ٤٤١–U: بهار رفت ... ولی زهوش نرفتیم // S: بحصار رفت ... بر سر نر ننشیتیم
U-4: دلی گرفته // S: دل کرفته

1 ٤٤٢–U: آرایش از دکانجه // S: آرایش دکانجه
U-2: هیچ اسباب ترنم // S: هیچ از اسباب بزم
U-3: در اندازی // S: بیندازی
U-4: وصال او ... بستانی// S: وطال بدل ... بوس

هر آن سرمايهٔ مقصودكان ناياب تر عرفي　　بخوى گردهندتقدر نا محسوس بستاني

٥٥٩

[443] تا برآني كه دوستدار كشي　　نكشي چون من ار هزار كشي
تا كي از عشوه نيم مستان را　　بشكني جام و در خمار كشي
3 آتشم زن كه زنده گردم باز　　گر چشمعم هزار بار كشي
تا بكي اين عروس عصمت را　　عقد بندى و در كنار كشي
عشق را شو كه خويش را ترسم　　در شبيخون روزگار كشي
6 در قيامت كند گل افشاني　　بلبلى را كه در بهار كشي
ترسم اى عشق مهربان كه مرا　　سر بزانوى غمگسار كشي
مردم اى شوق اى دعا وقتست　　كه كشتي تيغ و انتظار كشي
9* منت قتلم از كني قسمت　　دو جهان را بزير بار كشي
بتماشا طلب ترحم را　　عرفي خويش را چو زار كشي

٥٦٠

[444] من صيد غم عشوعه نماى كه تو باشي　　بيمار باميد دواى كه تو باشي
لطفي بكسان گر نكند عيب بگيرند　　غارت زدهٔ مهرو وفاى كه تو باشي
3 مردم همه جويندنشاط و طرب و عيش　　من فتنه و آشوب بلاى كه تو باشي

5–U: ناياب تر عرفي ... كر دهند // S: ناياب شد عرفي ... ور دهند

1 ٤٤٣–U: تا بدلتي // S: تا براني

4–U: تا بكي اين عروس // S: تا كي ايدل

5–U: روزگار كشي// S: زلفيار كشي

* 559. gazelde 9. beyit S nüshasında mevcut değildir.

10–U: را جو زار كشي // S: را بزار كشي

2 ٤٤٤–U: لطفي... كر نكند ... بگيرند // S: جودى ... كر نكني ... نكيرند

ای بخت ز شاهی بگدای نرسیدم   در سایهٔ میمون همای که تو باشی
از بس که ملاءك بتماشای تو جمعند   اندیشه نگنجد بسرای که تو باشی
6 خورشید بگرد سر هر ذره بگردد   آنجا که خیال تو و جای که تو باشی
عرفی چه کند گر بضیافت بردش وصل   با نعمت دیدار گدای که تو باشی

۵٦۱

[445] نه شکیب تو به ازمی‌نه ادب زمابه مستی   که بچین زلف ساقی بکنم دراز دستی
چه کشتی ز ناز لشکر تو بگو فدای من شو   که گران نمی فروشد بتو کس متاع هستی
3 چه عقوبتست یا رب م آفیت گزین را   نه گمان ز درد مردن نه امید تندرستی
همه نقد جنس ایمان بتو بر فشاندم اکنون   تو و تنگ آن بضاعت من و عیش و تنگدستی
ره طاعت تو یارب که رود چنانکه شاید   چو نیاید از برهمن بسزا صنم پرستی
6 گلهٔ نیامد نها گل و عدهاست ور نه   بهمین خوشست عرفی‌که تو نامهء فرستی

۵٦۲

[446] گمان دارم که این درد و تحمل میکند کاری   بگو باگل که استغنای بلبل میکند کار
دل دانای شهر ما بکفر جز تسلی شد   که با در داشت هرگز کان تزلزل میکند کاری

U-5: اندیشه نگنجد // S: اندیشه نباشد

1 [445]-U: ساقی بکنم // S: ساقی نکنم

U-2: لشکر تو // S: دامن تو

U-3: چه عقوبتست // S: چه بلابتست

U-4: تنگ ان // S: تنك این

U-5: جو نیاید // S: که نیاید

U-6: عرفی که تو // S: عرفی که ناز

1 [446]-U: این دردو // S: این صبر

3 بصلح دل چه کوشی صبرکن گریار باز آید — غم فرصت مخور کاینجا تعلل میکند کاری
بهشتی پروران ای دل متاع هستی بنما — که بابی همتان عرض تحمل میکند کاری
دل بلبل به هر بادی هزاران راز می فهمد — نه پنداری‌که ناز و عشوهٔ گل میکند کاری
6 اگر بامحر افزایٔ عرور افزاید ای سرکش — تغافل کن که با عرفی تغافل میکند کاری

٥٦٣

[447] چندم ای نالهٔ سحر بکشی — هر دم از آتش دگر بکشی
در این دود گه دلا دربند — چندم از آه بی اثر بکشی
3 ای که پروانگی کنم ترسم — کاتشم را ببال و پر بکشی
نامه ام سنگ را بگریاند — ای فلك مرغ نامه بر بکشی 57/a
کشتی از غمزه اهل عالم را — بعد از این غمزه را نگر بکشی
6 تا کنم چون چراغ شام بلا — زنده سازی و در سحر بکشی
چون کسی اهل درد عرفی را — چشم دارم که پیشتر بکشی

٥٦٤*

[448] تا خون نخوری چاشنی دردندانی — تا دل ندهی آنچه بمن کردندانی
تا بوی گلی نشنوی و کم نکنی ناز — آشفتگی باد چمن گردندانی
3 تا سر نشود خاك بحولانگه معشوق — بر سر مه مقدم شد نی گردندانی
ذوق غم معشوق ببازی‌نتوان یافت — بر خیز که منصوبه از این نردندانی
می نوشم و گلگون شوم و بیهده خندم — تا از غم دبیا رخ من ز روندانی

U-3: دل جه ... یار ... کاینجا // S: ایدل... تابار ... کاهی
U-4: پروران ای دل // S: پروران را دل
6 [٤٤٧]–U: تا کنم // S: تا کیم
U-7: جون کسی // S: جون کشی

* 564. gazel S nüshasında mevcut değildir. [٤٤٨]

6 ای آنکه بدر و دل عرفی جگرت وشخت　　امید که حال دل بیدردندانی

٥٦٥

[449] باز از شراب فتنه خرابم نمیکنی　　در آتش کرشمه کبابم نمیکنی
صد شیشه گشت حابی وصد خم بته رسید　　وز جرعهٔ هنوزخرابم نمیکنی
3 صد پرسشم زهر سر مو می کنی ولی　　یکبار عنایتی‌بجوابم نمیکنی
* بحر فریب سایه بیندازیم بسر　　ور زیر چرخ صدر بخوابم نمیکنی
صد ناله سوخت در دل دور بزم خود هنوز　　فریاد ببخش جنگ در بابم نمیکنی
6 ** مردم ز ننگ هوش و زمستانه خنده　　دریاکش محیط شرابم نمیکنی

٥٦٦

وله

[450] بشمع کو صبا کرده بخلوت خانه داری　　که از تنهایست غم نیست اگر پروانه داری
ازین خلوت نشینی کم نگردد هستی حسنت　　که آنجا هم زخون مجرمان پروانهء داری
3 * مرا این آتشی داغ جدایٔ بیشتر شوزد　　که میگویند جادر محفل بیگانهٔ داری
ز آسیب نظر گر میگریزی دردلم بنشین　　که آنگه خالی از نا محرمان کاشانهٔ داری

2 ٤٤٩–U: حابی // S: خال

* 565 gazeldeki 4. beyit S nüshasında aşağıdaki gibidir.

کردم هزار خضر بیك العطش کباب　　از تشنکان هنوز حسابم نمیکنی

** 565. gazeldeki 6. beyit S nüshasında mevcut değildir.

2 ٤٥٠–U: مجران پروانه // S: محرمان بیمانه

U–3: مرا این آتشی // S: مرا این آتش

U–4: که انگه // S: که اینکه

* 566. gazeldeki 3. beyit S nüshasında aşağıdaki gibidir.

بسنك فتنه راند مرغان بهشتی را　　ففان ای جعد کمتر کن تو هم و برادری

بشرط آنکه باید کردن از خاکسترش بیرون　　طلب کن حان من گر جان فشان پروانه داری

6 نخواهی دید عرفی تا قیامت روی هشیاری　　که این مستی ز شوق نرگس مستانهٔ داری

٥٦٧

[451] صنم گفتم دلاجان تازه کردی　　مبارك باد ایمان تازه کردی

بکاوش تیز کردی ناخن ناز　　دلم را جوش افغان تازه کردی

3 نه کشتی و نه نوح ای گریهٔ شوق　　چه بیهنگام طوفان تازه کردی

پریشانی ما گفتن بزلفت　　خم زلف پریشان تازه کردی

مرا کشتی و کردی عالمی شاد　　جهان را عید قربان تازه کردی

مچین زین پیش برخوان نغمت لطف　　که شرم روی مهمان تازه کردی

6 * ترا کر برگ دین داریست عرفی　　غلط کردی ك ایمان تازه کردی

٥٦٨

[452] امشب که بسر شراب داری　　مشکین دل ما که تاب داری

تقصیر نکرده در هلاکم　　با غمزه چرا عتاب داری

3 آشوب قیامتش غباریست　　این فتنه که در رکاب داری

در دعوی فتنه گاه مستی　　صد عربده با شراب داری 57/b

گر لذت نادك تو این ست　　وز خون ملك ثواب داری

6 داری بدلم نگاه گر می　　گویا هوس کباب داری

U-6: عرفی تا قیامت روی // S: عرفی روی ما قیامت

[451] U-3: نه نوح ای // S: نوح ای

* 567. gazeldeki 6.beyit S nüshasında aşağıdaki gibi farklıdir.

برفتی و ز شبخون تمنا　　شهادت بر دل و جان تازه کردی

[452] U-1: مشکین // S: بشکن

U-4: دردعوی // S: درد عوت

U-5: وز خون // S: در خون

* 568. gazelde 7. beyit S nüshasında mevcut değildir.

* در سینهء گرم هر که بینم — آتشکدهٔ خراب داری
عرفی دل خود بیاد دادی — گر غم طلبد جواب داری

٥٦٩

[453] تا در قدم بادهٔ امید نیابی — میلم بتماشاء گل و بیدنیا بی
در جام دل ما بود از عکس جمالی — آن جرعه که در ساغر خورشید نیابی
3 أین جرعه بنوش ای‌دل وشوفرش درین بزم — کاین جام زخمخانهء جمشید نیابی
دلهای شهیدانت اگر باز شگافی — یابی دو جهان حسرت و امید نیابی
عرفی نبود نالهء بیدر رموثر — زان رو اثر از نغمه ناهید نیای

٥٧٠

[454] با گلهٔ دوستان هست حلاوت بسی — گر زکسی نشنوی خود گلهٔ کن کسی
بر سر نجورش اینهمه غم سربده — کس نبرد دو زخی بر سر مشت خسی
3 انچه بود در جهان مایهٔ فخر خسان — یاز رو سیمی بود یا قصب واطلسی
من کیم از ره روان راه روان کیستم — وابسی از قافله قافله وابسی
گفتی از ابنای دهر عرفی خوش لهجه کیست — بهتری جاهلی بی اثری ناکسی

٥٧١

[455] نه از غربت اندر وطن میروی — ز دنبالهٔ مرگ من میروی

1 ٤٥٣–U: نیابی // S: نیای
3–U: این جرعه // S: ان حرعه

1 ٤٥٤–U: کن کس // S: کن از کس
2–U: بر سر ... اینهمه // S: بر دل ... انهمه

بهای تو ای نا فه خود کم نبود ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که بر گشته سوی ختن میروی
3 نه کم عزتی ای در آخر جرا ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ز تاج سرم در عدن میروی
* که دستار ای گل بیاد تو بست ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که مشتاق دار از جمن میروی
چه مشتاقی ای تن بسوی لحد ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که نا شسته رویْ کفن میروی
6 خیالی که عرفی خلد در دلت ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که بی موجب از خیشتن میروی

٥٧٢

[456] خوش آن گرمی‌شمع وصل محرافروز تر باشی ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ بر افروزی و داغ در غمت جان سوزتر باشی
برت افسانهء ما با بیاز آمیز تر باشی ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ز جشم مست خودخواهم که نا آموز تر باشی
3 چراغ حسن خود را بر فروز از آتش عشقم ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ چو خواهی آفتاب من که عالم سوزتر باشی
* نگردد بو الماس ای تره آرزده دل از تو ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ مگر از نادك مژگان او دلدوز تر باشی
چنین میخوا همت عرفی‌که هرچندان وفا دشمن ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ بلا انگیز تر میشود جفا اندوز تر باشی

٥٧٣*

[457] سبك بران چو ازین بیقرار میگذری ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که گر عنان بکشی شرمسار میگذری
بیاد نوش همه شعلهای دو زخ عشق ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ز بانه ایست که از یك شرار میگذری
3 ز حال دل خبرم ده که داغ تر شویم ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ دگرنه کی تو ز کس شرمسار میگذری

[455] U–3: عزتی ای،اخر ... زتاج سرم // S: عزتی اخر ای ... ز تاج برم

571. gazelde 4. beyit S nüshasinda aşağıdaki gibidir.

کمان دارم از بس روی شادمان ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ که همراه تابوت من میروی

U–5: مشتاقی‌ای ... روی // S: مشتاقی ای ... و بر

U–6: خیالی که // S: خیال که

[456] U–1: گرمی ... داغ در غمت // S: کز می ... داغ دلم

U–2: افسانه ما // S: افسانه من

* 572. gazelde 4. beyit S nüshasında mevcut değildir.

U–5: جنین ... میشود // S: جنان ... باشد

* 573. ve 574. gazeller S nüshasında mevcut değildir [457]

مرد بتاب که داری گذر بخاطر من		خدا گو است که بی اختیار میگذری
چو راه عشق بزدی بعقل باز بگرد		که بر صحیفهٔ تقویم بار میگذری
6 بسادگی تو رحم آمدم درین بازار		که تنگدستی و امیدوار میگذری
علامتی به ازین نیست آشنایٔ را		که خشمگین و سراسیمه دار میگذری 58/a
خبر ز همت خوشیم کن آنزمان عرفی		که از پیالهٔ من در خمار میگذری

٥٧٤*

بامید عذر خواهان ز نیاز عذر خواهی		که مسوز بیش از نیم بگناه بیگناهی
طلبد بهار بوست ز نسیم صبحگاهی		سر آفتاب جوید ز تو زیب کج کلاهی
3 ز فروغ آفتابم نبود خبر کهبیتو		چودوزلف تست یکسان شبدردزم از سیاهی
تو بسهوگاه گاهی نگهت فتاده بر من		من ساده لوح با خود گله سبخ کم نگاهی
مفروش ناز و عصمت قدحی شراب در کش		که بهشت شرم عصیان ز غرور بیگناهی
6 چه خوشست آنکه بینم بجفا بهانه جویش		که گهی بیادش آرم بزبان عذر خواهی
همه شب ببانگ بلبل ز ده در چمن پیاله		چو نسیم گل ز بستان دم صبح گشته راهی
بدل خراب عرفی بفرست دردی از تو		که شکسته رنگ دروش بدعای مرغ و ماهی

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ